

Jókai Mór

A gazdag szegények

*Mercator
Stúdió*

Felelős kiadó a Mercator Stúdió vezetője

Műszaki szerkesztés, tipográfia: Dr. Pétery Kristóf

ISBN 963 606 215 3

Mercator Stúdió, 2006

Mercator Stúdió Elektronikus Könyvkiadó
2000 Szentendre, Harkály u. 17.

www.akonyv.hu

Tel/Fax: 06-26-301-549

Mobil: 06-30-305-9489

e-mail: peteryk@t-online.hu

JÓKAI MÓR

A GAZDAG SZEGÉNYEK

TARTALOM

A „Vigyázz”	5	A kritikus nap	106
A Pikusz	12	Háromszoros halál	110
A fekete hattyú	20	Mikor még Ádi és Zsuzsika voltak	116
A zöld paradicsom	27	Lukács evang. XXI. rész 4. v.	122
Jób hírei	32	A titkos költő és az ő hallgatósága	126
A nagy grácia meg a nagy szerencse	36	„Necessitas” mester s egyéb titkok, amiket nem szabad továbbadni	133
A bádögcsésze	40	Nagyszerű előkészületek	136
Egy esős napon	45	Tarafás Bazilius uram	144
Aki a nagy pocsótán átvádolt	49	A „zöld paradicsom” és a „zöld pokol”	153
A hajmás, a klárinétos meg az ibolyás	54	Az ezüst érdemkereszt és a Stradivarius	160
A gaz Spatzirovszky kalandjai	58	Az, akit a nők bálványoznak	165
Az ingyen sonka meg a drága Straduario	64	Az anya és vetélytársnő	168
A szegénynek még elébb be kell bizonyítani, hogy szegény	70	A fizető nap	182
A protokollum meg a kivasalt kalap	75	A búvárok	187
A varróleány éjszakája	90	Reznek úr	192
Az, akinek ép szíve van	94	A „Burg-gendarme”-nál	198
A szegénység etikett szabályai	99	Úr és urabb	205
A Gratulin Lidia levele	102	Még egyszer a fekete hattyú	212

Első fejezet

A „Vigyázz”

„Hat órai késés a ruttkai vegyesvonatnál.”

Ez volt olvasható a magyar államvasúti pályafő előcsarnokában levő fekete táblán.

Még akkor nem volt készen a pompás központi palota, mely a Kerepesi út végét, mint egy nagy diadalkapu zárja el mostanság; egy kicsiny, ínséges pályaházacska fogadta el a Felső-Magyarországról érkező utasokat, akik onnan aztán a város leghosszabb, legszűkebb és legdöcögősebb Stáció utcáján keresztül jutottak el omnibuszháton a vendégfogadókkal ellátott zónába.

A szokottnál is nagyobb hóesés minden utazási programot meghazudtolt. A főváros legjártabb utcáin egész hegláncok voltak felhalmozva kétoldalt hóhegyekből, amiknek a kihordására gondolni sem lehetett. Az egész nap folyton dühöngő zivatar mindenütt betemette a mély utakat. Az egész vasútvonalon táborszámra dolgozott folyvást a napszámos sereg, a hóekék túrták a hótorlaszokat, amit egyik félnap végeztek, a másik félnap megint visszaronította a zivatar. A hó úgy szakadt egyik órában, mintha milliárd ludat mellesztenének odafenn, a másik órában meg apró túalalakokban kavargott, mint a porfelleg. Valóságos szibériai éjjel volt.

A pályaház peronján csak három emberi alakot látni. Az egyik a kapus, aki időről-időre kitekint, hogy esik-e még a hó? A másik egy konstábler, aki a bolthajtásnak abba a szegletébe támaszkodik, amelybe nem fúj a szél, fején a viaszkos vászonnal behúzott kalap, vállán a kurta kaucsuk lebernyeg. – „Cudar idő!” mondja a kapus. „Kutyának való idő!” kontráz neki a rendőr. – A harmadik alak civilben van, kurta gallérú dókában, vidraszínű nemezsüveg a fején, a nyakán kockás gyapotkendő körülcsavarva, két keze a zsebeibe dugva, az egyikből rövid bőrrel bevont vasbot mered elő. Ez a harmadik folyvást járkál a peron hosszában végig, egyszer rohamlép-tekben teszi meg az utat, máskor táncolva járja a polkát meg a csárdást, egyik bokáját a másikhoz ütögetve nem azért, mintha jó kedve volna, hanem hogy a lába el ne fagyjon. – Ez egy detektív.

A napos tiszt benn ül a szobában, az a távirógépnél van elfoglalva. Ilyen kritikus időben az állomások folyvást korrespondeálnak.

Egyszer aztán kutyaüvöltés hangzik valahol a távolból.

– No hála légyen a herköpáternek-mond a kapus. – Csak jön már az a kalarábévonat!

- Honnan tudja? – kérdi a detektív.
- Még nem csenget a villanyos.
- Hát hogy a „Vigyázz” kutya ugat. Az hamarább megérzi.
- Igazán. A directio kutyát tart, aki jelez?

– Nem a directioé az, hanem az öreg vasútőré, a Kapor Ádámé. Szegény öreg: ezzel a kutyával tesz ki egy emberszámot. Nem is tréfa dolog: negyvennyolc óráig egyhuzamban ott ülni abban a kis butikban, lesni a vonatot, jó vágányba igazítani a váltót! Öreg embernek laposakat pislant már a szeme, könnyen leragad. Hát arravaló a „Vigyázz”, hogy azalatt, amíg a gazdája az odúban bóbiskol, a kutya kifekszik a sínekre, s már egy mérföldnyiről meghallja a vonat dübörgését, akkor aztán elkezd ilyen csúnyául vonítani, ahogy most teszi, hogyha az Ádám el talált volna szunyókálni, hát fölébredjen.

- Az már derék egy kutya!

– De még azt is megteszi, hogyha az öreg álmos fővel nem az igazi váltóhoz cammog, hát megfogja a dókája szélét, s odaráncigálja az igazihoz. Nem is esett az öreggel semmi hiba, pedig húsz esztendeje, hogy itt őrzi a váltót.

- Az is szép multság!

Csak öt perc múlva a kutyaugatás után kezdett el a villanyoscsengettyű berregni, s nemsokára lehetett hallani a közeledő mozdony hosszan nyújtott s többször megcifrázott füttyülését.

A civilruhás odadörmögött a rendőrhöz:

- No János, most a platzra!

Erre a rendőr odaplántálta magát a kijárat ajtaja elé. A kapus a csengettyűhöz ment, s megadta a jelt a vonat érkezéséről. A kolomphangra előjött az egyenruhás hivatalnok, meg egy pár teherhordó, birkabőr süvegben, ködmönben, bagaria csizmában.

A vonat itt prüszkölt, dörömbölt már a város alatt, valami karistoló hangot is vegyítve a zaj közé, ami szokatlan volt. Ez a hóékének a harsogása, amit maga előtt tol a mozdony, mert a hótörlesz egész az indóházig ellepte a vágányt.

Ezzel a hozzátoldott nyújtvánnyal csakugyan úgy néz ki a mozdony, mint valami özönvíz előtti saurus, aki szörnyeteg orrával a jégmezőt túrja maga előtt. A vagonok úsznak a felkavart hófellegben.

S a hóeke mellett, közvetlen a mozdony előtt, üget egy kis lompos szőrű, fehér-fekete-tarka, hegyes fülű, kurta farkú kuvasz, mintha ő volna a pilóta, aki a vonatot vezeti. Néha olyan közel éri a mozdony, hogy megtaszítja, akkor nagyot ugrik, de a vágányról azért le nem tér. Ez a „Vigyázz”.

Mikor aztán a mozdony megáll a peron előtt, kétoldalt fujtatva a kibocsátott forró gőzt, akkor kettőt csahint a kutya, mintha az ő helybenhagyá-

sa nélkül nem állna meg a vonat, s azzal kiugrik a sínek közül, s lerázva a bundájáról a havat, először is a kalauzokat veszi számba. Az első kalauz jó embere, azt azzal üdvözlí, hogy egyet ugrik rá, s a két első lábával megtasztatja, a második kalauz ellenben nem bírja a bizodalmát, annak háttal fordul, s a hátsó lábaival szórja feléje a havat.

Mind a két kalauznak a szeméig van húzva a csuklyája, a nyaka kendőbe csavarva, csak az orrát látni az arcából.

A vonat áll a mozdonyon kívül egy szenes kocsiból, azután jön a postakocsi, ahhoz van kötve egy katonaszállító tárkocsi, mely tömve van munkásokkal, arra következik egy sárgára és zöldre festett vagon, I. és II. osztályú szakaszokkal, leghátul egy kakaósínű III. osztályú, a bagázsias szekereket, úgy látszik, elhagyták valahol.

A detektív bekandikált az első és második osztályúakba, amiknek az ablakain kivilágított a lámpafény. Kívülről is láthatta, hogy a szakaszok mind üresek.

– Hát nincs pasasir? – kérdi a Nro I. kalauztól.

Az először nem hallja a kérdést, mert a füle be van takarva, azután meg nem felel, mert a szája be van kötve, s csak a másodszori kategorikus felhívásra ad precíz választ.

– Van ördög!

– Hát hol maradtak?

– Ott pokolba: Hatvanba.

Azzal tovább toppog, a munkások futó börtönét felnyitni. Azok vannak valami harmincan, mindannyian vaslapátokkal ellátva. Amint leszabadulnak, futnak egyenesen a kantinba felmelegedni.

A detektív erre a Nro 2. kalauzhoz fordul, aki a III. osztályú kocsik ajtajait nyitogatja fel. Ez már részletesebb választ ad, csakhogy nehéz a szavát megérteni, úgy be van rekedve, mint a hasadt orgonasíp.

Az I. és II. osztály pasasirjai, mikor megtudták a hatvani állomáson, hogy a hó eltemette az utat, mind kiszálltak, ott maradtak az állomásházban. Megvárják, míg a vegyes vonat felszabadítja az utat, s majd csak a kassai gyorsvonattal fogtnak eljönni reggel. A III. osztályban levő utasok eljöttek.

Akkor aztán ezeket vette szemügyre a detektív.

Először kiszállt a vagonból egy félvidéki atyafi, aki fenyőmadarakat meg húros rigókat hozott hosszú fűzerekben felakasztva elől-hátul a vállán. Ennek éppen ilyen zegernye időben kell utazni.

Azután kibontakozott a kocsiból egy terjedelmes testalkatú asszony, nagykendőkkel össze-vissza kötözve. Mikor lejutott a hóba, akkor egy fiatalabb nőalak elkezdett neki leadogatni mindenféle alakú kosarakat, amik gondosan be voltak bugyolálva, – kettőt, hármat, négyet. A kofa ráförmedt

a detektívre, hogy fel ne rúgja a kosarát, mert tojás van benne. Ez is ilyenkor a legkeresettebb árucikk a fővárosban. Mikor minden kosár le volt adogatva, akkor az a fiatalabb nő is kiszállt a kocsiból. Szürke szoknya volt rajta, a feje bekötve kockás gyapot kendővel, a szája pedig egy fekete selyem kendővel. Az egyik kezében volt egy fogantyús utazóládika, meg lehetős kopott. A másikban egy füles kézikosár. A harmadik útteher, egy vászonesternyő, a hóna alá volt szorítva.

Egy hordár át akarta venni a ládikáját, de nem adta oda neki. „Majd csak magam viszem”. Ez sajnálja a rézpénzt.

A fenyőmadaras atyafi meg a tojásos kofa elébb kötelességüknek tartották a finánc ajtáját felkeresni, s kiváltani a fogyasztási adóruul felelő barchát, a fiatal nő azalatt leült a nyílt csarnokban egy padra, a bőröndjét meg a kosarát maga mellé téve.

A detektív nagyokat tappolgott, a peronra visszatérve, bosszúságból-e, vagy csak hogy leverje a csizmáiról a havat; odament a konstáblerhez.

– Akire mi áfpászolunk, az elmaradt Hatvanon a többi pasasirokkal, s csak reggel felé jön meg a gyorsvonattal, ha megjön. Én addig bemegyek a kantinba, ha valamit kitudnék a munkásoktól. Talán azok látták. Maga addig itt maradhat.

– Köszönöm a gráciáját.

A két élelmiszerszállító utas aztán jó későre elvégezve a dolgát a fináncnal, átkelt a kijáraton, átadva a kapusnak az útijegyeit. Az állomási tiszt kiadta a parancsot, hogy a gázt el kell oltania külső lámpákban, több vonat az éjjel nincs jelezve. Aztán a Kapor Ádámot fel kell váltani, huszonnégy órára. Következik helyébe váltóörnek a Kövecs Péter. Azzal az is ment aludni.

Az a fiatal utasnő pedig csak ült ott a padon, a kezét eldugva a nagykendője alá. Még karmantyúja sem volt.

De valaki mégis észrevette az otlétét: a Vigyázz; odament hozzá, körülszaglászta.

– Kutyuszkám – suttogá a hölgy.

A Vigyázz erre mind a négy lábát előrefeszítve, elkezdé a kurta farkát sebesen csóválni, s kettőt vakkantott azon a hangon, amely azt jelenti a kutyánál, hogy bizalommal viseltetik az illetőhöz. Akkor aztán megugrott és elszaladt.

A fiatal nő tovább is ott maradt, le-lerázva a fejkendőjéről a szitált havat, amit a szél kívülről behordott.

Egyszer aztán cammogó lépések hangzottak a vasút mentén. Valami lámpás fénye vereslett a hófuvat ködfátyolán keresztül.

A felváltott örött a kutyájával. Az egész ember egy nagy guba volt, az arcából nem lehetett mást látni, mint két torzomborz bajuszt, amiről jég-

csapok függtek alá. Az egyik kezében volt a tokba dugott jelzőzászló, a másikban egy erősen bedrótozott lámpás.

Mikor a pad előtt elcammogott az ór, a kutya megint azt a bizalmas ketős csahintást hallatá, s erre az ember észrevette, hogy ott a padon valaki ül. Megállt és odavilágított rá a lámpásával. Látta, hogy az egy fiatal leány.

– Hát maga, lelkem, mire vár itt?

– Arra várok, hogy megvirradjon. Késő éjjel nem mehetek magamban a városba.

– Hát nem idevaló?

– Nem. Vidékről jöttem.

– Hiszen elmehetett volna az omnibusszal a vendéglőig.

– Én nem szállhatok vendéglőbe, mert ott drága az élet.

– Hát mért jött Budapestre?

– Munkát keresni.

– Hát aztán miféle munkát tud maga?

– Tudok varrni meg hímezni.

– Hát aztán csak így jött fel Budapestre, hogy majd eljár boltrul-boltra, hogy kinek kell a maga munkája?

– Azt gondolom, hogy úgy kezdik.

– Hát addig miből él meg?

– Hoztam hat zsemlyét a kosaramban. Ez hat napra, elég.

– No ez derék! Hát mondok én magának valamit. Én itt lakom nem messze a vasúttól, mindjárt a Kálvária mellett. A feleségem mosóné. Becsületes asszony. Annak van egy kis kamrája a mosókonyha mellett. Azt ki szokta adni ilyen magaforma varróleányoknak. Nem sok a fizetés. Fűteni sem kell a kamrát, mert a mosókonyhárul elég meleget kap. A feleségem még munkát is szerez a leányoknak, sok úri házban bejáratos. Most éppen facér a kamrája. A múlt héten történt, hogy a mamzell, aki nála lakott, (Lidinek hívták, én biz a másik nevét sohasem kérdeztem) egy este csak nem jött haza. Keresték, kurrentálták, de nem került elő. Azt hiszem, a Dunába ugrott. Ki tudja, mi oka lehetett rá? A leányoknál olyan könnyen megy az. – Hát jobb, mintha gyufát ivott volna. – No hát, ha nincs valami jobb szándéka, hát eljöhet az én szállásomra. A feleségem szívesen látja, még majd engem is megdicsér, hogy milyen élelmes ember vagyok, röptiben fogok a számára új cimmerfrajlát.

A fiatal nő felállt a helyéről, felvette a bőröndjét és a kosarát, s azt mondta: „Menjünk”.

A Vigyázz, megértve, hogy az egyezés, mely kétségtelenül az ő beleegyezését is bírta, megköttetett, vidám csaholást indított meg, s azzal kivéve a hölgy kezéből a füles kosarat, azt a fogai közé vette, s előrefutott vele a kijárához.

A konstábler akkor is ott állt.

Először ráismert a kutyára, a kutyáról a gazdájára, s a gazdóról a vele jövő kisasszonyra, ahogy illik tapasztalt rendőrhöz. – No te Vigyázz! Hát Ádám apó! Baktatunk haza? Nini, hát megkerült a mamzell Lidi? Csak látogatni volt odahaza?

– Az ám. – Hagyta rá az öreg.

– Lássa, magának most semmi dolga, elhozhatná a leányasszonykának az útitáskáját: ne cepelné maga.

– Megtenném szívesen. De most ide vagyok leszegezve. Az a parancsolat, hogy egy konteszre kell rálesnünk, aki hazulról megszökött a mai vonattal, de a táviró se kutya! Eléje került. – S ezt most el akarják fogni? – kérde az őr.

– Elfogni nem kötelességünk, hanem ha felismertük, észrevétlenül és minden feltűnés nélkül kísérenk kell, ahol meg fog szállni, s arról hírt adni az alkaptány úrnak. A detektív is itt van.

Az öreg nevetett egy kicsit.

– Hajh, édes János öcsém, ha én a maga bőrében volnék: azt mondanám a detektívnek, hogy gyanúm volt erre a leányzóra, itt ni, hogy hátha ez az a bizonyos grófkisasszony, s ez alatt az ürügy alatt elkísérenm a lakásáig – hivatalból. Hahaha!

Az öreg nevetett a jó ötletnek. A konstábler is nevetett rajta.

Aztán utoljára maga a mamzell is úgy tett, mint aki nem állhatja meg, hogy ne nevéssen ezen a bolondságon.

Hanem aztán a konstábler nagy hirtelen visszanyerte a kötelességszabta hivatalos nyugalmat. Megtörlé az arcát a kalapjából kivett zsebkendővel, aztán megint feltette a fejére a kalapot zsebkendőstül, s lehúzta az álla alá a viharszíjt, ami igen szigorú kifejezést ad az arcnak.

– Azt nem tehetem, Ádám apó. Én megesküdtem rá, hogy soha hamis tudósítással az előjáróságot tévútra vezetni meg nem kísértem. Jójckát öreg apó. Jójckát szép kisasszony. Köszöntetem a Zsuzsa nénit. Holnap reggel majd ellátogatok magukhoz.

– Ott van ám a konstábler úrnak az abstájgvártélya mi nálunk, mikor fráj-napja van; ő meg egy padlószobát bír tőlünk – magyarázá Ádám apó az új lakónőnek, mikor már a váróteremből kimentek.

Azután annyira vitte a nagylelkűséget az öreg, hogy maga ajánlkozott a mamzellnek a bőröndje vitelére.

– Köszönöm! – szólt visszautasítva az ajánlkozást a fiatal hölgy. – Nem szoktam én soha hordárral cepeltetni magam után az útibőröndömet.

Igazat mondott. Mert üveges hintóban szokták azt utána szállítani. Ó volt az az eltűnt grófkisasszony, aki felől a detektívnek meg a konstáblernek bizonyóságot kell vala szerezni.

Igen jó helyet talált magának a biztos elrejtőzésre. Azt a kis kamrát, amelynek a padlásán maga a rendőr tanyázik; ott csak nem fogja senki keresni.

Második fejezet

A Pikusz

Mikor a pályaházbul kiléptek, éppen egy olyan szélroham sepert végig az utcán, hogy meg kellett állniok. Az esernyőt, amit a leányzó kifeszített, egyszerre kifordította a szél, s a szoknyáit nagy rendetlenségbe hozta, amin nem tudott segíteni a kezében tartott bőrrönd miatt.

– Abbul az esernyőbül nem lesz prédikációs halott – monda az öreg vasúti. – Hagyjunk fel most minden teketóriázással. Adja ide a kisasszony a bőrröndjét, majd én viszem; tudom, hogy nincs tele arannyal. Az esernyőt csapja a hóna alá, aztán az egyik kezét akassza a karomba, a másikkal fogja a szoknyáját, aztán hunyja be a szemét.

A hölgynek el kellett fogadnia az ajánlatot.

Azzal elkezdődött az expedíció. Méternyi magas volt a hó, amin keresztül kellett gázolni, s a szél szembefútt.

– Csak addig tart ám ez a gyilkos szél, amíg a Stáció utca szegleténél bekanyarodunk – dörmögé az öreg.

Odáig egész gőzerővel kellett dolgoznia.

Egyszer aztán elérték az első házat: ott megállhattak lélegzetet venni.

– Csinos kis szelecske – mondá az ör. – No mármost ki lehet feszíteni az ámbrelát. Várjon, majd én tartom a feje fölé. Aztán csak egész bátran tegye. Szóljon hozzám, hogy „Ádám bácsi”. Kapor Ádám a nevem. Tegyen úgy, hogy az emberek azt gondolják, hogy régi ismerősök vagyunk.

– Hát találkozunk mi itt most még emberekkel?

– De még sokakkal. Vannak emberek, akiknek bolond passziójuk ilyen hóförmetegben sétálni az utcán éjfél után egy órakor. Majd meglátja.

Az öreg egy kis nevető dűnyögést is hallatott e tréfához. A leány mindjárt elkezdte a bizalmaskodást.

– Ádám bácsi! Az a rendőr csakugyan az eltűnt mamzelnak nézett engem? Hasonlítok hozzá?

– Nem tudom biz én, édes lelkem, mert én nemigen nézegettem a fizimiskáját. Tudja, én ritkán kerülök haza. A János konstábler is úgy van, hogy csak egy-egy fráj-napon jön ki a szállására, s akkor aztán örül, ha felfekhetik a padlásra. Aztán az a Lidi mamzell olyan szemérmes volt, hogy ha férfihangot hallott, nem forgatta a fejét hátrafelé, mint a nyaktercs, hanem belefeküdt a hímzörámába, úgy öltögetett. Abbul biz a János nem látott egyebet, mint a kontyát.

Egyszer csak valami zsvivaj támadt az utcán.

A leány kitekintett az esernyő alól, s látta, hogy az Ádám csakugyan igazat mondott. Tréfás volt, de igaz volt a mondás. Csakugyan vannak emberek, akiknek elhatározott szándékuk ebben a dühös hózivatarban az éjjeli órákat az utcán tölteni el. A havat lapátolják össze: nagy teherhordó szekereket raknak meg vele. Ki mennyi rongyos ruhát kaphatott, mind felszedte magára: kopott pokróc, lyukas zsák, ponyvafoszlány a derekukra kötve; a kalapjaikat álluk alatt megkötött zsebkendővel biztosítják a szél ellen; de boldogabb, akinek olyan süvege van, hogy a két fülét betakarja; a lábaik idomtalan gubókká bugyolálva, pokróc és rongydarabok közé; két ujjú daróckesztyűk a kezeiken, vaslapát a markukban.

– No itt van az a sok ember az utcán, akit mondtam. Ezeknek most van az aratásuk! Egy forint ötven krajcárt kapnak a magisztrátustól egy éjszákára. Sohase volt ilyen szüretjük a huncfutoknak!

Vígan is vannak, egymást csúfolják. Szegény embernek az is mulatság.

– Itt jön az Ádám apó a mamzelljével – kiált az egyik rongyos. – Dobre ráno! Sztará baba! Gye igyes azzal a Katkával?

– Megálljon, Ádám bácsi! Majd elmondom a Zsuzsa néninek, hogy szép leányt vezetget éjszaka az utcán!

– Nye krics! Te gyezsepogyes! – vág vissza Ádám apó, s a tokoszászlóval a fejére suhint az egyik csúfondároskodónak, az ki akarja kerülni az ütést, s hanyatt bukik a felhányt hóhalomba, társainak nagy hahotájára.

– Hahá! A sipotár! Beleesett a hóba! A leány meg van rémulve.

– Ezek gorombáskodni fognak velünk.

– Nem kell félni, mamzell, jó gyerekek ezek. Mind az én fiaim. Liptói fiúk. Mind ott laknak velem együtt a „zöld paradicsomban”.

– Zöld paradicsomban?

– Az ám. Úgy híjják azt a házat. De nem azért híjják úgy, mintha ott lakott volna valaha Ádám és Éva, mikor még ők is zöldek voltak, hanem azért, hogy valamikor vendégfogadó volt, s egy nagy zöld paradicsomalma volt kifestve a címerére.

– Az valami nagy ház lehet, ha ennyi ember elfér benne.

– Hát elférnek, ahogy a szegény ember malacai. A bizony csak olyan bogárhátú ház. Mindjárt meglátjuk. Ott világít egy ablaka. Az az én féleségem mosókonyhája. Felkelt már az asszony. Sok a mosnivaló. Annál jobb, mert akkor tűz is van rakva. Csinálhat nekünk egy kis magyar teát. Szereti maga a magyar teát?

– Nem tudom, milyen az?

– No majd meglátja, milyen jó!

A Vigyázz előreszaladt, s a kivilágított ablak előtt elkezdett a maga nyelvén jelt adni.

Erre elébb kinyílt az ablak, s rövid szóváltás támadt egy női hang meg egy kutyacsahintás között; azután felnyílt a kis ajtó. A Vigyázz visszaügetett, jelezve, hogy szabad az út.

– No mármost majd én elől megyek – monda Ádám. – Mert itt egy mély árok van az utcán végig: azt most betakarta a hó. Csak egy keskeny híd vezet át rajta. Aki eltéveszti, nyakig esik a hóba. Hát csak mindig az én lábam nyomába lépegetessen a kisasszony. Így ni!

Az asszony a kapuban várta az érkezőket. Mind a két karja könnyökön felyül fel volt tűrve, mert a mosóteknőtől jött ki. Ő már szokva volt mindenhez. Amit egy mosóasszony kiáll, attul egy regement férfi az ispitályba kerülne.

– No asszony, meghoztam a Lidikét. Az asszony összecsapta a kezeit.

– Hát előkerült? No, hála Istennek, csakhogy nem ölte el magát.

– Hanem most már csinálj nekünk iziben egy kis jó magyar teát, mert a lelkünk is meg van fagyva.

– Mindjárt meglesz. No csakhogy előkerült, Lidike! Hát csak vigye be a szobájába a ládikóját, s húzzon frissen más cipőt, harisnyát.

Sölét is volt, a hölgynek az arca kendőkkel be volt bugyolálva; lehető volt az elnézés.

– Csak tessék előre menni, édes Zsuzsa néni – szabadkozék a leány.

– No, már nem akar elől menni! Mindig így bánt velem a Lidike. Mintha valami nagyságos asszony volnék. Vagy mintha édesanyja volnék.

Pedig bizony nem annyira a becsületudás volt erre a fiatal hölgnél az indok, mint az, hogy nem tudta a járást a „zöld paradicsomban”, kivált sötét éjjel.

A mosóné aztán előrement, a kisasszony utána, azt követte az Ádám apó, leghátul a Vigyázz. A kis ajtót az Ádám zárta be. Először egy sötét folyosóba jutottak, melynek végéből nyílt a Kapor Ádámék lakása. Annak a külső ajtaja nyitva volt, a belső üveges ajtón keresztül világított a mosókatlan veres tűzfénye. Mikor kinyitotta az ember az üvegajtót, egyszerre tódult ki a hajlékból a forró gőz, abban a percben hópehellyé válva a hideg levegőn.

A mosott ruhának, szappannak és szódának a párázata uralkodott a helyiségben; mérsékelve a kőszéngőz által, aminek a füstje ilyen nagy hőésésben leverődik, s kellemesen fűszerezve egynémely vereshagyma illatától, ami nem rontotta el a polcon szárasztott kenyérélesztőkörpa szelíd savanyúságát.

– No, de jó meleg volt – s ez a fődolog.

Az ifjú hölgy *már tudta*, hogy melyik az ő lakása. Egy kis alacsony ajtó nyílik a konyhából a kamrába: az az ő *otthona*. Még két másik ajtó is látha-

tó a mosókonyhában. Az egyik hanyattdülő helyzetben, az a pincébe vezet le; a másik a gerendák között: ahhoz meg lépcső visz fel.

A mosókonyha tágas: téglával van padlózva, a falai embermagasságra fénylenek a salétromtul, különben ki vannak meszelve. Egy nyoszolya, vánkosokkal, dunnával, egy hárságy, egy festett ruhaszekrény s egy gyalult konyhaalmárium, egy asztal, néhány szalmaszék és egy nagy karosszék képezik benne a komfortot, mindenféle lúgzók, teknők, mosókatlan, vasalódeszka meg egy nagy mángorló a hivatás eszközei. Egy nagy fekete tábla a falon, teleírva nevekkal és számokkal, jelzi a pontos ügykezelést. Annak a szegletére van akasztva a kalendárium.

A Zsuzsa néne egyenesen a tűzhelyhez sietett, a jövevény leány pedig bement a holmijával a kamrába, nyitva hagyva maga után az ajtót, hogy világosságot kapjon.

Akkora helyiség volt az, hogy egy ágy elfért benne, meg egy hímzőasztal. Ruhartóul egy lefüggönyözött fali polc szolgált. Az ágy tiszta volt húzva, volt benne egy tengerifüvel töltött derékalj, egy vánkos meg egy paplan. Az ágy fölött egy Máriakép.

Amikor az átöltözködéshez kezdett a hölgy, mégis betette a kamra ajtaját. Böröndjéből előszedte a ruháit, cipőit. Amik rajta voltak, azokra rá volt fagyva a hó.

Arra gondolt, hogy milyen furcsa meglepetés lesz az, amikor ő előjön, s a világosságnál meglátja a Zsuzsa asszony, hogy „Nini, hisz ez nem a Lidi mamzell!”

Mire készen lett az átöltözéssel, kopogtattak az ajtóján. A Zsuzsa szólt:

– Ki lehet már jönni. Készen a magyar tea.

A leány kinyitá az ajtót, s kilépett a világosságra.

De a meglepetés nem a mosóné részére került, hanem az övére.

A Zsuzsa asszony semmi csodálkozó felkiáltásra sem ragadtatott, mikor ezt az idegen arcot meglátta maga előtt.

Úgy tett, mintha mindennapos ismerőse volna. Pedig ép szemei voltak.

Még úgy is nevezte.

– No, Lidi kisasszony. Itt van a jó magyar tea. Nézze: az uram ugyan várja ám – balkézzel.

Az öreg bizony leült az asztalhoz, s nem várta a vendégét, hanem hozzálatott a maga angáriájához.

Két öblös csésze állt az asztalon, tele párolgó folyadékkal, mely valóságos jó borleves volt, tojássárgájával behabarva, s fahéjjal fűszerezve.

A leány kiszüröcsölte azt az utolsó cseppig.

– No ugye, hogy jó ez a magyar tea – szólt sunyítva az öreg apó.

– Egészen fölmelegített. Nagyon köszönöm.

A leány aztán viszonszívesség fejében kiszedte kosarából a zsemlyéket, s azokkal kínálta meg a házigazdáját.

– De hát azt mondja a szentírás, hogy: „Nemcsak kenyérrel él az ember”... – szólt az öreg –, hanem szalonnával is. – Ezt a feleségének mondá.

– Ej, ej! öreg ember, nem kell a szentírással tréfálkozni.

– Hát hiszen nem tréfálok én, hanem komolyan mondom. Egy kis fagyos szalonna nagyon beválna most. Hozz le egy darabkát a padlásrul, hékám!

A Zsuzsa engedelmesen fogta a vasúti lámpát, meggyújtotta, s felment a lépcsőn a padlásra.

– Evett-e már fagyos szalonnát paprikával a kisasszony?

– Sohasem ettem. Azaz hogy: ettem, ettem! Dehogynem ettem.

– Bizony sohasem evett maga nyers szalonnát, édes lelkem; azt se tudja, mi fán terem.

– Ádám bácsi. Mondja csak, hogy lehet az, hogy a Zsuzsa néni, mikor engem meglátott a világosságnál, egy cseppet sem volt megütődve?

– Hm! Hát ez úgy lehet, hogy azalatt, amíg a kisasszony odabenn a kamrában átöltözött, én beszéltem a feleségemmel, s elmondtam neki mindent, amit tudok.

– De hát mit „tud” ön?

– Hm, hm – dörmögött az öreg, borostás állát körülkaparászva.

– Hát tudja a kisasszony: ott a vasútnál a trafikásné újságot is árul. Aztán ami újság estig el nem kel, az már másnap csak makulatúra. Azt eladják kiló számra hét krajcárért. Hát az ilyen bitang újságbul szokott nekem mindennap juttatni a trafikásné, hol egybül, hol másbul. Én szeretem tudni, hogy mi történik a világban. Ma éppen egy képes újságot kaptam. Olvassa el csak, mi van benne, belül a harmadik oldalon, mindjárt ott a Kwizda gyógybalzsamának a hirdetése alatt.

A hölgy átvette a negyedretű lapot, s hamar rátalált a ritkított betűs cikkekre.

„Szenzációs családi dráma!”

„Nem nevezzük meg a helyet és a személyeket, kik e regényben szerepelnek, mely egy Zola tollára volna érdemes. Egyike a magyar aranyfiatalság legkiválóbb tagjainak, aki gyönyörű négyes fogatáról s egzotikus vadászatairól ismeretes, életrehalálra udvarolt a bájairól úgy, mint szellemi míveltségéről ismeretes X. X. grófkisasszonynak. A szerelmi pályázat nem maradt viszonzás nélkül. A család egyetlen leánya ifjú szívének egész hevével fogadta a nyíltan tett ömlengéseket. E napokban az ifjú Endymion végre formaszzerű nyilatkozattal jelent meg a grófi háznál, s megkérte X. X. grófkisasszony – mamájának a kezét, Y. Y. grófnőét. S az eljegyzés ennek

értelmében meg is történt. Y. Y. grófnő még mindig igen szép és fiatal arra, hogy még a leányával szemben is ő maradhasson a győztes; s előnyeinek döntő súlyt ad azon körülmény, hogy ő a birtokosa annak az egész három milliót érő uradalomnak. – X. X. grófkisasszony az eljegyzés napján nyomtalanul eltűnt a grófi kastélyból. Most mindenfelé keresik. Attul lehet tartani, hogy valami végzetes tette határozza el magát.”

A leálynak az arca olyan merev lett, mint egy márványszobor. Szemei még azután is nézték azt a méregkeverő lapot, mikor már az „első hazai orfeum” programja következett benne.

Ebből az álmjáró melázásbul egy sajtószzerű beszélő hang zavarta fel.

A hang az asztal alól jött, s ezeket a német szavakat mondá:

„Frau... Komm chausz... Gib flájsch...”

A leány ijedten ugrott fel a székéről, s az asztal alá nézett. Ki bujkál oda alant?

Azonban kénytelen volt egyszerre kacagásra fakadni, amint e beszéd okozóját meglátta.

Az egy szarka volt. Ott állt az asztal hídján, a csőrével felemelve az abroszt, s aztán a fejét féloldalra fordítva, s egy szemével felsandítva azt mondá:

„Frájla...Gud móring.”

S azzal egyet hibbanva, nagy hirtelen fenntermett a leány által üresen hagyott széken, s onnan papolt egyre, hogy „Komm chausz, – gib flájsch”.

Ádám apó nevetett.

– Ugye, megijedt a kisasszony, mikor meghallotta, hogy valaki megszólal a lába alatt? Azt gondolta, valami kísértet. Hát pedig csak a Pikusz. No gyere, ide Pikusz! Ugorj ide az asztalra. Mutasd meg, hogy hogyan kell a krajcárt kivenni a pohár vízből.

A Pikusz engedett a felhívásnak. Felrepült az asztalra. Ádám apó eléje tett egy pohár vizet, abba beledobott egy krajcárt. A szarka elébb megpróbálta belenyúlni a pohár száján keresztül; de amint az orrába ment a víz, hirtelen kikapta a fejét és nagyot prüszkölt. Utoljára kapta magát, ráugrott a pohár szélére, a pohár feldült, a víz kifolyt, a krajcárt aztán félkapta s elrepült vele. Alig akarta visszaadni.

– Önnek mind olyan okos állatjai vannak – monda a leány.

– A kutyája is olyan eszes állat.

– Hát mit csináljon a szegény ember? Mikor nap nap után egy helyben kell ülnöm, mintha szurokba ragadtam volna. Az sincs, akihez egy szót szóljak. Ha ez a kutyám nem volna, rég meg kellett volna gárgyulnom. A szarkát meg a feleségem tanította be: azért beszél németül. Ez meg az ő egyedüli mulatsága. Ez a mi teátrumunk, a mi cirkuszunk. A Vigyázz különben nem az én érdemem. Ez úgy maradt rám örökségben egy vak kol-

dusról, aki rám hagyta, amért megengedtem neki, hogy ott ülhessen a pályaház mellett. Ez a kutya olyan okos volt, hogy a szájába vett egy kis fatányért, s azzal sorba járta az uraságokat, akik odajöttek ácsorogni, s koldult a gazdája számára. Amit kapott, odahordta neki. Azt mondom, kisasszony, hogy különb lélek van ebben a kutyában, mint sok rossz emberben.

Ezalatt lejött az asszony a padlásról egy darab szalonnával. Tányért is tett késsel, villával a kisasszony elé.

– Hahaj! Ki látta azt: tányérral enni a szalonnát, villával? – Protestált az öreg gazda. – Majd megtanítom én a kisasszonyt, hogyan kell szalonnát enni. Először levágja az ember a kenyérnek a haját, arra ráfekteti a szalonnát, bőrével lefelé. Akkor a bicsakkal leszeli a szalonna tetejéről a hájas részét (aki teheti!). Akkor azután egy késhegy paprikát elken rajta; annak a tetejébe egy csipet só. No most egy falatot a kenyérből vágjunk, egy másikat a szalonnából, mind a kettőt egyszerre a szánkba tesszük. Ugye hogy milyen fölséges? Valamennyi hercegnek a híres szakácsa mind összeverheti a fejét, mégsem talál ki olyan difinyós eledelt, mint egy darab paprikás hasaszalonna kenyérrel. Egyesítve van ebben a mennyei mannatól elkezdve az isteni ambróziáig minden csemegének az íze! Aki-nek egy darab szalonnája van, s azt meg tudja becsülni: nem kell annak a kaszinó spájzcédulája. Hát még aki a bőrkéjét is meg tudja rágni! Az ám a valami. De már nekem nincs hozzávaló fogam.

S addig-addig magasztalta a szalonnát, míg hol ő vágott, hol a kisasszony szelt belőle, hogy utoljára „mores”-nek való sem maradt a darab szalonnából.

A lakmározástul természetesen a két kedvencnek sem lehetett elmaradni. A Vigyázz odaült a gazdája mellé a két hátulsó lábára, a két első pracliját illedelmesen lefelé hajlítva, de néha megtaszítja az egyikkel a gazdája térdét.

– Jó, jó! Nem feledtelek el: csak várj.

Aztán mikor egy darab szalonnát elfogyasztott az öreg, s annak csak a levágott hájas rész és a lefaragott bőre maradt: akkor a hájdarabot odatette a bertáfoló kutyának az orrára. De mielőtt a szegény pára bekaphatta volna, egy perc alatt ott termett a fején a Pikusz, „Keszt ausz!” monda, s elkapta a kutyának az orráról a hájat. Az csak fájdalmas szemmel nézett utána.

– Látod, kutyám! Ez a világ sorja. Ő a te feljebbvalód, mert repülni tud; te pedig négykézláb jársz. Ő tud németül, te pedig csak ugatni tudsz. Ezért az övé a szalonnából a hája; tied pedig csak a bőre. Ez a világnak a rendje.

S a kutya belenyugodott egészen ebbe a szép világi rendbe. – No mármost Lidi kisasszony – monda Zsuzsa néne –, jó lesz alunni menni. Ez után a mai keserves út után. Majd holnap aztán – beszéljünk *a magunk dolgáru*l.

Harmadik fejezet

A fekete hattyú

Isteni álom!

Aki a halandó embert mindentudóvá, mindent tehetővé, mindenütt jelenlehetővé teszed!

Milyen szép volt álomban visszamenni az elhagyott ősi hajlékba. Látni a menyegzői előkészületeket. Látni saját magát a tükörterem falain megsokszorozva; menyasszonyi öltözetben; narancsvirágból van a dísz, az az ő kedvence. Ő a menyasszony és nem más: az már bizonyos. Hogy lehetett ebben kételkedni? De hát a vőlegény kicsoda? A keblén függ egy szívalakú medaillon; közepén egy nagy solitaire. Az megmondja. Hisz az ő arcképe van benne. Itt jön ő maga is – valósággal. Egy nagy menyegzői csokrot hoz, csupa fehér rózsákból, amik még nincsenek kinyílván. Hát mégis hű maradtál? Nem árultál el? Nem adtad el testedet, lelkedet? Válasz helyett megszólal a „Szerenád-valcer”. Ez az ő kedvenc keringője. Vállára teszi a kezét, s aztán repülnek együtt. Igazán repülnek, a lábuk nem jár a földön: végig a hosszú táncterem. Hát visszatértél? nem is hagytál el? Szeretsz, mint régen? örökké így fogunk egymás karján repülni éveken, évtizedeken át? mire visszakerülünk a keringő-turból ahonnan kiindulunk, a tükörben az én hajam fehér lesz, a te fejed kopasz? És aközben folyvást hangzik a Szerenád-valcer bűbájos zenéje. A táncterem végtelenbe nyúlik, átalakul vasúti indóházzá, a csillárokból vasúti lámpák lesznek, a menyasszonyköntös narancsvirágaiból zúzmara-virágok. Hanem azért a Szerenád-valcer egyre szól, s a vőlegény egyre szorosabban öleli menyasszonyát magához. „Hát te vagy az? Te? Te? Te?”, s amint ismét ránéz: hát mégsem ő az, hanem – a János konstábler a vasúti pályaháztól.

Erre fölébredt, s amint a szemeit felnyitja, csakugyan a János rendőr ábrázatját látja maga előtt, ki a kissé felnyitott ajtón bedugta a fejét.

– Ezer milliom bocsánatot kérek, kisasszony. Azt gondoltam, már felméltóztatott kelni. Nyolc óra van.

– Nagyon el találtam aludni.

– Engedelmet kérek az alkalmatlankodásért. De hivatalból vagyok itten valami fölvétel végett.

– Kérem: küldje be hozzám a Zsuzsa asszonyt.

– Ezer bocsánat. – A bedugott fő visszavonult. A kalap most is a fején volt; de ezúttal nem volt rajta a viaszkos vászon: a fehér lószőr kócsag nyalkán fityegett az oldalán.

A hölgy természetesnek találta, hogy biz egy varró mamzellnek az ajtaján minden órában benyithat egy konstábler.

Csak azt találta csodálatosnak, hogy a Szerenád-valcer zenéje még most is tovább szól. Már a finálé járja. Pedig hiszen már ébren van. Úgy tetszik, mintha mélyen a föld alul jönne fel minden akkord, s aztán lassankint elmúlna a föld alatt.

Még ez az álomhoz tartozik-e?

A Zsuzsa néne jött sietve a hálókamrácskába.

– Nem vettem észre, hogy a konstábler bejött; különben elfogtam volna. Odakint öblögetünk a kútnál a napszámosnéval.

– Mit akar ez velem?

– Hát a Lidi mamzellnek az eltűnése fel lett jelentve a rendőrségnél. Hivatalból meg lett indítva az eltűntnek a nyomozása. Nem találtak rá. A szerencsétlen leány bizonyosan a Dunába ölte magát. Megcsalta a szeretője. Azt nem is fogják megtalálni soha. Előtte való nap két font ólmot hozatott a boltból, s az vele együtt eltűnt. Most azután, hogy az uram mondta a konstáblernek, hogy megkerült az elveszettnek hitt lakó: ennek jelentést kellett tenni az alkaptányságnál. Onnan megint vissza lett küldve, hogy vegye fel a protokollumot, hogy hol járt hát azalatt a „Lidi” kisasszony, amíg a rendőrséggel kerestette magát.

– Mit mondjak neki?

– Most csak öltözzék fel szép csendesesen, félig nyitva hagyom az ajtót. Hallgassa ki, hogy mit beszélek én a konstáblerrel, aztán majd azokat mondja utánam.

– Kérem még egy szóra, Zsuzsa asszony! Álmodom én most, vagy ébren vagyok?

– Már bizony egészen ébren van a kisasszony.

– De én az elébb olyan világosan hallottam valami zenét, mintha mélyen a föld alatt muzsikálnának.

– Hát persze, hogy muzsikálnak. Itt a pincelakásban alattunk lakik a Zsiga cigány: az tanítja ilyenkor a két fiát muzsikálni.

Ez a reális adat egészen szétszórta a hölgy lelkében kísértő misztikus emlékeket. Hát nem démonok, hanem csak fekete rajkók laknak odalenn a mélységben?

Zsuzsa asszony kiment a mosókonyhába.

– No hát mit akar a protokollumba, konstábler úr?

– Legelőször is mi a neve a kisasszonynak?

– Mi is a neve? Magam sem tudom már. De itt van a keresztlevele nálam, az majd megmondja: „Gratulín Lidia”.

„Gratulín Lidia!” ismétlé magában az új családi nevet a hölgy odabenn a hálókamrában, „Gratulín Lidia...”

– „Született 1867-ben. Atyja Gratulín Fridolin, asszonyszabó. Anyja Perpera Amália Rimaszombatban.” Itt van a bizonyítvány, hogy szülői meghalóztak: az árvaleányt felnevelte Koricsna Ursula özvegyasszony. Az is meghalt. Azután itt van a rimabatyai előljáróságnak a levele, hogy a leány a varrásból él és tisztességes személy.

– Hát mért tűnt el a szállásáról ezelőtt öt nappal?

– Hát mért no? Mert egy kis beszédni való tartozásai voltak Batyiban. Hírt vett róla, hogy egy adósa haldoklik: nem akarta elszalasztani.

(Milyen kész fantáziájuk van ezeknek a mosónéknak!) – Akar még egyebet is megtudni a konstábler úr?

– Azt majd csak a kisasszonytól kérdezem meg.

A hölgy ezalatt felöltözött, s kijött a hálószobából.

Dacára az egyszerű öltözetnek, előkelő jelenség volt. Tiszta, nemes metszésű arcvonások, finom ajk, mély tüzű, sötétkék szemek, s dúsgazdag aranyszőke haj, mely mint egy tiara volt háromszorosan a feje körül csavarva.

A konstábler egészen lassú beszédűvé lett, amikor meglátta. Sűgva mondá a Zsuzsa asszonynak:

– Én eddig a Lidi kisasszonyból nem láttam egyebet, mint a haját, de nekem úgy tetszik, mintha az gesztenyeszínű lett volna. Nevetett ezen a mosóné, de nagyon.

– Jaj! Lelkem konstábler úr! Ártatlan maga az ilyen dolgokban. Ha két éjjel egymásután szódával megmossák a haját, mind ilyen aranyos szőke lesz az egyszerre.

– Az már más.

Hát azután elmondatta a fentebbi adatokat rendben a kisasszonnyal, aki már most tudta, hogy kinek híjják, hol született,? hol nevelkedett, s miért volt távol a szállásáról.

Úgy ment minden, mint a karikacsapás.

Mikor ezeken mind átestek, akkor a konstábler egy selyemkendőt vont elő a katonaköpenye zsebéből.

– Hát azt nem tudná-e megmondani Lidi kisasszony, hogy ez a kendő hogyan került a Margit-hídra a múlt pénteken éjjel, amikor kegyed hazuról eltávozott?

Zsuzsa asszonyban egyszerre meghűlt a vér. Most kellene valami jó hazugságot diktálni a leánynak.

Csak az tartotta meg előkelő nyugalját.

– Ez a kendő sohasem volt az enyim, s én sohasem voltam a Margit-hídon.

– De hiszen a lakók mind ráismertek, hogy ez a kegyed kendője volt, amit a fején szokott viselni, ha kiment.

– De ha én azt mondom, hogy nem *az enyim*.

– Hit alatt is erősítheti ezt?

– Megesküdhetem rá, hogy sohasem volt az enyim. Tehette bátran: hiszen igazat mondott.

– Akkor hát nincs több kérdezni valóm kegyedtől, engedelmet kérek az alkalmatlankodásért. Még az öreget szeretném kihallgatni.

– Kit? Az uramat? – szólta Zsuzsa asszony. – Dejsz azt hiába keresi már itthon. Visszament az, amint feltápáskodott, a vasúthoz.

– Hiszen huszonnégy órára volt neki szabadság engedve.

– Hiszen ismeri, hogy milyen ember? Nincs neki maradása idehaza. Mindig azt hajtja, hogy hátha azalatt történik valami szerencsétlenség a vasúton, amikor ő nincs ott. Meg a Vigyázz sincs ott. Nem bízik a sufflensben. Hátha hamis vágányra találja igazítani a váltót. Még hajnalban visszabotorkált a pályaházhoz.

Elment biz az öreg azért hazulról, mert érezte a hivatalos firtatás pecsenyeillatát, s nem akarta a szembesítésnél magát ellenmondásokba kevertetni.

A konstábler aztán szépen engedelmet kért a korai alkalmatlankodásért s eltávozott.

Mikor a távozó léptei elhangzottak, akkor nagyot fohászkodva mondá Zsuzsa asszony.

– No ezen szépen átestünk. Most már új bejelentési cédula sem kell: a Gratulin Lidié itt van nálam. – Hát csakugyan arra van elhatározva kegyed, hogy itt fog lakni ebben a szegény kis kamrában, s varrómunkával keresi a kenyerét! Előre mondhatom, hogy nehéz munka, sovány kenyér.

– De ha lehetne, még nehezebb munkához fognék. Kapálni mennék, vagy fát vágni; ha értenék hozzá. De hímezni igen szépen tudok, s ruhaszabáshoz, piperéhez van tehetségem. Amennyit keresek, annyival bérem. Aztán ami nincs, az nem kell.

– No, hát ez a szegény embernek az arany mondása: „Ami nincs, az nem kell.” Aki ezt nem tudja, az a falba verheti a fejét. Már most hát tanuljon bele az életmódjába. Itt van ebben a köcsögben a tej, ebben a papirosban meg a kávé. Ott van a tűzhely. Magának kell megfőzni a kávéját. Annyit főzzön magának belőle, hogy délre is meg estére is maradjon: mert ez lesz az ebéd is meg a vacsora is. Vasárnap megengedheti magának azt a luxust, hogy délre savanyú káposztát hozzon magának s rá egy szalvonádlit. Ámbár a szalvonádlit sörrel kíván magára itatni, s a sörre még

rээр kegyed később rákapni. Én most nézek az öblögetés után; kegyed azalatt reggelizzen meg; a bőröndjéből rakja ki a fehérneműit a fiókos állványra: mindent számbavegyen és felírjon, amije van. A mosásról én gondoskodom, hanem ami „putzwäsche” van, azt magának kell kivásalni.

A mosónő kiment teregetni. Az idő szépen kitisztult reggelre, jól száradtak a ruhák.

A leány odabenn maradt a mosókonyhában megfőzni a tejet meg a kávéét. Sohasem próbálta; de hamar beletanult. Azután hozzálátott a tegnapi cafatolásban átázott, bepiszkolt ruháinak és topánkáinak a kitisztogatásához.

Mikor azzal készen volt, keresett egy seprűt, s kiséperte a hálókamráját. Radikális takarítást vitt végbe. Az előbbi „Lidi” úgy látszik, hogy e tekintetben nagyon felületes elveket követett, mert az ágy mögött a szögletben sok lerakódott szutyok verődött össze. Mielőtt az összesepert szemetet a bádoglapáton kivitte volna, elébb gondosan megvizsgálta, hogy nincs-e közte valami megmentendő tárgy. Csakugyan talált közte egy hímzőrámába való srófot. No lám! Ezt a hajdani Lidi vesztette el, s aztán helyettesítette egy darab cirokseprűaggal. Azonkívül talált a szemét közt egy összetépett fényképet. Kíváncsi volt összerakni a darabjait. Egy kétfelére választott hajú kamasznak az arcképe került ki belőle. Ilyenekért ugranak a vízbe a leányok.

Azt kitalálta magától, hogy a tűzhely mellett azért áll egy deszkaláda, hogy abba kell a szemetet üríteni: azt viszik azután ki a szemetes szekérré, mikor reggel a szolgálégény becsenget.

Akkor azután hozzálátott a reggelijéhez, s a maradékot eltette a hálókamra ablakába. Ott van a szegény leányok éléskamrája. Még egy pár piros alma most is volt ott az előbbi leánytól. Az ablakot kinyitotta, hadd jöjjön be rajta friss levegő. Az ablak egy kis kertre nyílt, melynek a közepében állt egy deszka bódé, hajdani festés nyomaival az oldalain. A bódé füstölgött, köröskörül meg volt az oldala tömve trágyával: nem volt kellemes illat. Pedig abban alkalmasint laknak. Talán azok találták ki ezt a módját a Meiszner-i légfűtésnek.

A kert oldalában volt egy hosszú fáskamra forma épület. Hanem annak az ajtaja az udvarra nyílt. Láta, hogy az ajtón kilép egy rongyokban telhetetlen férfialak: hasonlatos azokhoz, akikkel a múlt éjjel találkozott, ugrik egyet, mikor kijön, vaslapát van a vállán. Egy perc múlva kiugrik a másik. Azután a harmadik, a negyedik és így tovább. A huszadiknál meguntá számlálni, s betette az ablakot.

Azután kiment a kamrából a mosókonyhába, s elgondolkozott rajta, hogy mi dolgot találna még. Előszedte a varró eszközeit: gyűszűt, tűt, selemmotringokat.

Kocogtatás hangzott az ajtón kívülről, s ez a kategorikus felhívás: „Mach auf, tu Luder!”¹

Ez szépen kezdi!

Persze, hogy Pikusz úröméltósága volt, aki bekérezkedett. Ő jött legelől nagy tekintélyes léptekkel; mögötte a Zsuzsa asszony meg a napszámosnő cepelték a nagy ruhás kosarat a kicsavart ruhákkal: azokat idebenn kell kikeményíteni.

– Vigyázzon, kisasszony! Itt a szarka! – kiálta félijedtséggel a mosónő.

A Pikusz már akkor fenn volt az asztalon, s vitte a gyűszűt. Az ágy alul kellett elővadászni, hogy visszaadja.

– Ez ám az a konstábler, aki rendre szoktatja a varró kisasszonyokat. Aki tűt, cérnagombolyagot, gyűszűt, mit szerteszélyel hagyogat, a szarka rögtön felszedi, s úgy eldugdossa, hogy sohase látjuk többet.

Pikusz úr aztán, mikor látta, hogy senki sem akar vele játszani, s nincs semmi ellopni való többé, felrepült a karszék támlányára, a szárnya alá dugta a fejét, s fél lábon állva elkezdett szunyókálni.

A napszámosnő a ruhákat *húzogatta* ki az asztalon. Ez nem tudott, csak tótul, efelől lehetett németül értekezni. A Zsuzsának ez könnyebben ment.

– No kisasszony, lelkem, mondhatom, hogy szerencsés órában érkezett meg. Éppen sürgetős munka van. Ezt is én szereztem annak a szerencsétlen leánynak, akinek a helyét most maga elfoglalja; de már nem várhatta meg. Pedig én nem zaklattam a házbér miatt. Nekem két hónappal tartozott. Nyolc forintom veszett oda. Nem panaszolom fel neki. Nyugodjék békével. Minden pénzét arra költötte, hogy lefotografiáztatta magát, s küldözte a képeit annak, aki elbolondította.

– Mi az a munka?

Egy igen előkelő családbul való menyasszonynak a kelengyéje. Tizenkét tucat damaszt kendőre kell egy grófi címert színes selyemmel, arannyal, ezüsttel felhímezni. Darabjáért fizetnek hatvan krajcárt, a selymet, aranyfonalat a kereskedő adja. Hat hét alatt el kell készülni. Meg lehet győzni, ha a lámpásnál is dolgozik. Hanem akkor tegye fel a kék szemüveget, mert sok fekete és arany szín van rajta, ami a szemet nagyon rontja.

– El tudom végezni ez idő alatt, ha nem nagyon cifra a címer. – Oh nagyon egyszerű. Itt van a minta, ami után kell dolgozni.

A mosónő elővette a szekrényéből az összehajtott damasztkendőket, s a selyempapírba takart címer-mintát.

A leány kibontotta a címert.

¹ „Mach auf, tu Luder” = Nyisd ki, te dög!

Egy *fekete hattyú* volt rajta arany mezőben.

A szívdobogása elállt egy pillanatra. Közel volt hozzá, hogy megszakadjon. Szemeit elfutotta a könny.

Az a fekete hattyú arany mezőben az ő saját családi címere volt.

Odaszorítja a kezét a szívére, s kényszeríté azt csendesen dobogni.

Azután nyugodtan mondá a mosónőnek.

– El fogom végezni a munkát hat hét alatt, s kifizetem az árából, amivel a Lidi adós maradt.

A cigányok odalenn a pincében megint játszották a Szerenádvalcert.

Negyedik fejezet

A zöld paradicsom

Az első Ádám az igazi paradicsomban aligha gyűjthetett maga körül ve-
gyesebb társaságot, mint amilyennel Kapor Ádámék körül voltak véve a
„zöld paradicsomban”.

A „zöld paradicsom” ez idő szerinti tulajdonosa, Tarafás Bazilius uram,
vette ezt a házat bírói árverésen 1813 forintért osztrák értékben. Testvérek
között sem ér annyit.

Az adóbevallási ívén pedig következő rováncsolás olvasható:

Lakosz- tály	Minőség	Lakó neve	Évi ház- bér
1. szám	Mosókonyha, kam- ra, pincelak és padlás- szoba	Kapor Ádám vasúti ór	320 frt
2. szám	Lakószoba, kony- ha, sütőkemencével	Gagyuláné perecsütőné	190 frt
3. szám	Lakószoba, udvar- ra	Ritka Pan- na hagymaáruló	160 frt
4. szám	Utcai bolt	Spitzmaus né lúdsütőné	240 frt
5. szám	Kerti lak	Ribiczáné virágáruló	120 frt
6. szám	Bőrraktár	Pinkász bőrszedő	144 frt
7. szám	Istálló, kocsiszin	Schlotta Pál fiakker	100 frt
8. szám	Fáskamra	0 0	0 0
		Összesen:	974 frt

A bevallott összegből látható, hogy a zöld paradicsom elég jól jövedel-
mez. Van azonban még be nem vallott tétel is. Úgymint a Nro. 8. Ez fás-

kamra cím alatt szerepel. Arra azonban semmi szükségük a lakóknak, mert azok kőszentet használnak, annál fogva a fáskamrát is lehet más nemzetgazdasági célokra felhasználni. Az kiadódik éjjeli szállásul azoknak a felsővidéki hazafiaknak, akik a rengeteg budapesti építkezéseknél segédkeznek. Csekélységet fizetnek, egy éjszakára négy krajcárt. A megjelenők száma 20 és 30 között váltakozik. Mind elférnek szépen. Eszerint $(20+30)/2 \times 4 \times 365 =$ Akinek erős oldala az aritmetika, az kiszámíthatja, hogy mekkora jövedelmet vet évenként a fáskamra. Ezt azonban a háziúr nem köti az adóhivatalnak az orrára, akinek csakugyan mindegy, hogy hasábfák vannak-e egymáson keresztül rakva a fáskamrában, vagy tót legények. Télen, mikor nincs építkezés: ezek a hólapátolók.

Idő jártával mind megismerkedett Lidi kisasszony a vele egy paradicsomban lakókkal. Leghamarabb azokkal, akik a Zsuzsa asszonynak az albériói. A konstáblerhez már közelebbi viszony fűzte. Paczal János, azáltal, hogy nem feszegette tovább annak a Margit-hídon elhagyott selyemkendőnek az ügyét, holmi gyöngye hivatalbeli visszaélést követett el a kisasszony kedvéért. Egy kis büntársi összekeveredés volt ez már, valljuk meg az igazat.

Azután következett a Zsiga cigány; családi nevén Gugyori, a két rajkójával, a Miskával meg a Ferkével. A Miska volt hat esztendő, a Ferke hét. Az ifjabbik volt a nagyobb, az öregebb kisebb, amaz volt a prímás, emez a kontrás. Maga az apjuk klárinétos volt. Este jöttek elő a pincelakásból, akkor mentek „dolgozni” a „mezítlábos” kurta kocsmáiba. Reggel kerültek haza, de addig le nem feküdtek, amíg el nem húzták ébresztőül a Lidi kisasszonynak a kedvenc nótáját, a Szerenád-valcert.

A Lidi kisasszony iránti nyájas érzelemnek pedig az volt az alapja, hogy a Zsigának a múlt ősszel halt meg a felesége, s itt hagyott neki még egy kis hat hónapos princet. Az aztán magára maradt otthon, mikor az apa meg a testvérek muzsikálni mentek. Mikor aztán nagyon ordított a gyerek, a Lidi kisasszony lement hozzá, és valami úton-módon elcsillapította. Ezért volt olyan háladatos a cigány.

A perecsütő is bejött a Zsuzsa asszonyhoz minden reggel, mikor a pereceivel útnak indult. Ez ott árult a Koszorú utca sarkán egy fáskert palánkja mellett – az ég alatt télen-nyáron.

A hajmaárulónő se ment útra a maga kincstárával anélkül, hogy be ne szóljon, s meg ne mondja, hogy milyen idő van odakinn.

A kerti bódé lakói közül az egyiket, az öreg asszonyt sohasem lehetett látni, mert az már régóta nem tud a lábára állni. Van egy növendék leányka unokája, akit úgy hívnak hogy „Csicszonka”. Az szokott kijárni a bódéból, egy kosárka ibolyával vagy gyöngyvirággal. Azért van körültrágyázva a bódé, hogy a virágokat odabenn természetik, odabenn is trágyameleg-

ágyak vannak. Két ilyen melegágy között nagyon jó a Csicsonkának alunni a földön. Azért mégis csak felnőtt a leány. Korához képest nagyon is ki van fejlődve; a haja bozontos, de hisz az divat most, azonban fekete és tömött; a szája meg a szemei mindig nyitva vannak, ahogy gyerekleányoknál szokott lenni, akik még nem tudják, hogy mire való a szemlesütés. Ez is szokott egy-egy szál gyöngyvirággal kedveskedni a Lidi néninek.

Még a tót legények kohorsábul is különvált egy alak, akit a Lidi kisasszony meg tudott jegyezni magának. Ez magasabb hivatású volt, mint a többiek; a kereskedői osztályhoz tartozott. Fanyelű késeket árult, aztán meg cifra cserépbögréket, felváltva. Az öltözetére is adott valamit. Nem volt se szurtos, se rongyos. Fehér abaposztó dókát viselt, a fölött ujjatlan, szironnyal hímezett bőrkosokat; háromcsatos tüszőt a derekán, tisztességes bocskort a lábain, a fején keskeny karimájú serpenyőkalapot, mely kerekre nyírott haját takarta. Olyan őszinte, vidám képe volt a fiúnak, dacára, hogy már ráncos volt; de azért borotválva volt (minden vasárnap reggel). Lehetett már valami harmincesztendő. Amerikában is megfordult már, de megint visszakíváncozott. Valahányszor a Lidi kisasszony ablaka alatt elballagott a nyakába vetett portékáival, mindig elővette a furulyáját, s valami szép magyar népdalt billegetett el rajta. Ha aztán valami szembejövő asszonyféle jót húzott a hátán a tenyerével, annak bolondul tudott örülni.

A „zöld paradicsom” lakói közül csak az egy lúdfertálysütőnével nem jött össze a Lidi kisasszony soha. No mert ha még azzal is szóba állt volna, azt már csakugyan soha meg nem bocsátotta volna neki – a fekete hatyú az arany mezőben. Azonban hát a „zöld paradicsomnak” is volt gettója. A boltba csak az utcáról jártak be; ott ült annak az ajtajában egész nap a zsidó asszony, kopott nagykendőjében, posztó mamuszokkal a lábán; fakó paróka a fején, s azon bársony főkötő, hajdan aranynak vallott csipkéekkel. Ennek soha szavát sem lehetett hallani. A hátulsó kijárás a boltból egy elpalánkolt szűk udvarba vezetett. A deszkakerítés teteje szegekkel volt betörésmentesítve. Ott tartották az áldozatra szánt ludakat. Ez a legrégebb lakója a háznak. Már akkor itt volt, amikor a „zöld paradicsom” még vendéglő volt. Együtt licitálták el a házzal. Ő volt a pretium affectionis. Pontosan fizető. – Nem is háborgatta soha senki. Kivéve azt a három napot, amikor az eszlári leányért bosszút kiáltott a felséges utca. Akkor neki is be kellett zárni egy időre a boltját.

Hogy ebben a konzorciumban Kapor Ádám és Zsuzsa képezték az arisztokráciát, az igen természetes. Nemcsak azért, mert az öregnek hivatalos állása megillető tekintélyt biztosított; rendes fizetése volt, egyenruhát is hordott; hanem voltaképpen azért, mert csakugyan helyes eszű ember volt; sokat látott, tapasztalt, mindennap újságot olvasott; értesülve vala az

események meneteléről, s a szétágazó politikai vélemények közül ki tudta válogatni a leghelyesebbet. Ezért valódi pátriárkai fölényt gyakorolt a „zöld paradicsom” lakói fölött, mely kiterjedt még az átellenben lakó szatócsra is, sőt tért foglalt messzebb régiókban is, kolportáltatván a Spitzmausné legifjabb unokája által, aki mozgó óralánc- és melltű-kereskedő volt pak-fongban és talmiban.

Öregbítette a Kapor név tekintélyét a Zsuzsa asszony példányszerű magaviselete főképpen, aki mosónői hivatásánál fogva sok úri házhoz volt bejáratos. Pörölni nem szokott senkivel, azonban a szigorú erkölcsöt fenntartá a háznál. A varró mamzellnek férfi látogatót elfogadni ugyan nem volt szabad, s számot kellett adnia, hogy hol járt. Ha ünnepnapon az Orczy-kertbe akart sétálni menni, maga is vele ment, s megóvta minden csábítástól. Emlegette is, hogy ő nem úgy tesz, mint sok más asszonyok, akik a rájuk bízott szép fiatal leányokat... Ne is beszéljünk róla!

Lidi kisasszony szorgalmasan hozzálátott az elvállalt munkához.

Az pedig rettenetes feladat! Száznegyvennégyezer megöltögetni ugyanazt a fekete hattyút, ugyanazt a grófi koronát, ugyanazokat a pillempátyokat a címer két oldalán, a kéket ezüsttel, a vereset arannyal cifrázva. Mikor már tizenkettőt elkészített belőle, azt hiszi, hogy minden bűnét leszolgálta ezen a földön. S akkor arra gondolni, hogy még tizenegyszer ennyi van hátra! Rabnak való munka! Hanem ezért fizetnek. A lélek utóbb egészen belefásul; megszűnik valami másról is eszmélni, mint selyem cérnáról meg arany fonálról. A mintát sem nézi már. Ugy megszokta, mint egy gép.

Saját kis kamrájának nagyon kicsiny az ablaka, s ha beteszi az ajtót, hideg lesz, az ablak befagy, a keze elgémberedik. Azért inkább a mosókonyhában telepedik le a nagy ablak elé a hímzőrámájával. Ott pedig a Zsuzsa asszony mángorol, húzogat, vasal egy napszámos leánnyal. A leány folyvást egy nótát dalol, ami megtetszett neki a népszínházban: „Azért leány a nevem, hogy a legényt szeressem.” Ezt fúja reggel hat órától este hatig. Csak akkor áll be a szája, mikor a kávéit issza. Ezt is úgy megszokta már a Lidi, hogy nem is hallja. Változatosságot a munkájában csak a Pikusz úr szokott előidézni. Az odaül a hímzőasztalára, s ahogy a kisasszonynak a keze jár a tűvel a kifeszített damasztan keresztül, úgy jár a szarkának a feje is fel s alá, s egyszer-egyszer megkérdi: „Was macht di frájla.” A Lidi kisasszony aztán magyarul mondja vissza: „Mit csinál a kisasszony?”, s addig mondja a madárnak, amíg az megtanulja a magyar szót. Ez egy kis diadal.

Még egyéb sikert is jegyezhet fel mellékfoglalkozásai közepett.

A kis virágáruló leány, a Csicsonka, mikor hazakerül az ibolyaeladásból, kékre fázott kezekkel és orcával, besompolyog a mosókonyhába, s az

alatt az ürügy alatt, hogy majd ő ügyel a vasalóvasra, a tűzhely mellé kuporodik, s aztán eltanulja a mosóleánynak a nótáját, s ő is belevisít a népdalba: „Azért leány a nevem, hogy a legényt szeressem.” Azzal a változattal, hogy „legény” helyett „lepényt” énekel. Persze éhes a gyerek.

– Te is jobban tennéd, ha az Ancsa nótája helyett az enyimet tanulnád meg. Gyere ide majd megtanítalak hímezni.

S a Lidi kisasszony odaülteti maga mellé a Csicsonkát, ad neki tuffot, mustrát, s beleoktatja a keresztöltések titkaiba. Hogy nagyobb kedvet csináljon neki hozzá: a vacsoráját is megosztja vele. Most már telik vacsorára. Amióta az első huszonnégy fekete hattyúnak az árát kifizette a boltos, van változatos menü egyik nap „magyar fogolymadár”, másik nap „magyar ananász”, harmadik nap „pityóka mondúrban”, majd meg „hájás piritós”.

Ilyen hízelgő elnevezéseket tud adni a népnyelv a maga ínyencségeinek.

(Azért se magyarázzuk meg, mit jelentenek ezek valósággal.) Este aztán, mikor a kiszabott munka be van fejezve, következik egy kis szórakozás is.

Megérkezik az olvasni való hírlap. Bár az nem előfizetés útján jön. Az Ádám bácsi gondoskodik róla. Ő meg a vasúti trafikásnéától kapja, amilyen éppen megmarad. Az egyik nap a Budapest, a másik nap a Pesti Hírlap, felváltva a Budapesti Hírlappal. Azokat a vezércikken kezdve egész az utolsó hirdetményig mind elolvassák. Különös mulatságul szolgál az apró hirdetmények rovata, ahol hű Endymionok közlik szívfájdalmaikat titokban szerető Diánákkal. A lapokban tárcaregények is jönnek. Azokat is elolvassák. Egyik nap az egyiknek a folytatását, másik nap a másikat. Úgy jó az összekeverve. – A hírlapot, magátul értetődik, hogy a Vigyázz hozza el a szájában. Ő a postakihordó.

Egy-egy szabadnapon maga az Ádám apó is hazakerül, aki aztán felvilágosító magyarázatokat ad az asszony népnek olyan magasabb politikába vágó hírek tartalmáról, amit azok a maguk korlátolt elméjével fel nem foghattak.

Így aztán eltelnek a hetek. A Lidi kisasszony jóval hamarabb a kiszabott időnél elkészíti a hímzeteket, s szépen kifizeti belőle a maga házbérét is, meg annak a szerencsétlen leánynak a tartozását is, akinek a keresztlevelét örökölte. Szatócsot, tejes asszonyt, akiknek a Lidi adós maradt, csak neki kellett kielégíteni, ha elfoglalta a másiknak a nevét.

És aközben megtanított egy németül beszélő szarkát magyarul beszélni, s egy ibolyaárulásban lélegző kisleányt a hímzésbe szeretni. Csendes elégtételül szolgált a kedélyének, hogy ily alacsony helyzetben érvényesíthetné a sovinizmus és az erkölcsnemesítés iránti hajlamait.

Ötödik fejezet

Jób hírei

Egy este, amint a Képes Hírlapot átvette a Lidi kisasszony a Vigyázttól, éppen lámpagyújtat után, s hozzá akart fogni az olvasásához; hirtelen valami esett a szemébe. Pedig csak éppen, hogy belepillantott a lapba.

Zsuzsa asszony azt mondta neki, hogy ne dörzsölje a szemét, mert annál jobban fog viszketni. Bizonyosan egy szemcse kőszénhamu tévedt bele. Legjobb, ha vizes tál fölé tartja a szemét, aztán a felső szempilláját felhúzza, s az alsót alája tolja, az aztán kiveszi az alkalmatlan porszemet.

A kisasszony úgy tett, vizes tál fölé tartotta az arcát.

– Majd én addig elolvasom, ami a lapban van – ajánlkozék a Csicsonka.

Aztán kezébe vette a lapot, melynek első lapján diszes fametszetben egy főúri menyegző volt megörökítve. Természetesen annak a szövegét olvasta el legelőbb.

Egy gazdag özvegy grófnőnek fényes szertartás mellett végbement esküvője volt abban részletesen leírva, kiemelve masamódi szakértelemmel minden jelenvoltnak az öltözete, az utolsó plisséig. A boldog vőlegény széles körökben (különösen a sport és turf világában) ismeretes fiatal főúr. Elegáns nézőközönség. A főúri világ és az intelligencia sommitásai mind jelen voltak. Bíbornok végezte az esketést. Nem maradt el a lelkiismeretes referádából a pompás telivér fogatnak, az inasok libériájának a leírása sem. A hintó ajtaján a két főúri család egyesített címerei „egy nyíllal keresztül lőtt medve” a vőlegényé, „fekete hattyú arany mezőben” a menyasszonyé. Következett a pompás déjeuner, mely után a boldog pár egyenesen Olaszországba utazott.

Az a makacs porszem olyan nehezen akart kijönni a Lidi kisasszony szeméből, pedig eleget vizezte.

„Legyenek boldogok.” Suttogá magában.

De azon az estén nem tudott már dolgozni. A szeme egyre könnyezett. Pedig a divatárus, akinek a számára a hímzeteket készíté, most próbára valami varrnivalót küldött a számára, s annak a sikerétől függ, hogy állandóan alkalmazza-e a pipereüzleténél.

No hát egy estét a varróleány is feláldozhat, hogy ne dolgozzék, amikor a szeme könnyezik.

Másnap már nem fájt a szeme.

El is készítette igen szépen a rábízott munkát. A Chef igen meg volt vele elégedve. Megígérte neki, hogy amint az „első kisasszony” elhagyja az üzletét (maga akar pipereboltot nyitni), azonnal alkalmazni fogja a Lidi kisasszonyt a helyébe. Szakértő úr volt: egyszerre felismerte a leányban a vele született dekoratívtalentumot. Teremtve van erre a hivatásra. Addig is adott neki újabb munkát, amivel naponként megkereste az egy forintját.

Így aztán csendesen telt az idő. Férfi, asszony, kutya, madár, fali óra, végezte a maga rendes dolgát, amire az Úristen megteremtette.

Ama menyegzői nap óta megint elmúlt egy hónap. Azalatt még a Kálvária mellett is elolvadt már a hó; a Csicszonka több verést kapott a nagyanyjától, mint máskor, mert nem tudta az ibolyát eladni. Most már minden utcaszegleten, minden palotai asszony azt árult.

A hírlapok áprilisi időjárást konstatáltak.

Hanem egy pénteki napon nem került elő a Vigyázz a szokott hírlappal. Ez pedig már olyan volt, mint a cukor a kávéban. Ha az ember hírlapot nem olvasott, azt hiszi, hogy éhen maradt.

Az Ádám apó másnap este jött meg kutyástul. Tizenkét órai pihenőt adtak neki.

Lidi kisasszony rögtön kérdőre vonta az elmaradt pénteki hírlapért.

– Jaj ne bántsa azt az újságot, kisasszony. Nagyon rossz újság volt az. Tele fertelmes rossz hírekkel. Szántsándékkal nem küldtem el. Nem magának való volt az. Tudja? olyan „izé”. Érti már? Dehogy érti! Ne is értse.

No már pedig egy asszonyfélének azt mondani, hogy egy valamit ne olvasson el, mert az „izé”; – éppen csak arra jó, hogy az minden módon megszerezze magának azt, amit előle eldugnak.

Szombat este lévén, a Lidi kisasszony bekötötte a fejét kendővel, s ba-tyuba kötve a megvarrt munkát, bement vele a városba, a bureauban átadni a készet, s felvenni az érte járó díjat. Visszajövet három trafika előtt is megállt, de azokban mind férfiak voltak. Végre egy Sándor utcai dohánytőzs ajtáján bepillantva, meglátta, hogy ott egy leány az árusnő, s egyedül van. Oda bement, s kért egy pénteki lapot. Nem volt már egyéb, mint „Illustrierte Politische Volksblatt”. No hát az is jó lesz. A címkép elég drasztikus volt. Egy uraság a szájába lő pisztollyal: egy asszonyság pedig készül ájulva hagyatt esni. Minden harmadik héten látni ezt a képet.

Lidi kisasszony kifizette a lapot, s összehajtva eldugta a nagykendője alá: nem pillantott bele, amíg haza nem ért.

Otthon pedig nem olvashatta el mindjárt, mert vacsorával várták. Zsuzsa néni jó rántott levest főzött, Adám bátya meg friss liptait hozott, amihez hozzáadva a Lidi kisasszony által útközben felvásárolt májas hurkát, fejedelmi lakomát csaptak a mai nap örömére. Zsuzsa asszony még sört is hozatott, s azt Lidi kisasszonynak is meg kellett kóstolni, s csak akkor tud-

ta meg, hogy micsoda nevezetes nap ez a mai. Ma töltötte be az Ádám bátya a hetvenedik esztendejét.

Ezért csakugyan fel kellett őt köszönteni a Lidi kisasszonynak. De azért csak fejlődéssel viszonzá az áldomást az öreg.

– Nem jó időket élünk, Lidi kisasszony. Nem jó idők járnak a szegény emberekre, akik hetven esztendőt érnek. De még a nagy urakra sem, akik harminc esztendőskorukban már hetven esztendősek. Nem tetszenek nekem az ezután következő napok.

Hanem aztán mégis a Zsuzsa asszonynak meg a Lidi kisasszonynak sikerült helyreigazgatni az öregnek a megingatott bizalmát a világ folyásában. Jó az Isten: nem hagyja el azokat, akik benne bíznak. A Lidi kisasszony úgy tudott beszélni, mint egy pap.

Húsz esztendeje nem hallott már az öreg „papszót”. Hát biz az indóházban nem prédikálnak. Harangoznak eleget.

– Egyszer ment el egy váltóór – sátoros ünnepen – a templomba, akkor is hamis vágányra futott az expresszvonat: tizenkét kocsi szilánkká zúzódott; negyven ember meghalt. Aki a vasúton *lakik*, az lemondott az Isten világaról; még a templomról is. Az még a paradicsomban is a felhőket fogja tologatni, s az istennyilákat a vágányaikba egyengetni: a mi imádságunk vége nem „amen”, hanem „mehe!”

A gazdag születésnap vacsora után jójszakát kívántak egymásnak. Lidi kisasszony átment a hálókamarájába.

Ott azután, amint magára maradt, elővette a titokban megvásárolt lapot, azzal a tragikus képpel, s hozzáfogott az olvasásához.

Egészen igaza volt az Ádám apónak, mikor a pénteki lapot eldugta előle.

Az az uraság, aki ott a képen agyonlövi magát, ugyanaz a szép délceg dalia, aki olyan hírhedett volt a szép fogatairól, meg a kelet-indiai és kafferföldi vadászatairól. X. X. grófnő fiatal férje, Y. Y. gróf. Még a mézeshegyekben voltak.

A hírlap nekrológ írója annyit jegyez fel róla rövideden, hogy a hírhedett sportsman rendkívül nagy összeget veszített a versenyfutásokon, s miután azoknak a kifizetését a neje, egy haragos pillanatában megtagadta, a revolveréhez folyamodott, s neje szemeláttára föbe lőtte magát.

Lidi kisasszony térdre rogyott az ágya előtt, arcát azzal az átkozott papírlappal eltakarva. Nem mert zokogni, hogy az ajtón keresztül meg ne hallják.

– Pedig én nem átkoztalak meg. Én nem téptem szét az arcképet, nem dobtam a szemébe, mint az a másik leány a hűtlen kedveséért.

Azzal fogott egy ollót, kivágta azt a címképet a lapból, s az ágya fölött függő Mária-képet levéve, annak a hátsó deszkája alá beilleszté. Senki

sem tudta meg, hogy az ott van. Egyedül ő maga tudta. Ő maga emlékezett meg róla, mikor estenden az ágyában elalvás előtt térdre emelkedett, és elmondta az Úr imáját.

„Amen, amen!”

Egy halottért, aki harminc esztendősen már hetven éves lett: elvesztegetett nagy vagyont, életet, földi boldogságot és mennyei üdvöz való jussot!

– „Mehet! Fertig!”

Hatodik fejezet

A nagy grácia meg a nagy szerencse

Ettől a naptól kezdve Kapor Ádám minden este hazajöhetett a vasúttól. Az előljárói azt mondták, hogy aludja ki magát kedvére.

Zsuzsa asszony egészen el volt érzékenyülve: „Milyen kegyesek azok a jó uraságok”.

– Nem szeretem én ezt a nagyon nagy gráciát! Valami lóg ki ebből – dörmögé Ádám apó, s a Vigyázz is egészen ezen a véleményen volt; mert egész nap az ajtót kaparta: mehetnékje volt a vasúthoz.

Azok a hírlapok pedig csak nem hagynak az embernek békét. Könnyebb a lelküknek, ha mindennap hozhatnak egy vasúti szerencsétlenséget. Itt összerohant két szembejövő gyorsvonat; vagonok összetörték, meggyulladtak, – amott beszakadt a vonat alatt a híd; minden kocsi a hullámokban tűnt el; – azután meg három vonat rohant egymás hegyébe. S milyen kannibáli gyönyörűséggel tudják leírni a halálnemeket, amik az utasokat kivégezték! – Persze mindenütt a váltóőr volt a hibás.

– Ugyan nagy szerencse, hogy ez mind a külföldön történik, nem minálunk – vigasztalkodék Zsuzsa asszony.

– De csak nem szeretem én azt a nagy szerencsét! – mondá Ádám apó. – Azt tartja a cigány közmondás, hogy „Három dologtul őrizzen meg bennünket az Úr Isten: *a nagyon cifra ruháktul, a nagyon drága italoktul, meg a nagyon nagy szerencsétül*”.

Lidi kisasszony követelte Ádám apótul, hogy magyarázza meg, mi ennek az értelme? (Amióta meg lett előtte fejtve az a szó, hogy „Rossz idők járnak a nagy urakra, akik harminc éves korukban már hetven esztendősek”, meg hogy „amen” helyett az van az imádság végén, hogy „mehe”, azóta kezdte sejteni, hogy az Öreg ha valami furcsát mond is, annak van valami értelme.)

– Hát, édes kisasszonyka, nagyon cifra ruhák azok, amiken nagyon sokféle színű foltozás van; nagyon drága italok azok, amik a patikában készülnek, s nagyon nagy szerencse az, mikor az ember felfordul a szekérral, s csak a lábát töri ki: holott a nyakát is kitörhette volna. Attul tartok, hogy még engem is utolér ez a szerencse.

Egyszer aztán itt is beütött a vasúti mennydörgős mennykő. Valamelyik vidéki nagy állomáson elaludta a vonat érkezését a váltóőr; csak a fütyü-

lésre ébredt fel, akkor aztán álomijedelmében hamis vágányra igazította a váltót. Jó szerencse, hogy a mozdonyvezető észrevette a hibát, s nagy hirtelen dörzsfékezett, kontragózt bocsátott, halálveszedelem nélkül történt meg a katasztrófa.

– Jaj, de nagy szerencse, hogy nem a mi állomásunkon történt ez a veszedelem – hálálkodék Zsuzsa asszony.

Nagyon jó sejtelme volt az öregnek, amikor ezt a nagyon nagy szerencsét előre is deprekálta. Másnap este nagy búsan bandukolt haza a kutyájával együtt. Nem hozta magával se a drótozott lámpást, se a tokos zászlót.

– Hát a zászló, meg a lámpás hol van? – kérdezé a Zsuzsa. – Ott maradt. Elvették tőlem.

– Miért?

– Azért, mert elcsaptak.

– Mit vétettél?

– Azt, hogy átugrottam a hetvenedik esztendő. Azt mondták, hogy öreg vagyok már, nem való vagyok váltóőrnek.

– Hát aztán mit mondtak?

– Azt, hogy alá is út, fel is út. Mehetek a kutyám után. Zsuzsa asszony sírva fakadt.

– Szent Isten! Mi lesz belőlünk?

– Én tudom, hogy mi lesz! Az uraknak olyan igazságuk van, mint a napfény. Nem lehet az ellen rugódozni. Inkább én pusztuljak el, mint száz meg száz ártatlan ember az én hibám miatt. Adsza azt a dupla pisztolyt.

– Édes uram.

– Hiszen nem idehaza; nem te előtted; kimegyek a Dunapartra, a hídon túl, ahol senki sem jár.

– Akkor tudom, hogy én is elölöm magamat.

– Az Isten legyen neked is kegyelmes.

– A Lidi kisasszony éppen arra nyitott be a konyhaajtón, mikor a két öreg búcsúzott egymástól. A konfekciós boltbul jött haza. Csak elbámult.

– Hát maga Ádám bácsi mit akar azzal a mordállal a kezében?

– Hát – csak agyon akarom löni a kutyámat.

– A szegény Vigyázz kutyát? Mért akarja meglőni?

– Hát, hogy majd ne ögyelegjen *gazdátlanul* a világban.

– Micsoda? Hát talán magát is el akarja ölni azzal a pisztollyal?

– Nekem is marad belőle.

S a Zsuzsa nemhogy csitította volna, de még ő is keserítette.

– Én pedig, itt van ez a lugeszencia, kiiszom az egész üveggel.

– De hát az istenért, mi történt önökkel?

– Semmi nagy dolog nem történt; csak engem csaptak el a hivatalombul.

– Az nagy baj lehet. De hát azért nem kell mindjárt az öngyilkosságra gondolni! Nézzenek meg engem! Esett-e le valaha valaki úgy a mennyországából a pokolba, mint én? És még sem öltem meg magamat.

– Mondja meg a kisasszony, mi tartotta vissza? Mert én azt tettem volna.

– Hát az a gondolat, hogy aki öngyilkosul hal meg, azt se az ég, se a pokol be nem fogadja, annak a lelke az örökkön örökké tartó időig bűjdosni fog, s még a feltámadás napján se fog új életre kelni.

– Hallod, asszony? Még a másvilágon sem lesz majd ingyen kvártélyunk! – szolt az öreg, s nevetett hozzá.

– Bánom is én! – veté oda a Zsuzsa. (Az asszonyok elhatározása macacsabb.)

– Még egy más gondolat is tartott vissza – monda Lidi; – az, hogy az öngyilkost odaviszik a boncterembe, s ott a fiatal medikusok szabdadják a testét, s az egész vizsgálatot, hogy mit fedeztek fel, kiírják az újságba.

– Ez borzasztó gondolat! – monda a Zsuzsa, az arcát a kötényével eltakarva.

– Legyenek Istennel! s ne gondoljanak ilyen szörnyűsége; urak ölik meg magukat, akik félnek az ínségtől; nem szegény emberek, akiknek a szükség régi ismerősük!

S azzal kiszedte a kezükből a mordályt és méregüveget, bevitte a saját kamrájába: ott már jó helyen lesznek. Ő nem fél már tőlük. S aztán megint kijött a két öreghez.

– De hát mitévők legyünk, ha a világon megmaradunk? Én már öreg csont vagyok. Kinek kell az én rozoga testem, az én homályos lelkem – szolt Ádám apó.

– Én sem győzöm már a munkát – monda Zsuzsa asszony.

– Mikor esős idő van, minden csuklóm úgy fáj, hogy inkább szeretnék éhen-szomjan elfekünni, mint a mosóteknő mellé állni.

– Hát ha összetesszük hárman az eszünket, majd csak gondolunk ki valamit. Én úgy tudom, hogy van itt a fővárosban egy szegények háza, ahol a munkaképtelen tisztességes embereket befogadják, ellátják holtig és jól bánnak velük.

– Hisz az igaz. Én is gondoltam arra. Az bizony nyugodalmas élet volna, nekem is, a feleségemnek is. De hát – édes kisasszony – protekció kell ahhoz, hogy oda bejusson a szegény ember.

– Hátha nem kell. Én amit az újságból olvasok, mind azt értem meg belőle, hogy a főváros elöljárói emberszerető, jószívű férfiak. Aki Kapor

Ádám apót, meg Zsuzsa asszonyt meglátja, lehetetlen, hogy meg ne esék rajtuk a szíve.

– Csakhogy az ám a nehéz dolog, édes kisasszony, hogy meglássanak. Mert vannak szegény emberek, akik odaállnak a járókelők útjába, aztán meg vannak olyan szegény emberek, akik elbújnak a nagy urak, a jó emberek szeme elől, akiknek a torka összeszorul, mikor azt kell mondani, hogy „kérem szépen”. A nagy urak, a jó emberek pedig azokat nem keresik fel. Nem tudok én könyörögni, kisasszony; sohasem tanultam. Inkább koplalok, inkább rongyoskodom.

– Azt nem teszed! Amíg nekem van egy falat kenyerem.

Majd dolgozom ezután kettő helyett – monda az asszony, átölelve az öreget.

– De azt ugyan nem engedem. Agyon nem dolgozod magad. Gondoltam már ki valamit. Egyszer egy tehervonattal egy kis kirándulást tettem a bicskei vasúton. Egy helyen láttam egy csoport rongyos embert, aki horgas botokkal turkált a szétteregetett szemétkupacokban. Arra még jó leszek. Elmegyek szemétkaparónak.

Hetedik fejezet

A bádogcsésze

– De már azt a szégyent csak nem méri ránk az Úristen, hogy az én uram vénségére rongyszedő legyen – monda Zsuzsa asszony.

– Ugyan miért ne? Hát nem tisztességes kereset az? Még színdarabot is írtak róla. Én láttam. Az volt a címe: hogy „Rongyszedő”. Egressy Gábor játszotta benne a címszerepet. Az egy hős volt, egy derék ember! – Hát ha Egressy Gábor lehetett rongyszedő, Kapor Ádámnak derogáljon?

Lidi kisasszony intett a szemével Zsuzsa asszonynak, hogy rá kell hagyni! – Nem jó az indulatba jött emberrel vitába keveredni.

Az öregnek aztán egészen megtetszett a saját ötlete.

– Úgy teszek! Szemetet kaparok. Hátha egyszer egy gyémántot találok, amit üveg helyett kisépertek? Olvastam én egyszer egy regényt a Hírlapban, ahol egy szemétkaparó egy bádogdobozt talált a szemétkupacban, amibe egy gazdag tőzsérnek a végrendelete volt eldugva. Azon fordult meg a történet. A szemétkaparóbul mylord lett! Hát az hányszor megtörténik, hogy egy zsugori fősvény minden megkuporgatott pénzét bankókban, állampapírokban a szalmazsákjába dugja el. Mikor meghal, a rohoda szalmazsákot kidobják a szemétre. Holmi kényes ember nem akar hozzányúlni; mikor aztán a szemétkaparó szétbontja, csak úgy dűl ki belőle a sok angyalos bankó.

Az öreg egészen belemelegedett az új mesterségének a magasztalásába. Kivált mikor pipára gyűjthetett. Az a kék füst egészen megjavítja az embernek a szemét, mindjárt más színben látja a világot.

– Mégis csak jól tette a Lidi kisasszony, hogy kivette a kezemből azt a pisztolyt. Az Úr Jézus küldte jó órában. Nem vagyok én még olyan öreg, hogy fejbe löjsem magamat. Lehet még az Ádámnak hasznát venni.

Alig is várhatta, hogy korán hajnalban felcsengesse a szemetes fiú a házat. Maga vitte ki a szeméthordó szekérhez a ládát. Aztán kikérdezte a kocsist, hogy hogyan, miképpen kell beállni a szemétkaparók közé. Az megmagyarázta neki, hogy nem kell ahhoz se instancia, se bizonyítvány, felülhet a szekérre mindjárt, s mehet ki az Eldorádóba – aranyat keresni.

És már kapaszkodott volna az öreg fel a szemetes szekérbe, ha hirtelen a házajtóból elő nem rohan a Krányecz Frányó, meg két más tót nap-számos, s meg nem ragadják kezénél, gallérjánál fogva.

– De bizony nem megy kend szemétkaparónak! hogy itt a mi házunkat lepocsékolja! Mi szemétkaparóval nem maradunk egy házban! Megyünk a

háziúrhoz! Bejelentünk, hogy Kapor nem kapor, hanem kapar. Társaságot meggyalázni, bizony, nem engedünk.

Addig-addig, hogy betuszkolták az öreget a lakásába.

– No de ez már valami szörnyűség! Hogy még ezek a szotyák tótok is szégyenlik a rongyszedő társaságát! Hát micsoda arisztokrácia ez? Hát azért véreztünk mink 48-ban, hogy a malterkeverő tót lenézzé a rongyszedőt? Tudom én jól, hogy ez a Lidi kisasszonynak a praktikája volt.

– Ugyan édes uram! Mit gondolsz? Hisz a kisasszony nem is tud a tótokkal beszélni.

– Azokkal nem tud, de tud a Csicsonkával, a Csicsonka meg tud beszélni a Gagyulánéval, az meg már tud tótul. Így uszították rám a tótokat. 49-ben is éppen így csinálták meg a muszka intervenciót.

– De látja, Ádám bácsi – szólt Lidi, körülcirógatva az öreget –, ez csak ugyan nem magának való állapot.

– No jól van. Hát majd várok, amíg kineveznek esztergomi kanonoknak!
– Hát ha nem engedik, hogy tisztességes úton szerezzek pénzt, hát majd megmutatom, hogy meg tudok élni pénz nélkül. Nem eszem!

– Talán Succinak a dicsőségét kívánta el Ádám bácsi?

– Nem a Succi példáját követem. Hanem azt teszem, hogy veszek magamnak tíz krajcárért egy prófuntot, az nekem négy napig eltart. Nem is pipázom többet. A pipámat elásom a földbe. Úgy élek.

És komolyan megtette az öreg, amit mondott. Hozott magának egy prófuntot az utcaszegletről, ahol a szatócsboltban fel voltak halmozva, s délben elővéve a baranyai bicskáját, leszelt belőle egy darabot, az volt a lakomája. Be se ment vele a konyhába, kiült falatozni a folyosó lépcsőjére.

A Vigyázz, meg a Pikusz, szokás szerint odatartott hozzá, mikor a gazdáját falatozni látta. Odadobott nekik egy-egy kenyérhajat.

A szarkának ez sehogy sem tetszett: „Gib flájsch!”

– Dejszen barátom Pikusz, a flájschnak vége van már. Fogj magadnak prücsköt, cserebogarat, ha húst akarsz kapni. Te sem kapsz már több szalonnabőrt, édes kutyám. Mi értünk nem hal már meg több *mancsi* ezen a világon.

A Vigyázz hallgatta mindezt nagy fülhegyezéssel. Mikor aztán látta, hogy a gazdája csakugyan becsukja a bicskáját, s eldugja a csizmaszárába, féloldalra fordítá a fejét, az egyik fülét felfelé tartva, a másikat lekonyítva, ami valószínűleg azt a véleményt fejezte ki nála, hogy ez nem jó állapot.

Amint aztán a gazdája bement a mosókonyhába, a Vigyázz egyet fordult, s kiillant az udvarról a nyitott ajtón. Mikor az Ádám megint kijött, s kereste a kutyáját, már akkor az nem volt sehol. Csak késő este settenkedett haza, akkor is elébb bekémlelt az ajtón, s azalatt, amíg az Ádám a

ruhás teknőt segítette a feleségének a kúthoz cepelni, olyan észrevétlenül tudott beosonni a mosókonyhába, hogy senki sem látta meg. Ott aztán bebújt az ágy alá.

Az öreg nagyon el volt keseredve a kutyája hűtlensége miatt.

– Itt hagyott, visszament a vasúthoz! Ott csontokat dobnak neki a vendégek! Ő nem vesztette el a hivatalát. – Amint nem adhatok neki egyebet, mint fekete kenyeret, itthágy. – Hiába, a kutyában csak kutyalélek van. Kár volt úgy vesztegetni rá a dicséretet. Amíg boldog voltam, az én kezemet nyalta, most a másét nyalja.

De ki is kergette az öreg a konyhából a hűtelen állatot, amint észrevetted, hogy az ágy alatt kuporog.

– Mars ki az udvarra! Ha egész nap odakóboroltál, most aludjál odakinn!

Szinte jól esett a mellének, hogy ő is elcsaphatott valakit. Másnap reggel, mikor a szemetes kocsis ismét megérkezett, Ádám apó maga vitte ki a szemetes ládát kiüríteni. Mint gondos, elővigyázatos családfőnek gondja volt rá előbb átkutatni a kiöntésre szánt szemetet, hamut, hogy nincs-e benne valami értékes tárgy.

Hát dehogy nem volt! Tizenhat krajcár hullott ki a szemét közül, két darab négy krajcáros, meg nyolc darab egyes. Ádám apó el volt szörnyedve. Rohant a feleségéhez a markában tartott rézpénzzel.

– Hát te így becsülöd meg a pénzt? Nekem kell a szemét közül kiszednem, amit te eldobálsz.

Zsuzsa asszony tiltakozott ez ellen a vád ellen. Neki ami pénzecskéje van, az a szekrényben áll, harisnyába van kötve. Tegnap reggel óta pedig pénz nem volt a kezében.

– De hát akkor hogy került ide ez a tizenhat krajcár? Nem akadt gazdája.

Ádám apó kénytelen volt a talált pénzt utoljára is a zsebébe sülyeszteni.

De azért szalonnát mégsem vett rajta, mert hátha előjön a talált pénz gazdája s visszaköveteli.

Másnap is csak megvolt a prófunttal, s nem hagyott a felesége által más eledelt magába diktálni. Aki nem dolgozik, ne egyék. A Vigyázz aznap estig odakószált. Ezért aztán a fülénél fogva húzták elő az ágy alól, mikor hazakerült.

A következő nap reggelén, mikor Ádám apó a szemetes ládát ki akarta vinni a gyűjtő szekérhez, akkor már az első tekintetre meglátta, hogy a szemét tetején egy csomó rézpénz hever. Ezúttal három négyes volt és hat egyes.

De most aztán már kriminális inkvizíciót tartott.

– Ki dobálja ide ezt a pénzt a szemetesládába? A Lidi kisasszony-e? vagy a Zsiga cigány? vagy a Gagyláné?

Azok égre-földre esküdtek, hogy ők tájékára sem voltak az Ádám apó kincstermő ládájának. A szegény cigány a zsebeit is kiforgatta, hogy egy krajcár sincs bennük.

– Akkor a lelkek hozták ide!

Harmadnap megint odacsavargott a Vigyázz egész késő estig. De most már a seprűnyéllel is kapott érte egy rendbelit. Negyednap reggel a szemetes ládában már nemcsak rézpénz volt elszórva, hanem még egy fényes újdonat tízkrajcáros is.

– De hát a mennyből hull ide a manna? Ki lopja ide nekem a pénzét?

Az öreg kétségbe volt esve ezen a mesés szerencsén.

Estefelé beállít hozzá a Ritka Panna, egy kosár piros alma volt a karján.

–Jaó napot Aadaam apocska! Hát tudja-e, hogy hol jár a Vigyázz kutyája?

– Ugyan hol jár?

– Mondok, viszek egy kosaar aómaat a vasúthoz, hátha vesznek belőle az urasaagok. Haat csak ott laatom az indaóhaaz ajtajaaban a Vigyázz kutyót, amint keet laabon bertoafol, s a szaajaaban tart egy baadog cseeszeet, s a pasaséroktul kaodul. Adnak neki ki egy kis peenzt, ki egy nagyot, amennyi a cseeszeebe feer.

Ádám apónak csak kiesett a pipa a szájából. Felugrott a karszékéből.

– Megyek! Agyonütöm azt a dögöt! *Az én számomra koldul.* Hanem a felesége elfogta, átnyalábolta.

– Dehogy ütöd, dehogy ütöd! Ha ütni akarsz valamit, üsd ezt a te vasfedet, amért olyan kevély, hogy nem akarja magát megalázni a jó emberek előtt. A te dolgod volna, odamenni a tanácsnok urakhoz, s elmondani előttük a te igazságos kérésedet. A kutyádat pedig ne bántsod, azt a hűséges állatot, aki nem tudja elnézni, hogy a gazdája koplal! – s ő jár el koldulni a számára. Az hordta haza bizonyosan a szemétben talált pénzt. Ádám apó hirtelen haragudott, hirtelen kibékült.

– Igazad van, rózsám; – szegény kutyám! Vak koldus volt az első gazdája, annál tanulta ezt, most, hogy látta, hogy én is koldussá lettem, elővette a régi mesterségét, s a számomra koldult. Dehogy bántom. Érte megyek, hazahozom. – És holnap aztán –, holnap lesz a napja, hogy elme gyek a tanácsnok úrhoz, megkérni, hogy vegyenek fel bennünket a szegények házába.

Mikor aztán este összejött az egész ismerősség (híre futott mindenfelé a Vigyázz stiklijének), akkorra előkerült az Ádám apó is a vasúttól a kutyájával.

A Vigyázz nagyon derült kedvében volt. Úgy nevetett, féloldalra lesunyva a fejét s jobbra-balra tekergetve a derekát, mintha a saját orrát akarná megütni a csóvált farkával. Tudta, hogy micsoda ravaszságot követett el. De ezúttal nemhogy megverték volna, hanem minden ember cirógatta, becézgette. Hanem a gazdája felé mégis hason csúszott, s az asztal alá iparkodott.

– Nem oda, kedves kutyám, nem asztal alá. Ide ülsz a székre mellém. Itt ez előtt az egész társaság előtt, aki látta a megveretésedet, megkövetlek. De minthogy abból te nem értesz semmit, hát hoztam egy pár virslit. Az egyik az enyim lesz, a másik a tied.

De nem a kolbász tetszett a hú párának inkább, hanem a jó szó. Mikor a gazdája maga mellé vette, majd kibújt a bőréből, olyan öröme volt. Nyalta a kezét, megnyalta a borostás állát, s úgy tudott ránézni azokkal az okos szemeivel, mint egy valóságos lelkes állat.

Egyszer aztán csak kirúgta magát a gazdája kezei közül, átugrott az asztalon, s azzal „auvau-babau!” – Egy macska jött be az ajtón, s amint azt meglátta, egyszerre megint csak kutya lett belőle.

Nyolcadik fejezet

Egy esős napon

Másnap volt a kritikus nap, amikor Kapor Ádámnak meg kellett próbálni, hogy milyen koldus lett volna belőle. Nehezen vette a nyaka!

– Nem tanultam én sírni soha.

No, ha ő nem tudott sírni, annál jobban tudtak a fellegek. Egész éjjel szakadt az eső, nappal meg folytatta. – Nem jó idő ez a szegény embereknek! A mezei munkások is sokallják már az áldást. Előbb a nagy hó miatt nem jutottak a szántásvetéshez, most meg a sok eső zavarja ki őket minduntalan belőle. A városi munkásra nézve meg éppen csapás ez a locspocs idő. Kőműves, napszámos nem állhat a szakmába, aki meg műhelyben dolgozik, annak a drága petróleumot kell égetni, mert sötét van, az eső lenyomja a füstöt, minden műhely tele kőszéngőzzel, a fuvaros bőrig ázik, s üti a lovait és káromkodik, mikor a szekere megfeneklik a sárban. De legjobban meg van verve a szegény mosóné.

– Oh én szentséges Szűz Máriám! – sópánkodik a Zsuzsa asszony könnyörögj érettünk! Hiszen szombat nap van, ilyenkor te is szárogatni szoktad a Jézuska ruhácskáit! Nem tudok kitergetni már egy hét óta. A padlást is kiadta a háziúr árendába, az tele van kukoricával. Mind idebenn a konyhában kell szárogatnom a ruhákat.

A száraztott fehérmemű gőzétől pedig megfájdul az asszony népnek a feje, azért kénytelenek nyitva tartani a üveges ajtót, hogy kimenjen a gőz.

Ebből meg az a baj lett, hogy a nyitott ajtón kiszökött a Vigyázz, s utána szaladt a gazdájának. Pedig nem is tudhatta, hogy az a városházára megy. Rátalált a szimat után. A dohánygyár előtt érte utól. Az öreg aztán szidta, kergette, kővel is dobálta, hogy menjen haza. De az megint csak visszakerült hozzá. Pedig szájkosara sem volt. Visszafordulni pedig nem akart vele, mert visszatérni az útból bizonyos szerencsétlenség. Már el kellett vinnie magával a városházára. Nehogy elfogja a gyepmester, kénytelen volt neki útközben egy szájkosarat venni, ugyanazon a pénzen, amit a Vigyázz maga koldult össze.

Ez aztán az igazság! A hűség jutalma szájkosár! S még azt mondják, hogy alkotmányos világ van.

Moslék idő!

Árvíz lesz az idén megint!

A Stáció utca szűk kijáratánál, ahol még akkor egy rongyos, de nagy földszinti ház zárta el az utat (ma már pompás palota épült a helyén

renaissance stílusban), két terhes szekér farolt neki egymásnak. Ádám apó nem állhatta meg, hogy ne segítsen a kocsisoknak a kibontakozásban. A Hatvani utcán meg egy bérkocsis lova feküdt az aszfalton, azt is neki kellett talpra állítani. Csupa sár lett bele. Pedig a Zsuzsa olyan szépen kikefélgette, mikor elereszté hazulról!

De legnagyobb baja volt a Lidi kisasszonynak a mostani rossz világitással. Ő a nagy kereskedőtől most éppen egy olyan megbízást kapott, ami egyértelmű azzal, amit „remekbe” dolgozásnak neveznek. Egy darab ofélia-színű krepdesinre kell hímezni leggyöngédebb színű virágokat és arany arabeszket. A főnök rábízta a Lidire, hogy a saját fantáziája szerint gondolja ki a virágokat, minta nélkül. Ez a munkája lesz az, ami ha sikerül, megszerzi a számára az első mamzell állását. – Ehhez neki éppen nagy tehetsége van. A virágfestészet volt kedvenc mulatsága – hajdan! Csakhogy ezen a kényes alapszínű szöveten nagyon vigyázni kell az alkalmazott színekkel. Ahhoz kellene a derült nap. Lámpafénynél nem lehet a hatást megítélni. Azért mégsem a saját panaszának ad kifejezést.

– Szegény Kapor bácsi! De összeázik most.

– Hát hisz azt megszokhatta vasúti ór korában – mond Zsuzsa. – Biz ott sem tartottak följeje paraplét. Bár még most is ott lehetne! De hát igazuk van az uraknak, hogy a toprongyos öreg embereket elteszik onnan. Milyen iszonyú szerencsétlenségek voltak! Hányan meghaltak, megsebesültek! egy pillanat alatt mennyi özvegy és árva lett! – És ez mind „egy” embernek a gyatrasága miatt. – Igazságuk van az uraknak: elébb való a közönség élete. – Legjobb is volna, ha nálunk is úgy tennének a vén emberekkel, ahogy a vadak tesznek, hogy mikor már nem képesek a maguk élelmét megkeresni, akkor agyonütik őket.

– Ej ej, Zsuzsa néni! Már megint ilyeneket beszél. Ne essünk mindjárt kétségbe.

– Mindjárt? De hát ötven esztendő nem „mindjárt”. Száz esztendőnek a fele talán elég a nyomorúságot megelégeni. Sorra kóstoltam mindent, ami nyomorúság. Mintha csak egy patikának valamennyi üvegét egymásután szedtem volna elő. Mikor kegyed kivette kezünkből a mérget, meg a mordályt, mikor kibeszélte a fejünkből a rossz gondolatot, az Isten áldja meg azt az aranyos száját, azt mondta ugye: Nézzenek meg engem, esett-e valaha valaki a mennyországból a pokolba olyan nagyot, mint én? Hát én is nagyot estem. Nekem is volt szép, nyugodalmas házam, csak olyan kedves, mint a grófoknak a márvány palotája, talán még kedvesebb, mert én szerettem az otthont. S aztán én is úgy láttam azt a lábam alatt összeroskadni, minden kincsemet semmivé lenni.

– De uge megmaradt, uge? Az, akit szeretett! Annak a húsége.

– Már az igaz. Ez az egy megmaradt. Tudja-e azt a kisasszony, hogy a minapában, mikor azt a kis áldomást tartottuk az uram születése napján, az volt az ötvenedik évfordulója annak, hogy – hogy – hogy – (válogatta a szót, hogyan is mondja csak?) hogy egy kenyeret törünk meg egymással...

Felébe szakította a beszélgetést a Gagyláné közbejött. Jött be két nagy kosárral a karján, mind a kettő abrosszal leterítve. Ő maga úgy ösze-vissza volt kötözve nagykendőkkel, hogy csak a két szeme volt látható. Harcba készült szállani az elementumokkal.

– Ugyan, édes Kaporné szomszédasszony, engedje meg, hogy az egyik kosár perecemet ide tegyem a tűzhelyére, itt jó szárazon marad. Nálam beesik az eső a padláson át. S most éppen közeledik a Szentgyörgy napja, nem merek a háziúrhoz menni, hogy csináltassa meg a padlást. Tudja mért?

Hogyne tudta volna a Zsuzsa. Neki is voltak tapasztalatai. Abban aztán megegyezett a két asszonyság, hogy sokkal tanácsosabb az embernek az állatkerti oroslán ketrecébe bedugni a lábát etetés előtt egy órával, mint a háziúrnak a szobájába belépni vele ezzel a szóval „reperatura” – Szentgyörgy nap előtt egy nappal.

– Elég lesz ma egy kosár perec is a standon. – Magyarázá Gagyláné. – Ezt sem tudom, hogy adom el. Persze, ha nekem is butikom volna. De hát az már nagy uraság! Én csak úgy a kapu alatt árulok. Nálam csak a szegény napszámosok, kocsisok vásárlnak, azok pedig ilyen locspocs időben inkább kevesebb peracet esznek, csakhogy több pálinkát ihassanak.

– No, csak tegye le oda a kosarát a windófnira, édes szomszédasszony: nekem úgyis tüzelnem kell egész nap a vasaláshoz.

– Aztán a kulcsomat is itt hagyom a szekrényen. Nézzen be a rezidenciámba egyszer-egyszer édes szomszédasszony: ott van a teknő a szoba közepén, amibe a gerendáruul leszivárgó esővizet felfogom. Öntse ki, amikor megtelik. Csupa gomba már minden holmim a nyiroktul.

Még ezt is elvállalta a Zsuzsa asszony.

Még aztán kimenet azt is megtudakolta a perecsütőné, hogy nem jött-e még vissza a Kapor bácsi a városházából?

– Magam is nehezen várom.

– No csak az Isten segitené meg a maga szándékában.

– Köszönöm a jókívánságát. Az Isten áldja meg.

Azért a beszéd közben is folytatta a vasalást Zsuzsa asszony. Mikor aztán a Gagyláné eltávozott, még annak a sorsa felett kezdte sajnálkozni.

– Ennek is nehéz keresete van, szegénynek. Nap nap után hóban, vízben a palánk mellett vagy a kapu alatt ülni, egy fazék paráznál a kezét melengeti. Jó szerencse, hogy valamennyi szeneskocsi mind a Stáció

utcán megy végig, s azok annyi szemet elhullatnak, hogy hat-hét rongyos kölyöknek dolgot ad összeszedni. Azok aztán odahordják azt a Gagylánénak. Kapnak érte egy peracet. No de ilyen rossz időben lesheti, amíg egy késes tót odavetődik peracet vásárolni.

Kilencedik fejezet

Aki a nagy pocsótán átvádolt

Éppen hangzott a furulyaszó az ajtó előtt. – A Krányecz Frányó jelent meg a küszöbön.

Ez a bicsakkereskedő, a bögreüzér.

Fiatal még a legény, alig több 26-28 esztendősnél, de a képe olyan ráncos már a sok viszontagságtól, mint egy vén emberé. Ellenben a minden tréfára kész mosolygás megint olyan fiatal rajta, mint egy gyermekábrázaton szokott lenni.

– Ihol van la! – mondta Zsuzsa asszony. – Farkast emlegetünk, s a kert alatt kullog.

A tót legény még kedélyesebb nevetésre húzta szét a száját.

– Jaj, kírem:nem vagyok én farkas, vagyok én csak birka. Dicsirtessik a Jézus Krisztus.

Folyékonyan beszélt magyarul; csakhogy azzal a bizonyos felvidéki akcentussal, amely önkénytelen humort kever a beszédbe. – Mind örökké, ámen. Hát maga Frányó, hogy maradt ilyen későre? A kamerádjai már mind elmentek.

– Hát kamerádjaim a napszámosok. Azoknak parancsolja pallér. Mikor harangoznak, kell nekik ugrani. De én vagyok 'zúr! Nekem nem parancsolja senki: még montenegrói vladika sem. Mikor nekem tetszik, megyek vigig hosszú utcán: fújom tilinkómat, eladom kést, bicsakot, főzőkanalat. Nem vagyok paraszt. Tudok beszilni szakácsnékkal, asszonyságokkal szipen.

– Hát jól megy a kereset?

– Jól menne magát; csak átkozott sok pálinkás bolt ne gyünne elejbém. Aj! Bizon muszáj mindig keresztet vetni magamra, mikor látok boltokba kirakva szipnil szebb klázlikat, piros, sárga, zöld! Az mind ismeri engemet! Aszongya „poty szem”. – Hát csak nekem kell itthon maradni utoljára, mert én vagyok kaszirus: én szedem be háláspinzet kamerádoktól előre, holnapra valót.

Lidi kisasszony is megszólította a sipotárt.

– Ugyan Krányecz „úr”; mondja csak, hogyan van az? Én a minap reggel húsz embert számláltam meg, aki abbul a maguk hálóhelyébül kilépett: mi az?

– Hát drágalátos oltári szípsíg! Azok ottan hálnak.

– Mind a húszan?

– Aj nem annyian. Csak huszonöten.

- Uram ne hagyj! Huszonöten egy fáskamrában!
- E csak semmi! Hát mikor elmentünk keresztül a nagy pocsótnán!
- Miféle pocsótnán?
- Hát aki van útjába Amerikának.
- Hát magának az Atlanti-tenger csak *nagy pocsóta*?
- De nagyon nagy pocsóta! – Hát ottan háltunk százan egy rakáson.

Fabódében. Huszonöten feküdtünk így keresztben, másik huszonöt hosszában. Többi meg hosszú, vastag kötélre akasztva; így ni: hogy két karja lelógta magát.

- Hát aztán miért nem maradt ott Amerikában, ha már odaát volt?
- Hát csak, mert nem tetszette nekem. Pinz van, annyi, mint polyva.

Krumpli is van: nagyon jó. De nincs becsület.

- Hogyhogy nincs becsület?

– Hát úgy nincs, hogy ott minden ember goromba. Úgy níznek rám, mintha loptam volna nekik. Volt nálunk nagy árvíz, elvitte tizezer embert: egész várost. Aztán ránk fogtak „magyarokra”, kifosztottuk halottakat. Ezt enyim gyomrom be nem veszi! – Gyere csak ide goromba jenki, majd megtanulom én neked az emberséget! – Mikor engem idehaza csúfolja valaki „te tót!” azt tudom, hogy csak trifálja velem; de aki énnekem odakinn azt mondja: „Te tolvaj magyar!” az nekem gorombaság: azt nem eltűröm. – Megyek onnan. – Csak hiába, nincs olyan szip ország egész világon, mint a mienk Magyarország. Egész Amerikában soha se nem láttam egy embert, akinek jó kedve van; de idehaza minálunk még aki haragszik, az is danol.

Dacára a nagyon komoly helyzetnek, mégis kénytelen volt mind a Zsuzsa asszony, mind a Lidi kisasszony nevetni a Frányó világnézetein. Ő pedig azt buzdításnak vette, s feljebb hágott a dicsekedésben.

– Haj hó! Osztan vagyok én régi familia. Az a híres Vojtina Mátyás poéta, akitől tanulta Arany János verseket írnya, az én nekem volt valóságos kuzinom. Aztan mikor képviselőválasztas van, vagyok odahaza: akkor ugy hínak nekem, hogy „tiszelt hazafi!”, visznek forsponton és beírnak nevetemet protokollumba. Még fejemet is bevernek!

Zsuzsa asszony közbeszólt.

– Jól van, jól, jámbor Frányó; de hát mondja meg, hogy miért jött most be hozzánk?

– Hát szípen kirem a *tensasszonyt*, engedjen meg, hogy itt hagyom késeket, kanalakat. Esőben megázza magát: rozsdás lesz. Az nem jó.

– Hát aztán ma mivel fog kereskedni?

– Viszem ma bögréket, ibrikeket, csuporokat. Partoljunk hazai ipariáit.

– No hát tegye le az áruit oda a szekrényre. Nem számlálja meg, hogy hány darabot hagy itt?

– Aj! Egyik szegin ember másik szegin embertől semmit nem elvesz. Hanem ha drágalátos szip kisasszony ezt a kicsi kis bicsakot, akinek az a rezes nyél megvan, el lopna magának, hát én azt bizony isten, nem meglátnám.

– Ej, ej Frányó – mondá Zsuzsa asszony kedélyeskedve –, bizony még bele talál szeretni a Lidi kisasszonyba.

Erre a gyanúsításra nagy mozgásnak indult a Frányó buksija. – Háj, háj! Az nem lehet. Hiszen nekem már megvan felesigem odahaza Liptóba.

– Ugyan ne mondja már! Hiszen én magát már több mint két esztendeje mindig csak egyedül látom járni.

– Hát csak nem hordhatok felesigemet fejem tetején, mint 'züveges kosarat. Az otthon van 'zapjánál 'Tepliczán. A még leány!

– Micsoda? A felesége még leány.

– A hát. Az úgy szokás.

De már arra még Lidi kisasszony is félbehagyta a munkát.

– Hogy lehet az Kranyecz úr?

– Hogy lehet? Hát vad körtit se nem lehet mingyárt megenni, mikor fárul leszednek; hanem eltesznek szalmába. Ha lehet szalmaözvegy: lehet szalmaasszony.

Lidi kisasszonynak ez a téma nem látszott ínyére lenni; mert visszafordult a hímzőráma felé, s folytatta a dolgozást.

Frányó pedig nagyra vitte a lavateri arctanulmányt. Üzlete hozta magával az alkudozó hölgy arcából kiismerni, hogy vajon csakugyan nem akarja-e az megadni a kínált bögréért a nyolc krajcárt.

– Jaj, kérem alázatosan, dragalatos kisasszony, ne gondoljon am, hogy valami csunyaságot mondtam. Ott nálunk az a szokás, hogy mikor leginyt elvisznek katonának, elibb megházasítanak. Leginy tizenhatesztendő, leány meg tíz, tizenkettő. Azután felesig jár iskolába, ura meg „halb reksz! marsch!” három esztendeig.

– Hát aztán mire való ez?

– Arra való, hogy mind a ketten megmaradjanak hűségesek. Mikor aztán leginy megy rezervistának; akkor szípen laknak együtt. Hanem hát nekem azt történt, hogy mikor hazaeresztettek katonaságbul, hát akkor az apósomnak a házába beleütötte a... hogy is hinak magyarul?...

– ...A villám? – segített neki Lidi. – Aj nem! Rosszabb.

– ...Isten nyila? – találgató Zsuzsa asszony.

– Ah! Nye ták! „Ember nyila.” Olyan hosszú papiros, akire ha nevedet ráírod, kákk! viged van.

– Talán „váltó?” – monda Lidi.

– Ták, ták, ták! Jászná sztrela gladova! Az az, a váltó. Irta alá apósom kétszáz ötven forintos váltót kocsmárosnak pálinkáért.

– Az sok.

– Hiszen nem megitta pálinkát. Hanem apósomnak volt két lova. Bár ne lett volna. Járt fuvarba. Szállította pálinkát Szent Miklósba. Aztán mikor utban volt, ő vitte pálinkát, pálinka meg vitte őtet: bele estek árokba, szerkér feldült, hordó ledült, pálinka, kidült. Apósomnak meg kellett fizetni nagy kárt. Pinz nem volt. Adott váltót. No hát már most jak sza matye? Mi csinálsz szegény Franyo? Elmégy pénzt keresni, hogy após adósságát kifizessük. Különben elvesznek a házát; maradsz 'zég alatt. Hát csak megint bucsut vettem 'zenyim Malicskám-tul, s elmentem tutajosnak. Szállítottam deszkát, zszindelt Biccsérül Budapestre. Hajh! szip kisasszony! Ha maga azt tudná: micsoda mesterség annak a szegény tutajos tótnak a dolga! Könnyű gőzhajó kapitánynak! A csak sétálja ferdekken; ecer-ecer bele kiáltja réztrombitába valamit: aztán beül kajutbe, issza grogot. Kormányosnak megmutatja furcsa bolondság, mágnés kompasz, merre van út. De mikor én elindulom magamat Podhragy alul Vág vizen; éjjel-nappal ott kell lennem a kormánynál, hogy hamis vízbe ne szaladjon a talp, mikor szertesit megy a víz. Ha szél gyün, kiver pusztá szigethez: ott kell koplalnom, dideregnem. S aztán egész éjjel azon gondolkozom, mit csinál 'zenyim Malicska most odahaza? Ha kicsiny a víz, alig tudok egy nap egy mérföldet usztatni. Ha meg hirtelen gyün nagy eső, egyszerre megdagad a Vág, akkor meg sodorja tutajt: alig győzőm doronggal innen onnan eltaszítani, hogy ki ne dobjon partra; ahun hidgyün, ugyancsak feszítünk, hogy hidlábhoz, jégtörőhöz oda ne vágjon. Messziről meg kell ismerni, hun van sarkantyu? hun van zátony? Kikerülni! Ha elszakítok rivisz kötelet kompnak, ha belemegyek halászok halfogójába: megfognak, megbírságnak. De még csak jó! ameddig Vág tart. Hanem amint komáromi híd alatt belemegyünk tutajjal nagy Duna vizibe, akinek nem látok a fenekire. Azt se hallom, mit kiabálnak a két parton, olyan messze vannak. S azon a sziles nagy vizen úszom magamat kilenc szál fenyőcskén; se vitorlám, se vasmacskám. Egyedül 'zúr Istenbe kapaszkodom. Ha gőzhajó gyün, nagy bolond hullám keresztül csap rajtam; úgy bukdácsolok, mint a kácsa. Ha malmokhoz közelítek, mlinárok messziről kiabálják: „Jano! kukukk!” Vigyázni kell, hogy malomláncra rá ne menjek, mer minden deszka, zszindely vízbe fordul.

– Ajj, szip kisasszony, nem bolondság, mikor mondok, hogy antlantumi ocean csak nagy pocsóta, ha van hajó; de tessik tutajon utazni Podhragy-tul Budapestig.

Lidi kisasszony ráhagyta, hogy ez az utóbbi mindenesetre több veszéllyel járó vállalat.

– Aztán még azzal nincs vige. Mikor gőzhajókapitány Brémából megérkezik New Yorkba: onnan megint vissza utazik Brémába, csak hajója orrát kell neki visszafelé megfordítani. De szegény talpas tót nem mehet vissza tutajjal. Kell neki gyalog hazamenni Podhragyba. Ezt csinálja meg gőzhajó kapitány. A csak sifli.

Zsuzsa asszonyt untatta már ez a sok trécselés. – Elvégezte-e már Frányó gazda?

– Még el se kezdtem. Amit kirdezte tülem fölsíges kisasszony. Maga nagyságos tensasszony, ha nem akarja hallgatni, dugja be a fülit. Hogy nekem felesígem van, de nincs? Hát úgy van. Gondoltam: így soká gyün össze annyi pinz, megyek én Amerikába. Ott több van. Elmentem. Oda voltam. Nem kirek belüle másodsor. Nekem doszt elig volt. Oda voltam három esztendeig. Dolgoztam köszénbányában. Majd elvitt 'zördög. Egyszer meg akartak lincselni, amért nem álltunk bele sztrájkba. Hanem megtakarítottam kétszázötven dollárt. Itt volt tüzőmben: csupa aranyban. Örültem magamat előre: kikalkuláltam (jártam iskolába, tudok algebrát) ázsíóval tesz ipen háromszáz forintot. Kifizetem apósom tartozását; még marad nekünk gazdaság megkezdeni ötven kemény forint. Hát mikor hazagyüvök, akkor meghallom, hogy adósság megfiadzott. Apósom házát most már licitálni akarnak.

– Hát hogy fiadzott meg az adósság – kérdezé Zsuzsa asszony.

– De jó, aki még ezt se nem tud! Hát úgy, hogy apósom nem fizette azóta interest. Kocsmáros adta fiskális kezébe váltót. Ajh te szegény boldogtalan Fucsek Márton! Nem volt neked elig kocsmáros hordóját kidönteni, még fiskális kalamárissát is kidöntötted. Mikor minden pénzemet odaadtam adósságba, még maradt fenn ötven keserű forint, amit betabuláztak após házára. Akkor aztán megint nyakamba vettem szép világot. Elindultam bicsakot, ibriket árulni. Amint van tiz forint nyeresig, küldöm fiskálisnak haza. Még tiz forintocska van hátra. Jaj, az utolsó tiz forint de nehezen szaporodja magát össze. Ha az meglesz: akkor aztán mehetek haza az én lelkem Malicskámhoz, akivel megesküdtem tiz esztendővel ezelőtt. S akkor aztán istenhozzád Budapest! Lásd, honnan kapsz több bicsakot. Ugye nem haragudja magát drága szép kisasszony, hogy olyan sok szamarságot össze-vissza beszéltem.

Azzal kiugrott a Frányó a konyhábul.

A Lidi kisasszony nagyot sóhajtva monda:

– Hát vannak emberek a világon, akik tiz esztendeig dolgoznak, nyomorognak, kuporgatnak, hogy amit ígértek, azt beválthassák.

– Csakhogy azok bocskorban, halinában járnak – felelt rá Zsuzsa asszony.

Tizedik fejezet

A hajmás, a klárinétos meg az ibolyás

A furcsa vándorkalmárnak még a folyosón is volt egy kis találkozása. A Ritka Panna jött rá szembe, a hajmaáruló menyecske; tíz keményített rancos szoknya volt rajta: úgy nézett ki, mint egy dupla pipacs, a legfelső tulipiros volt. A derekán pedig kecskebékazöld kendő volt átkötve. Patkós piros csizmái csak úgy kopogtak a téglán.

A „szívem Malicskámnak” az emléke nem gátolá a Frányót abban, hogy a menyecske gömbölyű céklapiros orcáját meg ne csípje a két ujjával: amiért aztán kapott annak a tenyerétül egy egészséges ütést a juhbőrös hátára.

– Aarmaany adta buta tót Franyója!

– Jaj de szereti engemet ez a magyar menyecske! Milyen szipen szólította meg nekem.

A Panna két karja, meg a háti kosara tele volt hagymafentőkkel. Úgy állított be a Kaporné konyhájába.

– Ugyan eedes jaó Kapornee asszonyom: engedje meg keearem, hogy ide lerakhassam ezt a sok istenadta hagymaajaat. Nem akarok maa vele visszacafatolni Palotaara. Majd apraankint elhordogassam innen.

– Hát talán már vége a hagyma szezonnak?

– Veege bizony, eedes meezem. Valamennyi palotai kofaanak a kosara mind spaargaave van már rakvel. Nekem is azután kell latnom, hogy spaargaacskaat kapjak a taliánnál. Rosszul ment maa a hagyma nagyon. Eddig is csak dereek jaó képviselő úr tartotta benne a lelket, aki minden nap vett tőlem egy fentő hagymaat: aztán meg is csípte az orcaamat mellee, aztóan tiz krajcaarral többet adott eerte, mint maas. Nem tudom een mit akart azzaa a sok hagymaavee? De haat az is elutazott nipet fognyí.

(Valószínűleg választási előintézkedést értett alatta.)

– Hát csak hagyja itt a hagymáját, kis menyecske. Elférünk tőle.

– De aztaan meg ne egyeek a cigaanyok, mert szerbiai hagyma.

– Hisz akkor meg éppen nem is tudnának vele beszélni a cigányok.

– Aujnye de treefaas kedveeben van ma a nagyasszony.

– Bizony van okom rá.

– Haat megtette-e maa a vaaros Kapor uramat kaodisnak?

– Éppen abban jár most az öregem.

– No hát a jaó Istenke segeesse raa Kapor uramat, hogy megtegyeek kaodisnak. Jó egeeszseeget kivaanok. Kisztihand frajla.

Ez is elment.

Ekkor elkezdtek odalenn a pincében kászolódni. A cigány család került elő a föld alá. Azok későn feküsznek, nappal alusznak. Egymásután bukdostak fel a gádorbul; mindegyiknek a hóna alatt volt a „szerszáma”.

Az öreg Zsiga jött legelől valamit mondott a rajkóinak cigányul. Azután pedig magyarul.

– Csókoljatok szépen kezet a nagyságos asszonynak, ti fekete rigók.

Ferke, Miska törték magukat Kapornéhoz. Az pedig éppen egy sleppes plisszirozott alsószoknyát vasalt; aminek nagy része a földreterített lepedőn hevert. Kergette is a fiúkat onnan.

– Elmentek innen a sáros csizmáitokkal! Mind összekeveritek a kivasalt ruhámat.

Biz azoknak sáros volt a csizmájuk. De hát nem járnak ők fényes szalonokba muzsikálni, hanem olyan kocsmákba, ahol maga a kocsmáros is mezítláb, papucsban szolgálja ki a vendégeit. A két kis poronty majd elveszett azokban a nagy embernek való habdákban, amiket imitt-amott ajándékba kaptak. Az öltönydarabjaik is ahhoz valóak voltak. Amit a volt gazdája spencernek viselt, az a Miska gyereken mentsikov volt. Hanem nyakravalója volt mind a kettőnek. Azokat még a boldogult anyjuk köthette csomóra, s azóta nem volt kioldva.

Hanem nagy fekete szeme volt mind a kettőnek. – No hát Zsiga, hová mentek ma muzsikálni? (A cigányt minden ember „te”-nek szólítja.)

– Ha én azt tudnám? Beütött a nagybőjt. Sehul sem táncolnak. A „kis pipában” sem szabad muzsikálni. A Svábhegyre meg még nem jár senki. A bumszti pincét becsukatta az új főkapitány. – Nem marad más, mint névnapot köszönteni. – Ugyan kérem nagyságos asszony, ha nem restellné fárasztani a karját, nézné meg a kalendáriumban, micsoda név van ma.

– Tudom kalendárium nélkül is. Ma van szent Bazilius napja.

– Jáj! Az nagyon rossz szent. Az a bátyja a Szent Györgynek. S az a háziurak pátronusa; de nem a lakóké.

– Hát összemuzsikáltátok-e a farsangon a házbért?

– Jáj, dehogymuzsikáltuk. Az idén nem is volt farsang. Mindent elrontott a zikcene-zakcene nóta.

– Hogyan rontotta el?

– Hát ha valaki azt kívánta a kocsmában, hogy húzzuk el a zikcene nótat, akkor is azért vertek meg, hogy elhúztuk; ha pedig nem akartuk elhúzni, akkor meg azért vertek meg. De mégis van egy uraság, akit úgy hínak,

hogy Basilius. Az a mi háziurunk. Odamegyünk, lemuzsikáljuk neki a házbért.

– Ugyan húzzatok neki én értem is egy nótát, mert engem sem vet föl a pénz. Csupa gavallérokra meg színésznékre mosok, s azok nagyon szeretik, ha a mosóné leghátul jön a pénzkérők sorában.

– No hát majd elhúzzuk neki az „is-is-is” nótát, Zsiga cigánynak nincs pénze, Kapornének is nincs pénze, a többinek is nincs pénze, „is, is, is”. Jáj, de még egy alázatos kérésem volna a nemzetes nagyasszonykához. Amíg mi odajárunk muzsikálni, odalenn marad a pincében az kis gyerek, akinek tavaly halt meg az anyja. Rám maradt a rajkó, olyan szép gyerek, akár csak egy diófából faragott angyalka. Nem adnám egy tarisznya piculáért. Ugyan kérem szépen, ha meghallják, hogy nagyon nyivákol odalenn, amíg mi odavagyunk, adjanak neki egy kis vizet.

– Meglesz, Zsiga. Hát valami pép-félét nem kellene neki adni?

– „Kóficot?” Jaj, nem kell a cigánygyerekeket olyan nagy urasághoz szoktatni; ha még kóficot is kapna, azt gondolná, hogy valami pirinc. Elég a cigány gyereknek a víz is: majd ha nagyobb lesz is, jeget eszik, vizet iszik, attul lesz olyan szép fehér foga.

S azzal bandukolt az öreg cigány, fél lábára sántítva az ajtó felé.

– No, utánam, rajkók! KöszönjeteK szépen a nagyságos asszonynak, a nagyságos kisasszonynak! – Hogy a devla rugjon meg!

Ez utóbbi mondás a Ferkének szólt, aki nem oda nézett, ahova lépett, s a csámpás lábával rátaposott az apja fájós lábára. – A nagyságos asszonyt is!

– A nagyságos kisasszonyt is. – Sivített a két gyerek.

Az apjuk aztán egy-egy jószánadékú pofonlegyintéssel előreboCsátá a két reményteljes magzatot.

Ezeknek alig hangzott el a pörölésük (az utcán is folytatták), amidőn bejött a Csicsonka. (Ceciliának keresztelték, de kisgyerek korában ő maga úgy mondta a nevét, hogy Csicsonka, s rajta maradt.)

Egy doboz volt a kezében, megrakva ibolya és gyöngyvirág csokrocskákkal. Szépen pukedlit csinált, s jóreggelt kívánt, kezét is csókolt mind a két hölgynek.

– No, hát ilyen későn kellett fölébredned? – zsémbelt rá Zsuzsa asszony.

– Ébren vagyok én már régen, de nem mertem kibújni a pokróc alul, mert nagyon hideg van abban a mi filagóriánkban.

– Hát nem tudsz befűteni?

– Nincs is mivel; de nem is szabad; mert akkor a gyöngyvirágok meg az ibolyák mind kipállának. Azoknak csak a trágyátul szabad meleget kapni. Aztán minek is mennék korábban még most nem járnak az uraságok a

Váci utcán. Meg aztán előbb meg kellett főzni a petróleumlámpánál a kávé a nagyanyámnak.

– Hát mit csinál az öreg?

– Mozogni nem is igen tud, de annyit mégis tud, hogyha megkaphat, hát megcibálja a coflimat.

– Hát hogy tud megkapni?

– Kerekesszéke van: úgy tud vele kocsikázni, azzal szorít a sarokba; olyan kicsiny a lakásunk, hogy nehéz kifutni belőle. – Bizonyosan rászolgálász a verésre.

– Hát azért ver meg, ha kevés pénzt hozok haza: nem akarja elhinni, hogy nem torkoskodtam meg belőle. Aztán meg azért szid mindig, hogy mért nem vágom le elől a hajamat, s mért nem csinálok a huncutkáimból sexereket? Hát mikor még csak tizenegy esztendő vagyok.

Erre a Lidi kisasszony is közbeszólt.

– Ne is tedd azt. Látod: énnekem még most sincs a homlokomra húzva a hajam, se huncutkám, pedig már húsz esztendő vagyok.

– De nem is kap maga egy szál gyöngyvirágért száz forintot, Lidi néni, mint ahogy én kapok majd egyszer, ha a Grand Hotelbe megyek virágot árulni, ahogy a nagymama biztat.

A gyermek olyan naiv kérkedéssel mondta ezt, mint aki nem tudja az értelmét annak, amit beszél.

Hanem a Zsuzsa asszony mégis felfortyant érte. Rárivallt a lányra nagy mérgesen.

– No hát mért jöttél ide? Itt a Grand Hotel?

– Hát csak azért jöttem, édes néni, kérem szépen, hogy amíg én odajárok, s el tudom azt a sok virágot adni; ha majd a nap odakerül a kertbe, nyissák fel a melegágy üvegtábláit; de csak a támasztóval: különben megfűllednek a virágaim.

– Jól van. Meglesz.

– Aztán öntözzék meg egy kicsit a jácintokat.

– Parancsolatodra. Van-e még valami kívánság?

– Csókolom a kezét néni.

– Nincsen kezem. Látod, hogy dologban van. Lódulj.

A Csicsonka megint pukedlit csinált. Zsuzsa asszony csúfondárosan utána csinálta a bókocskát.

– Ezt megtanultad. Pukedlizni!

S még mikor a kisleány eltávozott, akkor is zsémbelt rá.

– A vad emberek okosan teszik, hogy az öregeiket agyonütik; hanem a kínaiak még okosabban cselekesznek, amikor a fölösleges számú leánygyerekeket mindjárt a születésük órájában a nagy vízbe dobálják.

Tizenegyedik fejezet

A gaz Spatzirovsky kalandjai

Amint ez a „Kuntsaft” eltávozott, íme megint jött egy másik. A János konsztabler.

Minthogy az ajtó nyitva volt, azon nem kocogtathatott, az illendőség szabályának tehát akként tett eleget, hogy az ajtóragasztót kopogtatta meg.

– Herein! – hangoztatá Zsuzsa asszony.

Arra bátorkodott belépni a rendnek éber öre, s beköszöntött. – „Alázatos a szolgál!”

(Furfangos megkerülése az „alázatos szolgálja”-nak.) De Zsuzsa asszony sem maradt neki adós a furfanggal. „Alles soll geigen.”

(Ez is úgy hangzik, hogy „alászolgálja”.)

A Lidi kisasszony irányában azonban teljes respektust tanúsított a rendőr, levette a kalapját, úgy köszönté – angolul

– Good morrow, miss!

– Ön angolul is tud? – monda a hölgy meglepetve.

– És kegyed megértette ezt?

A hölgy most vette csak észre, hogy el találta árulni a varrólánynál szokatlan ismeretfokot. Kivágta magát rögtön.

– Igen. Nevelőnőnek készültem: ott tanultam angolul. De aztán elfogyott a pénzem, nem tanulhattam végig.

– Hát engem meg a nyomorúság tanított meg angolul.

– A nyomorúság szép iskola, de hogy angolul is tanítanak benne, azt nem tudtam.

– Én éppen abban az osztályban tanultam. Az apám szakács volt a megboldogult Miksa főhercegnél, s mikor az elment Mexikóba császárnak, ő is vele ment. Én akkor rossz suhanc voltam, engem is magával vitt. Mikor aztán a derék jó császár olyan szerencsétlen véget ért, az apám bánatában meghalt, s én ott maradtam egyedül Amerikában. Voltam én ott „pedlár”, házaltam gyufával, dohánnyal a plantage-okban, voltam bucanier, őriztem lóháton vad gulyákat, s éltem mindennap sótalan hússal, kenyér nélkül. Duhajkodtam a világ minden cimboráival, angollal, spanyollal. Onnan ragadt rám, amit tudok. Amint annyi pénzre tettem szert, hogy hazajöhettem vele, otthagytam az egész paradicsomot. Elég volt nekem a szabadságból, lássunk már egy kis zsarnokságot.

– No biz én, ha annyi nyelvet tudnék, valami más pályát választanék magamnak.

– Mondá ki a maga véleményét Zsuzsa asszony.

– Ide is ember kell.

– Hát hogy került ilyen korán reggel haza konstábler úr?

– Ma szabad napom van. Három éjjel furtofurt munkában voltam, az egyik szememet sem húnyhattam le. Egyik kocsmából ki, a másikba be.

– Hisz az igen víg élet.

– De köszönöm én az ilyen víg életet. Folyvást azt a gézengúz Spatzirovskyt kergettük. Tetszett olvasni az újságban? Ez az a híres kassza elrabló, aki a bécsi Schmierminidan bankárnak a wertheimjából fél milliót elcsizelt. S aztán még útközben egy angol mylordnak a myladyját is elszöktette, s azzal egyenesen ide Budapestre pályázott. A bécsi policáj megtáviratozta, hogy csak keressük a Spatzirovskyt, itt kell neki lenni. No iszen, az volt a muri! A nagyságos alkapitány úr azt proklamálta előttünk, hogy „No fiúk, amelyitek a Spatzirovsky gallérját a markába szoríthatja, az ki nem kerüli az ezüst érdemkeresztet.” – „Fogom már a fülét!” mondtam magamban. Megis tudtam nagyhamar, hogy miféle kocsmában szokott tivornyázni a szökevény tolvaj. Mert az ilyen nagy tolvaj sohasem megy előkelő fogadóba. Beültem előre egy detektívvel. Ott volt mindenikünknel a személyleírása. „Középnagyságú termet, barnásszőke haj, bajusz és kecskeszakáll, fakószínű arc, zöldeskék szemek, különös ismertetőjel rajta, hogy az orrán szemüveget hord.”

– Én láttam egyszer ilyen embert.

– Én láttam százszor. – Hát amint ott üdögélünk az asztalnál, egyszer csak odaköt hozzánk a szomszéd asztaltól egy hirtelenszőke német. Láttam minden mozdulatjából, hogy burkus, a kiejtéséről meg éppen felismerem, amint „ná” helyett azt mondta, hogy „né”. Szörnyű fidélis cimbora volt. Egyszerre jó barátok lettünk. Szóhoz sem hagyott bennünket jutni. Elmondta egy lélegzet alatt, hogy ő most jön Berlinből, jute-szövet mustrákkal utazza be a világot: tele volt a zsebe kadrollírozott doszkinnal. Nagyon jól mulatja magát Budapesten. Látott már mindent. Nemzeti Múzeumot, iparcsarnokot, vágóhidat, elevátort, aquincumi amfiteátrumot. Kolosszál! Az Orfeumban is volt. Fenomenál! Evett töltött káposztát, paprikás halászelevet. „Kannibalsch wohl!” érezte magát. Most még a budapesti lebujokkal szeretne megismerkedni, nagy hálával lenne, ha a rendőrség valami éjjeli razziára elvinné magával. Mi felajánlottuk, hogy elvisszük magunkkal. Velünk jött. Minden kocsmában, ahol letelepedtünk, ő traktált, ő fizetett. Folyvást nyomában voltunk a gaz Spatzirovskynak. Csakhogy az mindenütt megugrott előlünk. A burkus segített káromkodni. Utoljára reggel felé úgy meghasználta neki a sok áldomás, hogy úgy kellett őt másodmagunkkal

hazatámogatni a Pannóniáig. Ott azután megtámasztottuk a kapufélhez, amíg a portás kinyitja az ajtót, s azzal sorsára hagyjuk.

– Hát aztán Spatzirovskyt csak nem fogták meg? – szólt közbe Zsuzsa asszony.

– Nem fogtuk meg? Dehogyan nem fogtuk! Egész éjjel mindig fogtuk. Csakhogy aztán eleresztettük. Ő volt az maga, az a pseudoburkus, aki egész éjjel kocsmáruul kocsmára hurcolt bennünket Spatzirovskyt keresni, s utoljára hazavitette magát velünk a Pannóniába. Persze, hogy nem volt részeg, de nem is a Pannóniában volt szállva.

A hölgyek bizony nagyon derült hangulattal fogták fel ezt a balesetet.

– Ezzel ugyebár nem dicsekedtek el önök az alkapitány úrnak – mondta Lidi kisasszony.

– Világos, hogy mi nem dicsekedtünk volna el vele: hanem mire én az alkapitány úrhoz rapportra mentem, már akkor ott volt a kezében a billet doux ja a semmiházinak, amiben tudatja vele, hogy egész éjjel együtt járt velünk, és segítette maga magát üldözni. Máskor, ha el akarja őt csípetni, küldjön az alkapitány úr szemesebb embereket.

– Képzelem, hogy ez rosszul eshetett a konstábler úrnak mondta Zsuzsa asszony.

– De annyira rosszul esett, hogy lementem az őrszobába, levágtam magam a priccsre, s alvásnak adtam magamat. De még alig foghattam hozzá, amikor főlráncigálnak. Azt mondják, menjek fel az inspekciós szobába: itt van egy anglus. S minthogy az egész VI. kompániában senki sem tud angolul, csak magam, hát föl kellett tápászkodnom. Hát ez a jutalma az embernek azért, hogy anglusul tud, hogy nem hagyják aludni.

– Hát amint fölmegyek, ott látok a szoba közepén egy hosszú, száraz-termetű haudujudút, sarkig érő, kockás, három galléros waterproofban, kék fátýollal körülkötött előlhátul schirmléderes parafa sapak a fején; – szíjra csatolt táska az oldalán, hosszú nyelű ámbrela a kezében. A képe olyan színű, mint a nyers tődő; a szemöldöke fehér, a szemem kék szemüveg: az állkapcájából két hosszú veres pofaszakáll lóg lefelé. – Borzasztóan lármázott már a két diurnista meg a koncipista előtt – angolul. Senki se értette. Én aztán szolgálatjára álltam, s kikérdeztem angolul: „Hau did ju szlip lesz nájt?”

Lidi kisasszony csendes nevetést hallatott. A rend férfია folytatá.

– Erre az anglus elmondta, hogy ő az a bizonyos lord Bukskin, akinek a myladyjét a gonosztevő Spatzirovsky Badenből elszöktette. Ő a myladyt nem hagyja, mert az bjutiful! Követeli, hogy rögtön teremtsük elő neki azt a gaz csábítót, hogy ő azt azonnal agyonboxírozhassa.

– Én meg biztattam, hogy csak várjon angol türelemmel; hiszen éppen abban járok: egész éjjel azt hajtottam, kicsi híja, hogy meg nem fogtam, csak egy paraszthajszálon múlt.

Erre az anglus elkezdett „Damned jur ájsz”-t kiabálni. Szidta, ócsárolta az egész magyar rendőrséget. Még azt is mondta, hogy meg vagyunk korrumpálva.

De már ez nekem is sok volt. Megfogtam a mylord havelockjának a galériáját, s úgy kilöktem az ajtón, hogy a lába sem érte a földet.

Egy óra múlva aztán hoz egy hordár megint egy billet doux-t az alkapitány úrnak, amiben az volt írva:

Uram, én ma ott voltam az önök inspekciós szobájában, személyesen akartam Önnel beszélni; hanem a János kidobott az ajtón. Alászolgája Spatzirovszky.

– Másodszor is a kezemben volt a gézengúznek a gallérja, s most meg éppen kidobtam az ajtón!

– Ez már malőr! – mondá Zsuzsa asszony.

– Ez már nem malőr; ez már katasztrófa! – Az alkapitány úr a plafonig ugrott dühében, mikor ezt megértette. Azokat a titulusokat kellett volna rangfokozatba szedni, amiket én kaptam. Büntetésül aztán a következő éjszakára kipoztírozott az alkapitány úr az állatkert előtti állomásra.

– Én ott félnék – monda Lidi kisasszony.

– Nem is kisasszonyoknak való hely az, kivált éjnek-éjszakáján. Csak úgy surran el a fal sötétjében egy-egy gyanús alak. Az ember azt sem tudja, tolvaj-e vagy szerelmes. S ha az eső esik, még csak egy kapualja sincs, ahová be lehessen állni. – Hát amint ott állok a posztomon, a csuklyámat a fejemre húzva, egyszer csak valaki hátulról megüti a vállamat. Olyan nesztelenül settenkedett oda, hogy nem vehettem észre a közeledtét. – Jaj, ha valami gonosztevő lett volna!

– Az volt pedig. A legnagyobb gonosztevő. De nem ám valami marcona zsvány alak, hanem egy finom elegáns gavallér, szivarral a szájában, selyem paraplival, kurta dzsekkben, aminek a zsebéből kerékkötő nagyságú aranylánc fityegett elő. A szeme elé egy monokli volt szorítva. – „Szervusz János!” (Ezzel szólít meg.) „Halt! wer da!” kiáltok én rá, a kardomhoz kapva. „Ugyebár maga az a Paczal János?” – Én nagyot bámulok. „Én az vagyok, de hát az úr kicsoda? Honnan ismer engem?” – „Ejnye, János pajtás! Hát ilyen hamar elfelejtjük a barátságot. Hát a múlt egész éjjel nem együtt kvaterkáztunk-e a mezítlábosnál, meg a Sauwirthnél, meg a két bakoknál: utoljára a markotányos pincében? Én vagyok az a maga jó barátja, a Spatzirovszky.”

– Miért nem futott utána – szólta közbe Zsuzsa asszony.

– Hiszen nem szaladt el. Inkább megkínált egy szivarral. Nem gyújtottam rá, hátha pokolgép van benne. „Hát mit akar itt most az úr?” Azt mondja egész fidélisen, hogy ő az este a német színházban volt: Schiller Haramiáit adták. Barnay hazánkfia adta a címszerepet. Fölségesen játszott. Őtet egészen elérékenyítette. Mikor a darab végén azt mondja Moor Károly, a zsványvezér, hogy az ő fejére nagy díj van kitűzve, ismer egy szegény csizmadiát, tizenkét porontyával: „Dem Mann kann geholfen werden”², hát ez a nemes elhatározás annyira hatott rá, hogy elhatározta magát, hogy ő is hasonló áldozatot fog elkövetni. Tudja, hogy aki őt elfogja, annak a keblét ékesítendi ezüst kereszt. Ime tehát ő bebizonyítja, hogy a barátság nem üres hang. Idejött hozzám. Átadja magát, vigyem a kapitányságra, s nyerjem el az ezüst keresztet.

– S erre aztán felébredt ön? Álmodta az egészet. – Ezt Lidi kisasszony mondá, aki éppen új selymet húzott akkor a tübe.

– Dehogy is álmodtam! De olyan ébren valék, mint most.

Szépen a karja alá öltöttem a karomat, s elkísértem a kerületi rendőrállomásig. Nem is kellett gyalog cafolnunk: ott várt a fiákere a Bimbósház előtt. Kocsin mentünk a hivatalig. De fogtam is a gallérját odáig.

– Akkor aztán kiderült, hogy nem az igazi Spatzirovsky volt, akit ön elfogott.

– Nem jól tetszik találgatni. Dehogynem ő volt. Ugyanaz a személy volt, akit a bécsi policáj köröztetett. Csakhogy az akasztófára való nem lopta el a félmilliót. Csak mulatozni jött le Budapestre. Azzal a félmillióval maga a Schmierminidan (hisz a neve is azt mondja: „Schmir-mi-nid-an!”) az szökött meg Amerikába. A myladyt is az csábította el. Az a Spatzirovsky pénztárnok megszökése, tolvajsága csak koholt finta volt a chef részéről, hogy a policájt hamis útra tereljék. Ez a semmirekellő gazember Spatzirovsky egy egészen ártatlan, becsületes ember volt.

– Ez már skandalum!

– Sőt több, mint skandalum, ez már korrupció! Már most aztán szervusz ezüst érdemkereszt. Agyiő extra cúlág. A hivatalban azt mondták, hogy jöjjen haza, aludjam ki magamat, s egy napig ne menjek fel az őrszobába, hogy ne szekírozsanak.

– Hát már most mivel fogja konstábler úr elmulatni a napot? – kérdé Zsuzsa asszony.

– Felmegyek a padlásszobámba, s aluszom holnap reggelig. Csak arra kérem a nagyasszonyt, hogy egyszer-egyszer költjön fel, amikor megszomjazom.

– Mit tudhatom én, hogy maga mikor lesz szomjas?

² Dem Mann kann geholfen = Ezen az emberen lehet segíteni.

– Hát csak valahányszor fölébreszt, olyankor én mindig szomjas vagyok.

– No, hát szerencsés jójckát kívánok.

– Jójckát, nagyasszony, jójckát szép kisasszony. – Nekünk már „jó nap” van.

A konstábler felment a lépcsőn a padlás-szobájába.

– Jó becsületes ember ám ez a szegény János – monda Lidi kisasszony.

– Csakhogy ez is ugyan keserves mesterséget választott magának. Egyszer még valami cudar tolvaj leszúrja. Már többször megsebezték.

– Azt hiszem, a cudarok késdöfése nem fáj olyan nagyon neki, mint az, hogy a mívelt emberek kigúnyolják.

– Hát még mikor kővel is megdobálják, kifütyülik, abcugot kiabálnak neki. Hogy állhatja ezt ki? – Csak azt feleli rá, hogy oda kell az igazi bátorság.

Tizenkettedik fejezet

Az ingyen sonka meg a drága Straduario

Ismét nyikorgott a padlás feljárója. A János visszajött.

– Hohó! Valamit majd elfelejtettem volna.

S azzal kihúzott a köpenye alul egy pirosra pácolt sonkát.

– Ezt a nagyszasszonynak hoztam, ha szívesen venné tőlem. Zsuzsa asszony formaliter megijedt tőle.

– Nini! Mi a? Egy egész sonka! Ej, ej konstábler úr. Hol veszi maga ezt a drága portékát? úgy hánja-veti magát kegyednél a pénz?

– Hát, hogy valami rosszat ne gondoljanak, elmondom ennek a sonkának a történetét. Ha nem untatnám vele.

– Tessék– mondá egyszerre a két hölgy.

– Hát amióta ez az ökörnnyommal pettyegetett világ áll, mindig lehetett hallani, hogy vannak jó emberek és vannak rossz emberek.

– Az ám.

De azt sohasem hallották az apáink, hogy legyenek ez világon jó sertések és rossz sertések; ennek a felfedezése csak a mi jelen felvilágosodott századunknak lett fenntartva. – Hát a napokban a fővárosi fizikus, a hentesboltokat sorba vizitálva, az egyiknél felfedezte, hogy annak összes árucikkeiben trikók vannak.

Lidi kisasszony heves mozdulatot tett.

– Kérem, ha trikóruul beszél, akkor én bemegyek a szobámba. – Jaj, kérem, nem olyan trikók ezek, aminőket a balettkisasszonyok viselnek az Excelsiorban, hanem olyanok, amelyek a húsneműk rostjaiban élnek, s ha valaki az ilyenből fogyasztani talál, az keserű halállal vész el tőlük.

Zsuzsa asszonynak a kezében megállt a vasaló. – Sohasem hallottam én ilyen csodának a hírét.

– Magam sem. Hanem hát az az ármányos mikroszkópium kisütötte, hogy a Poszpischil húsneműiben láthatatlan óriáskígyók vannak, s ennek konstatálása után dekretálva lett, hogy az egész készletet a Dunába kell hajigálni. – Ennek a végrehajtásával pedig én lettem megbízatva. – Végre is hajtottam akkurátusan. – Hanem mikor erre az ártatlanul mosolygó barnapiros csemetére került a sor, azt mondtam magamban: Ugyan hát te mit vétettél, hogy te is a halak martalékává süllyesztesseél? Hátha te még nem vagy bűnnel fertőztetve? Én bizony hazaviszlek a jó becsületes Kapor

bácsinak. Jó lesz ez annak a mindennapi prófuntja mellé. Trikó vagy nem trikó: annak nem árt meg a láthatatlan szörnyeteg, mert neki nincs mikroszkópiuma. Elhoztam. Hiszen nem sikkasztottam ezáltal. Csak a dunai halaknak a prédáját kevesbítettem meg vele. Ez már a senki jószág volt. A semmiből vettem ki. Senkit sem károsítottam meg vele. Senki sem kereskedik utána, hogy a Dunában úszott-e el vagy a Retek utcában.

– A biz igaz – monda Zsuzsa asszony. – Minket meg nem ijesztenek ilyen mesékkel. Nekünk pedig eltart az egy hétig. Köszönjük szívesen.

A János odasúgott a varrónő fülébe, amíg a Zsuzsa hátrament a sonkával a konyhaszekrényhez.

– Aztán maga is ehetik ám ebből a sonkából, tisztelt kisasszony.

– Köszönöm szépen. Azt mondják, hogy a trichinoktul az embernek feldagad a képe, ha meg nem hal is tőlük. Már pedig ha szép nem vagyok is, de csúnya nem akarok lenni.

– Jaj, ne szidalmazza a teremtőt a kisasszony azzal, hogy nem szép! Hiszen nem igaz ám ebből a trikókrul mondott históriából egy szó sem. – Egészen jó sonka ez, aki minden gyanún folyúl van emelkedve.

– Hát ha maga annyiféle igazságot tud, akkor melyik szavát lehet magának elhinni?

– Hát férfinak azt, amit hivatalos raportban mondok; nőnek pedig azt, amit lassan mondok.

– Már pedig én az olyan embert, aki hazudik, nem tudom sokra becsülni. Aki férfi, legyen mindenkor igaz.

– Hát a hazudás csak az asszonyoknak áll jól? – Azoknak ez védelem, mint a nyúlnek a futás.

– Pedig hát megszokja ám azt az ember, ha sokáig van az igazság szolgálatában. – No hát elmondom az igazi történetét annak a sonkának. Jöjjön ide, nagyasszony. De csak maguknak kettőjüknek, másnak el ne mondják, mert akkor baj lesz.

– Hallgatni fogunk.

– Hanem ez megint egy hosszú história, s talán kegyeteket untatni is fogja.

– Hiszen nem mi akartunk alunni menni, hanem maga.

– No hát elmondom az egész történetet úgy, hogy még a vizsgálóbíró se vehetné ki belőlem különben. Hát itt lakik az Üllői úton egy derék hentes és húsfüstölő mester, akit úgy hívnak, hogy Przepiorka Wratisslaw.

– Egészségére kívánom.

– Nem prüszentettem. Ez a hentesmesternek a becsületes neve: Przepiorka Wratisslaw. Ennek van a leghíresebb szalámija Budapesten. Idegen utazó el nem hagyja a fővárost anélkül, hogy a Przepiorka boltját

felkeresse. Derék, tekintélyes férfiú. Képviselőválasztások alkalmával rendszeren huszonöt kiló szalámival szokta a jó ügy diadalát előmozdítani.

Hát a napokban beállít a boltjába egy kis tíz-tizenegy éves fickó, a hóna alatt egy hegedűvel. A mester maga volt a boltban.

A fiú kér húsz krajcárért parizert.

A mester mérges volt már azért is, hogy mért vesz nála parizert, mért nem vesz szalámit. Azt kérdi tőle (a hegedű miatt): „Hát te cigány vagy?”

Azt mondja a fiú: „Nem, én muzsikus vagyok, hegedülni tanulok az országos zeneiskolában.” A hentes leszeli neki a parizert. – A fiú fizet. – A hentes észreveszi, hogy az a húszkrajcáros lyukas. – A gyerek is kénytelen elismerni, hogy a húszkrajcáros lyukas. – A gyerekben van tréfálkozási hajlam, azt indítványozza, hogy lyukassza hát keresztül a hentes a parizerszeleteket is, aztán kvittek lesznek. – A hentes azonban nem érti a tréfát, s azt mondja neki, hogy „Elmenj innen, mert ha a tenyerednek a szele hozzáér a pofádhoz, még Szent Dávidot is kapellmeisternek nézed a holdban!”

Erre a gyerek azt az indítványt teszi, hogy engedje hát neki a parizert hazavinni, mert ez az ő ebédjük, ha anélkül megy haza, az apja jól ellaznakolja: majd délután meghozza a teljes ércértékű dupla hatost; addig pedig itt hagyja zálogban a hegedűjét.

A hentes rááll az alkura; gondolja, hogy egy hegedű mindig megérhet két hatost.

A fiú tovább megy; a hegedű ott marad; a Przepiorka felveszi a kezébe, s megpróbálja, hogy tudna-e rajta hegedülni. Úgy találja, hogy semmi sem könnyebb, mint a hegedűn játszani.

Ezalatt egy kétlovas fiáker áll meg a boltja előtt, s kiszáll belőle egy anglus. – A német beszédjének a kiejtéséről lehetett észrevenni, hogy anglus.

– Ju ére dhi Szelemiworth Prprprka?

– Én vagyok! Az apádlelkét! Hát mi kell?

– Giv mi e szelemi for zen florin. – Azzal kiméret magának tíz forint ára szalámit. – Arra kivesz egy sovereign d'ort, s odadobja.

A hentes már fel lett eszelve a lyukas piculával, s azt mondta, hogy adjon neki az úr valami okos pénzt, akit ismer.

Akkor aztán a miszter elővett egy marék piculát a táskájából, s leszámolt neki száz darab hatost a pudlira. – Mind igazi valóságos nikkellatosok voltak: egy sem volt közöttük ezüst.

A hentes átlátta, hogy szolid urasággal van dolga: parancsoljon máskor is, ha erre jár.

Ezalatt meglátja az anglus az asztalon heverő hegedűt. Felveszi: megbámulja. – Nem elég neki a pápaszem, még egy nagyító üveget is előhúz

a zsebéből. – Vizsgálja elől, hátul, az oldalán. – Nyitva marad a szája. Azután feltolja a pápaszemet a homlokára s azt kérdi: „Az úré az a hegedű?”

– Dehogy az enyim. Soha a hetedik öregapám se tudott muzsikálni! Egy szegény diágyerek hagyta itten zálogban.

– Hisz ez egy valóságos Straduario – mondja a miszter.

– Miattam az lehet.

Az anglus begombolva a kabátját végig, a vett szalámit a két zsebébe mélyesztve. „Good bye.”

Az ajtóbul még egyszer visszafordult s így szólt: „Mondja meg az úr annak a fiatal gentlemannak, akié az a hegedű, ha visszajön érte, hogy én adok neki ezért kétezer forintot aranyban, ha el akarja adni. Ráadásul még egy másik hegedűt, amin tanulhat tovább a konzervatóriumban. Lakom az Angol Királynő Hotelben nro 25, 26, 27 alatt. Nevem *Lord Knipperdolling*. Ma délután öt óráig még Budapesten maradok, akkor elutazom. Ha magam nem volnék otthon, a titkárom utasítva lesz, hogy átvegye a hegedűt, s kifizesse a 2000 forintot aranyban. A titkárom neve: miszter *Flibbertigibet*.”

A szalámis engedelmet kért, hogy felírhasa a tárcájába mind a két nevet. A mylord olyan leereszkedő volt, hogy elővette a névjegyét. Finom Bristol elefántcsontpapír, arany nyomással, arra felírta hátul a titkár nevét. Odaadta neki. S aztán többet azt sem mondta, hogy „szervusz”, odább ment, felült a fiákerbe, s elhajatott.

Az én Przepriorkámnak ezzel nagy szeget ütött a fejébe. Kétezer forint egy hegedűért! Hisz az a gyerek meg annak az apja majd nem tudnak hova lenni ennyi pénzzel. Az öreget még majd meg találja simítani a guta örömeiben.

Egy óra után visszajött a diák az igazi húszkrajcárossal, s kiváltotta a hegedűjét, s aztán indult volna a zeneiskolába.

– Megállj csak egy kicsit – szólítá vissza a hentes. – Nem adnád el nekem azt a hegedűt? Nekem nagyon megtetszett. Megvenném jó áron tőled.

– Az én hegedűm nem eladó.

– De hátha én adnék érte ötszáz forintot.

A gyerek nagy szemeket meresztett, de aztán csak félvállról vette a dolgot.

– Még így sem adhatnám el, mert a hegedű az apámé, ő is az apjától, a meg a nagyapjátul kapta, aki első violin primo volt herceg Esterházy udvaránál, ezen játszott a Haydn darabjait.

– Nekem is van egy muzsikus fiam, az is szereti a hajdinát, annak akarnám megvenni a hegedűdet. Mondd meg az apádnak, eredj, szaladj haza, hogy adok neki érte hatszáz kemény forintot, ha akarja – ezüstben.

– Jól van, hazafutok, megkérdezem.

– De itt hagyd azt a hegedűt, nehogy kicseréljétek.

A gyerek nekiiramodott, a mester utánanézett a boltajtóból. Láta, hogy a Mária utcába kanyarodik be. Igazat mondott, hogy ott lakik az apja.

Félóra múlva került vissza a fiú az ultimátummal.

– Az apám azt mondta, hogy nem válik meg kevesebbért a családi ereklyéjétől, mint nyolcszáz forintért.

– Rablók vagytok! zsványok! apáddal együtt – kiabált a szalámis.

– Zsebmetszők! No hát itt van a nyolcszáz forintod! Kicsikartátok tőlem! Így van az, mikor az embernek virtuóz fia van. Itt van. Szedd össze! Egyszerre herceggé tettelek. No hát kezet se csókolsz érte? Ilyenadta.

Kívül haragot mutatott a Przepiorka, belül pedig nevetett a lelke: fölséges üzletet csinált. Neki még ezerkétszáz forintja marad: no meg az aranyázió! Ez szép profit! Mindig hallotta, hogy így gazdagodnak meg, akik az ócska limlommal kereskednek. – Azonnal hozatott egy konflikt, beleült, vitte a drága Straduariót az Angol Királynő fogadóba. Nagybizvást húzta elő a portást a kalitkájából.

– Itthon-e a lord *Knipperdolling* vagy a titkárja a miszter *Flibbertiggibet*?

A portás nagyon csóválta a fejét.

– Hát nem ismeri őket?

– Ismerni ismerem, csakhogy azok nem voltak a mi fogadónkban szállva soha: mivel hogy az *a Knipperdolling* egy hírhedett útonálló rabló volt, de már régen kerékbe törték; *a Flibbertiggibet* pedig egy mezei ördög, de nagyon szegény ördög, aki füvet eszik.

Ekkor esett ki a hegedű a Przepiorka kezéből, a hályog meg a szeméről. – A lord meg a muzsikusgyerek egyhúron pendülő két internacionalista tolvaj volt, akik szépen kimuzsikáltak a hentes zsebéből nyolcszáz forintot azzal az öt forintos *gyékénykákóval*.

Most aztán a Przepiorka dül-fül haragjában, s fűt-fát megmozdít, hogy a csalafintákat esztrengára kerítse. Azért ajándékozott meg engem ezzel a dísz-sonkával előleges hála fejében. Még egy palack jó sashegyit is adott mellé. Az meg itt van a másik zsebemben.

– No ez ugyan furcsa kis história – monda Zsuzsa asszony.

– Mindennap történik minálunk ilyen.

– Önnek könyvet kellene ezekből írni – véleményezé Lidi kisasszony.

– Az Isten engemet attól megőrizzen! Hisz rögtön elcsapnának. Nem szabad a rendőrnek irkafirkálni. De nagyon is kérem kegyeteket, hogy erről senkinek ne beszéljenek semmit, mert egy konstáblernek tiltva van

bármilyen szín alatt valami ajándékot elfogadni. Az Ádám apónak pedig éppen el ne historizálják, mert az, amilyen becsületes ember, képes lenne feljelenteni. Csak hadd legyen őelőtte trikós a sonka, fuxinos a veres bor. Annál jobban fog neki ízleni. Azt fogja gondolni, hogy meghal tőle. – Már most hát csak kegyed is meg meri ízlelni az én hoztomat, Lidi kisasszony.

– Most sem hiszek én magának. Aztán én nem is szoktam ilyesmivel élni. Nálam csak a kávé járja, reggel, délben, ozsonnára. Attól van az embernek jó dolgozó kedve. Aki jóllakik, elálmosodik.

– No, hát most már igazán jójucakát kívánok.

A konstábler szalutált, s véglegesen nyugalomba helyezte magát.

Tizenharmadik fejezet

A szegénynek még elébb be kell bizonyítani, hogy szegény

Abban a nyomban érkezett meg a Vigyázz. A fején hozta az új szájkosarat.

– Oh, te semmirekellő csavargó! – fogadá őt a Zsuzsa asszony.

– Ihol ni! Micsoda költségbe verted az uramat! Egész új szájkosarat kellett neki venni!

Azzal lebontotta neki a fejeről azt a szabadszólást gátoló kényszereszközt.

A Vigyázz elkezdett csaholni. A Zsuzsa megértette, hogy mit mond.

Ugye nem tetszett az orrodnak, hogy tokot húztak rá? Vakk, vakk! Elhiszem azt! Minek szöktél el hazulról? Nyiff nyaff! Sok szükség volt terád a városházánál, ugye? Bau bau! Hát a gazdád jön-e már?

De bizony hallatszott már a köhécselése a folyosón. Nem volt az beteges köhögés, csak afféle jelző torokköszörülés, amit a szegény ember arra használ, hogy mikor sokáig vár valami előszobában, bejelenti vele magát az uraságnál: „Khm khm!”

– Ugy tetszik, mintha az öregemet hallanám köhécselni odakinn. Talán mégis hazakerült már.

Csakugyan az Ádám apó jött meg. Mikor belépett, betette maga után az ajtót, akármilyen nagy gőz volt is idebenn.

– No hát „széna-e vagy szalma?” – kérdé Zsuzsa asszony.

– Még nem széna, még csak fű, de majd csak lesz belőle széna, ha lekaszálják – mondá az öreg, lelkendezve a sok gyaloglástul.

– Hát beszéltél-e a tanácsos úrral? Elmondtal neki mindent okosan?

– Abban nem volt hiányosság. Aztán ő is segített beszélnem. Mindenre azt mondta: „Tudom, tudom. Jaja, so so. I wász schon. I wász schon.” Amit én elkezdtem, ő mondta el a végét, úgy hogy nagyhamar kisütöttük, hogy a nagy vasúti katasztrófok miatt.

– Nem katasztrófok, hanem katarakták! – Igazítá helyre Zsuzsa asszony.

– Köszönöm. No hát a sűrű katafrakták miatt az élemedett váltóőröket mind szélnek eresztették a direktor urak, magam is kenyér nélkül maradtam. A feleségem mosónő, de már annak is köszvény van a kezében, ke-servesen esik neki a munka. Óhajtanánk, ha felvennének bennünket a

városi szegények házába. Erre azt a kérdést intézte hozzám a tanácsos úr, hogy miféle *igényein* vannak ez állapot elnyeréséhez? „Igényeim?” Sohasem hallottam én ezt a szót. Azért mégis feleltem rá valamit, ami a nyelvemre jött. Hát csak az, hogy szegények vagyunk mind a ketten. Erre a tanácsos úr a két térdére ütött a két tenyerével. Hja! Szegények vagyunk! Tasz könnyt a jeder sagn! De hát mivel bizonyítja be, hogy szegény? – Uram s én istenem. Még nem akarják elhinni, hogy szegény vagyok! Mivel bizonyítsam be? Hiszen rongyos nem vagyok. Ehen sem haltam még. A csizmából sincs ki a lábam. Hát csak nem tudtam én semmit kitalálni. Csak úgy vakargattam a buksi fejemet. Erre aztán a tanácsos úr megszánt, segítségemre jött.

– Kend vén számár!

(Mikor így szólítanak, akkor már tudom, hogy megkegyelmeznek.)

– Nem tudja kend, hogy a szegények házába fölvételéhez szegénységi bizonyítvány kell. Most jártassa meg kend frissen a csizmáit a kerületi előljárósághoz, s adasson magának szegénységi bizonyítványt. Nem kell rá bélyeg. Mehezt!

– Hát aztán én is rúltam a legjobb lokomotívomra, s elpályáztam a kerületi előljárósághoz. Hát biz ott már tele volt a várakozó szoba szegény emberekkel, s nekem várnom kellett a magam sorára.

Oh, én uram s Istenem, de sokféle szegény ember van a világon! Aki csak odajött, az mind koldusabb nálamnál. Mikor körülnéztem, szinte szégyenlettem magamat közöttük. Volt olyan, akinek ebben a zegernye időben egy szál nyári kabát volt az egész öltözete. Úgy taszigált belülről valami, hogy ráadjam a magam gubáját, nekem még van az alatt másik bélelt kabátom. Másiknak az arcából kilátszott az éhhalál. Aztán az a penész doha! Egy beteges képű asszony nem állhatta ki, elájult, úgy locsolták fel. Egy nyavalyatörős is volt köztük, azt ott érte utól a nehézség. Az valami rettenetes volt, amint a fejével verte a falat. Én segítettem kivinni a folyosóra, ott aztán magához jött. Volt köztük egy selyemruhás dáma is cifra kalapban, az lehetett a legszegényebb.

Nagysokára csak rám került a sor, hogy beeresztettek az előljáró úrhoz.

– Derék jószívű úr, az Isten áldja meg. Egy kicsit kemény beszédű, de hát az kell az ilyen magunkforma szegény embereknek. Ez az átkozott kutya oda is be akart jönni velem. Majd a hideg lelt ki ijedtemben. Az urak odabenn meglátják, hogy még a tavalyi csilleng van a nyakán, nem fizettem ki az idei kutyaadót, még megbírságnak érte. Szerencsére a drabant kihúzta a farkánál fogva.

Az előljáró úr nagyon kurta processzust csinált velem.

– No hát magának mi baja? Csak ki vele szaporán! Nem fogfájás ez, hogy elébb tapogassák!

Hát én hozzákezdttem az előadáshoz, hogy a vasutaknál miféle katafrakták voltak.

– Katasztrófák – kiáltott rám.

Nekem aztán belekeveredett a nyelvem, sehogy sem tudtam kihozni a szót: „Satrakofák”.

– Mondja kend magyarul!

– Hát mondok, szerencsétlenségek. A vonatok hamis vágányra mentek!

– Tyhü! Aki rézangyala van! Ne kezdje kend a Noé bárkájánál. Köpje ki frissen, hogy mit akar?

– Hát mondom neki, hogy elbocsátott vasúti őr vagyok. – Azt látom, ha nem mondja is, hiszen nem vagyok vak!

– Hát hogy egy kis szegénységi bizonyítványra volna szükségem.

– No hát minek mondja el nekem akkor az egész genealogiáját? Diktálja föl izibe annak az úrnak ott, nem annak! hanem amannak, amelyik hátal van erre fronttal, – kinek hívják? hol lakik? aztán majd az az úr elmegy még ma oda, helyszíni szemlét tartani, magával viszi a blankétát, s ha a kérését indokoltnak találja, kitölti, átadja. Nem jár érte se díj, se hálálkodás. Mehetünk!

Áldja meg a mindenható ezért a gyors elintézésért. Én feldiktáltam a nevemet, lakásomat annak a bizonyos úrnak, s örömben rá se találtam arra az ajtóra, amelyiken bejöttem, ahelyett egy nagy fali szekrénybe nyitottam be, ami teli volt petróleumlámpásokkal. Akkor aztán az a jószívű tekintetes úr megfogta a galléromat, s olyan szépen kisegített az ajtón, hogy amint az előszobába kirepültem, egy sárgarigó akadt a markomba.

(De ezt már Zsuzsa asszony nem állhatta meg szó nélkül.)

– Ugyan édes uram! Miket beszélsz össze. Hol lett volna az a sárgarigó?

– Hát annak a cifra dámának a kalapján volt, aki utánam akart bejönni. Azt mondta, hogy nagy marha vagyok. Én nem tudom, hogy honnan ismer.

– No, csakhogy hát szerencsével jártál mind a két helyen. Már most hát csak várunk kell békességesen arra az úrra, aki eljön bennünket megvizitálni. Meg is éhezteél a sok lótásfutásban, azt hiszem.

– Hát bizony, ha valami harapnivaló indítványod volna, én ezúttal rászavaznék.

Erre a szóra a Zsuzsa asszony feltette az asztalra, illendően tálba helyezve a többször tisztelt sonkát.

Ádám apónak elébb kerekre nyíltak a szemei, azután meg összehúzódtak a szemöldökei. Olyanformán sandított arra a sonkára, mint valami fő-

löttébb gyanús állatra, aki ellen a felnyitott bicsakkal elszántan védelmezni fogja magát.

– Micsoda ez? Asszony! Egy egész sonka? Egy élő testben látható, valószínű sonka? Hogy jutottál te ehhez? Nincs nekünk hentes kománk.

– Hát hogyan, no? A Lidi kisasszony kapta ajándékba.

– Ajándékba? Ejnye, ejnye, Lidi kisasszony. Ezt nem hittem volna. A kisasszony „máris” ajándékokat kap? Pedig milyen jó famíliából való. Nagyon *drága* az, amit *ajándékba* adnak!

– Ejh no! – szólta Zsuzsa asszony.

– Hisz a János hozta.

– A konstábler János? No az már más. Az csak amolyan magunk forma szőrű ember. Attul lehet valamit elfogadni. De egy egész sonkát! Hol vesz egy konstábler egy egész sonkát?

– Sohse firtassuk azt, édes öregem.

– De én igenis firtatom! Mert ha ez valami afféle korrupciós sonka, akkor abból az én számon egy falat be nem megy. Erre a Lidi kisasszony vágott közbe.

– No az bizony nem korrupciós sonka.

– Hát micsoda? Vad sonka? A fűzfán termett? Illés prófétának a hollója adta Jánosnak, hogy hozza ide?

– Érts meg már no! – mondá Zsuzsa asszony – úgy van a dolog, hogy a doktor urak valahol egy hentes boltban olyan portékát fedeztek fel, amit a Dunába kellett dobáltatni. Hát ezt az egyet a János jónak látta a kabátjába csúsztatni. Hát úgys a halaké lett volna.

– Értem. Ebben trikigyók vannak. Pusztá szemmel meg nem látható óriás szörnyetegek.

– Ejh, talán nem is igaz, csak a nagyfejűek fogták rá. Vannak is trikigyók a világon. Soha sem halottuk azelőtt a hírét.

– De igaz. Való szent igaz. A trikigyó olyan gyehenna féreg, hogy aki azt megeszi, meghal tőle. Már most hátcsak azért is jóllakom belőle. Ebben a sonkában a gondviselés ujmutatását látom. El van végezve felőlem.

– Oh, én uram Istenem! Hányszor könyörögtem előtted! hogy küldd le érettem a halál angyalát, s íme meghallgattál. Előttem áll ő. Soha sem hittem volna, hogy ilyen tetszetős alakban tud megjelenni a halál angyala. Egy sonka képében.

– Csak a szárnyai hiányoznak.

– Légy üdvöz! – A tied vagyok.

– Vihetsz magaddal.

Az öreg egy vértanúságra elszánt hittérítő áhitatával nyitotta ki a bicsakot, s nagyot kanyarított vele a sonkából. A hölgyeket nem kínálta vele. Hanem a kutyájának adogatott belőle.

– Ez is hadd jöjjön velem. Mindenüvé utánam akartál jönni, no hát gyere oda is velem.

A szarkát ellenben elhessegette magától.

– Eredj! Neked élned kell. Te az asszony madara vagy. Hess innen! Nem kapsz sonkát. A másvilágon nincs a szarkának semmi keresete!

Az öreg olyan hatalmasan hozzálátott, hogy a Zsuzsa asszony megsokallta.

– De édes öregem. Talán elég is lesz már. Meg talál ártani. – Meg talál ártani? Hiszen azt akarom, hogy minél gyorsabban megöljön. Bárcsak még egy kis fuxinos bort is rendelt volna a számomra a gondviselés, hogy ráduplázhathék a méregre.

S ma olyan csoda nap volt, hogy csak ki kellett mondani, hogy mi kell az embernek, tüstént ott termett.

Zsuzsa asszony előadta a János-hozta sashegyit. Az öreg, ha a kezébe adták volna, az egész palackkal fel tudta volna hajtani, de a Zsuzsa asszony ismerte már az emberét, nem adott neki csak egy pohárral, azt se „juj”-ig töltötte.

Tudniillik, hogy az egyszeri gazdának az volt a szokása, hogy mikor a maga poharába töltött a boros kancsóból, mindig úgy *megszerezte*, hogy túl töltött a szélén, s arra elkiáltá magát „juj!”, de ha a felesége poharába töltött, akkor már vigyázott. Azt mondá az asszony: „Töltse már egyszer kelmed az én klázlimat is juj-ig.”

Mindjárt laposakat is kezdett az öreg pislogatni, amint azt megitta. Pogány bor volt! Kereszteleetlen.

– Már most csak azt az urat hozná a Blitzcug, akinek bennünket meg kell taksálni, hogy milyen szegények vagyunk.

– Dehogy utaznak azok a gyorsvonattal!

– Ami hivatalból megy, az mind a bummelcugon jár, ötven percnyi elkéséssel. Kivált, ha elfogy a kőszene a mozdonynak. – Jaj, de sovány egy uraság!

– Ha tehervonattal járna, ingyen utazhatna, mint Frájpgewicht. Az ember nem bátorkodik mellette lélegzetet venni. Attól fél, hogy be találja kapni.

Tizennegyedik fejezet

A protokollum meg a kivasalt kalap

Egyszer csak a Vigyázz kutya elkezd morogni az ajtó felé, azután szűkölve bújik be az ágy alá.

– Hát azt a kutyát mi lelte? Mit érez?

Mind a két ajtó be volt csukva, a külső deszkaajtó is, meg a belső üveges is. A sonkázáshoz nem kell oldalvilágítás.

Valaki volt az ajtón.

A külső minden kopogtatás nélkül kinyitódott, azután a belső is. Egy úr nyomakodott be. Előbb azt tette, hogy az esernyőjét kétszer-háromszor kifeszítette, hogy az esővizet lefrecskelje róla. Aztán ugyanannak az esernyőnek a hegyes végével letolta a lábairól a gumi félcipőket, azokat a két ajtó közé egymás mellé sorakoztatta. Csak azután mutatta meg magát egész valójában.

Sovány, vézna fiatalember volt, pergamenfakó ábrázattal, csak az orra volt piros-a hidegtől, szőke bajuszának a szálaait meg lehetett volna számolni, olyan ritkán nőttek, a szakállára is olyan rossz idő járt, hogy azt nem volt érdemes learatni. Az egyik szeme erősen össze volt hunyva, hanem a másikkal annál élesebben látott. Volt rajta két nyári kabát, az alsó hosszabb, mint a felső. Azoknak az oldalzsebeiből nyíltan kivillogva és világosan kivehető körvonalakban elárulva tűntek ki mindenféle színű papirosok, kalamáris és tolltartó, lábain nagy cipők, amiknek az orra felfelé volt görbülve, kezein ócska pamuk kesztyűk, amiknek az ujjai szét voltak nyílvá, kiegészíté a parádét az ütött-kopott cilinderkalap a fején, amit eleinte le sem szándékozik venni. – Engedelmet kérek! Talán nem jó helyen járok? Én egy „szegény” családhoz vagyok kiküldve helyszíni szemlét fölvenni, valami Kapor Ádám. Az öreg nagyon megörült.

– Ahán. Ez az az úr, akinek én a lakásom bediktáltam. De nyomban eljött! Jól tetszett találni. Én vagyok az a Kapor Ádám, az meg ott a feleségem.

– Milyen jó meleg szobájuk van! Én nem győzöm az irodában a körmeimet fűjni. Március 15-e óta nem fűtenek – szabály szerint.

– Hát kérem alássan – magyarázgatá Zsuzsa asszony

– Én egy szegény mosóné vagyok, muszáj tüzet tartanom a vasaláshoz, meg hogy a ruhák jobban száradjanak.

– Szegény mosóné? De jó mesterség! Maga pedig az a Kapor Ádám.

– Az a szegény, kenyér nélkül maradt vasúti váltóór. – De sonka nélkül, úgy látszik, hogy nem maradt.

Aztán magában dörmögte tovább, amíg a kesztyűit lehúzogató.

– Egy egész sonka van előtte. Milyen piroskeblű, barnabőrű szépség! Ha én valaha ez életben egy egész sonkával négyszem között összeke-
rülhettem volna!

Zsuzsa asszony vette észre az irigy oldalpillantásokat a sonka felé.

– Ugyan édes tekintetes úr, ha meg nem vetné, tartson az urammal.

S azzal széket tolt az asztalhoz, s tányért tett a tál mellé. Ádám apó
súgva mondá az asszonynak:

– Te asszony! Hát még ennek is a halálát akarod? Az is súgva felelt
vissza:

– Hiszen ennek sem lehet szebb halála, mint sonkába belehalni.

– Az már igaz.

A tekintetes úr nem várt másodszori kínálást, odaült az asztalhoz.

Zsuzsa asszony aztán előhozta a Kranyecz Frányó késeskosarát, s az-
zal kínálta meg a kedves vendéget.

– Tessék a tekintetes úrnak ezekből egyet kiválasztani. A sonkához
éles kés dukál.

– Mennyi kés! – dünnyöge Szüköl Makár. (Ez volt a neve a hivatalbeli-
nek.)

– Hámozó kés, disznóölő kés, csemegés kés, még tráncsirozó kés is!
Ezeknek a szegényeknek úgy látszik, hogy van mit szeletelni.

Azért csak kiválasztott egyet a bicsakok közül, s az nagyon éles lehe-
tett, mert ugyan nagyot szaladt a sonkába. A tekintetes úr nem veté meg a
szegény ember kínálását. Úgy falt, mint akit nem aggaszt az a gondolat,
hogy elrontja az étvágyát a mai ebédhez.

A Zsuzsa vette észre, hogy az uraság nagyon nézegeti a kezében for-
gatott bicsakot.

– Kérem alássan, ezek egy szegény késáruló tót legénynek a portékái.
Itt hagyta nálunk, mert ma esős idő van, hát bögréket árul.

– Tehát szegény tót legény is van?

– Hát az a kisasszony ott az asztalkánál?

– Az meg egy jámbor varróleány, akinek azt a kis benyílot kiadtuk, hogy
könnyebben kifizethessük a házbért.

– Be van jelentve a kisasszony?

Erre az aposztrófálásra maga a Lidi kisasszony felelt meg.

– Tessék a bejelentési bárcám.

Makár figyelmesen átolvasta a bárcát.

– Richtig. Gratulin Lidia. Varrónő. Hadd lássam az ujjá hegyét.

A kisasszony odatartá a kezét.

– Nincsenek felszurkálva a tütől.

– Tetszik látni, hogy finom hímzéssel foglalkozom, ennél nem tépi a tű a kezét.

– Az már lehet.

Azzal az egyik szemét még jobban lehunyta. Ez szólt az elintézett kisasszonynak. (Vagy azzal tán csak leskelődött?) A másikkal annál fürgébben vizsgálta körül a mosókonyha alkatrészeit. Közben folytatta a sonka-fogyasztást.

– Hát abban a kosárban mi van? – kérde Zsuzsa asszonytul.

– Az meg egy szegény perecsütőnének a jószága. Itt hagyta addig, amíg a másik kosárral el tudja adni, hogy odakinn az esőben meg ne ereszkedjenek a sütemények.

– Megint egy „szegény”, akinek tele a kosara pereccel! – dörmögé a tens úr.

– Hát az a nagy rakás hagyma mire való ott?

– Az meg egy szegény palotai kofaé, aki betette ide addig, amíg apránként eladogatja.

– Ó szent Illés próféta, akit a holló táplált! Ha én egyszer este egy gerezd fokhagymával megkenem a pirítós kenyereket, másnap az egész iroda mind rám támad: hol vettem a fokhagymát? – Ha én néhanapján egy szép vereshagymához jutok, egy nap csak az illatában gyönyörködöm, másnap szelem fel. S ezeknek itt több hagymájuk van, mint egyiptomi fáraónak, Psammetichnek volt! Ezek aztán a gazdag szegények! – Nini, ott meg egy virágbokrétát látok!

– Azt meg egy szegény kis virágáruzó leány hagyta ott, akit a kisasszony ingyen szívességből hímzésre tanít.

– Még egy „szegény!”, akinek hull a markából az ibolya, gyöngyvirág. Nekem rá sem szabad néznom, ezek meg ibolyákon hevernek.

Zsuzsa asszony azt gondolta, hogy az élc volt.

– Már az igaz. A Csicsonka leány két ibolyaágy között alszik. Igaz, hogy a pucér földön.

„Gib flájsch!” – szólalt meg a szarka a tens úr széke hátán.

– Áh! Madarat is tart az asszonysága Beszélő madarat? Ezzel még pénzt is lehetne keresni.

„Piszt a Schaafskopf!” – monda erre Pikusz úr.

Ez annyira megnyerte a tetszését a tensúrnak, hogy egy akkora darab sonkával jutalmazta meg a közbeszólót, amit az nyomban nem tudott lenyelni, hanem lerepült vele a földre. Ott pedig elvette tőle az irigy Vigyázz, kidugva a fejét az ágy alul. Ez csak reváns volt.

– Kutyát is tetszik tartani?

S hogy a csodálkozás elérje a tetőpontját, a nyitott pincegádorból felhangzott egy egészséges gyerekvisítás.

– Hehé! Hát a micsoda? Kisgyereksírás? Lidi kisasszony felugrott a hímzőráma mellől. – Fölébredt szegényke. Megyek megitatom.

Zsuzsa asszony azt tanácslá, hogy szénnel ojtott vizet adjon neki, van a vasalóban faszén.

– Nem! Majd a déli kávéhoz eltett tejből veszek el, az jobb lesz neki.

Azzal felvette a tejes ibriket a katlanról, s lesietett vele a pincegádoron.

– Ah! Áh! – ungorkodék Szüköl Makár gonoszokán.

– Hát kicsike is van a háznál? A boldog szegények! Gratulin Lidia. Ich gratuliere!

– Jaj. Mit gondol a tensúr? – sietett felvilágosítani Zsuzsa asszony.

– Az egy szegény muzsikus cigánynak a porontya; kis árva, akinek tavaly halt meg az anyja.

– Hát még muzsikus cigányt is tartunk? A zenét is kedveljük? Hiszen ezek igen víg életű szegények!

– Oh kérem, nem mi tartjuk azokat. Isten őrizz! Szegény öreg Zsiga cigány éppen most ment a két fiával valamerre muzsikálni.

– Ahó! Nagybőjtben muzsikálni? Hisz ez vallásháborítás! No ez szép társaság egy rakáson, mondhatom! – De hát venio nunc ad fortissimum virum.³ Hát ez a sonka miféle szegény emberrel szökött meg? Mondja csak meg érdemes kenyér nélkül maradt vasúti váltóór Kapor Ádám uram?

Az érdemes Ádám úr azonban ebből az egész diskurálásból mind nem hallott semmit, mert ötet bizony elnyomta a buzgóság, s aludt szép csendesen a karszéke támlájára félre nyaklítva a fejét.

– Ide nézzen az ember! Ez meg itten alszik! No nem csudálom, hogy a vasúttól elkergették, mikor még azalatt is elalszik, amíg az inkvizíció tart. Héj! Ádám gazda! „Zabban a lovak!” A kiáltásra Ádám apó felriadt, s nagyon megijedt.

– Huj! Jön a vonat? Futok a váltóhoz.

S álomrémületében feldöntötte az asztalt sonkástul együtt. S még azután is azt képzelte egy ideig, hogy a vasútnál van, s valami katasztrófának lett okozója.

– Jajh! Nem gázolta el a lokomotív?

– A sonkát? Nem! Én megmentettem – mondá Makár, a kabátja szárnyával verve le a port a felkapott sonkáról. – Én kapom meg a mentő medáliát.

³ venio nunc ad fortissimum virum = most következik a lényeg

Zsuzsa ezalatt lábra állította az asztalt, s hátba ütögetve az öregét, segített annak önmagát megtalálni.

Szükszékül Makár aztán csülkөн markolva a sonkát, odaállítá azt az asztalra Ádám apó elé.

– No, hát ismeri a tanú ezt a *pasasírt*?

– Igenis. Ismerem.

– Hogyan ismerkedett meg vele?

– Hogy én honnan ismerem ezt az „ízét?”

– Még a nevét sem tudja, ugye? No, hát gondoljon ki valami mesét. „Egyszer volt egy jótékony tündér, az engedett három kívánságot az öregnek meg a feleségének. Bárcsak leesne a kéményből egy sonka! – szólt az öreg. S rögtön ott termett a sonka.” Csakhogy ezt már minden gyerek ismeri. Vagy talán azt, – mikor a cigány azzal védte magát, hogy nem ő lopta el a lovat, hanem a ló lopta el őtet. – Felmászott a fára, letörött az ága, alatta legelt a ló, ráesett a lóra, a ló elszaladt a cigánnyal, – és így a ló lopta el a cigányt.

– Kérem! – tiltakozék Ádám apó.

– Én becsületes úton jutottam hozzá.

– Elhiszem. A vasúton utazók szoktak busás borraivalókat osztani a váltóőröknek, azért, hogy a nyakukat ki nem törtette. Meg ha valami elvész, megtalálják, nagy a jutalom. Ha nem kerül meg, még nagyobb. Van mellékjövedelem; abbul telik.

– Uram! Nekem sohasem ajándékozott senki semmit, és én nem találtam soha semmit.

– Akkor hát bizonyosan a háziúr küldte ajándékba a saját neve napjára. Az ilyen nagylelkűség Tarafás Bazilius uramnak kiváló jellemvonása. Micsoda?

Szegény Kapor Ádámot ezek a csúfondáros szurkálódások egészen megfosztották attól a kis házi esztétől is, amivel egyébként rendelkezett.

Azonban közbejött a Lidi kisasszony. A pincéből került elő. Egészen derült volt az arca.

– No, elaludt már a kisgyerek. Olyan kedveske volt. Megfogta a két kis kezével a bögrének a fülét, s addig el sem eresztette, amíg egy csepp tejecske volt benne. Mind megitta. Aztán rögtön elaludt.

Mutatta az üres bögrét Makár úrnak. A tensurat ez kihozta a sodrából.

– De, édes kisasszony! nem lehet engem tévútra vezetni holmi cigánygyerekekkel, akik tejet isznak! Itt most az a hivatalosan konstatálandó kérdés, hogy mi módon került egy egész nagy kassai sonka egy olyan embernek az asztalára, aki éppen ma szegénységi bizonyítványért folyamodott az előljáráshoz? Ez szimulálása az ínségnek. Ez visszaélés a szegénység látszatával, s mint ilyen, szigorú megfenyítés alá vonandó.

A Lidi kisasszony igen jól tudta adni a könnyelmű grizettet.

– No hát ugyan érdemes ezért ekkora inkvizíciót tartani. Hát ezt a sonkát *nekem* hozta ajándékba valaki.

Erre a szóra még a másik szeme is felyílt Makár úrnak.

– Ahán! *Valaki?* Az a bizonyos „valaki”?

Lidi kisasszony durcás negéddel vonogató a vállait.

– No hát az a bizonyos valaki! Kinek mi köze hozzá?

S azzal elkezdett danolni: „Az én csizmám csikorgós, csikorgós. Mostan vette a csikós, a csikós.” S pajkosan táncolgatva ment vissza a hímzőasztalához.

A tekintetes urat pedig ette a méreg!

– Már most *otthon* vagyunk! Tehát „valaki”. Bizonyos valaki! Tudtam előre! Csak ezt akartam kitudni. Magukkal semmi bajom többé.

– No, ebből a csávából szerencsésen kiszabadultunk – sűgá Zsuzsa asszony Ádám apónak.

Az öreg azonban felgerjett.

– De nem! Én azt nem fogadom el! Ez hazugság! Én nem engedem, hogy az én javamért más szegény legyen eláztatva. Én megmondom az igazat.

– Az istenért! A Jánost fogod galibába keverni – suttogá Zsuzsa asszony.

– Inkább a Jánost, mint a Lidit! Ha a férfi becsületén folt esik, lemoshatja; de ha a leány becsületét bemocskolják, azt nem lehet a tisztítóba küldeni! Én kimondom, hogy ezt a sonkát a János hozta.

A tensúrnak ez nem volt elég felvilágosítás.

– János! János! 'Sz annyi a világon a János, mint a porzótartóban a kovarc. Aranyszájú szent Jánostól kezdve Paprika Jancsiig minden ember János. Még a birka is „jános” lesz, ha a bojtortján közé megy. Nincs annak másik neve?

Zsuzsa asszony befogta a tenyerével Ádám apónak a száját, hogy ki ne mondhasa, de biz az kiszabadította a beszélőkéjét, s odakiáltá:

– A Paczal János.

– Áh! A Paczal János! A konstábler.

Ekkor aztán Zsuzsa asszony is megadta magát, s elkezdte magyarázni a helyi viszonyokat és összeköttetéseket.

– Igenis. Itt van nálunk az abstájkvartély. Mikor frájnapja van, idejön magát kialunni. Ott a padlásszobában.

– Le kell híni! A törvény nevében.

A Lidi kisasszony azalatt egyre trallázta a megkezdett nótát, előre-hátra táncolva a konyhában, s amíg a két öreg meg a tensúr patvarkodtak egy-

mással, azalatt fogta a Makár úr gyűrődött cilinderét, meg a Zsuzsa asszony vasalóját, s bevitte magával a hálókamrájába.

– Hej! János úr! konstábler úr! – kiáltá Zsuzsa asszony. – Tessék csak lejönni.

A János csak onnan a padlásrul kiáltott vissza. – Köszönöm, még nem vagyok szomjas.

– Csak jöjjön elő. Nem akarják itt magát megitatni. Hanem azért lesz „fekete leves”.

– A törvény nevében! – kiálta Makár élesre köszörült hangon.

Erre a hangra a János kidugta a fejét az ajtón, s amint a Makárt meglátta, mindjárt kiment a szeméből az álom.

– Hühüj! Hisz ez a Szüköl diurnista. Ez kutya gyerek! Azzal aztán alálépegetett a hágcson, s odaállt Makár elé.

– No hát szolgálatjára állok a diurnista úrnak. Ámbátor ma fráj- napom van, s nem tartoznám semmi szolgálatot teljesíteni.

– Itt csak vizsgálatot teljesítünk. Legelőször is feleljen: önnek a közvetítése által került ide ez a corpus delicti?

Paczal János azt vélte, hogy nagyobb respektust fog maga iránt gerjeszteni, ha sejteni engedi, hogy latin iskolákat végzett. – Először is ez nem „corpus delicti”; hanem „corpus porci”. Minthogy a János nevetett, a két öreg is együtt nevetett vele. Ezáltal a tensuraság komoly megintését vonták magukra.

– Figyelmeztetem a hallgatóságot, hogy tartózkodjék a nevetéstől, mert különben kiürittetem a karzatot! Ön pedig feleljen a kérdésemre minden tergiversatio nélkül.

– No, hát én hoztam ide.

– S hogyan jutott hozzá? Figyelmeztetem az inkvizitust, hogy ha azt találja felelni, hogy pénzen vette, én rögtön felkeresem az illető boltost, s vallomást deponáltatok vele, szükség esetén konfrontálom. Tehát mondjon igazat.

– No, hát mondok igazat. A nagyságos fizikus úr parancsolatjára egy szállítmány füstölhúsféle, trikónyavalyában levén gyanús. Dunába dobásra ítéltetett, abbul maradt meg ez a sonka. Makár úr e vallomásra a falnak esett ijedtében.

– Micsoda? Ez a sonka trichinos volt? S önök engem ezzel agyontraktáltak! Gyilkosság! Merénylet! Oda vagyok! Meghalok!

S azzal elkezdett ugrálni, toporzékolni, a gyomrát szorítva a két kezével, kétségbe volt esve.

Ádám apó komolyan megszánta a szegény embert. Átölelte, magához szorítá, vigasztalta.

– Nyugodjék meg benne, édes jó uram! Lássa: én is bőven bevettem e halálos méregből. De hát jólesett. Együtt halunk meg, s nagyon szép halálunk lesz.

– De én nem akarok meghalni! Most várom a kineveztetésemet fizetéses segédfogalmazóságra. Adjatok gyorsan ellenmérget.

– Mi az, kérem? – szorgoskodék Zsuzsa asszony.

– Veresbort! Erőset! A trichint egyedül a tannin öli meg, ha hirtelen kapják.

– Ó, de nagy szerencse, hogy éppen kéznél van ez az ellenmérget! – hálálkodék Zsuzsa asszony, s elővette a szekrénybe gondosan elzárt palackot.

Makár urat a képzelődés egész a halál révére vitte. Ott érezte dűlni a zsigereiben a górcsövi szörnyetegeket. Már érezte a nyakán azt a támadó viszketeget, ami addig növekszik, amíg az embert megöli.

– Jaj, hogy csípnék! Jaj, hogy marnak!

– Tessék! Tessék! – monda Zsuzsa asszony tele pohárral nyújtva neki az ellenmérget.

Makár úr mohón nyakalta befelé az orvosságot.

– No ez jót tett! Mindjárt jobban érzem magam. Kezdenek elcsillapulni. Már nem csiklandozzák a nyakamat.

– Tessék még.

Arra elvette az egész palackot, s abbul húzott nagyot. Azalatt Ádám apó félrehúzta a János konstáblert.

– De ugyan mondja meg, konstáblert úr, mért nem mondta meg az igazat, hogy ajándékba kapta a sonkát?

– Hát maga honnan tudja azt, hogy én ajándékba kaptam? – Most súgta meg az asszony, hogy nem igaz az egész szörnyetegrül való história, csak engem akartak rászédni vele. A Przepiorka hentes adta ajándékba.

– No itt van! Így bízson az ember valami titkot asszonyra! Olyan az asszony, mint a mázatlan korsó: minden keresztül szivárog rajta. Hát azért nem mondtam meg az igazat, mert azért az egyikért, ha feladnak érte, legfeljebb egy napra *dunklit* kapok: kis baj; de az ajándék elfogadásért fegyelmi vizsgálat következik: nagy baj!

– Azt sem tudtam.

Ezalatt Makár úr kifújta a nagy ijedtséget. Érezte, hogy a prophylacticus szer használt, utólagosan mint antidotum is.

– Ez hatalmas dózis volt. Kár, hogy több ilyen nyavalyát fel nem találtak a doktorok, aminek ilyen jó az orvossága.

Aztán körültekinté az orvosságos üveget. Meglepte annak a külseje.

– Ah! Háh! Idenézzen az ember! Palackos bor! Aranyos etikettel. Extrafájner adlersberger ausstich!

Hát ilyen az ember!

Ez a Makár nem hogy hálát adott volna a mai nap védszentjének, szent Baziliusnak, hogy őt a legközelebbi nagy veszedelemből kiszabadította; újra beleesett az elébbi bűnbe: a felebarátjának az üldözésébe. Pedig megmondja a szentírás, hogy „Ne *legyetek fölöttébb igazságosak*”, meg hogy „*Aki az őzet megüldözi az erdőn, az oroslánra bukkan*”.

Már minek volt neki most újólág azzal a kapcáskodással fordulni a szegény emberhez, hogy hol vette azt a drága bort? Hisz a természet is úgy alkotta, hogy *a félszemét behunyja*. De csak azért is kellett neki valami turpisságot kideríteni.

– Ta schau her! Ide nézzen, aki nem vak! A szegény emberek nagyon jól élnek. Hát ez a pecsétes, aranyetikettes palack hogyan került ide? Ezt is a János hozta? – kérdező Ádám apótul.

– Igenis, én hoztam – deponálta János.

– Ne feleljen „ön”, mikor nem „önt” kérdezem! Még az ön vallomásának a jegyzőkönyve nincs *lezárva*. Elébb arra kell önnek megfelelni, hogyan mert ön egy ilyen életveszélyes élelmiszert a megsemmisítési rendelet törvényes következményei elől elodábbítani?

– Hát úgy, hogy nem félek attul a trikótul! Ettem én már krokodilust is!

Ezen nyilatkozat által Szüköl Makár a hivatalos tekintélyét érezte megcsorbítva.

– Konstábler úr! Paczal János! Fontolja meg jól, hogy mit ejt ki a száján! Itt minden szó protokollumba kerül. Hogy evett volna ön krokodilust?

– Fenntartom az állításomat. Hát mikor Mexikóban voltam, a dicső Miksa császár mellett, mint kukta, az történt velünk, hogy majd éhen veszünk. Egyszer kinn a táborban nem tudtunk mást puszkavégre kapni, mint egy krokogyélust. De bizony megettük. Egy kicsit békaízű volt; de csak-hogy volt. Hát ha egy százfogú varasgyéktul meg nem ijedtem, egy ilyen hitvány kis szörnyetegtül, akit még nagyítóüveggel kell keresni, csak nem szaladok az óperenciára. Vallja meg az úr, hogy az úr sem hiszi, hogy vannak ilyen pirinyó kis szörnyetegek.

– Én valljak magának? Én nem vallok, én csak konstátálok.

– Nohát konstátálok, hogy én sem hiszem, hogy legyenek, hanem azért muszáj nekik lenni, mert ki van adva legfelsőbb miniszteri rendeletben.

– Ez el van döntve.

– Második kérdés az, hogy miként jutott ön ezen nagybecsű alkohol tartalmú palackhoz? Ez sem korrupciós bor?

– Megkövetem; de ez sem az. Hát ehhez meg úgy jutottam, hogy a főfizikus úr felfedezte, hogy egy borkereskedőnek a palackos boraiban „*rókák*” vannak: emiatt azokat ki kell önteni a csatornába. Én lettem a meg-

semmisítési eljárással megbízva. Hát egyet, kettőt, hármat elhoztam a palackokból. Tetszik tudni: vegyelemzés végett, hogy megtudjam, vannak-e benne rókák?

– Rókák? Miféle rókák?

– A főfizikus úr németül ejtette ki, de én a mindent megmagyárosító egylet tagja vagyok.

– Csak nem fuchsin? – Igenis, úgy mondta.

– Jajh! Végem van! Most meg a fuchsint itatták meg velem! Kétszeresen meg vagyok mérgezve.

– Ne kiabáljon az úr! Én már egy hét óta mérgezem vele magamat mindennap, s mégsem másztam tőle a falra.

De Makár úrban újra feltámadt az életfenntartási ösztön. Borgia Lucretia óta ilyen drasztikus mérgezési jelenet nem került még a színpadra.

– Gyilkosok! Méregkeverők barlangja! Megálljatok: majd megfizetek én nektek ezért a traktáért! Jaj, hogy égeti a hátam közepét ez a fuchsin! Hol egy tűkör? Az arcomnak skarlátveresnek kell már lenni.

Ezzel kivett az oldalzsebéből egy kis görbe üvegcsét, s annak a dugóját kezdte el kifelé húzogatni a fogával.

Zsuzsa asszony nagy jámborul intéző hozzá ezt a kérdést.

– Kérem szépen: ez is valami ellenméreg?

Makár úr anélkül is nagyon mérges volt már. Ráivallt.

– Ez nem ellenméreg. Ez igazi méreg! Ez tinta! – Megálljatok csak! Majd drága lesz ennek a trichinnek meg a fuchsinak az ára! Most én mindezekről jegyzőkönyvet veszek föl.

Azzal kihúzott a zsebéből egy ív rovancsolt papírt, azt kiterjeszté az asztalra, s hozzáült. – Írni kezdett.

– Mai napon alólírott által a helyszínén fölvétetett! – Kapor Ádám és a felesége. – Szimulált szegények. – Vallásháborító muzsikus. – Kassai sonka. – Hagyma fentőstül. – Kosár pereg. – Virágcsokor. – Huszonkétfokú meleg szoba. – Különféle kések. – Danoló kisasszony. – Tejet ivó kisdéd. – Hivatali visszaélést elkövető konstábler. – Egészségügyi rendelet bűnös kijátszása. – Életbiztonság elleni merénylet. – Kettős mérgezés trichin és fuchsin által. – Noh! Lesz ebből szép kis ügydarab!

– Jaj! Feleség! – sápirozott Ádám apó. – Végünk van. Nem a szegények házába, hanem a dologházba kerülünk mi mind valamennyien.

Makár úr egy nagy pocát ejtett a protokollumba, azt vitézül felnyalta.

– Majd Paczal János uram is megemlegeti ezt a mai Gabelfrustukkot.

– No, hát mi lesz belőle? – pattogott vissza János. – Legfeljebb elcsapnak. Ugyan nagy dolog! Megyek zsákot hordani. Ott legalább nem

abcugolnak meg többet. S nem hínak számárnak, olyan urak, akiknek azt mondhatnám, hogy ha én számár, akkor kegyelmed „urambátyám”.

– Úgy! Akkor még azt is hozzáírom: „Felsőbbség irányában nyilvánított magasfokú tiszteletlenség. – Hivatali titok elárulása.” Ezzel aztán a hajához töröl a tollát, s ismét elrejté azt a tolltartóba.

– Itten végeztem. Megyünk egy házzal odább. Azzal szétnézett a kalapja után. Nem találta.

– Hol a kalapom?

Nem kapva az általánosságban tartott interpellációra választ, specialiter ráförmedt a konstáblerre.

– Hol van a kalapom?

A János föltette az uniformisos sapkáját a fejére, s feszesre húzta a derekán a dolmányát.

– Én tudom, hogy hol van. De ez hivatalbeli titok, amit majd csak az alkapitány úrnak terjesztek elő a raporpon.

– De kalap nélkül csak nem mehetek el!

– Az nem tartozik rám.

– Hát rablók vannak itten? Hová tették a kalapomat? Zsuzsa asszony alázatosan bátorkodott megjegyezni.

– Kérem tisztelettel. A kalapját a Lidi kisasszony vitte be a szobájába.

– Micsoda? Eldugta a kalapom, hogy el ne mehessek! No még ez is belekerül a jegyzőkönyvbe.

Tintát, tollat, rovancsolt papírt újra elővett a törvényes hatóság, és beleírta az újabb kihágást.

„Lidia kisasszony. – Hatósági személynek erőszakos letartóztatása. – Tiszteletlen magaviselet a hivatalos tekintély ellenében.”

Ez is megvolt.

– Egészen organizált rablóbanda!

– Jaj én édes Jézusom – sopánkodék Zsuzsa asszony. – Soha se írtak még a mi lakásunkban jegyzőkönyvet.

– A kalapom pedig itt legyen ebben a nyomban!

A Lidi kisasszony már jött vele a hálósobájából. A cylinder ki volt va-salva szép fényesre.

– No itt van uraságodnak a kalapja. Ne essék kétségbe. Makár a kalap után nyúlt, s nagy volt a megütközése, amint azt kezébe kapta.

– Micsoda? Ez nem az én kalapom. Az enyim ócska volt. De bizony mégis az én kalapom. Bele van írva a nevem veres tintával.

– Hát hogy lett ez újjá?

– Hát egy kicsit kivasaltam.

– Kivasalta? S attól lett ilyen fényes?

– Hisz ez új korában sem lehetett különb, amikor én még nem ismer-tem.

Mosolygó arccal forgatta előre-hátra a kalapot.

– Ilyen kalap nincs az egész irodában. Ha ezt az a nagy dandy expeditor meglátja a fejemen, a sárga irigység fogja ellepni. Hát aztán?

Itt egyszerre visszaesett a régi hivatalos hangba.

– Hát aztán mondja csak Lidi kisasszony, hogyan jött magának az a spuriussa, hogy azt az én kalapomat kivasalja?

– Hát – megsajnáltam önt, hogy olyan elhagyatott kinézése van.

Makár úrnak még a hunyorgó szeme is felnyílt erre a szóra. – *Megsajnálta engem?* – Ez a szó ismeretlen az én szótáramban. Hisz én, amióta élek, csak azért vagyok a világon, hogy leszidjanak meg kinevessenek. Ha másnak csinállok bajt, akkor leszidnak, ha magamnak csinállok, akkor ki-nevetnek. Azért én sem szántam soha senkit. – S itt most akadok egy emberi lényre, aki engem megsajnál. – Hát igazán megszánt engem a kisasszony, hogy olyan madárijesztő vagyok? S akart rajtam valamit igazítani? – No hát én sem maradok adósa. – Mi jár egy kalap kivasalásért? – Elfogadja a kisasszony fizetés fejében ezt a jegyzőkönyvet?

Azzal kihúzta az oldalzsebéből a veszedelmes protokollumot, s odanyújtá a hölgynek.

– Azt tehetem vele, amit akarok?

– Ami a két kezének tetszik.

De perc múlva nem volt már az a protokollum protokollum, mert azt a Lidi kisasszony finom ujjacskái harminckét darabra tépték.

– Akkor köszönöm.

Jókor köszönte már.

Makár úr nevetett, két sor, jobb sorsra érdemes hatalmas fogat tüntetve elő, amiket ugyan sohasem látott senki. Nevetni nem szokott, ásítani nem szabad.

– Huh, de hamar elbánt vele! Ez kéne nekünk oda az irodába kisegítőnek! Egy hét alatt nem lenne retardatum. – No de hát ez még nem elég. – Most már hát kitöltöm még azt a szegénységi bizonyítványt is.

Azzal még egyszer leült az asztalhoz, még egyszer kistrófolta a tolltar-tót. Kihúzta a fogával a dugót a kalamárisból, s elkezdte a blankétát kitöl-teni.

Zsuzsa asszony örömpesve sűgá Ádám apónak

– Lásd? Mégis csak megírja a szegénységi bizonyítványt. Ádám apó pedig csak a fejét ingatta, s felfelé nézett a gerendára.

– Én azt hiszem, hogy most is csak álmodom. Egyszer csak fütyül a lo-komotív, felébredek, s akkor látom, hogy hibás váltóra igazítottam a Blitzcugot.

– Nem! Nem! Ez valóságos igazi szép szegénységi bizonyítvány, amelyenért ma reggel imádkoztunk.

– Itt van ni – mondá Szüköl Makár.

– Megvan. – S azzal a nedves papirosra a bicsak fokával port vakart a falról. Vegyétek! Legyetek szegények, nem bánom. – Nem akarom útját állni a szerencséteknek. Pedig megtehetném! Hanem hát – megsajnál engem!... Kivasalta az ócska kalapomat. Fogja öreg, itt az írás.

Ádám apónak a szeme is megtelt könnyel, mikor azt a kebléhez szoríthatta. Aztán odaadta a feleségének. Egyik sem tudott belenézni, mindketőjüknek a szeme előtt összefutott az írás. Utoljára a Lidi kisasszony olvasta fel nekik.

Sokféle öröm születik a világra egy írott sor láttán. Mikor a gazdag bankár megkapja az érdemrendet, mikor a képviselő színről-színre látja a mandátumát, mikor a vasúti koncesszió alatt megpillantja a vállalkozó a miniszter aláírását; – de mi ez mind ahhoz az örömhöz, ami a Kapor Ádáméé volt, mikor elnyerhették azt a szegénységi bizonyítványt.

Mégis csak van igazság a földön! De bizony alkotmányos világban élünk!

– De hát megálljunk csak még egy szóra – monda Makár a szelídebbik tekintélyét, azt a kegyosztó, azt a pártfogás kisugárzó tekintélyt öltve az arcára. – Még valamit akarok tinctek mondani.

Most már tegezte őket. Szárnyai alá fogadta.

Aztán szétnézett, hogy hová tegye le a kalapját. A mosókonyhában minden ragad. – S „most már” nem lehet azt a kalapot letenni akárhová.

– Ó kérem, tessék föltenni a fejére.

– Tessék! tessék!

A két hölgy ráerőtette, hogy tegye föl a kalapját. Meg is tette. Mégpedig egy kissé nyalkán, a hunyorító szeme fölé félrehúzva.

– Hát azt akarom mondani, hogy még ez a bizonyítvány maga nem teszi meg. Ti, édes öregeim, bizonyosan a szegények házába akartok fölvétni, ahogy Ádám apó felsóhajtásából megértettem. Hát arra még egy folyamodás is kell, amire ráírhatják az indorsátát. – Hát nehogy még egyszer visszaküldjék az öreget a városházátul, majd gondoskodom én magam a ti folyamodástokul.

Megint csak levette a kalapját, úgy gyönyörködött benne.

– No, majd írok én egy olyan...

Itt félbeszakítja a szót: észrevéve, hogy a konstábler még mindig ott van.

– Ugyan édes Paczal János konstábler úr, legyen szíves megnézni, hogy nem lopta-e el valaki az esernyőmet; a folyosón hagytam kifeszítve.

A János megtette a kérését.

– „Ez” előtt nem beszélhetek. Mert ha megtudja valaki, hogy én folyamodást írok, bevádolnak *zugirászat* miatt.

– Oh, a János nem olyan ember.

– Csak hagyjátok, édeseim! Hétszáznyolcvanhét olyan paragrafus van, amit egy hivatalnoknak tudni kell, hogy mitől féljen. Mit nem szabad neki cselekedni. Félek én már akkor is, amikor a nyakravalómat felkötöm, de még jobban, amikor leoldom. Ahányat lépek, annyiszor félek. No hát azt nem szabad senkinek megtudni, hogy a folyamodástokat én írtam. – Olyan instancia lesz ez, fogadom, hogy mikor azt elolvassa a tanácsnok úr, bömbölni fog, mint egy tengeri oroszlán! – Beleírom, hogy ötven esztendeig éltek példás házasságban, most is a jó erkölcsöt istápolják, ami kevesük van, azt is megosztják a maguknál még szegényebbekkel. – Belejön az árva cigány gyerek is, meg a szorgalmas Lidi kisasszony, aki csodaszépsége mellett keze munkája után él, s nincsenek „bizonyos valakije”. Nem azokat az úriakat sajnálja meg, akik fénymázos kamáslit hordanak a cipőjük felett, s a kesztyűiket az oldalzsebükből fitogtatják, az egyik szemükkel monoklisok, a másik szemükkel szemtelenek hanem azt a szegény ördögöt sajnálja, akinek félre van gázolva a csizmasarka. Írok én olyan instanciát, hogy Hirsch báró megirigylje, ha elolvassa, s felcsap szegénynek.

Kapor Ádám diszkrét ember volt. Sietett felhasználni azt az időközt, amíg a konstábler kívül van, odasúgott Makárnak:

– Aztán én nem kívánom *ám ingyen* azt az instanciát.

– Hát természetes – mondá Makár.

– Kinek kinek meg kell a munkája díját kapni. – Az rendén van.

– Mennyiért tetszik azt megírni?

– No hát mit mondjak, öreg. Egy ebédért.

– Nagyon jó lesz! Kapott rajta az öreg. A feleségem nagyon jól főz.

– Hja: nem itt nálatok! Ide én nem jöhetek, mert akkor kitudódik.

– Hát hol?

– Valami *közhelyen*, ahol nem tűnik fel. Ott azután a folyamodást átadhatom.

Ádám apó nagyon felhúzta a két vállát. „Valami közhelyen?” Vendéglőt ért alatta? – Jaj, ha a Grand Hotelt találja kívánni.

– Igenis. Hát hol kívánja, hogy ebédeljünk?

– Hát hol? Ahol a magamforma rangbeli férfiak szoktak ebédelni. A *népkonyhában*. Ott tíz krajcárért olyan pompás gulyáslevest adnak, hogy a primás se eszik különbet. Ergo holnap egy órakor a népkonyhában. Te fizeted az ebédet.

Énnél a szónál Zsuzsa asszony megkapta a Makár kezét, s nagy zokogva csókolta meg. „Oh, drága jó uram.”

– Mi ez? – mondá Makár.

– Ne bolondozzatok! Valaki megcsókolta a kezemet. Ilyet is megértem!

De nemcsak ezt érte meg, hanem még azt is, hogy a Lidi kisasszony, az az oltári szépség átölelte a fejét, s ezzel a szóval:

„Maga derék ember!”, egy hatalmas csókot cuppantott a tízkrajcáros patrónus ordinaré arcára.

Az csak ámult és bámult.

– Hát ez mi volt? Egy szép leány csókja! Az én kicsúfolt pofámon! – Milyen gazdagok ezek a szegények.

Tizenötödik fejezet

A varróleány éjszakája

Lidi kisasszony hímzés közben rájött, hogy van egy kellemes érzés, amit ő úrhölgy korában nem ismert: az *ambíció*.

(Az „ambíció” szót minden nyelv úgy tartotta meg, ahogy a latintul örökölte, misem szolgálhatunk mással. Van szinonim szó elég: „dicsvágy, becsvágy, nagyravágyás, feltörekvés”, de az egy sem fejezi ki az ambíciót.)

Ambíció az, amikor egy *budapesti* varróleány felteszi magában, hogy ő fog olyan finom ízlésű virágokat hímezni eredeti felfogással egy darab krepedesinre, mint akármelyik *párizsi* divatművésznő.

Az ambíció igen jótékony indulat. S ezt a kellemes érzést a szegény emberek monopolizálják. Ha az ambíció a magasabb szférákba kerül, ott már elfajul nagyravágyássá. Olyan, mint a retek: lapályon természetve édes ízű, hegyvidéken elültetve keserű, mint a torma.

Az ambíció több várost fölépített, mint amennyit a nagyravágyás lerontott.

De hát ezúttal csak egy krepedesinről van szó, meg az arra hímzett csodaszép orchideákrul, passiflorákrul és arabeszkekről.

Lidi föltette magában, hogy egész éjjel fönnmarad és reggelre elvégzi a rábízott munkát.

Zsuzsa asszony megtudva ezt a szándékát, még lefekvés előtt szemet rakott a tűzre, s azt tanácsolta a varrónőnek, hogy hagyja nyitva a hálókamrája ajtaját, mikor bemegy dolgozni, hogy a meleg bejusson.

Milyen jó érzés az, mikor egy dolgozó ember magára maradhat!

A munkában nem hosszú az éjszaka. Csak úgy repülnek az órák. A kakukkos óra minden negyedét meghuhukol.

Ádám apó még napfénynél lefeküdt a hárságyra. Sok volt a mai nap fáradtsága az öregnek. Aztán jól is lakott. Bort is ivott. Hát még a lelki versenyfuttatás! Neki is volt ambíciója. S az már teljesüléséhez közeledett. Az a szép díszes szegények háza ott a város szélén!

Nyolc órára elvégezte a munkáját a Zsuzsa asszony, az egész ruha be volt vasalva. Holnap csak haza kell hordani. Nem is fog holnap négy órakor felkelni. Kialussza magát. Csak hat órakor kel föl.

Nyolc órakor hazakerültek a *napszámos* legények. Olyan lármával jöttek, mintha veszekednének. Pedig csak beszélgettek. De hát ők nem tud-

nak halkan értekezni. Nemsokára tele volt velük a fáskamra, s lassankint a láрма elcsillapult odabenn.

Egy vasajtó becsapódása az utca felől jelenté, hogy kilenc az óra. A *lúdfertályos nő* bezárta a boltot.

Az utcán a nehéz üres *társzekerek* csörömpölnek végig, amik egész nap szenet, téglát szállítottak; azok mind ebben az utcában tanyáznak.

Tíz órakor a kapu nyílik, hintó gördül be az udvarra. A *konfortáblis* érkezett meg. Az kifog, beviszi a lovat. A paripa egy kis ideig röhög a zabra, aztán az is elpihen.

Csendesség lesz a háznál. Csak mint egy távol fűrészmalom dorombolása szűrődik át az éjszakán a mindenféle kaliberű torkoknak a horkoló versenye.

Ekkor kinn a kerti lak körül elkezd egy andalgó macskapár egymással szerelmi nyilatkozatokat váltani. A macskafüleknek az bizonyosan kellemetes ének. Milyen nagy regiszterű hangterjedelme van a kandúrnak! Két oktávan keresztül bírja.

Ez még jó volna. De a macskamernyákolásra meg a Vigyázz ébred fel. Az előrohan az ágy alól, s bomlottul ugat, és az ajtót kaparja. Erre Ádám apó tápászkodik fel, s odacammog az ajtóhoz, kinyitja a kutyának. A Vigyázz nagy morogva rohan ki a kertbe, s szétriasztja az éjjeli ábrándozókat, azok prűszkölve szaladnak fel a padlásra.

A Vigyázz mérges, hogy oda nem szaladhat utánuk, s sírva csaholva panaszolja a keservét.

– Kesztz herein! Bejössz mindjárt! – kiabál rá az öreg, s mikor végre be tudja idézni a Vigyázzt, jót húz a hátára a nadrágszíjjal.

A Vigyázz aztán nem is bújik az Ádám ágya alá többé; hanem bemegy a Lidihez, s annak a lába elé kuporodva, panaszolja el nyöszörögve a mostani cudar világ romlottsága felőli nézeteit. Különösen ezek a macskák!

Ádám apó megint lefekszik. De már nem tud újból elaludni. Tizenegy óra felé elkezd egészen csendesen a maga zsoltárját énekelni.

*Perelj uram perlőimmal,
Harcolj én ellenségeimmal!
Te paizsodat ragadd elő:
Én segedelmemre állj elő.*

*Dárdádat nyújtsd ki kezeddal,
Ellenségimet kergesd el!
Mondjad azt az én lelkeimnek:
Tégedet én megsegítlek!*

Ettől aztán megenyhül a lelke, s ismét elalszik.

Fél óra múlva két kocsmalátogató jön végig az utcán hangos disputát folytatva. A Kaporék ablaka alatt megállnak; mert ott az utcaszeglet. Ott el kell válniok. Minden szavukat meg lehetett hallani.

Az volt a vitás kérdés, hogy el lehetett volna-e Gurkót fogni a Sipkaszorosban, vagy nem? Az egyik turkofil volt, a másik russofil. Mind a kettő nagy stratégá. Egyik sem engedett a maga álláspontjából egy lábnyomnyit sem. Reggelig ott folytatták volna a háborút, ha az egyikért érte nem jött volna a felesége. Annak aztán meg kellett magát adni kényre-kegyre. Azt vitték hadifogságra. De még a túlsó utcából is visszakiabált, hogy: „Éljen Gurkó!”, amit az ellenfél hasonló stentorral torolt vissza: „Éljen Ozmán Gházi!”

Tizenkét órakor rendőri szabály szerint minden kocsmát bezárnak.

A kizavart borozók jöttek nagy danolással végig az utcán. Versenyeztek egymással, hogy melyik tudja a másikat rekedtté ordítani abban az elkeseledésében, hogy „Volt nekem egy daruszőrű paripám; De eladta a szegedi kapitán”.

Ezek alig haladtak el, jön egy másik marhacsorda; aztán meg sertéseket hajtanak végig az utcán. Ezek is úgy énekelnek, ahogy tudnak.

Majd meg a *cigányok* érkeznek haza: a Zsiga a két rajkójával. Addig csoszogva lépegetnek, amíg a konyhán keresztül mennek; hanem oda-lenn a pincében kezdődik el a hadd el hadd. A Zsiga szidja a nagyobbik fiút, amint a „tányérolt” pénzt számba veszi. „Hát te bibast, hogy tudad elvenni a fületlen gombot pénz helyett? – Hát e micsoda? Hisz e meg tavalyi kutyabélyeg! Csupa újpesti hatosok! Minek veszel el mást, mint rézpénzt, ha számár vagy? Hát már most én kit csaljak meg veled?”

Azután már csak a tolvajok járnak az utcán. Gyanús füttyök hangzanak fel itt-amott, amik titkos jeladások lehetnek. Valaki lassú léptekkel közeledik, s megáll a zsidóasszony boltajtaja előtt: kulcsot próbálgat a zárba. A boltban lárma támad: a betörő elszalad.

Azután elkezdenek az átelleni kovácsműhely ajtaján dörömbölni. Bizonyosan a májszter érkezett haza, de nem bír lelket verni az inasba, aki a műhelyben alszik. Üti bottal, kővel az ajtót; csak úgy hangzik bele az egész utca, míg egyszer csak beeresztik.

Három óra felé asszonysikoltozás riasztja fel az utcát. Segítségért kiabálnak.

Erre mozgás támad a padláson, a János konstábler szalad le nagy dobogással a lépcsőkön. Nem tekinti, hogy még tart a fráj-nap, erőtvész rajta a hivatás buzgalma: rohan ki az utcára. Hangzik az éles síphangja, amivel jelt ad a távoli rendőröknek. Odakinn dulakodás támad: többen vannak, akik kiabálnak: de a János hatalmas hangja uralkodik a lárman. Ó most a

„Lohengrin”. Megszabadítja az üldözött ártatlanságot. Ő a megtorló igazság lovagja. Bekíséri a gonosz cselszövőket Odin haragja elé.

Végre, hogy semmi se hiányozzék az éjszakai élvezetek repertoárjából, négy óra tájon nagy trombitaszó hangzik az utcán. Vágtatva csörömpölnek a tűzoltó szekerek. „Tra-ri!”

A kertre nyíló ablak egyszerre megvilágosodik. Valami nagy épület gyulladt ki: a felhőkig ér a lángja.

A veres fény betölti a szobát. A varrónő kénytelen a nagykendőjével lefüggönyözni az ablakát; mert a tűzvilágítás egészen elveszi a színérzékét. Akkor aztán dolgozhatik csendesen: nem háborgatja semmi. A falióra is megállt. Néha eszébe jut megpihenni. Öreg már az is.

Csak arról tudja meg, hogy vége az éjszakának, mikor a város végén levő gyárak gőzkürtői elkezdnek mammut-bőgéssel jelt adni a munkásainak a felgyülekezésre: „búh, bőh!” vastagon és vastagabban, aminek az indulni kész gőzhajó leviathán-üvöltése kontráz „huhúh!” Erre aztán elkezdődik az átelleni kovácsműhelyben is a pörölyök csattogása: a szenes társzekerek mind nekiindulnak a munkának, megelevenül az utca; a szemetes legény csenget kapuról-kapura.

Mikor leveszi a varróleány a nagykendőt az ablakáról, már akkor az a része az égnek, mely éjjel a tűztől veres volt, mostan fekete a füsttől, s az átelleni része tűzveres. Itt jön fel a nap.

Átvirrasztotta az egész éjszakát, s meg volt vele elégedve. A hímzet teljesen elkészült.

Hát... gondoljuk, mintha most volna vége a kotillionnak.

Tizenhatodik fejezet

Az, akinek ép szíve van

Zsuzsa asszony csak összecsapta a kezeit, mikor reggelre kelve, megmutatta neki Lidi kisasszony az elkészült hímzést.

– Kegyed valóságos tündér! Hogy tudott annyit elvégezni?

– Egész éjjel dolgoztam rajta.

– Hanem ezt ne produkálja sűrűn, mert az éjszakázással elrontja az egészségét.

– Hiszen még az idén egy bálban sem voltam.

– Én Istenem! Milyeneket tud mondani.

Zsuzsa asszony nem engedte magától azt az elégtételt megvonatni, hogy az összes házi lakókat egyenkint be ne hívogassa, a Lidi kisasszony remek munkáját megtekinteni. (A tótokat képviselte corporatíve a Frányó.) No mert voltak közöttük szkeptikusok, akik kétségbevittek, hogy ez a Lidi a másik Lidivel azonos személy; – most aztán mikor látták, hogy mit tud, és különösen mikor azt megtudták, hogy egész éjjel dolgozott, egy sem volt, aki tűzbe ne tette volna a kezét azért, hogy „ez a Lidi kisasszony ugyanaz a régi Lidi mamzel, aki szintén egész éjjel fennmaradt a munka mellett, mikor sürgető volt”.

Még csak a Csicsonkának kívánta a Lidi megmutatni a munkáját. A gyermekszáj véleményére szokott legkíváncsibb lenni minden művész. Addig nem viszi el az üzletfőnökhöz a munkát, amíg a kisleánynak meg nem mutatta.

Az pedig ma nagyon későn került elő.

Hja! mert ugyancsak ki volt csípve. Olyan cifra volt, mint egy kötél-táncosnő. Volt rajta piros szoknya, fehér mellényke, bodrokkal, a haja elől kurtára vágva és tincsekbe bodorítva; hátul pedig széles piros szalagok közé fonva. Még a virágai is cifrábbak voltak, mint máskor; az ibolyák közé egy-egy rózsabimbó, a gyöngyvirágok közé pedig árvácskák tűzve.

– Ejha! Te talán a cirkuszba készülsz táncolni, hogy úgy fel vagy teremtettéve? – monda Zsuzsa asszony.

– Hát új ruhát kaptam a nagymamától.

– Nem tudott okosabb öltözetet kigondolni a számodra. Olyan vagy, mint egy kutyakomédiásné.

– Kérem, néni, ez szép ruha.

– A szád is ki van neked festve, mi?

– Nem. Csak szőlőzsírral van bekelve, mert kicserepesedett. – Nono! Aztán hová készülsz te most ezzel a nagy parádéval? – Hát megengedték, hogy a Grand Hotelben árulhatok ezután virágot.

– Úgy? Virágot? Tudom már! Az a te boszorkány nagyanyád is azt tartja, hogy a retek addig jó, amíg apró.

A Lidi kisasszony mégiscsak megmutatta neki a kész munkáját.

A Csicsonka csak állt előtte tátott szájjal.

– No hát nem szép? – nógatá Zsuzsa asszony.

– Szép, szép; de csak mégis szebb az eleven virág! – Fecsegett a leány, s azzal megfordult a lábujjhegyein és kitáncolt. Sértve érezte magát azáltal, hogy az új ruhájában nem találta senki szépnek.

– Vigyenek hát a rosszak – dörmögött utána Zsuzsa asszony.

– Te is ott kezdted, ahol az anyád kezdte; majd ott is végzed, ahol ő végzte.

Aztán látott minden ember a maga dolga után. Lidi kisasszony elvitte a hímzést a főnök úrhoz; Zsuzsa asszony elhordta a tiszta ruhákat, Ádám apó pedig felment a vasúthoz, kikérni a bizonyítványát, hogy húsz eszten-deig hűségesen és józanul szolgált, és semmi vétséget el nem követett. Ez is jó lesz majd az instanciához. Onnan aztán el kellett mennie a népkonyhába, s ott bevárnia patrónusát, s megtraktálni azt tíz krajcáros gulyáshússal. Ő fog legkésőbb hazakerülni onnan. Akkor már késő a város-házára fölmenni; marad a folyamodás beadása holnapra. Ma még kávét sem főztek idehaza.

Hiszen olyankor nem is éhes az ember, mikor reménységgel táplálkozik. S ma mindenkinek volt valami magasbanjáró reménye.

Hányan fognak megcsalatozni?

Aki leghamarább átesett rajta, az a Csicsonka volt.

Már két órára hazakerült; de csaknem minden virágja megvolt a kosarában. Nem is hazament egyenesen; hanem beállított a Kaporékhoz.

– No, hát? Csicsonka! Nem jól ütött ki a grandhoteli virágvásár? – kérde Zsuzsa asszony.

– Jaj, édes Zsuzsa néni; nem megyek én oda többet. Kiég nekem ott a szemem. Megpróbáltam a virágárulást. Egyik asztaltul a másikhoz hordtam. Egy helyen elpirongattak, más helyen meg olyanokat mondtak, hogy inkább ne is vettek volna a virágomból. Egyszer aztán egy kopaszfejű ifjú úr, aki virágot vett tőlem, azt kívánta, hogy tűzzem a csokrot a gomblyukába. És aztán olyan rossz volt, hogy én megharagudtam, fejéhez vágtam a csokrot, s sírva szaladtam haza. Nem megyek én oda többet.

S megint elkezdett sírni.

– Derék kislány vagy! – monda Lidi kisasszony, s megcsókolta a leánykának a homlokát.

Az sírva ment a filagória felé a virágos kosarával.

– Hiszen derék kisleány – mondta Zsuzsa asszony –, de majd lesz ennek nemulass, ha a nagyanyjánál elmondja a vitéz tettét. – Inkább az anya keze verje meg, mint a sorsé.

Hát hisz abban az anyai kézben nem is volt fogyatkozás. A fabódé falain keresztül lehetett nyomban hallani a kislány visítását, ami hirdeté az ellaznakoltatást.

Lidi kisasszony indulatosan járt alá s fel a mosókonyhában, mint egy nőtigris, e gyermeki sikoltozás alatt. Fellázadtak az idegei.

Amint aztán a sikoltozás éles hangjai elmúltak, akkor meg következett rá valami még nyugtalanítóbb nyavalygás, rimánkodás, nyögés nesze; mint mikor egy védtelen gyermeket kínoznak.

– Nem! Ezt én nem tudom eltűrni! Bemegyek hozzájuk! – monda Lidi kisasszony.

Zsuzsa megfogta a kisasszony kezét.

– Ne ártsa bele magát, kisasszony, a mások dolgába! A szegény embereknek nemcsak a maguk baját kell türelmesen venni, hanem a más szegényekét is. Kivált az ilyenfajta szegényeket nem kell háborgatni; akik bepiszkolják azt, aki őket a földről fölsegíti.

– No, én ezt nem tűröm el.

S azzal kirohant a kertbe. Benyitott a filagóriába. Olyan jelenet volt előtte, ami a vérét forralá fel.

Egy erős, csontos vénasszony ült egy kerékkel hajtható karszékben. ljesztő rezes arcú, sasorrú, kidülledt szemű böjti boszorkány.

Annak a lábainál térdel a Csicsonka, a két hajtekercsénél fogva oda-kötve a szék karjához. A felső testéről le volt húzva minden ruha, s azt a fehér gyöngéd bőrét ütögette a gonosz banya egy csomó árvacsalánnal. A gyermeknek a teste veres foltokkal volt már tele. Azok égették.

– Mit csinál ön azzal a gyermekkel? – rivallt a banyára a kisasszony.

– Hát magának mi köze hozzá, hogy én mit csinállok? – rikácsolt az asszony.

– Kotty belé, szilvalé! Lásson a maga gyereke után. Ha nincs még, szerezzen. Ingyen adják.

– Én megtiltom önnek, hogy azt a gyermeket kínozza.

– Ugyanúgy-e? Ej, de hegyes! Ugyan, hogy tiltja meg?

– Így ni – mondá Lidi.

Azzal odaugrott hozzá, kikapta a kezéből a csaláncsomót s összetépte; nem törődve azzal, hogy a saját kezeit égeti vele össze.

– De hát hogy mer maga itt erőszakoskodni, a más házánál? Most mindjárt pofon vágom!

Erre a Lidi kisasszony nem szólt neki semmit, csak megfogta az asszonynak a két kezét csuklójánál fogva, s keresztbe szorítá a mellén.

Az egy ideig küzdött vele; aztán tapasztalá, hogy a kisasszonynak a két keze olyan mint az acél, nem lehet abból kiszabadulni. Akkor aztán elkezdet óbégatni.

– Szörnyűség! cudarság! Egy szegény beteg asszonyt, egy tehetetlen nyomorékot így megrohanni, egy ilyen erős személynek, mint maga.

– Hát mondja ön meg, ha Istent ismer! Hogy tudott olyan kegyetlen lenni, hogy ennek a szegény kisleánynak a testét összecsapdestesse a csalánnal. Mit vétett az unokája?

– Azt vétette, hogy nem gyomlálta ki a csalánt a virágágy közül.

– Nem igaz – nyafogott közbe a Csicsonka.

– Kusch ti! Ne morogj!

– Azért nem szabad egy gyermeket így megkínozni.

– Ki parancsol belőle? Én nem kérdezem, a kisasszony mivel mulatja magát éjjel-nappal. Takarodjék ki az én szobámbul!

– Nem megyek addig, amíg azt a gyermeket szabadon nem ereszti.

– Nem megy ki innen? No, hát majd én mindjárt megmutatom, hogy elmegy innen esze nélkül.

S azzal elkezdett a vén banya valami ocsmány nótát danolni, olyanfaját, aminőkkel a lebuajok bacchánsnői mulattatják a tisztelőiket.

Lidi kisasszonynak elállt a szava. Mintha minden érzéke egyszerre elzsibbadt volna. – Hát persze, ő még ilyesmit sohasem hallott.

S a vén banya az első nóta után elkezdte a másodikat. Infámis, gyalázatos dalokat, amiket meghallani rosszabb az arculverésnél. Közben elnevette magát.

A Csicsonka siránk hangon mondá:

– Azért kínoz, hogy nem akarom ezeket a nótákat utána dalolni.

– Hisz ez a nő örült! – hebegé Lidi, s azzal sietve ment ki a kerti lakból.

A vén banya röhögése hangzott utána.

– Ahá! Ugye, hogy ki tudtam kergetni. Haha! Tudom én, mitől döglük a légy. Gyere csak még egyszer vissza, majd még szebb nótákra is tanítlak.

Lidi kisasszony reszketett a haragtól, amint a lakására visszatért. A hideg rázta, amíg elmondta a Zsuzsának, amiket tapasztalt. El sem tudta egészen mondani: hisz vannak dolgok, amik elmondhatatlanok.

Aközben a nagykendőjét, kalapját kapkodta magára.

– Mit akar a kisasszony? – kérdezé hűledezve Zsuzsa néne.

– Elmegyek a főkapitányhoz, s feljelentem ezt a hallatlan botrányt.

Zsuzsa összecsapta a kezét.

– Kegyed akar a főkapitány úrhoz menni! Hát nem gondolja meg kegyed, hogy mit kockáztat akkor? – Nem gondol arra, hogy másnak a nevét

viseli? Hogy kegyed maga is hatalmas rokonai által köröztetve van. Bizonyosan volt fényképe: azt megküldték a főkapitánynak.

– Nem volt fényképem. Egy akvarellképem volt csupán; azt pedig megsemmisítettem.

– De kegyedre nézve mégis veszedelmes dolog, tanúképpen vagy éppen vádló alakban kerülni a rendőrség elé. Maga is zavarba jön, ha összevissza kérdeztetik.

– Hallja, édes Zsuzsa asszony. Én erre most mind nem gondolok. Mikor valaki egy rossz tettet akar elkövetni, akkor gondolja meg jó hosszasan, hogy mi következése lesz annak; de mikor jót kell tenni, tegye abban a percben, amikor eszébe jutott, s ne törődjék vele, hogy mi lesz annak a vége.

– Ez megint kegyedhez való mondás. Már mi szegény emberek azt nem így szoktuk. Leányrul van kérdés: ki törődik azzal. Az anyja is virágáruzó leány volt, a leánya is az lesz. Az sem tudja, ki volt az apja, ez sem tudja. Ez így megy rendre egyik a másik után.

– Talán mégsem.

– Aztán mit akar kegyed följelenteni?

– Azt, hogy az a nő örült. Vizsgáltassák meg orvossal. Elmeháborodottnak kell neki lenni. Láttam a szemeiből.

– És aztán, hogyha komolyan veszik a rendőrségnél a kegyed följelentését, ha nem nevetik ki vele, akkor mi lesz? Idejönnek, megvizsgálják a vén asszonyt, kikérdezik felőle a szomszédokat, s végesvégiül úgy találják, hogy csakugyan elmeháborodott a vén Ribiczáné, s elviszik innen a Lipótmezőre, akkor mi lesz azzal a kisleánnyal? Az itt marad magára. Senki-je sem lesz a kerek világon. A szemétre jut. Kegyed földönfutót csinált belőle.

– Magamhoz veszem a leányt.

– Magához? Hová? Abba a kis kamrájába? S mit ad neki enni, amíg az dolgozni megtanul? Azt a kis bögre kávéját osztja meg vele?

– Nem. Alapos reményem van, hogy rövid időn kapok olyan állást a nagy divatárkereskedésnél, ahol magamnak lesz kényelmes otthonom. Oda fogom vinni magammal.

– Kegyed abba a divatárkereskedésbe akar beszegődni, mint rendes mármzell. Lidi kisasszony! Meggondolta, hogy mit tesz? Hisz ott minden nap találkozni fog kegyed valakivel a felsőbb társaságból, aki kegyedet otthon, a fényes palotákban látta. Kegyedre rögtön rá fognak ismerni.

Lidi kisasszony magasra felemelt homlokkal monda:

– És ha rám ismernek?...

Ebből a tekintetből megtanulta azt Zsuzsa asszony, hogy a szegénység arra való, hogy büszke legyen rá, akit az Isten megáldott vele!

Tizenhetedik fejezet

A szegénység etikett szabályai

(Aki a lagunák városában figyelmesen körülnézett, észrevehette, hogy a Márkus téren át, se éjjel, se nappal, tisztességes leány egyedül *keresztül* nem megy; hanem az árkádok alatt kerül át egyik oldalról a másikra.)

Zsuzsa asszony, mikor már látta, hogy Lidi kisasszonyt le nem beszélheti arról, hogy személyesen fölmenjen a főkapitányságra a Ribiczáné közerkölcsiségellenes magaviseletét följelenteni, áttért e vállalkozás gyakorlati kivihetőségére.

– Hát tudja-e kisasszony, hol van a főkapitányság épülete?

– Sohasem tudom én, majd megkérdezem valakitől.

– Az nem jó lesz. Én majd útbaigazítom. A főkapitányság hivatala van a Hatvani meg a Granátos utca sarkán; egy ócska, kormos házban, aminek a kapuboltját két kőből faragott hordár tartja.⁴

– Már most emlékszem rá. Drabantok szoktak előtte állni.

– Akkor arra is emlékezik, hogy csaknem átellenben van vele az úri kasszinó. A Hatvani utcában éppen ez órákban van a legjobb cserkészzet.

– Cserkészzet? Miféle vadakra?

– Olyanokra, amiknek a fején van a tolla.

– Attól tart, hogy rám ismer valaki?

– Attul még inkább, hogy nem ismernek rá. Vannak nálunk olyan utcák, amiken egy olyan szép leánynak, mint kegyed, nem lehet egyedül végigmenni, mert valamit gondolnak felőle. Én elkísérném szívesen: de ha egy divatosan öltözött fiatal hölgyet egy szegényes viseletű öreg nő kísér, arról még inkább gondolnak valamit.

– Én soha sem nézek senkire, s nem veszek észre senkit.

– Nem ám; mert eddig olyan utakon át jutott kegyed a városba, ahol nincs emberjárás, ahol nincs találkozó hely. Azok a széles utcák, amik a sok kocsijárástól sárosak: azok mindenütt jók, ott nem sétálnak a lakkcipősök. Hanem az aszfált mindenütt veszedelmes. A lovakra is, meg a szép leányokra is. A Bécsi utcáig, ahol a nagy divatüzlet van, aminek kegyed dolgozik, könnyű eljutni az Erzsébet téren keresztül. Ott csak a dajkák járnak ilyenkor a kis gyerekekkel, meg olyan urak, akik a „napnál” ebédelnek. De a Hatvani utca sarkáig ilyen kegyedforma kisasszonynak

⁴ Most már a Dunaparton van saját palotájában, s az ócska ház helyén monumentális épület emelkedett.

csak a következő marschROUTÁN át lehet elkerülni. A Stáció utcán végig; mégpedig a baloldali gyalogjárón: a jobboldali már kávéházak előtt visz el. Onnan a Széna téren keresztülvágvá a Kecskeméti utcán végig a Szerb utca sarkáig. Ott azután hirtelen átvágni a jobb oldalra; mert az Egyetem téren rendesen fiatal urak csoportosulnak, akik az elhaladó szép leányt szó nélkül nem hagyják. Akkor aztán folyvást a jobboldali járdán tartani, a nagy nyomda, a takarékpénztár, az egyetemi könyvtár meg a Ferenciek zárdája előtt. Azok mind szent épületek. Világért be ne térjen az átjáró udvarba; mert az már két kávéház között esik, hanem kerülje meg a templomot, onnan aztán egyenesen be a főkapitányság épületébe. Sehol meg ne álljon, senkitől ne kérdezzen semmit; hanem amint a lépcsőn feljutott, egyenesen nyisson be azon az ajtón, ami fölé ez van írva: „Főkapitány.”

A most hallott utasítások nagyon gondolkodóba ejtették a kisasszonyt.

Előkelő hölgyekre nézve ezek az illemszabályok nem léteznek. Melyik utcán s annak melyik oldalán járjon az ember leánya? Amíg nem ismeri az ember a veszélyt, addig az nem létezik.

A véletlen segítséget hozott. Nem is mondható véletlennek; sőt inkább logikai egymásutánnak. A János konstábler jött sietve a házba.

A múlt éjjeli kravall alkalmával, a nagy hamarkodásban itt feledte azt a piros bőrbőbe kötött bugyillárását, amiben a tőkepénzén kívül (7 forint 50 kr.) a hivatalos feljegyzései voltak. Most azért futott vissza.

– Hozta a jó ég! – monda Lidi kisasszony, nem titkolva kellemes meglepetését.

– Igazán, mintha az Úr Jézus küldte volna – szaporítá az üdvözlést Zsuzsa asszony.

Lidi kisasszony aztán hirtelenében elmondá a konstáblernek, hogy minő botrány okozta azt a felháborodást, aminek most orvoslást akar keresni. A Ribiczáné kínozza a kiskorú unokáját, s azt erkölcstelen útra kényyszeríti.

A János végighallgatta az esetet, hivatalos állásához méltó komolysággal.

– Én ezt a gonoszságot fel akarom jelenteni a főkapitánynak.

– Nagyon helyesen teszi a kisasszony.

– Nem fognak kinevetni érte?

– Mit gondol a kisasszony? A főkapitány úr különös gonddal van a köz-erkölcsiségre. Eddig is példás szigorral irtotta a mételyt. Legszigorúbb utasításunk van minden feslettségnek útját állani. Becsuktunk minden éjjeli kávéházat. Nincs már „leányok börzéje”. A lélekvásárlók kegyetlenül büntetődnek. Ma pedig különösen jó napunk van. Az országházban egy tiszteletreméltó képviselő úr lelkesen felszólalt azon útféli csábok ellen, melyek a fiatalságot törbe ejtik és megrontják. Megleckézte a rendőrséget.

Most azután a főkapitány úr drákói rendszabályokat fog alkalmazni. Soha jobbkor nem jöhetne a kisasszony ezzel a feljelentéssel. Biztosítom róla, hogy teljes elégtételt fog kapni. – Én is hivatalosan tanúskodni fogok a kisasszony feljelentése mellett.

A János még magasabb fokra hágott a Lidi kisasszony becsülésében.

– Addig is szabadságom van rá, hogy a kényszerhelyzeten rögtön segíthessek. Bemegyek a Ribiczánéhoz, s ha a kisleányt most is kínozza, és a hajánál fogva lekötve tartja: azt utasításaim szerint kiszabadíthassam.

– Ne! most ne menjen be hozzájuk. – Tartóztatá Lidi, eszébe véve, hogy milyen állapotban hagyta a Csicsonkát. – Majd én elébb benézek hozzájuk.

– Én meg addig megkeresem tárcámat, amit a szobámban hagytam.

Mire a János visszajött a padláslépcsőn, dolmánya mellébe dugva a piros jegyzőtárca, már akkor a Lidi kisasszony is megtért a filagóriából.

– Ne menjen ön be hozzájuk– suttogá a konstáblernek.

– Az a csúf boszorkány nem kínozza már a kisleányt; nem is tartja kötve: hanem minden ruháját lehúzta róla; „Ha nem akarsz nekem szót fogadni: járj meztelen: én vettem a ruhádat!” A leány most ott kuporog egy szögletben.

– Akkor sietős a dolog! Tessék előremenni a kisasszonynak.

– Ön velem jön?

– Majd csak úgy huszonöt lépésnyi távolban: ne gondolják, hogy együtt járunk.

– Sőt én arra kérem, hogy jöjjön mellettem: úgy kísérjen.

– Ah! Hisz az szégyen volna! Egy szép kisasszony meg egy rendőr az utcán egymás mellett haladva.

– Én nem tudom, hogy mi benne a szégyen? Akinek kard van az oldalán, az gentleman.

Tizennyolcadik fejezet

A Gratulin Lidia levele

Minden a legszebben ment. A főkapitány úr azonnal kihallgatta a Lidi kisasszonyt, s miután a Paczal János konstábler értesítését is átvette, meleg szavakkal fejezte ki megelégedését a kisasszonynak azért, hogy a közérkölcsiség dolgában ily érdeklődést tanúsított, s nem kímélte a fáradságot. És azonnal kiadta a rendeletet, hogy egy rendőri orvos rögtön menjen ki a „zöld paradicsomba”, orvosi vizsgálatot tartani a Ribiczáné testi-lelki állapota fölött; esetleg az elmeháborodott asszonyt a Rókus-kórház megfigyelő osztályába szállítani. – Azalatt a feljelentést tevő kisasszonyt megkínálta a kanapéra ülésével. – A szolgálattevő drabantot utasítá, hogy hozzon két bérkocsit: egyet az orvos, a rendőrtiszt és konstábler számára; másikat pedig a kisasszonynak. Az nem ülhet egy kocsiban három idegen férfival együtt.

A „zöld paradicsomba” megérkezve, legelőbb az orvos ment be a kertlakba, addig más mindenki kívül maradt.

Időjártával kijött az orvos, s azt mondá a konstáblernek, hogy híjon két hordárt.

Míg az előkerült, az orvos megírta a látleletet a Kaporék szállásán az öregasszony mibenlétéről. Legnagyobb fokú hisztérikus örvöngés volt megállapítva a Ribiczánénál. Rég fel kellett volna már jelenteni. Jó szerencse, hogy eddig is magára nem gyújtotta a házat. Annak a kisleánynak is az eddigivel ellenkező életmódot kell követni; mert ha így folytatja, néhány év múlva állandó tanulmánytárgya lesz a kórházaknak.

Amint a konstábler visszaérkezett a két hordárral, az orvos kihozatta velük karszékestül a vénasszonyt a filagóriából. A páciens ocsmányul szitkozódott, káromkodott, s elhalmozta csúfnevekkel az egész társaságot, kijutott belőle az orvosnak, a főkapitánynak s az átkos kormányznak is, de legbővebben ellátatott alacsony kvalifikációkkal a Lidi kisasszony; aki mind ennek az erőszakételnek az okozója. A János egyre intette, hogy ne handabandázzon, mert bizony ráhúzzák a kényszerzubbonyt. – A Csicsonka pedig ott áll a filagória ajtóban, egy kopott szőnyegdarabot csavarva a teste körül, s a küszöbnek támaszkodva sírt keservesen.

Az őrült nő nem akarta engedni, hogy a bérkocsiba betegyék. Utoljára csakugyan rá kellett adni a kényszerzubbonyt. Akkor aztán feltették. A János melléje ült; úgy hajtottak a Rókushoz.

Az egész háznép meg a fél utca mind kiszaladt a csodára. Mikor aztán az öregasszonyt elszállították, a Lidi kisasszony bement a Csicsonkához: felöltöztette a leányt a tisztességes ruháiba, s átvitte magához. A gyermek egészen agyon volt sírva. Lidi kisasszony odaadta neki az egész kávéját. Attól aztán a kislány kiengesztelődött. Ő maga nem volt éhes. Ez a nagy izgalom, felháborodás minden étvágyát elvette.

– Szegény nagymamám! Mi lesz a szegény nagymamámbul? – siránkozott a gyermek egyre. Azt már elfelejtette, hogy az imént összekínozta, hogy csúf nótákat akart vele énekelteni, aztán meg, hogy virágokat és virágbimbókat árultatott vele. Azért mégis öreganya volt!

– De mi lesz az öreganyádnak az unokájából? – dörmögé Zsuzsa asszony.

– „Aki az ég madarait táplálja, aki a mezők liliomait felruházza” – idézte a szentírást Lidi kisasszony.

– De kisasszony! Bizony kegyednek a lelkére maradt ez az ég madara meg a mezők lilioma. Mert mi nem fogadhatjuk fel. Minket vagy bevesznek a szegények házába, vagy a háziúr dob ki innen; mert nem tudjuk fizetni a házbért. Velünk nem maradhat ez a leány. Ami cókómókja a nagyanyjának van, azt lefoglalják a házbérbe.

– Akkor nálam fog maradni.

– Hiszen kegyednek magának sincs szállása, amint mi innen kimúlunk.

– Majd ad az Isten.

Egy óra múlva már a Csicsonka nem búsult a nagyanyjáért. Összeült a Vigyázzal játszani. Volt a nagyanyjának egy pirosvirágos, cifra capuchonja; azt felkötötte a Vigyázznak a fejére. Szakasztott olyan volt, mint a vén Ribiczáné! Olyan jóízűt lehetett nevetni rajta. A Vigyázz ugatott, a Csicsonka pedig összetett kézzel könyörgött neki: „Kérem szépen, sohasem teszem többet!”

Ilyenek az ég madarai!

A Zsuzsának ismét el kellett menni a háztul, ruhákat hazahordani. Lidi magára maradt a Csicsonkával.

Kopogtatnak az ajtón. A postakihordó lép be. – Gratulin Lidia kisasszony itt lakik?

– Én vagyok az.

– Egy ajánlott levél van a számára.

– Az én számomra? – kérdé a varrónő.

– Ha kegyed a Gratulin Lidia, akkor a kegyed levele. A levél borítékján látható írás férfikézre vallott.

– Tessék aláírni a vevényt.

– Én írjam alá? – szólta a varrónő tétovázva.

– Hát nem is más. Talán nem tud írni?

– Azt igen. De nincs írószerem.

– Van én nálam. Mikor a Retek utcába hordom el a leveleket, azt is hozok magammal.

S azzal kezébe adta a varrónőnek a tintába mártott tollat. Aztán megmutatta neki az ujjával, hogy ide írja a nevét, ne amoda.

Reszketett a keze a kisasszonynak.

Tudta, hogy ez nem megengedett dolog: idegen nevet írni nyomtatvány alá, ami okiratul szolgál, a sajátja helyett. Már megvolt.

A postás odább ment.

A varrónő pedig csak állt ott a kis kamrája közepén, a kezében tartott levélre bámulva.

Ez a levél a Gratulin Lidiának szól. De az a Gratulin Lidia nem ő.

Meglehet, hogy annak valami rokona ír. Vagy talán a hűtlennek vélt imádottja. Ha ő ezt a levelet felbontja, megsérti vele az élőket és a halottakat. És a törvények szerint is vétket követ el. Ő csak bitorolja ennek a levél tulajdonosának a nevét. A térti vevény visszakerül ahhoz, aki a levelet ide intézte, s az meglátja, hogy az aláírás idegen kéz vonása. Reklamálni fogják a levelet. S ha az akkor fel lesz törve! – Ő neki pedig – saját személyére – ki küldhetne levelet? Hisz senki sem tudhatja, hogy ő e cím alatt rejtőzik.

Ezalatt odajött hozzá a Csicsonka.

Kíváncsian, mint a rigó, megnézte a levél címét.

– No hát mért nem bontja fel a levelet, Lidi néni? Olyan túlokos, merész tekintettel nézett fel rá a gyermek.

– Tudom ám én, hogy mért nem bontja fel maga ezt a levelet. Mert attul fél, hogy valami vétket követ el vele. Hiszen maga nem a Gratulin Lidia. Azt én sokszor láttam. Egészen más arca volt. Én is tudom, a Zsuzsi néni is tudja, az Ádám bácsi is tudja, hogy maga más valaki. De én még a nagymamámnak se szóltam felőle semmit: s ha megölnének, se mondanám meg senkinek. Mert én magát nagyon szeretem. S csak arra kérem, hogy ha megint tovább fog futni, hadd fussak én is együtt vele. Én olyan leszek magának, mint a Vigyázz kutya a gazdájának, hogy tudtán kívül koldul a számára.

A varrónő leült az ágyára; a Csicsonka odaguggolt eléje, a fejét a Lidi ölébe hajtva.

– Hát mondok én magának valamit. Másnak szóló levelet felbontani vétek. Ezt én is tudom. De azt is tudom, hogy tizenkét esztendőn alul levő gyermeket vétekért megbüntetni nem szabad. Én még csak két hónap múlva leszek tizenkét éves.

– Ki tanított téged erre?

– Hát ki más, mint a nagymama? Oh, többre is tanított engem! Mi szabad, mi nem szabad egy leánynak tizennégy esztendő koráig. S azzal, ami nem szabad, hogy lehet egy embert olyan kelepccébe ejteni, amiből csak busás fizetés mellett szabadulhat ki. Hát annak a másiknak hadd vegyem most hasznát. Én felvágom a levelet, kegyed pedig elolvassa. Vagy elolvasom én magam. Kegyedet az se terhelje.

Azzal nem várva a beleegyezést, kikapta a varrónő kezéből a Gratulin Lidia levelét, s felszakítva a borítékját, az ablakhoz futott vele.

– No, lássa, kegyednek szól a levél. A divatárus cég főnöke írja; itt van.

Holnaptul kezdve elfoglalhatja kegyed a vezető kisasszony állását. Díja, a szálláson és ellátáson kívül havonként hatvan forint.

A varrónő leborult az ágyára és zokogott.

– No, látja, milyen jó, hogy egy ilyen rossz leányt magához vett – mondta a Csicsonka. – Ha én most nem lettem volna itt, aki maga helyett egy vétket el mer követni, akkor maga, amilyen becsületes, azt írta volna erre a levélre, hogy „retur”.

Tizenkilencedik fejezet

A kritikus nap

Ugyan nem kell hozzá nagy időjósági tehetség, hogy az ember előre kitálja, hogy a Szentgyörgy-napja kritikus nap fog lenni. „Kellemetlen idő, – általános földindulás, – száraz mennykő és lapos guta sűrű beütései.”

A „zöld paradicsomban” már korán reggel nem maradt más élő lélek, mint a Csicsonka. A Pikuszt nem lehet emberszámba venni, noha most már két nyelven beszél. A Vigyázst ugyan becsukták a Lidi hálókamrájába, hogy maradjon otthon házörzőnek, meg hogy utána ne szökjön az Ádám-nak, de az már rafinált gonosztevő volt. Szerét tette, hogy a nyitott ablakon kiugorjon, s aztán kibújt a kapu alatt.

A Csicsonkának hímezni való munkát adott a Lidi kisasszony. A Csicsonka féltében hol danolt, hol meg fennhangon beszélt.

– Itt van ni! Már megint csomóra fúlt a harasz! – Jó reggelt, Zsiga bácsi!
– Jó reggelt, Ádám bácsi!

– Van is itt valami bácsi! – A klarinétos névnapot muzsikálni jár, a vasúti meg a városházára ment az instanciájával. A többi mind pénz után szaladgál. Itt a Szentgyörgy-nap. Házbért kellene fizetni. – Legjobb a Frányónak, mert az mindennap lefizeti a háláspénzt, nincs többet rá gondja. – A nagymamának is jó már, mert azt meg elvitték a bolondok házába. Legalább fűtött szobába jut valahára. De furcsa is volt a nagymama az utolsó időkben. Azt kívánta tőlem, hogy ezután ne az utcaszögleten áruljak virágot, hanem menjek be a Grand Hotelbe. Előkereste a ládából a szegény anyámnak a leánykori ruháit, amikben az árult virágot, s azokba öltöztetett fel. Olyan cifra voltam, hogy az utcán utánam szaladtak a gyerekek. Jaj, de rosszak azok az ifjú gavallérok ott a vendéglőben! – Az öregek még rosszabbak. – Bizony hazaszaladtam én! Hisz azoknak nem úgy kellene magukat viselni, mikor egy kisleány virággal kínálja őket. „Hát te félsz a csipkedéstől? kiabált rám a nagymama. No megállj, majd én csipkedlek meg!” Aztán lehúzta a ruhámat, s csalánnal csipkedte a bőrömet. Az fáj nagyon. Én könyörögtem, hogy ne bántson. Akkor aztán azt kívánta, hogy danoljam el azokat a nótákat, amikre megtanított, hogy majd az urak előtt produkáljam velük magamat. Én szégyenlettem, inkább sikoltoztam, minthogy danoljak. Akkor egyszerre berohant a Lidi kisasszony, s rátámadt a nagymamára, hogy minek kínoz? Azt látta volna Ádám bácsi! Az állatkerti oroszlán semmi ahhoz képest, amilyen a Lidi kisasszony volt. Úgy összeszorította a nagymamának a kezeit, hogy meg se tudott moc-

canni. Csak azokkal a pajkos nótákkal tudta magát kiénekelni a keze közül. Mikor a kisasszony kiszaladt, azt mondta a nagymama, hogy de boldog ez a nagy leány, hogy ezzel a csinos pofával, meg ezekkel az erős kezekkel nem az orfeumban produkálja magát, mint trapézművésznő. Ha még egyszer bejön, proponálni fogja neki, hogy elszerzi. – Hiszen vissza is jött, de doktort hozott magával. Ej, de furcsákat kérdezett az a doktor mind a kettőnkől. Belénk hallgatódzott, összekopogtatott, utoljára is a nagymamát elvitte kocsin, olyan zubbonyban, aminek a két ujjá össze van kötve. – Bizony, édes Ádám bácsi! Ez lett annak a históriának a vége. Akkor aztán a Lidi kisasszony megfogta a kezemet, idehozott magához, azt mondta: „Nem árulsz több virágot, hanem megtanulsz varrni, hímezni, megélsz becsületes módon, nemsokára pénzért dolgozol.” Jaj milyen jó dolog az a „dolog!” Ahelyett, hogy egész nap: „Tessék ibolyát venni!”

– Frau, komm z’hausz – kiáltottak a háta mögött. A Pikusz állt az ablakban, s onnan leste az asszonyát.

– Jaj, hogy megijesztettél, te Pikusz. Bizonyosan a Zsuzsa nénit látod jönni. Most már ne trécselj Csicssonka, hanem láss a dolgod után! Ennyit tudtál csak végezni, annyi tenger idő alatt?

– Hát te kivel diskurálsz idebenn? – kérde az ajtón belépő mosónő.

– Senkivel sem! Csak azért beszélek fennhangon, hogyha valami tolvaj jön, azt gondolja, hogy sokan vagyunk idebenn.

Zsuzsa asszony egy nagy üres kosarat hozott a kezében, aminőben ruhákat hordanak a házhoz, s azt ledobta a konyha közepére.

– Jajh, de agyon vagyok fáradva. Majd eljártam a két lábomat.

A Pikusz rögtön ott termett a kosár szélén s azt kérde:

– Wasz haszt tu bracht?

– Nix, nix.

A Csicssonka ismétlé a kérdést:

– Hát hozott-e sok pénzt haza?

– Egy keserves piculát sem. Mindenkinek házbérfizetés van a nyakán.

A cimberherreket meg éppen otthon sem lehet találni ilyenkor, három nap előtte, három nap utána. Mind azt mondták, hogy jöjjenek egy hét múlva. Mintha engemet is nem égetne a házbérfizetés! Máskor csak elvártam könnyű szerrel. Az uramnak a havi fizetése, meg amit az albérlőktől kaptam, a varró mamzelltől a kamráért, a cigánytul a pincéért, a konstáblertől a padlásért, abbul kitelt a házbér. De most, hogy az uramat elbocsátották a vasúttól, nincs fizetés. A háziúr azt rendelte, hogy az albérlők egyenesen az ő kezébe fizessék az angáriájukat, még pedig egész fertályt előre. Azt is csak ketten tudták előteremteni, a Lidi kisasszony, meg a János. Azzal ők is készen lettek. Én aztán, hogy a mosásért nem kaptam pénzt, egy árva garasnak sem vagyok ura.

– Ejnye, de kár volt a Lidi kisasszonynak előre kifizetni három hónapot. Nem kérhetné vissza?

– Visszakérni? Ami már Tarafás uram zsebében van! Hamarabb vissza lehet kérni a tengeri nyulat az óriáskígyótul, amit már egyszer lenyelt. Hát aztán mért kellene visszakérni? te!

– Mert már a Lidi kisasszony nem marad itt tovább.

– Hát hová készül?

– Jajh, azt nagy szerencse érte. Annál a nagy divatárus cégnél kapott kondíciót. Ő lesz ott most első mamzell.

– No annak hát felvitte Isten a dolgát. Egyrészt örülök rajta, másrészt meg sajnálom. Örülök, hogy már neki jobb dolga lesz, mint eddig volt, de sajnálom, hogy már ezután nem láthatom. Úgy hozzá voltam szokva.

– Hát hiszen maguk is elmennek majd innen, Zsuzsa néni, a városi szegények házába.

– Oda bizony, de csak úgy, ha nyélbe tudjuk sütni. De hát ahhoz is szerencse kell. Olyan az, mint a lutri. 90 számot tesznek be, s csak ötöt húznak ki belőle. Jól járt, aki megálmodott egy *ternót*. – Nekünk egy *ámbó* is elég volna. Most jár oda az öregem éppen az instanciájával. – De én egész éjjel mindig csak arrul álmodtam, hogy vasútra akartam ülni, s aztán lemaradtam róla.

„Mit csinál a kisasszony” – kiáltott a Pikusz, az ablak üvegét megkopogtatva hosszú csőrével.

– Ahán! A kisasszonyt látja a Pikusz.

A Lidi érkezett meg. Egyszerű, de csinos szabású tavaszi ruha volt rajta, csíkos perkálbul. Azt is maga szabta ki, és maga varrta meg. Huszonhét krajcár volt rőfe. A kalapját is maga díszíté, nem volt rajta *sárga rigó*.

– No, édes Zsuzsa néni, én is hazakerültem, még egyszer, utoljára.

– Hát csakugyan igaz, hogy a nagy divatárakereskedésben kondíciót kapott?

– Már elfecsegte a Csicsonka?

– Hát nem azt mondta Lidi néni, hogy ezentúl mindig igazat kell mondanani?

– De azért nem kell mindent elmondani, ami igaz. Hiszen nem azért hallgattam vele a háziak előtt, mintha titkolni való volna, hanem azért, mert nem jó a szegény embernek előre dicsekedni valamivel, aminek igen nagyon örül, amíg a kezében nincsen, mert hátha semmi sem lesz belőle.

– Jaj de igaz – monda Zsuzsa asszony. – De igazán szegény emberek ajtájára felírni való mondás!

(Ezt biz a nagy urak is odafaragthatják a portáléjukra.) – Mégis megsegített a jó Isten! Most már egészen boldog vagyok. Kapok hatvan forint

havi fizetést, aztán reggelit, ebédet, uzsonnát, vacsorát, amennyivel ketten is jól lakunk. Szabad a kisleányomat is magammal vinnem.

– Kisleányát?

– Hát a Csicsonkát. Ha a nagyanyját az őrülte házába vittem, most nekem kell róla gondoskodnom. Megfelezzük vele az én ételemet. El is hálhat az én szobámban, ha három széket egymás mellé teszünk.

– Oh, az nagyon jó lesz. Én még sohasem háltam széken.

– Hát min?

– Csak egy zsákot tettem a földre, s egy pokrócot húztam magamra, úgy aludtam.

– No majd ezután neked is jobb dolgod lesz. Tanulhatsz. Azzal szétnézett a varróleány az elhagyandó *otthonban*.

– Mégis olyan nehezen esik a szívemnek, hogy ezt a helyet itt kell hagynom. Úgy megszoktam már ezt az egész „zöld paradicsomot”, mintha valósággal paradicsom volna.

– Hát még a jó Zsuzsa nénit. Nekem olyan volt, mintha édesanyám lett volna. – *Igazi* édesanyám. Olyan jól esett az Ádám bácsi kegyes dorgálásait hallanom hébehóba. Semmi hibát nem hagyott szó nélkül. Ki mond már nekem ezután őszinte igazságokat? A jó Gagylánét sem hallok többet panaszkodni a rossz világ ellen, se a hajmás asszony nem dicsekedik előttem többet a magas összekötetéseivel, amiket a honatyákkal fenntart. Hát a szegény Zsiga cigány porontyát ki itatja már meg ezután? Úgy ismert már, úgy nevetett, ha meglátott.

– Hát még a jó Paczal János, a konstábler! – Az új szállásomat kedveskedésből kifüstölték otkolonnal. S én úgy vágyódtam még egyszer visszatérni ide: – a szappanszag, a vasalógőz közé, amit annyi idő óta megszerettem.

Ennél a szónál a Zsuzsa asszony szemei is megteltek könnyel.

– Én sem vihetem magammal a virágágyaimat. De kár – monda a Csicsonka.

Huszdik fejezet

Háromszoros halál

«Keszt herájn! Tu Luder! Wart Spitzpub! Wart!» – deklamált a Pikusz az ablakban.

- Ez a Vigyáznak szól!
- Hát az a kutya megszökött?
- Kiugrott az ablakon.
- Bizonyosan a gazdája után futott.
- No majd adok a semmiházinak. Már ott kapar az ajtón.

Zsuzsa asszony beeresztette.

De a Vigyázz ezúttal nem azzal a sunnyogó alázattal jött be, amit a bűnös cselekedet tudata diktál, hanem leült a konyha közepére, s a nyakát elnyújtva, a fejét egyenesen fölemelve, elkezdte valami baljóslatú vonítást támasztani.

- Mi lelt, Vigyázz? Mi bajod?

A kutya még keservesebben vonított, s hogy az asszonya odament hozzá, annak a térdére tette a fejét, s elkezdett keservesen szűkölni, nyafogni. Úgy sírt, mint egy valóságos ember.

- Mi lelte ezt az ebet?

Egyszer csak jön lelkenedezve a Gagyuláné, a nagykendője csak úgy repült utána. Réműlt volt az arca, a kezeit tördelte.

– Zsuzsa néni! Szent atyám! Meg ne ijedjen! Itt hozzák az urát. Kegyelmes Istenem!

- Az én uramat? Szent Isten! Mi történt velem?

– Jaj! uram irgalmaz! Elgázolta a lóvonatú. Kezét, lábát összetörte. Itt hozzák lepedőben! Én előre szaladtam, ott hagytam perecet, *pattogatott kukoricát*, mindent a standon.

Ez még alig végezte, jön futvást a hajmás kofa, mint egy örült léggömb a szájráncú szoknyaival, s odakinn elkezd a kiabálást:

– Krisztus atyám! Ne hagyj el! Eedes Zsuzsa neeni! Aarvasaagra jutotunk! Itt hozzaak a szegen Aadaam apót. Leugrott a vaaroshaaz tornyaabó! Egyszerre szörnyet hótt.

Azután hárman is rohantak be egyszerre, a Zsiga cigány, meg a két rajkója, egymás csizmájára taposva, azok mind a hárman egyszerre kiabáltak:

– Jáj! Jáj! oda vagyunk! Az Ádám bácsi beleugrott a Lánchídról a Dunába. Ott voltunk. Láttuk, mikor kihúzták. Kámpesz neki! Vége van már. Itten hozzák. Dikhec a másvilágra. Szegény Ádám apó!

– Akkor én is előlöm magamat – monda Zsuzsa asszony, s futni akart. Lidi kisasszony megfogta a kezét s visszatartá.

– De édes Zsuzsa néni! Ne veszítse el az eszét! Gondolja meg, hogy az tiszta lehetetlenség, hogy az Ádám bácsi a toronyból is leugorjon, a Dunába is belefulladás, meg a lóvonatúval is elgázoltassa magát. – Hármas halállal még nem halt meg ember.

Zsuzsa asszony erre a szóra gondolkodóba esett.

– No az igaz, hogy ez nem lehet. De mégis „úgy” hozzák. – Hát meglehet, hogy elszédült, ledobbant, megesik az öreg emberen gyakorta, ezek azt mind nem látták. Hisz hol van ide a városháza, a Lánchíd meg a lóvonatú vasút? Mire ideértek a hírrel, már akkorára háromféle halállal mulasztották ki.

No de most jött egy igazi hírnök, aki valósággal szemtanú volt: a Frányó! Csak úgy csörömpölt a sok ibrik a kosarában, amint szaladt.

– No csak nem kell megcsinálni nagy larmat! Ne filjen Zsuzsa asszony! Semmi se nem meg van baj! Csak az Ádám bácsi egy kicsit meghalta magát. De nem nagyon; hanem csak egy kicsit. Megírta aztat mar halhatatlan poeta, Vojtina Matyas: „Egy kis halal nem tesz sokat: őseinknek szintúgy volt”.

– Óh, te bolondos Frányó – mondá Panna asszony, a tenyerével nagyot csapva a legény gombakalapjára: ne veszködj most, mikor szomorusaag van a haaznaal!

Pedig hát igaza volt a Frányónak. Az Ádám apó csak egy kicsit volt meghalva. Ketten hozták a karjánál fogva: a János konstábler, meg a Szüköl Makár. A maga lábain lépegetett, hanem a feje a mellére volt lehorgasztva. A szürke kabátja elől csupa vér.

A Zsuzsa asszony hangosan jajongva rohant eléje.

– Jaj, jaj, édes jó uram! Mi történt veled?

– No lássa, hogy se keze, se lába nincs eltörve – figyelmezteté Lidi kisasszony.

Makár úr rákiáltott az asszonynépre.

– No csak nem kell a házat felforgatni a nagy lármaival. Elszédült, aztán elesett az öreg az utcán.

– De csupa vér a ruhája! – Jajveszékelt Zsuzsa asszony.

– Igen, mert betörte az orrát – magyarázá a konstábler.

– S az volt a nagy szerencséje – mondá Makár úr. – Érvágás helyett szolgált neki. Tolják ide azt a karosszékét, hadd helyezzük bele. El van szédülve még, de majd életre tér azonnal.

A Lidi kisasszony, meg a Csicsonka iziben odatolták a gond úzó székét, s abba aztán a két férfi beleültette az Ádám apót.

Ekkor indult aztán csak meg istenigazában az asszonyhadnak a lamentációja. (A Zsiga cigányt meg a Frányót is bízvást az asszonyokhoz lehet számítani.)

– Mit csináljunk? Hogyan segítsünk rajta? – sopánkodék Zsuzsa asszony. – Sohasem szokott ez vele történni.

– Egy kulcsot kell neki a nyakacsigájára tenni, attul elmúlik – tanácsoló a Gagyláné.

– Menjen innen azzal a kulccsal! hisz az az orrvérzés ellen való! – szólt Zsuzsa asszony.

– Legjobb lesz neki kicsi palinkat tölteni 'z orraba: attul halalt mindgyar kipurzköli – javaslá a Frányó, készséggel tartva oda a butykosát.

– Semmi sem olyan jó ilyenkor – monda a Zsiga cigány –, mint forró spanyolviaszkat csepegtetni a tenyerébe. (Szerencsére nem volt spanyolviasz a háznál.) A kolofonium is megteszi! (Az pedig van minden muzsikushnál.) Hol egy gyufa, te gyerek! Gyújtsd meg frissen!

S már csepegtették volna a markába az égő gyantát, ha a páciens fel nem mordul.

– Elmenj! Mert úgy nyakon teremtelek, hogy...

– Már motyog valamit! – lelkenzék Zsuzsa asszony.

– Mit mondtál, édes?

– Meghaltam – dörmögé az öreg, s megint félreszegte a nyakát.

Ekkor aztán nekiállt a Panna asszony. Félretaszígtált mindenkit az útból.

– Een tudom ennek csak a maódját – szólt nekitürközve. Majd kidömöckölöm een ennek a haataabaó a neheez nyavalaat. Tudom hogy nem keevanja meg többet.

S azzal elkezdte az izmos tenyereivel az Ádám apó vállát, hátát hatalmasan dömöckölni.

– A hüvelykujját kell neki huzogatni! Az a legjobb – kommandirozott a klarinétos, s azzal a Miska meg a Ferke megkapták az Ádám apó két kezét, s ketten két felül, nekivetve a lábaikat a karosszéknek, elkezdtek annak a hüvelykujjait egész tehetségük szerint cincálni.

De már ezt az Ádám apó maga is megsokallta, felugrott, lerázta a kínozóit a nyakáról.

– Menjetek a pokolba! Ne cibáljatok, dagasszatok engem! Ti hiénák! Még a halottnak sem hagytok békét?

A Zsuzsa asszony örült ennek a legjobban. Ámbár a többiek is mind nagy diadalban voltak. Mindenik a maga gyógykezelésének vindikálta a bámulatos sikert.

– Oh j aj! Kedves galambom, egyetlen uram! Csakhogy életre tértél!

– Dehogyan tértem – házsártoskodék az öreg.

– Holt ember vagyok. – Tudom én, hogy mért haltam meg! Ok nélkül csak nem bolond az ember, hogy meghaljon.

Ekkor aztán a János lépett közbe.

– No, de „halál ellen is van orvosság”. Van-e még abból a fuxinos borból?

Lidi kisasszony sietett azt előhozni.

– No, öreg – monda János, odatartva a palack száját a pácienséhez.

– Mit mond Petőfi? „Járjunk a temetőbe, Ily szomorú időbe.”

Addig nem vette el a szájátul az üveget, amíg jót nem húzott belőle.

– Hallja, János – monda (intransparentesim) Makár úr. – Egy szó sem igaz abból a fuxinból. Négy hivatalos óráig aludtam tőle.

– Mondtam én, hogy ez csak „szabónak méreg, kovácsnak orvosság”.

– No hát Ádám apó! Ugye, hogy élünk?

– Az mindegy – dörmögé Ádám.

– Ha testileg élek is, de in effigie ki vagyok végezve.

– No hát mi történt – unszoló Makár.

– Talán elutasította a tanácsos úr a folyamodásával?

– Jaj, dehogyan utasított, dehogyan utasított! Inkább azt mondta, hogy olyan szép folyamodás, hogy méltó volna a „Főváros”-ba kinyomatni. Aztán mindjárt ráírta a hátára, hogy „fiat piscis”, vagy mit szokás oda írni.

– No, hát akkor minden jól van – monda Makár úr.

– Magának jól van; de nekem nincs jól.

– Beszéljen hát világosan.

– Jaj, csak meg ne erőtesse magát a sok beszédben – aggoskodék Zsuzsa néne.

Az öreg szétnézett mogorván. Leráncolta a bozontos szemöldeit.

– Nem lehetne ezt a sok auditoriumot innen kiexpediálni? Egyébiránt, mit bánom? Maradjanak itt. Úgyis előbb-utóbb kitör a szeg a zsákból.

A Ritka Panna nem bírta már a kíváncsiságával.

– Most mingyaaar een aajulok el, ha meg nem tudhassam, mi történt velem?

Az Ádám apó összeszedte magát, s még egy szíverősítő kortyot húzva a borospalackból, ráadta a fejét:

– Hát, mi tőrés-tagadás? A biz így van. Amint én korán reggel felballagtam a városházára, azt mondom a portásnak: itt van-e már a tekintetes tanácsos úr? Az már tudta, hogy melyik tanácsos urat keresem – azt mondta, csak menjek fel a grádicsra, aztán mindig balra, csak mindig a szag után: ottan találok egy dupla ajtót, csak azon rontsak be. Ott is igen jól fogadtak, mindjárt bejelentettek; nem várokoztattak sokáig. Ott álltam iziben a tekintetes tanácsnok úr előtt. A tekintetes úr elvette a kezemből a

folyamodást, elolvasta elejétől végig, s azt mondta rá: „Bene, benissimo! Nagyon jól van. Kapor Ádám! Kend burokbán született, szerencséje van. Éppen van üres hely a szegények házában: embernek is, asszonynak is, holnap akár mindjárt behelyezhetik magukat Kapor Ádám, feleségével együtt, Kömény Zsuzsánnával. Ejnye, de jól összeválasztották a nevüket: nincs valami fiuk? Az bizonyosan Petrezselyem Jóska volna”.

– No, hálá a magas egeknek – sóhajtott fel hangosan Zsuzsa asszony.

– No csak ne ereszd még az égnek a hálálkodásod sárkányát! Most jön a bökkenő. – Mikor minden megvan. Én már kezét is akartam *fogni* a tekintetes úrral; de ő azt mondta: „Nem, nem engedem a kezemet megcsókolni”; akkor csak úgy a háta mögé, azt dobja oda nekem: „No most még csak egy dolog hiányzik a folyamodás igazságaiból, amit kend kifelejtett, de azt majd utólagosan is utána lehet pótolni: – a házasságlevél: a pap bizonyítványa afelől, hogy Kapor Ádám meg Kömény Zsuzsa mikor és hol esküdtek össze, mint férj és feleség.”

Zsuzsa asszonynak a térdei megroskadtak erre a szóra.

– Én Istenem!

– Hej, hogy végigszaladt rajtam a hideglelés erre a szóra mondá Ádám apó.

– Mit feleljek? Hazudni nem tudok.

– Ha tudnék, sem segítenék vele senkin. Csak úgy néztem a szoba tezejére, a függőlámpásra.

– A tekintetes úr aztán oly kegyes volt, hogy lendíteni akart rajtam: „No öreg! Régen volt az, ugye? De arra csak emlékszik, hogy melyik évben, miféle napon volt az esküvőjük, s melyik templomban keltek össze? Hát csak azt diktálja fel, majd én aztán kiíratom a bizonyítványt a mátrikulából.”

– Nagyon kegyes volt! – Szólnom kellett volna rá valamit. – De nem vitt rá a lélek, hogy füllentsek. Meg kellett vallanom, hogy biz olyan templom nincsen a világon – és hogy minket soha pap nem adott össze.

– Jaj, most mindjárt kiég a két szemem – rebege Zsuzsa a kötényével takarva el az arcát.

– Akkor sajnálom önöket, jó öreg – így szólt a tekintetes úr.

– De a városi statutumok egyenesen azt rendelik, hogy a városi szegények házában csupán törvényesen egybekelt házastársakat lehet felvenni.”

– Most már én is halott vagyok – sóhajtá Zsuzsa asszony. Az öreg ember végigborzolta az ősz haját a kezével.

– Mikor én ezt meghallottam, csak úgy táncolt körülöttem az a sok al-márium, tele nagy könyvekkel, íráscsomagokkal. Két ablak helyett négyet láttam magam előtt. A tekintetes úr nyilván azt hihette, hogy le akarok esni

a lábamról, mert odajött hozzám, megfogta a galléromat, és megrázott emberül: „No hát, vén toprongyos! Nem tudja kend, hogy ez esetben mi a teendője? Azonnal curukkoljon haza: vigye rögtön a Zsuzskáját a paphoz, s amit elmulasztott ötven esztendeig, most az ötvenedikben üsse helyre. Esküdjék meg az élete párjával. Elég soká jártak jegyben. Azóta csak kiismerhették egymást. Akkor aztán megkapja a pátenst a szegények házába. De a jó erkölcsöt fenn kell tartani. Ez alul nincs kivétel. Meg kell házasodni.

– No hát, hisz ez a legegyszerűbb dolog – monda Makár úr.

– De uram, ha énnekem azt mondták volna, hogy penitenciából négykézláb menjek végig a városon, s emberi szó helyett rőfögjek, mint ama kőbányai sertés barom: nem esett volna olyan nehezemre, mint az a regula, hogy én most jöjök haza, s itt valamennyi ismerősöm előtt, ezek előtt a jámbor, tisztességes, becsületes emberek előtt mondjam el, hogy az én jó drágám, akivel én ötven év óta annyi keserves időt hűségben átéltem nincs ám velem oltár előtt megesketve, hogy ezt az ő becsületes arcát örökre megpirítsam, az ő szemeiből könnyeket fakasszak, amiket nem tudok letörölni, hogy akit eddig minden ember úgy becsült meg, hogy „édes *Kaporné asszonyom*”, ezután az utolsó repedt sarkú polyka is úgy szólítson, hogy „hallod-e te *Kömény Zsuzska!*”

Az öregnek a szavát elfojtotta a zokogás. Csak úgy ütögette a tarkóját az öklével.

– Azt sem tudom, hogy jöttem ki a városházából? Hogyan kerültem az utcára? Csak azt tudom, hogy mikor lépegettem, minden kő ki akart futni a lábam alól, s azok a nagy házak mind rám akartak dűlni. A fülemben egy tenger zúgott; de azon keresztül is hallottam az emberek kacagását. Mind rajtam nevettek: én rám mutogattak. Hogy menjek én most haza? Mit mondjak, ha kérdezik, miben jártam? Ne adj Isten, hogy a konstábler úrral vagy a diurnista úrral összetalálkozzam.

– Pedig jó, hogy éppen szembejöttünk a nagy patikánál.

– Az ám. Ott volt azon a tájon, ahogy egyszer csak beszakadt a lábam alatt a föld; én csak azt éreztem, hogy esem lefelé a Szentgellért tetejéről. Bele a feneketlen semmibe. A többiről aztán nem tudok semmit. Csak azt tudom, hogy meghaltam.

– No, no, Ádám bátya, nem kell kétségbeesni.

– Hiszen már nem mozdulok. Megadtam magamat. Jöhetnek a férgek.

Huszonegyedik fejezet

Mikor még Ádi és Zsuzsika voltak

Most Zsuzsa asszony lépett oda az emberéhez: megfogta a kezét, s gyöngéden visszaültette a karszékébe. – A szegény, alacsony sorsú némberek az arcán csupa jószág volt kifejezve.

– Hát nem úgy van az, édes jó társam! A te asszonyod nem fogja az orcáját kendőbe takarni a szégyen miatt, se a két szemét nem fogja kisírni. – Igaz. Úgy van. Mi nem vagyunk egymásnak esküdt hitvesei. – De hát majd most én mondom el ezt a történetet: hallja meg, aki akarja, s aztán dobjon ránk követ, aki gyalázatot talál rajtunk. – Éppen ebben a hónapban múlt annak ötven esztendeje, hogy ez történt. Én akkor tizenhat éves lány voltam; az én Ádámom pedig húsz esztendő legény. Mind a ketten itt laktunk a Ferencvárosban: az én anyámnak a háza szemközt volt az ő anyjának a házával. Szerettük egymást, el voltunk egymásnak jegyezve. Úgy volt, hogy a ránk jövő farsangon meg fogunk esküdni. Már a kelenyém is készen volt, s az Ádámnak a móríng pénze. Mind a kettőnk szülői jómódúak voltak: már ahogy alacsony sorsú emberek között mondják. Az anyám milimári volt; négy szép tehene állt az istállóban, magam hordtam be a tejet a városba egylovas szekérrel. Az Ádám anyja pedig hentesné volt, s a fia vitte az egész üzletet.

– Jaj, hogy hagyhatott fel ezzel a nemes mesterséggel – szólt közbe a Szüköl Makár úr.

– Majd elmondom én azt rendén. Azt mondják, hogy „Ember tervez, Isten végez”. – Meg hogy „Szegény ember akaratját boldog Isten bírja”. – Azon a télen januárban mind a kettőnknek meghalt az anyja. Mintha csak összebeszéltek volna: egy napon halt meg mind a kettő, egyszerre kísértük ki őket a temetőbe, egymás mellé lettek eltemetve. Úgy emlékszem rá, mintha most is látnám. Két koszorút vettünk mind a kettőnek a keresztfájára – téli zöldbűl meg piros csipkebogyókból. Én is árva lettem: ő is. A kettős gyász miatt elmaradt az esküvőnk a farsangrul. Abban reménykedtünk, hogy majd talán megtartjuk „új kenyérrel” vagy később „új borral”. S azalatt csak úgy az ablakon keresztül beszéltünk egymással, ahogy tisztességes jegyeseknek illik.

– A biz úgy volt – erősíté Kapor Ádám.

– Ekkor jött az a március 15. ami nekem is, másoknak is örökké emlékezetes marad. A Duna árja átszakította a gátakat, s két oldalról rohant a

városra. Úgy emlékszem rá, mintha csak az idén történt volna. – Sötét éjszaka volt. A mi utcánknak csak a végén pislogott egy olajlámpás.

Egyszer csak ágyúdördülések hangzottak a Duna felől. Én kiszaladtam az utcára, s az utcaajtóban találkoztam az Ádámommal. Ő azt mondá, hogy nem lesz semmi baj. Császári pattantyúsok ágyúzzák a megtorlódott jeget Promontornál.

Nemsokára azonban a Szent-Gellért fokárul kezdtek az ágyúlüvések megvillanni. Az ágyúk mind a város felé voltak fordítva, hogy a dördüléstől minden ablak csak úgy csörömpölt. Hát ez mit jelenthet? Egyikünk sem tudta. Minden lakos kinn volt az utcán a háza előtt, de még senkinek sem jutott eszébe, hogy valamerre fusson. Hisz ha jókor tudtuk volna a veszedelmet, volt lovunk, szekerünk, idején elmenekülhettünk volna.

Egyszer csak azt látjuk, hogy az utcánk sarkán égő lámpásbul két lámpás lesz. – Hát már akkor ott volt az árvíz. Annak a tükrében látszott a második lámpás.

Mi rögtön szaladtunk vissza a magunk házaiba. Első gondolatunk az volt, hogy ami értékes holmicskánk van, azt a padlásra felhordjuk. Én siettem ágyneműt, fehérneműt felcepelni. Magamra maradtam. Ami cseléd volt a háznál, az mind elszaladt: ott hagytak magamra. Azt gondoltam, hogy majd azután is ráérek még a négy tehenet, meg a lovat az istállóbul kiszabadítani. – De mire le akartam jönni a padlásrul, már akkor az ajtóragasztóig ért az árvíz. Én ottrekedtem a padláson. De még oda is utánam jött a víz; úgy hogy ki kellett másznom a háztetőre.

– Hát nem tudott konstábler után kiáltani? – mondá János.

– Hát a tűzoltók? A mentőtársaság? – kérdé Makár úr.

– Volt is akkor konstábler, tűzoltó, mentőtársaság! A nagy jéghasábok egymás hegyén-hátán torlódva harsogtak végig az utcán: csak úgy rengett alattam a ház. Ítélet napja volt az! Rettenetes volt hallgatnom az állatok rémítő bömbölését, amik az istállóban rekedtek. Átellenben az Ádám lovai nyerítettek, s a sertései visítottak a halálos vívódásban. Minden állat olyan hangokon ordított, aminőt ember sohasem szokott hallani. Még rettenetesebb volt, mikor minden elcsendesült. Csak a varjak károgtak. Egyszer egyszer valami nagy robaj hangzott, amint egy ház összedült az utcasorunkban. Akkor a pesti házak csak vályogbul voltak építve.

S a víz még egyre nőtt. Az utca sarkán égő lámpás, meg az a másik ott a vízben, mindig közelebb értek egymáshoz; utoljára egygyé lettek, nagyot lobbantak: a víz kioltotta a lámpást.

Én felmenekültem a kéményre. Azt tudtam, hogy legtovább kitar, mert téglábul van építve. Annyi lelkem volt, hogy egy fél kenyeret, meg a nagy kendőmet magammal vittem. Onnan néztem, hogyan döntögeti le a jeges

vízözön a házakat körülöttem. Csak azért imádkoztam akkor is, hogy az átelleni ház, az én kedves Ádámom háza össze ne roskadjon.

– Hát a propellerek nem jöttek a segítségükre? Meg a csónakegyletek – szólt közbe Lidi kisasszony.

– Jaj, lelkem kisasszony, mind nem volt az akkor! Hát egyszer, mikor már a magunk háza is recsegett-ropogott alattam, mit látok? Az Ádám padlásának az ajtaján, ahol a szénát szokták felhúzni, valami sötét alkotmány nyomul előre. Odáig ért már a víz. Az Ádám nagy hirtelen a padlás-ajtót két üres hordóra rászegezte, s azt tolt ki a vízre. Ő maga ott állt a tetején. Tutajt csinált magának.

– Az a valami: a tutaj! – kiáltott közbe a Frányó.

– Kivált a jeges árvízben! – Amint az Ádám meglátott engem a kéménybe kapaszkodva, odakiáltott hozzám, hogy csak maradjak nyugodtan, amíg értem jön a tutajjal. – De hát arra gondolni sem lehetett, hogy azzal a gyarló alkotmánnyal át lehessen vádolni a jégzajon. – Hasztalan volt minden erőködése.

Végre egy nagy óriási jégtábla egészen elzárta az utcát, keresztbe állt a kettőnk háza előtt. Az utána jövő jéghasábok úgy torlódtak föl a háta mögött, mint egy sánc. „No, most frissen!” Én hirtelen leugrottam a háztetőről, rá a jégtáblára, hogy majd átfutok az Adámhoz. De ő már a fele útján elém jött, s aztán a kezét nyújtva vezetett a jégen keresztül a tutajáig. Ott azután magához szorított, megcsókolt, először életünkben.

– Jajh. Még a sarkamban is meghűlt a vér – sóhajta a Ritka Panna.

– De már most igyekezzünk innen sebtén – mondá az Ádám –, mert ha ez a megrekedt jégsánc egyszer megindul, összetör bennünket, tutajostul. – Azzal ő egy hosszú rúddal a kertek felé irányozta a tutajt, ahol kevesebb volt a jégzaj. Arra lehetett csak haladnunk, amerre a víz árja sodort. Nekem folyvást arra kellett ügyelnem, hogy az egyensúlyt fenntartsam a tutajon. Ha az Ádám balra lépett, én jobbra léptem. Mikor sűrűbb jég közé szorultunk, akkor kezdődött a „lulaj-machen”. Erről sem tud már semmit a mai budapesti ember, pedig akkor így járták a jeges Dunát egyik parttól a másikig. Valamennyien szétterpesztett lábaikkal hol jobbra, hol balra neheztedek a testükkel, „Lulaj rechts, lulaj links”, így törték a jeget, s ahol nagyobb jégtábla került elénk, ott kiugrottunk, s a tutajt úgy toltuk rajta keresztül, amíg vizet értünk. Az volt a „nászutazás”, galambom, szerelmem!

Mindenki áhítattal hallgatta a matróna beszédét.

– Azt hiszem, hogy három éjszaka összeragadt, olyan hosszú volt ez az út a sötétségben. Az ég fekete volt, alattunk a havasjeges víz fehér. Végre, mikor szürkülni kezdett az ég, valahol egy partos dombon, ott a városi homokbányák táján szárazra jutottunk. Ott kellett megvirradnunk.

Hideg, metsző szél fúj. A két üres hordóbul, a padlásajtóbul, az én nagy kendőmbül, meg az Ádám köpönyegébül csináltunk egy sátor, ez volt a mi menyegzői sátorunk. Én hoztam magammal a fél kenyeret, ez volt az én kelengyém, az Ádám hozott el egy darab szalonnát, ez volt az ő móríngja. Együtt, összetéve, ez volt a mi lakodalmi traktánk.

– Minek is menekültünk mi meg akkor – motyogá Ádám apó.

– Mi szükség volt két koldussal többnek megmaradni a világon?

– Igaz, hogy koldusok lettünk. Mikor vége volt a nagy veszedelemnek, mi is visszatértünk a városba, addig jámbor földművesek fogták pártunkat. Nem város volt itt, hanem temető. Elkezdtük keresni a házainkat. De még csak az utcának se találtunk a nyomára, amelyben szülőinknek a lakása állt valaha. Egy pusztaság volt az egész városrész, beterítve sárnak ázott falakkal; a tetőket, gerendákat össze-vissza hányta halomra az árvíz, nem lehetett ottan járni. Minden vagyonunk oda volt eltemetve abba a rettenetes nagy sárhalmazba. Most valami nagy piac van a házaink helyén. Mikor egyszer kutat ástak a piac közepén, megtalálták az én koráll nyakkötőmet, amit az anyámtul kaptam egyszer karácsonyra. Kisütötték róla, hogy pogány korabeli maradvány, s betették a múzeumba. Ott láttam meg.

– Kezdek a sorsommal kibékülni – sóhajtja fel a diurnista. Az öreg asszony derülebb arccal folytatá.

– De hát azért még sem voltunk kétségbeesve. Én szerettem az Ádámot, ő meg szeretett engem, s megesküdtünk egymásnak, hogy soha el nem hagyjuk egymást. Igaz, hogy nem az oltárnál, nem a viaszgyertyák fénye mellett, hanem csak egy virágos kökénybokornál, a csillagok ragyogása mellett, de azóta is, valahányszor egy virágzó kökénybokrot látunk – pedig a kökényfa minden esztendőben kivirágzik –, mindig újra meg újra eszünkbe jut, hogy mit esküdtünk akkor egymásnak.

Szüköl Makár szomorúan szólt közbe.

– Hát én még egy kökénybokrot sem láttam virágozni soha. A Ritka Panna pedig azt az észrevételt tette rá, hogy

– Bizony pedig héj, de sokan vannak, akiknek a viaszgyertyánál se jut eszükbe, hogy mit esküdtek előtte.

A Zsuzsa asszonynak szünetet kellett tartani, hogy a szemeit megtörülgesse. Azután csendesen folytatá.

– Állhattunk volna szolgálatba mind a ketten. Ádám elmehetett volna henteslegénynek, hisz jól értette a mesterségét; én is beállhattam volna szobaleánynak. Csinos voltam, ügyes voltam. De hát nem akartunk egymástól elválni. Inkább együtt túrtuk a nyomorúságot. Pesten elkezdtek az újbólépítkezést, mi ketten együtt eljártunk napszámba, s amit kerestünk, azt híven megosztottuk. Megéltünk belőle. Soha alamizsna-kenyérre, soha

ispitályra egyikünk sem szorult. Ha egyszermásszor az egyikünk kidült a munkából, a másik dolgozott dupla emberszámba.

– Hallja ezt? Lidi kisasszony – dörmögé Paczal János.

– Hát hiszen, amit a törvény elénk szabott, az egyházi esketést is szeretők volna mi megtartani – folytatá a Zsuzsa asszony –, de soha annyi módunk nem volt, hogy azt meggyőzhettük volna. Elég volt nekünk annyit megvonni a szántól, hogy a lakbért félretehessük. Ha szegények voltunk is, de szeretők tisztán lakni. – Hanem egyszer mégis történt valami, ami rákényszerített bennünket. Az Úr Isten megajándékozott bennünket egy kis fiúcskával. – Most is könnybelábad a két szemem, ha reá gondolok. – Olyan volt, akár egy kis angyal, akik ott az oltárképen a Szűz Máriát körülrepedik; csakhogy éppen a szárnyai hiányzottak. Úgy szeretők mind a ketten. Mikor dolgozni mentők magunkkal vittük.

– Nem volt bölcsőde? – kérdé Lidi.

– Dehogy volt! Ha lett volna se váltunk volna meg a kedvestől. Egy napon aztán így szólt hozzám az én Ádámom. „Hallod-e, Zsuzsa, ennek a kisfiúnak becsületos nevet kell ám adni, hogyha egyszer megnő, ki ne csúfolják a többi gyerekek, hogy neki még igazi, apárul való neve sincsen. Nekünk egybe kell kelniük annak rendi szerint, akárhogyan zsugorgatjuk is meg a hozzávaló költséget.”

Ettől fogva aztán még többet dolgoztunk, én még éjszakával is megtoldtam a napot. Akkor kaptam rá a mosónő mesterségre. Eljártam szapulni. Az Ádám meg télen havat is lapátolt. S amellet úgy éltünk, hogy hétszámra eldanolhattuk volna: „Nem ettem én ma egyebet, fekete retket, kenyeret!” mégis összekuporgattunk annyit, amennyi elég volt a tisztességes menyegzőre, nekem egy menyasszonyruhára, meg a jó cimboráinknak egy kis áldomásra. A napja is ki volt már tűzve, vízkereszt utáni vasárnapra.

Itt nagyon elfogta az indulat Zsuzsa asszonyt, össze kellett szedni minden erejét a további beszédhez.

– Ekkor egy éjszaka a mi kis Jancsikánk nagy hirtelen beteg lett. Járvány volt az egész utcában. Valamennyi gyerek mind megkapta, mind belehalt, ő is elment velük. Harmadnapra a mi kis csevegő, piros képű angyalkánk helyett egy kis fehér halottunk volt. A lakodalombul temetés lett. A menyegzői költség felment a gyászszertartásra. Ettől fogva aztán nem gondoltunk többet az esküvőre. Minek már? Kinek kell az? Minket összekötözött erősen a közös szegénység. Nem volt kinek dicsekedniük, nem volt ki előtt pironkodniuk. Senki sem törődött velünk a világon, misem a világgal. Így aztán lassacskán megvénültünk, s ha ez a mostani nyomorúságunk rá nem kényszerít, soha se tudta volna meg senki, hogy abban a

két gyalulatlan deszkekoporsóban, amit ebből az udvarból *egyszerre* kivisznek, nem igazi férj és feleség fekszenek.

– Óh én édes párom, de igazán mondd – rebegé Ádám apó, zokogva ölelve át hű élettársát.

S ez aztán ragadós. Ki-ki borult a szomszédja nyakába, a Lidi a Csicsonkát ölelte; a Panna a Frányót, a Gagyuláné a Miska cigányt, egész sírás-verseny támadt, csak a konstábler János tudta megőrizni hivatalos méltóságát, a Szüköl Makárnak pedig éppen kaucsukkal volt behúzva a szíve az illetén érzékeny jelenetek ellen.

Huszonkettedik fejezet

Lukács evang. XXI. rész 4. v.

Mikor végeszakadt valahogy a nagy siralomnak, azt mondá Makár úr:

– Hát ez mind igen szép, édes híveim, hanem azért a szépséges orrfűvəsi koncertért nektek senki beléptidíjat nem fizet. Amiket Zsuzsa asszony elmondott, azok mind elfogadhatók enyhítő körülmények gyanánt; hanem azért ezek mind nem változtatnak semmit azon a szigorú ítéleten, hogy amit ötven esztendeig elmulasztottatok, azt most a tizenkettedik órában hozzátok rendbe. Menjetek szépen a paphoz, és tartsátok meg az esküvőtöket, különben nem nyílik meg előttetek a városi szegények házának az ajtaja.

– Igaz, igaz – kiabáltak minden oldalról a hívek, ráesve Ádámra meg Zsuzsára.

– Nagyon igaz!

– Igaz! Igaz! Nagyon igaz – rekapitulálta a véleményeket Adám apó.

– Hogy meg kell tenni, ami nincs meg. Ezt bolond nélkül is tudom! Önök mind így beszélnek, mintha az esküvőhöz nem kellene egyéb, mint egy menyasszony meg egy vőlegény.

– Hát mi kell még? – kérdé Makár.

– Hát az, ami a háborúviseléshez kell.

– Tán bizony pénz – szólt egész fitymálással a diurnista.

– Hát persze, hogy pénz. *Krisztus koporsóját sem őrzik ingyen. Az esketésért fizetni kell. Stólát kell ám adni.*

– Ugyan mennyit kell fizetni?

– Legalábbis egy forintot. Erre általános nevetés támadt.

– Hahaha! Egy forint! Hisz az nem pénz!

– De mikor mink a mai napon annak az egy forintnak sem vagyunk urai – monda Ádám apó.

Erre minden jelenlevő büszkén és nagylelkűen kapott a zsebéhez. S aztán lett belőle egy általános egymás szemé közé nézés, arcoknak elveresedése, mikor nagy zseb, kis zseb, egyik sem adta elő a kívánatos, rongyos egy „flóres”-t.

– Csodálatos – monda Makár úr, aki abban a hitben nyúlt a mellénye zsebébe, hogy abból egy forintost húz elő, s akkor látta, hogy az nem más, mint egy árva cigaretta-papír.

– Nagyon csodálatos, hogy Szentgyörgy-napján az egyforintosok hogy eltűnnek szem elől.

Be kellett vallani az egész társaságnak, hogy „actu” mind valamennyi-nél hiányzik az a reális egyforintos. „In spe”, teóriában mindenkinek van több forintja is; de az a tényleges kezdő egy forint, az a bizonyos „monas”, ami a világot alkotja, az nincs sehol.

– Micsoda! – kiálta ekkor a Frányó. – Egy forint? Senkibe sincs egy forint. Szíp magyarok! No hat csak tot leginnél megtalálja magát az a’zegy főrínt. Én megcsinálom egy forintot.

– Csak nem akarsz tán bankót csinálni? – riadt rá Makár.

– Óh nem. Csinalom forintot csak rézbül. Itt van zacskóban huszonöt nígykrajcáros. Ipen egy forint. Most szedtem össze kamaradoktul jövő icakára halas-pínt. Most odaadok Kapor bacsinak forintot. ’Zíjjel nem halunk kamaraba.

– Hát akkor hol háltok, te golyhó?

– Hun – szólt ravasz hunyorgással a legény.

– Van nekünk kegyes patronus, konstabler úr. Fogunk csinálni nagy larmat utcan, mintha volnank riszegek. Konstabler úr bekiséri minket rendőrsíghoz, becsuknak dutyiba. Ott halunk jó szalman ingyen; jobban, mint itthon nígy krajcárért. Probalunk mink mar aztat! Forint megmaradja magát. Itt van Ádam bacsí. Ez már a kenteké. Mehetnek lakodalomba.

– Istenem-sopánkodék az öreg–; hiszen még jegygyűrűt sem tudunk egymásnak adni.

Erre meg a Ritka Panna ugrott elő.

– Jajh! Ha csak jegygyűró kell. Van een nekem kettő is. Mert nekem keet uram is vaót. Az egyík meghótt, a másik megszökött. Isten nyugtassa meg mind a kettőt. – Nincs maa nekem egy csepp kivaansaagom se ezekhez a gyűrókhöz: csak az ujjamat szorítják. Odaadom én azt igen szívesen kigyelmeteknek: viseljeek egeeszseegvee!

Azzal nagy erőhatalom mellett lestrófolta a kövér ujjairól azt a két ezüst gyűrűt, amelynek okozói nyugosznak már (ki az Úrban, ki a tömlöcben), s ráerőteté az Adámra meg a Zsuzsa asszonyra.

– De nekem még csak egy tisztességes öltözetem sincsen, amiben az Úr színe előtt megjelenhessek – monda Zsuzsa asszony.

– No, az meg az én gondom legyen – szólalt meg a Gagyuláné. – Van én nekem, édes lelkem egy gyönyörűséges szép virágos merinó ruhám, amiben az urammal megesküdtem. Én már nem viselhetem, mert kihíztam belőle; de magának ráillik a termetére. A Lidi kisasszony majd hozzáigazítja.

– Igen! Igen! – vállalkozott a Lidi kisasszony. – Én varrok főkötőt is hozzá, amiben a templomba elmehet. Kesztyűt, cipőt mind összeszerzek. Ez az én dolgom lesz.

– Én meg csinállok egy szép menyasszonyi bukétot – csevegé a kis Csicsonka.

A Gagyuláné továbbra is gondolt. – Én adok perecet, a szomszéd mili-mári ad hozzá túrót, tepertyút: pompás lakomát csapunk. A Pannának ez egy új eszmét adott.

– Hohó! A zsidóasszony, aki a kisboltban lúdfertályt árul, tudom hogy ad pecsenyét. Én odaadom neki valamennyi hagymámat érte.

De a Paczal János sem maradt hátra.

– Én csak egy szót szólok a Przepiorka komának, s itt lesz a tormás virsli, amennyi csak kell. Bor is lesz hozzá.

A Miska cigány is tudott valamit adni.

– Mink meg kitarthatjuk muzsikával a lakodalmat.

– Úgy bizony – szólta a tenyerébe csapkodva a Panna. Kitarthatjuk mi magunk az egész lakodalmat, nem szorulunk senki nagy urasaag szeep graaciaajaara. Ne feeljen semmit Zszusza neenő! Mink is ott leszünk akkó! Veegig muzsikaaltatjuk magunkat az utcaan. Sohase laattak a Staacio utcaaban olyan galoppaadaat!

– Haj no! Ádam bacsí – noszogató Frányó, könyökkel oldalba taszigálva az öreget. – Csak kicsi kurázsi.

Az öreg azt sem tudta: égen van-e vagy földön.

– Olyan nevetethnékem van... Mintha belülről csiklandozna valami. Mit mondasz, te drágám?

Zszusza félrefordítá a fejét, a kezét a szája elé téve.

– Oh, én úgy szégyenlem magamat!

Az Ádám eléje lépett, az arca úgy ragyogott, olyan piros volt, hogy szinte elmúltak róla a ráncok. A kezét eléje nyújtá.

– Hát megkérelek szépen? Ennyi tisztességes ember füle hallatára.

– Akarsz-e az én hitvestársam lenni? Szeretetből hozzám jönni? Velem örök hűséget esküdni? Holtomiglan, holtodiglan!

Nagyon érzékeny jelenet volt ez! Azért, hogy a vőlegény és menyasszony két öreg ember volt, s a násznép csupa koldusokból állott.

Hanem az a prózai diurnista egészen elrontotta az egész poezist. Való is az ilyenek szerepet osztani.

Odalépett a két öreg közé, s kétfelé tartotta őket.

– Csak rendén! Fiatal szerető pár! Ne olyan sietve! Még nincs itt a pillanatja az ölekezésnek. – Nem megy ám ez olyan könnyen, mint a színpadon, hogy „szeretsz-e?” – „szeretlek!” – „No, hát menjünk a pap-hoz!” A szent házasságnak teketóriái vannak. A jegyeseket előbb háromszor kihirdetik, három vasárnap. – Ha pedig mi három hétig várunk a lakodalommal, azalatt a szegények házában régen betöltötték az üres helyeket; mert szegények dolgában gazdagok vagyunk, titeket pedig azalatt

Tarafás Bazilius uram kitesz az utcára. – Azért mármost hát én következem. Én tinek se pénzt nem adhatok, se bukéttal nem kedveskedhetek; hanem azért mégis hozok valamit, amire legtöbb szükségetek van. Nálam *kitelik az a maga foltjából*. Én rögtön elmegyek a főtisztelendő prépost úrhoz, s kikönyörgöm számotokra a dispenzációt. Azzal aztán holnap mindjárt mehetek az oltárhoz, megtarthatjátok a lakodalmat, s aztán megkezdhetitek a nászutazást – a szegények házáig. – Most szabad már ölelkezni.

De a két öreg nem egymásnak, hanem a közbekerült Makárnak borult a nyakába, s azt csókolták össze-vissza.

– Köszönöm, köszönöm – dörmögé Szüköl Makár. – De az a múltkori csók talán mégis jobban esett.

Huszonharmadik fejezet

A titkos költő és az ő hallgatósága

Az egész társaság mind sietett kimeríteni a magasztalásai tárházát Szüköl Makár irányában. Ő volt a csoda jóltevő. – Lám, hogy még egy diurnistának is lehet jóltevőséget gyakorolni. Van egy világ, amit ő is protezsálhat. A fénybogárnak is van *szférája!*

– Csak nagyon kérem, hogy ne tessenék erről nagyon sokat beszélni – szabadkozék Makár –, mert ha kitudódik, hogy én dispenzációkat „*sollicitálok*”, ezért kemény megrovást fogok kaphatni „*hivatalbeli hatáskör túllépése*” miatt, s könnyen „hátralépővé” tétetik a várt kineveztetésem.

Azzal iparkodott is jelenlétét befejezni.

Azt azonban mégsem tartá lelkiismeretbe vágó ténynek, hogy a Lidi kisasszony kézszorítását elfogadja.

S ez nem olyan illemszabály szerinti kézszorítás volt, aminőt a „fion” társaságokban szokás váltani, könyököt kifelé, kézfejet befelé fordítani, hanem igazi, őseredeti, meleg kézszorítás, teljes izomzattal.

– Van-e önnek ma este üres ideje? – kérde Lidi kisasszony.

– Nekem?

– Eljöhötte hozzám egy csésze teára?

– Én? Ide? A kisasszonyhoz?

Lidi kénytelen volt elmosolyodni a nagy fiú zavarán.

– Hát, lássa: én ma utolsó nap vagyok itt; holnap beállok a divatkereskedésbe, ahol minden ellátást készen kapok: más fog kiszolgálni; én csak az üzlettel foglalkozom. Még van itthon *maradék* teám, *maradék* rumom és *maradék* kétszersültem, azt el kell fogyasztani.

– Hehehe! – Nevetett a másfélszemű emberke. – Tehát „*kárlátóba*”. Ma mindent el kell fogyasztani, hogy tiszta munka legyen.

Dehogy van ma este dolgom. Azaz, hogy van. De nem hivatalos. Hogyne jönnék el? Ha kegyed megengedi. Csókolom a kezeit!

Ettől a kítüntető meghívástul egészen szeleburdivá lett a Szüköl Makár.

Szinte látható volt az ellenhatás a Paczal János ábrázatján. Csak úgy pödörgette a hegyes bajuszát.

Lidi kisasszony vette azt észre.

– Hát Paczal úr nem jöhetne el szintén egy csésze teára?

A szíves meghívás helyreütötte a szimmetriát. János abbahagyta a nehezeltő bajuszpedrést. Áttért a kevélykedő pofaszakáll simogatásra.

– Köszönöm a kegyes meghívást, de máskorra tartom fel ezt a szerencsét. Miután ma egy igen nevezetes fogáshoz készülök. Ma megcsípem a Przepiorka Straduariusát.

– Hogyan? hogyan? – kérde Lidi kíváncsian.

– Bocsánat! Ez azon titkok közé tartozik, amiket még Lidi kisasszony előtt sem tárhatok fel. Csak azért jeleztem a tényt, hogy holnap aztán senki se csodálkozzék, ha görnyedni fog a lakodalmas asztal füstölt húsne-műektől, s senki holmi trikókrul vagy korrupcióru ne hallucináljon. Gyerünk, diurnista úr!

S miután neki magának menni kellett, a diurnistát is magával vitte. Akár csak a pók a legyet.

Vasárnap lévén az idő, az egész társaság kiült a folyosóra, s ott folytató a Kaporék szép jövendője fölötti ábrándozást.

Pontban nyolc óraker kopogtatott Szüköl Makár Lidi kisasszony kamrácskájának ajtaján.

Nagyon ki volt csípve ez alkalomra. Zergeszínű madapolán inggallér, tarkítva felkantározott lófejekkel és összetekert lovagkorbácsokkal, volt kihajtva a veres nyakravalójára: a legújabb fazon szerint. A szalonkabátja kissé fényes volt a régiségűtől; de ahol a moly lyukat rágott rajta: az gondosan be volt tópolva. Hogy a cipői közül a jobb lábba valónak más szabás-mintája volt, mint aminőt a bal lábán viselt: az valószínűleg tévedésnek az eredménye.

Lidi kisasszony már várt reá. A hímzőasztal át lett alakítva teázó asztallá. Azon volt felhalmozva tányérkákra írósvaj, szalámiszeletkék, kétszersült, a kellemes illat, ami a konyhába belépéskor már megütötte az embernek az orrát, azzal kecsegtetett, hogy még sült burgonya is lesz!

Ah ez a kedves sült burgonya illat! Mikor az ember egy ilyen félig barnára pirított fakó fickót az öklével kétfelé tör, s aztán annak a sárga közepéből kiparázó gőz fölé tartja az arcát! Arábiának minden fűszere elülhet emellett!

– Kisasszony! Én örök hálára érzem magamat kegyed iránt lekötelezve. Tudja-e azt kegyed, hogy ez az első eset életemben, hogy engemet valaki teaestélyre meghív!

– Az bizonyosan onnan van, hogy kegyed maga nem keresi az ismeretségeket.

– Az már igaz. Ezt eltalálta. Akiket én ismerek, azokat én nem szeretem, akik pedig engem ismernek, azok meg engem nem szeretnek.

– Látja ön: én az első tekintetre felismertem, hogy önben nem az a száraz, üres lélek lakik, akit a külső megjelenés mutat. Én mernék rá fogadni, hogy ön odahaza, mikor a hivatalból megkerül és egyedül marad, verseket ír.

– Hahaha! És novellákat úgy-e? De hát honnan találta ezt ki?

– Éppen a külső viseletéről. Csak akiben egy költő vagy egy művész lakik, az érzi magát feljogosítva nem törődni vele, hogy a kalapja hány helyen van behorpadva.

– No lám! Milyen éles esze van! Mintha nem is varrónő volna! Hát ha kegyed magától ki nem találta volna, én magam vallottam volna azt be kegyednek, úgy van biz az! Mikor a karmentőt ledobom a hivatalban, s a makulatur papírokat, amiknek még a hátára lehet írni, zsebredugom: nem megyek én se kocsmába, se kávéházba, hanem sietek haza a szállásomra. Az az egyedüli luxusom, hogy egyedül lakom. Egy kis padlásszobában, aminek az ablakából a veres cserépfödélre, a rézcsatornára van kilátás. Aztán a csatorna szélén túl emelkedik még föl egy nagy ákácának a koronája. Az télen-nyáron tele van verebekkel. Odagyűlnek éjszakára, nagy csiripeléssel. Az az én hallgatóságom: az én közönségem. Azoknak olvasom én fel az én költeményeimet, regéimet. S mentül jobban csiripelnek, annál jobban meg vagyok elégedve: azt hiszem, hogy nekem kiáltoznak „Bravo, bravo, fuora!” Télen, mikor fehér a háztető a hótul, akkor kenyérmorzsákat hintek az ablakom párkányára. Arra a verebek odajönnek, sorba ülnek a párkányra. Ez az elit publikum; a többiek a hosszú rézcsatornát lepik el: ez a karzati populé. Én aztán eldekklamálom előttük az én elmeszüleményeimet: azok hallgatják, a tollaikat rázva, igazgatva, a fejüket előre-hátra forgatva, akárcsak a hölgyek a páholyban, s aztán mondogatják egymásnak, hogy „Ennél bizony akárhány rosszabb előadást láttunk az arénában”. Hát ez az én mindennapi mulatságom.

– Hát úgy magasabb értelmi fokon álló lényeknek nem szokta ön a műveit felolvasni?

– Ugyan hol venném őket?

– Hát például nekem. – Hanem előbb igya meg ezt a csésze teát. Cukrot, rumot saját tetszése szerint tegyen bele.

– Ha kegyed saját kezével tesz bele „egy” darabot, attul az nekem egészen édes lesz. Rum pedig fölösleges a teához, mert ha én egyszer felolvasok valamit, attul egyszerre ittas leszek, de olyan ittas, mint más ember, ha reggelig korhelykedett.

– Hát tán hozott is magával valami felolvasni valót.

– Amiről még eddig csak az ég verebei tudnak.

– Az nagy megtisztelés lesz rám nézve.

– Higgye el, hogy azt senkinek kegyeden kívül meg nem tenném. Ha százasokkal fenyegetnének, még akkor sem. Azzal elővont a belső zsebéből egy összehajtogatott papírt, ami első tekintetre azt látszott hirdetni, hogy valami adóbevallási ív; hanem aztán, közelebbről nézve, elárulá, hogy a kitöltött rovatai valami kötetlen poémát tartalmaznak. Lidi kisasz-

szony leült az ágya szélére, a Csicsonka fejét az ölébe vonva, nehogy a kis fruska nevetni találjon, amíg a felolvasás tart.

Makár úr helyreigazítja a manchettjeit és olvasott.

A BOGÁNCS ÉS A FÁJVIRÁG

Mese

Van egy nagy főváros túl a Morva vizén, és annak van egy pompás sírkerje, amelybe csak a nevezetes embereket temetik, akik vagy elég gazdagok arra, hogy maguknak márvány síremlékeket emeltessenek, vagy olyan híresek, hogy az utókortul követelhetik, hogy az ő szobraikat kőből kifaragtassa.

Azok a híres megholt emberek ott is együtt tartanak, egyik sorban fekszenek a híres hadvezérek, akik sok ütközetet megnyertek vagy elvesztettek, ami egyre megy; a másik csoportban a nagy gyárosok, akik milliomokat szereztek; megint odább a közkedveltségű zeneművészek, akik egymással szembenézve, márvány kezeikben érchegedűket tartanak, s úgy várják a nagy karmester intését, hogy mikor kezdjék rá a túlvilági hármasszimfóniát. Egy sor pedig a költők számára van felhagyva, akik békében fekszenek egymás mellett: – gond van rá, hogy valami kritikust oda ne temessenek közéjük, aki őket háborgathatná.

Egyszer láttam, mikor két híres költőt temettek el ebbe a hosszú sorba. A dísz-sírhelyet meg a dísz-emlékkövet a város ajándékozta a maga költőinek, akiket holtuk után meg szokás becsülni, hanem már az, hogy a sírjaikra virágokat is ültessenek, nem a városi tanács gondja.

Így történt az, hogy az egyik költőnek a sírja bizony virág nélkül maradt; azon módon, ahogy felhantolták. Nem maradt senkije a földön, aki szeretete volna. Ez afféle meséket írt, amiken a gyermekek mulatni szoktak, s amiken a szegény emberek nagyokat nevetnek, amiket az öreg anyókák szentül elhisznek, azt gondolják, igaz történet, az okos emberek pedig azt mondják rájuk, hogy mesebeszéd, bolondság!

Hanem azért a gyerekeknek meg a szegény embereknek csak ő volt a kedvencük. Azért is maradt a sírja virágtalanul, mert a gyerekeknek nem szabad hazulról elcsatangolni, a szegény embereknek meg más dolguk van, mint hogy ők virágokat ápoljanak a temetőben.

Annál pompásabb virággy termett a szomszéd sír tetején, ahol a másik költő volt eltemetve. Ezt nagyon szerették, mert a szép asszonyokat magasztalta, s a szép asszonyokkal együtt a cethalat meg a selyembogarát, mivelhogy a karcsúságukat a halcsont, a szépségüket pedig a selyem teszi tökéletessé. Azért is, aki csak szép asszonynak akarta magát tartatni a nagy városban, az mind kiment a költő temetésére, s veresre sírta a szeméit.

Hét szép delnő pedig fogadást tett, hogy kedvenc költőjüknek a sírját teleültetik nefelejccsel, fájvirággal és boglárkával, s naponkint, ahogy a sor rájuk kerül, egy közülök kimegy a temetőbe, a közérővel ültetett virágokat megöntözni: ezt nem bízzák a kertészlegényre.

Meg is tartották a fogadásukat tavasztul nyárig, pontosan és lelkiismeretesen. A sok fájvirág felnőtt, olyan volt, mint egy ágas-bogas gyertyatartó, szép átlátszó üvegforma száraival, mindenféle színben lángoló virágkelyheivel, s ugyancsak hirdette a költő dicsőségét, akit az általa felmagasztalt szép asszonyok még holta után is szeretnek.

Ezalatt a másik sírnak a közepéből pedig kinőtt egy magányos bogáncs. Nem ültette ezt oda senki. Ez úgy szokott felnőni a puszták közepén; ez a feledékenység virága. Nem öntözte, nem ápolta senki, mégis kihajtotta csipkés leveleit, előtolta nagy bozontos gombalakú virágát, ami tüskés pikkelyek közül piros bojtot fejleszt széjjel. Gyönyörű virág ez! Ha olyan paraszt szokása nem volna, hogy csak az útszélen meg az avaron szeret tanyázni, rég a díszkertekben nevelnék üveg alatt.

A fájvirágok a szomszéd síron csúfolódva integettek a tüskés szomszédhoz.

– Ej ha! De kitett magáért a pórköltő sírja! Milyen szép burját nevelt fel a tiszteletére. Egészen ő hozzá méltó. Hogy tűri meg a kertész ezt a dudvát a mi közelünkben! Tán egy számárra vár, aki lelegetlje.

– Ne csúfolódjatok velem, üvegszárú szép virágok! – felelt nekik a bogáncs.

– Engem nem ültetett ide ember keze, engem nem öntöz más, mint az ég harmatja. De én őrzöm az én jó barátomnak a porait magam jószántából, akivel értettük egymást. Ő az én dalnokom, én az ő virága. Mély föld alól törtem elő, s lemegy a gyökerem egész az alvó porkig, még a vihar se téphet ki innen!

Egyszer aztán, mikor nagyon meleg napok jöttek, azt mondá a hét öntöző hölgy közül az egyik:

– Ejh, én bizony sajnálom ma befogatni a lovaimat, kifárasztani a temetőig. Hisz ha egy nap nem kapnak is vizet a virágok, másnap majd annál jobban esik nekik, ott van a barátném, a numero kettő, az majd holnap megöntözi.

A numero kettős szép hölgy pedig azt gondoló magában:

– Ejh, ha én ebben a nagy melegben kimegyek a temetőbe, olyan fejfájást kapok, hogy egész éjjel nem alszom tőle. Hisz holnap majd úgymegöntözi a numero három.

A numero hármas szép delnő pedig azt mondá magában:

– Ejh, de kár volna ma öntözni, mikor az újságban az áll, hogy az időjós nagy esőzést jövendölt. Hisz ott van még a másik hat barátném meg a menyei felhők. Ha nem csurran, cseppen.

A fájvirágokat aztán nem öntözték meg sem a szép hölgyek, sem az égi felhők, azok lelankadtak, elhervadtak, a sír szélére hajtották le kókkadt virágkoronáikat; nefelejcsnek, boglárkának még a gyökere is kiszáradt. A magányos bogáncs pedig embermagasra nőtt a rekkenő aszályban, dacolva égető nappal és forró szelekkel; szétmeredő ágain virított a koldusok rózsája teljes pompájában, amikor én láttam. Tőle hallottam ezt az egész történetet.

Lidi kisasszony nagy figyelemmel hallgatá a mesét, de még a Csicsonka is mozdulatlan tudott maradni erre az időre.

A felolvasás alatt egészen átalakult a vézna emberke. Elfeledteté a hunyorgó félszemét, a savószínű bajuszát, az esetlen alakját.

– De hisz ez igen szép volt – mondá Lidi kisasszony.

– Van ilyen több is – mondá Makár öntudatos arcragyogással.

– Mért nem adja ön ki?

– Kiadni? Hol?

– Valami hírlapban.

– Az Isten engem attul őrizzen meg! Hiszen ha „én” valamiféle poétai terményt napfényre hoznék, úgy elvernének, mint a kétfenekű dobot. A kritikusok azt mondanák, „Hogy mer meséket írni egy *diurnista*?” – a hivatalnokok meg azt mondanák „Hogy mer egy *diurnista* meséket írni?” s innen is kidobnának, meg amonnan is.

– Hát csak úgy cél nélkül irogat ön?

– Oh nem, drága szép kisasszony. Elmondom igazán. De nagyon kérem, hogy el ne mondja senkinek, mert ha kipattan a dolog, holt ember lesz belőlem. Hát – a hivatalfőnököm ugyanabban a házban lakik, ahol én, ő az első emeleten: én pedig a padlás-szobában. Annak van egy szép leánya.

– Ahá! Értem.

– Annak szoktam én ezeket az én meséimet elmondani, amikor a kertbe lejön – a dajkájával.

– A dajkájával? Hát hány esztendő s a kisasszony?

– Úgy három és négy év között lehet. Hát az engem nagyon szeret. Ha meglát, már messziről kiált elém: „Mondjon szép mesét, Makár bácsi!” Hát majd ha én nekem egyszer annyira felviszi Isten a dolgomat, hogy a ranglajtorján felkapaszodom a titkári állásig, akkor kiadhatom egyszerre a két kötetre szaporodott költői elbeszéléseimet. Akkor már nem csúfolnak ki érte. Akkorra a kis leányból is nagy leány lesz. Hát aztán lehet még belőle valami. – Tizenöt esztendő múlva.

Ilyen emberek is vannak még a világon!

Huszonnegyedik fejezet

„Necessitas” mester s egyéb titkok, amiket nem szabad továbbadni

A felolvasás idejét azonban nem töltötték a leányok hivalkodással. A holnapi nevezetes nap sok tennivalóval látta el őket. A Gagyláné virágos merino ruháját át kellett alakítani az „arany menyasszony” természetéhez. Azt a Csicsonka szétfejtette, a Lidi újraszabta, s aztán a darabokat ismét a Csicsonkának kellett összevarrni. A Lidi ezalatt maradék selymekből a főkötőt illesztette össze.

A Csicsonka kezében nagyon lassan ment az öltögetés. („Nem szokta cigány a szántást!”)

– Ha nekem is adna Lidi kisasszony tút, cernát, meg gyűszűt, hát talán én is tudnék segíteni a varrásban. – Ajánlkozék Makár úr.

Lidi kisasszony nevetett rajta. Már csak a tréfa kedvéért is megtette, hogy előadta Makár úrnak a kívánt varróeszközöket.

De hát nem lett azon mit nevetni. Makár úr olyan szabályszerűen tudta a tűzőgetést, öltögetést, agyonvarrást, sebesöltést, mint a legeminensebb szabólegény.

Lidi kisasszony nem titkolhatta el előlötti csodálkozását.

– Hát már ezt ki tanította önnek?

– Hja! Derék majszterem van nekem! – Az több legénnyel dolgozik, mint a Nagy-Kristófbeli nagy szabó. *Majszter* „Necessitas”-nak híják.

– Sohse hallottam a nevét! Hol van a műhelye?

– Ohó! Ezer műhelye van! Minden utcában van. Csakhogy persze nincs cégére kiakasztva, mert nincs engedélye a várostul.

– Akkor az nagyon gazdag lehet.

– Nem gazdag az, mert ingyen dolgoztat.

– Hogy én azt nem ismerem.

– Dehogy nem ismeri a kisasszony! Hát mikor egyszer-egyszer kezdem már magam is észrevenni, hogy a posztókabátom nagyon kopott már, a kollégáim nagyon csúfolnak miatta, akkor tanácsot tartok Necessitas mesterrel. Azt mondja: „Édes Szüköl Makár! Te tanultad a kétszer kettőt, tudod, hogy kilencet a semmiből nem lehet kivenni: kölcsönkérni pedig veszedelmes dolog. Tudod mit. Ennek a te egyetlen szalonkabátodnak csak

a külseje van megkopva, a belseje vadonatúj, ha megfordítanák, egészen új kabát lenne belőle. Csakhogy az ilyen műtétért megint a szabó fog igénybe venni feltalálhatatlan számú forintokat. Vedd a tollkésedet, fejtsd szét a kabátot, aztán végy tűt, cérnát és varrd össze szépen magad.” Szüköl Makár megfogadja májszter Necessitas bölcs tanácsát, s így teremt magának az ócska kabátból új kabátot, egy forint ára új belés hozzáadásával.

– Már most tudom, hogy ki az a „*májszter Necessitas*” – monda Lidi kisasszony, amin aztán mind a ketten nevettek.

És valóban nagyon jó segítség volt Lidi kisasszonyra nézve látogatójának közreműködése. – Ejh! ha az divatba találna jönni, hogy a teaestélyre meghívott gavalléroknak tűt, cérnát, varrnivalót adnának a kezükbe a bájos delnők, hogy ne unják magukat!

A kakukkos óra azonban már háromnegyedet huhukolt tíz felé, Lidi kisasszony gyöngéden figyelmezteté a vendégét.

– Nem aggasztja önt a kapuzárás közeledése.

Tudta jól, hogy annak a kapunyitásért járó összeg sem áll a „*dies nefastus*”⁵-on rendelkezésére.

– Oh, az engem nem aggaszt. Én a kapunyitásért nem fizetek. – Ingyen teszi meg a házmester?

– Ingyen nem. De viszonzóság alapján. – Miféle viszonzóság lehet az?

– Hát a házmesternek van egy nyomorék fia, aki nem járhat iskolába, én azt tanítom írni, olvasni. Ezért aztán kapok viszonzószolgálat fejében szabad mosást, takarítást és kapunyitást.

(„*Do, ut des, facio, ut facias*”. „Adok, hogy adj, teszek, hogy tégy”.)

Lidi kisasszony egészen helyeselte ezt a jogelvet. Ez képezi a szegényeknek a gazdagságát, „*Teszek, hogy tégy*”.

– Hanem bátor vagyok tiszteletteljesen figyelmeztetni a kisasszonyokat, hogy ezek felől az én mellékes működéseim felől ne méltóztassanak senkinek beszélni, mert ha ezek kitudódnak, én a „hivatalos tekintélyt lealacsonyító üzelmek” gyakorlásáért akkora hivatalos orrot kapok, hogy pályázhatok az állatkerti elefánttal.

S azzal vígan folyt tovább a munka.

A mai est az egész „zöld paradicsomban” igen hosszúra nyúlt. Mindenkinek adott valami foglalatosságot a holnapi nevezetes ünnepség, a Kaporék lakodalma. A Gagyuláné sütötte a peracet. A Ritka Panna kukoricát pattogatott. Zsuzsa asszony az Ádám tisztáját vasalta. (Az öregnek korán le kellett feküdnie, mert a kabátját elvitték a szomszéd szabóhoz, hogy új

⁵ dies nefastus = házbérfizetés napja.

gallért varrjon rá, a csizmáját pedig a csizmadia komához, aki azokra új talpat fog önteni. Reggelre minden meglesz.)

Éjfél felé a Zsigáék is hazakerültek, azok aztán odalenn a pincében elpróbálták az új népszerű nótát: „Hallod-e te, kőrösi kislány, kőrösi kislány! kőrösi kislány!”

Amint ezt a nótát meghallotta a Ritka Panna, mindjárt utána kezdte dalolni, az elragadt a Gagylánéra, az ilyen fülbemászó nótának ördöge van, még Zsuzsa néne is el hagyta magát általa csábítani, ami aztán a Csicsonkának teljes jogot adott, hogy ő is hozzákezdjen a danoláshoz, maga után rántva Makár urat, ki szörnyű hamis hangon, de becsületes jóakarattal kísérte a dallást, míg elvégre maga a Lidi kisasszony is belevegült, szelíd pianó zengésű hangjával, s úgy énekelte az egész „zöld paradicsom”, hogy „Jaj, jaj, jaj! Jaj az átkozott! Úgy szeretett, majd megevett, *mégis elhagyott!*”

Fogadni lehet rá, hogy a távollevő Frányó és két tucat kebelbarátja szintén ugyanezt a nótát harsogtatták végig az utcán, míg egy jóltevő konstábler valamennyit be nem kísérte az áldott dutyiba, ahol olyan jól lehet aludni – és ingyen.

Huszonötödik fejezet

Nagyszerű előkészületek

Elérkezett a nagy nap reggele. A mosókonyha egészen át lett alakítva. Teknőt, vaskatlant, szapulót felhordtak a padlásra, a Kaporék asztalához hozzátoldották a Gagyláné asztalát, s leterítették szép veres abrosszal.

Annyi mindenféle lett már összehordva, hogy a két asszony, a Gagyláné meg a Panna alig győzte elhelyezni.

A Zsuzsa ezalatt a Lidi kisasszony kamrájában volt, azt ott öltöztették.

– No lelkem, minden rendben van – monda Gagyláné. Többet is adott az Isten, mint amennyire számítottunk. Itt a nagy tál tormás kalbász a konstábler hentesétől, a zsidóasszony egy egész sült ludat küldött, pedig szegény részt sem vehet a lagzinkban. A *kávébáberli* küldött egy kuglófot, meg egy kanna kávéját. Pompás kuglóf! Mandulával, mazsolával sütve. A szatócs átellenből megemberelt bennünket borral, meg likőrrel.

– Most látszik csak, hogy mennyire szerette a jó Kaporékat minden ember, aki csak ismerte.

– Hát a percc hol van? – kérde Panna.

– Azt majd csak akkor öntjük meg, amikor az esküvőről visszajövünk. Addig eláznék.

– No meeg een is hoztam valami csemegeet. Azzal egy kosár almát leplezett le.

– No még alma is lesz! Milyen szép piros törökbálint! Azt ide rakjuk egy tányérra, hogy jól lássék.

A két cigánygyerek eközben hordta össze a székeket, innenonnan a szomszédbul, s rakta az asztal mellé. Ahány szék, annyiféle alakú volt.

– Mi nincsen még?

– Poharak nincsenek még.

Erre a szóra nyitott be a Frányó, a hátán egy kosár, tele mindenféle színű poharakkal.

– Micsoda? Nincs klázli? Hát e kutya?

Azzal kirakta az asztalra az üvegművészet remekeit. Volt olyan, amelyekre rózsák, tulipánok, más pedig, melyre nemzeti címer volt festve.

– Ez a menyasszonykának. Ez a vőlegénykének.

– De össze nem kell törni, mert üveges visszakupja magának.

Erre a Lidi kisasszony jött elő a benyílóbul.

– No! felöltöztetem a menyasszonyt. Olyan, mintha skatulyából vették volna ki. Húsz esztendővel fiatalabbnak látszik. Senki sem mondaná, hogy nem igazi „helyre” menyecske. Panna kíváncsi volt rá.

– Haat meer nem jön elee? Hadd hatnók.

– Addig nem illik neki kijönni, amíg a násznagyok itt nincsenek. Aztán még a vőlegény sem került elő.

Gagyulánének éles hallása volt, neszelte már az öreg lépéseit. – Csak emlegetni kell, az is mindjárt itt terem.

Ő volt az, aki belépett a konyhaajtón – senki más. De pedig alig lehetett ráismerni. Az arca simára borotválva, a bajusza kikelve, a haja megnyírva, oldalra fésülve, a kabátján új bársony gallér, a zsebéből ezüstcsillámú óralánc fityegett elő, még a csizmája is ki volt fényesítve.

– Utcu lelke! – kiálta fel Panna. – Adaam baatyó! De ki van csípve. Az ember majma raa se ismeer.

Az öreg pironkodva mosolygott, a két keze szétállt, mintha félne magához hozzáérni.

– A bizony! Egészen kiforgattak magambul. A borbély szomszéd úgy megnyírt, úgy megborotvált, hogy nem is merek a fejemhez nyúlni. A szabó szomszéd új gallért varrt a kabátomra bársonybul. A csizmadia komám meg új talpat ütött a csizmámra, ki is fényesítette. Meg utoljára az lczig, a zsidóasszony fia is rámerőtetett egy óraláncot. Órájának kell lenni minden vasútinak, hát hogy lánc is legyen. Most úgy nézek ki, mint egy sáfár. – Még a bajusza is ki van pederve – mondá Panna.

– Csakhogy az egyik ága *csurgóra* áll. – De annál hegyesebb a másik.

– Az dukál vőleginynek – bizonyozott Frányó. – Én is kipödrök bájuzsomat, magam lakodalomkor – majd ha lesz.

– Micsoda? Frányó! – Kötődék Panna. – Mátka vagy bajusz?

– Hum! Matkat könnyű kapni, de bajuszt nehéz!

Ezenben a klarinétos is előjött a pincelakásbul, a gyerekeket dorgálva.

– Hát tinektek, rajkók, hol a hegedűtök? Ma az Ádám bácsinak meg a Zsuzsa néninek hegedűltök.

A két gyerek sietett a zeneszereit előkeresni az ágy alól. Ott legjobb helyen vannak.

– Hadd látom, jól van-e stimmolva? Hát te bibast, csak három húr van a hegedűdön?

– Mert a negyedik leszakadt – menté magát Ferke.

– Hát mért nem mondod?

– Minden nap mondom a dádénak, mindennap azt mondja a dádé, hogy majd vesz rá húrt, de nem cselekszi.

– Mert mindig akkor kérsz, amikor nincs.

– Hát akkor kérjek, amikor „volt?”

– No hát hadd hallom, hogy húzzátok el azt a szép komáromi nótát. A két gyerek fogta az álla alá a hegedűjét, s neki ereszté a vonót. A komáromi nótának a szövegét is szokták énekelni a zenészek.

*„Jaj de sakad ezs a húr!
Majd megfizset ezs azs úr!
Azs úr Isten éltesse
Azs új házastársakat!”*

– Jaj de jól tudják az ártatlanok! Nagyon jól van! Ezekből lesznek a csudagyerekek.

Azzal gyöngéden belemarkolt a Miska bozontos göndör hajába.

– Ha meghalok, te rád hagyom Budapest városát!

– Hát nekem mi marad? – ungorkodék a Ferke. Azt pedig pofonlegyinté az apja.

– Ne osztozz! Neked hagyom egész Európát.

– Hát annak a kicsinek odalenn? – szorgoskodék a Miska.

– Arra ne legyen gondod! Az zseni! Annak hagyom az egész nagyvilágot.

Közbejött a Csicsonka, aki az anyja fehér ruhájába volt öltözve. Egy kicsit *sleppelt* utána, de most éppen ez a divat. Három virágcsokrot hozott, amikért a virágágyainak minden díszét kifosztotta.

– Itt vannak a bukétok.

– Jól van, kisleányom – monda Lidi –, a menyasszonynak valót vidd be Zsuzsa néninek, a nyoszolyókét hadd künn. Az egyik nyoszolyólány te fogsz lenni.

– Hüh de sokra vittem.

Azzal betáncolt a Lidi hálókamrájába.

– No hát Ádám apó – szólt Gagyláné, egy kis elismerést provokálva –, meg van-e elégedve a lakodalmas asztallal? Nem jól felterítettünk?

Az öreg csak a fejét lógatta, s az orra hegyét nyomogatta a mutató ujjával.

– Én még mindig nem hiszem, hogy mi költjük el ezt a vendégséget.

– Hát mi a tatár?

– Hát – elgázolja a lokomotív. Mikor hozzá akarunk ülni, egyszer csak jön: „rum-rum-rum”, hamis vágányra került, s mindnyájunkat össze tör-zúz.

– Isten őrizz minket attul!

Megelőző kopogtatás után nyílt az ajtó, jött az egyik násznagy: a konsztábler. Valami táská volt nála, amit úgy tartott a kezében, mintha szeretne tőle elszökni.

– Adjon Isten, ami nincsen. – Szólt a beköszöntése. Amire Panna, magyar szokás szerint, azt felelte, hogy: – Vegye el, ami van.

(Érték ez üdvözlésváltás alatt: előbb a jót, aztán meg a rosszat.)

– Hát csak magában jött? – szólítja meg Lidi kisasszony. Hát a másik násznagy hol van?

– Nem vagyok én őriző pásztor a diurnistának – mondá bosszúsan a konstábler. Az bizonyosan a dispenczió után szaladgál.

– Bár csak el ne késnék velem.

– Nem kell azt féltetni. A diurnista olyan pontos, mint a harmadnapos hidegletelés. Ha kieszközölte az irodafőnöknél az indokolt szabadságot, percre itt lesz.

– Hát abban a táskában mit hozott?

– Ugyan ne kérdezze, Lidi kisasszony. Hisz emiatt késtem magam is ennyit. De majd megesz a mérég. Már megint esett rajtam egy „stikk”.

– No mondja meg, ki bántotta?

– Hát hol bántanának engemet másutt, mint a hivatalban. Tegnapelőtt említettem ugye, hogy egy képviselő úr az országházban szörnyen befűtötte a poklot a fővárosi rendőrség alá, amért jobban nem vigyáz az általános elterjedt erkölcstelenségre. Ez a legszigorúbb rendszabályok alkalmazását vontta maga után. Az alkaptány úr odahivatott engem magához, s így szólt hozzám: – „Hallja maga Paczal János, maga a legszemesebb valamennyi között, maga ország-világlátott ember, aki meg tudja különböztetni a babot a borsótól, hát most azt vetik a szemünkre a honatyák, hogy a rendőrség nem ügyel arra, hogy az erkölcstelenség a szükségelt fokon felül el ne terjedjen a fővárosban. Ennek az előmozdítására szolgálnak leginkább mindenféle figurák, amik félig vagy sehogy sem felöltözve láthatók a boltok kirakataiban. Ezeknek a nézegetése csábítja a nemes fiatalságot a gonosz útra, s az okozza, hogy az ifjak elidegenednek a szent házaselet áldásaitól. Hát már most járja végig a várost, Paczal János, és ahol ilyen szeméremsertő módon leleplezett alakokat talál, azokat rögtön kobozza el. Hiszen csak tudja, hogy miről van szó?” – „Én ne tudnám?” – Rögtön nekiindultam. Estig teleszedtem ezt a nagy tarisznyát, ahol csak egy boltban találtam kirakva, mind begyúrtem, s vittem nagy diadallal az alkaptány úrhoz.

Lidi kisasszony azt kérdé tétovázva:

– Itt maradhatok én?

– De jó lesz, ha egy kissé félrefordul. – Hát amint a táskát kinyitom az alkaptány úr előtt, s az belenéz, előbb akkorát kacag, hogy majd a fején esett ki, azután meg a mestergerendáig ugrik fel dühében, s azt mondja: „Óh maga háromemeletes...!” De csak háromemeletesnek ne mondott volna. „Mi a fittyengő frányát szedett maga itten össze! Most rögtön hordja

vissza, akiktől elkobozta.” Pedig hát én csak jól értettem. Vissza kellett hordanom szégyenszemre a boltosoknak a figuráikat, de egynek nem akadt gazdája, az azalatt megbukott, elszökött. Annak a figurája itt maradt.

Azzal a táskából kihúzta a János a botrányos öltözetlen alakot.

Hát arra minden ember elkezdett nevetni, aki csak meglátta. Csak a Lidi kisasszony nem nevetett, aki nem nézett oda.

– János bácsi. Hisz ez egy gyerekjátékbaba – mondá Panna.

– De egészen meztelen! – kiálta János, nem engedve az igazságából.

Erre aztán a Lidi kisasszony is elkezdett mosolyogni, s szelíd hangon kérlelé.

– De édes konstábler úr. Ez egy igen ártatlan portéka, amivel a kisleányok játszanak.

– Elhiszem, de azért mégis ez az, aminek a látása a fiatal embereket a házasságtul visszariasztja.

A rengeteg nagy hahotára kiszaladt a Csicsonka a hálókamrából. Csak ő nem tudta, hogy min nevetnek, s nagy szemetszájat tátott, amint a konstáblert ott látta a közepen állni, a markában egy nyakánál szorongatott nagy gyerekbábot emelgetve. – A többi meg mind nevetett.

A János aztán jónak látta alászállni a hivatalos méltóságbul, s a Csicsonkának kínálta a babát.

– No, nesze! Ezt neked hoztam.

A Csicsonka mélyen megsértődött ez ajándékhozatal által.

– Kell is nekem – duzzogá hátat fordítva.

– No lám! Ez is elriad tőle.

– Hátha nem ez az, amit össze kell gyűjteni, akkor én nem tudom, hogy mi az, ami a fiatalság erkölcsait megrontja.

Azzal visszadugta a veszedelmes figurát a táskájába. Lidi kisasszony halk hangon mondó a konstáblernak.

– Önben, úgy látszik, hogy erős szatirikus hajlamok vannak. A konstábler nem felelt rá semmit, csak a bajusza hegyét pödörgeté és mosolygott. Hát valaki mégis kitalálta, hogy ebben a tévedésben több lesz a maliciózusság, mint a szimplexség. A Csicsonka szeretett volna már más témáról beszélni.

– Huj, de cifrára fel van öltöztetve a Zsuzsa néni! Még rezgők is vannak a főkötyjén.

– Úgy illik az egy menyasszonynak – monda Lidi kisasszony.

– Hát mondja, Lidi néni, miért lett a Zsuzsa néni most egyszerre menyasszony?

– Azért, mert most éppen ötven esztendeje annak, hogy az urával egybekelt, s most az aranymenyegzőjüket tartják meg.

– Hát miért kell a menyasszonynak meg a vőlegénynek most a templomba menni?

– Azért, hogy a pap rájuk adja az áldást.

– S miért kell nekik a pap áldása?

– Azért, mert azt az Isten úgy rendelte.

– Hát ha az Isten úgy rendelte, akkor a pap maga mért nem házasodik meg?

– Azért, mert hogy ha magának tartaná az áldást, akkor másnak nem adhatná.

– Hát mondja csak Lidi néni, ha a pap összeesketi a menyasszonyt a vőlegénnyel, mért nem esketi össze mindjárt a nyoszolyót is a násznaggyal?

– Jaj, milyeneket tudnak ezek a gyerekek kérdezni!

– Eredj csak Csicssonka az ablakhoz: nézz ki rajta, nem jön-e még a koncipista úr?

– Hanem azért fél füllel ide hallgatok, hogy mit felel a Lidi néni az én kérdésemre a János bácsinak?

A Lidi kisasszony azonban nem felelt erre a kérdésre senkinek, hanem azt mondá, hogy:

– Megyek már a menyasszonyért; ki lehet már neki jönni.

A Csicssonka kinézett az ablakból az utcára.

– Jaj de sok ember van az utcán! Azok bizonyosan a lakodalmas menetet várják.

Az Ádám bátyó azonban nagyon fitymálva mondá, az ablakból kinézve:

– Nem tetszik nekem ez a társaság. Nagyon sok konfiskált pofát látok közötté.

A Lidi kisasszony kivezette kézenfogva az arany menyasszonyt, díszes nászöltözetében. Kömény Zsuzsa, minden hatvannégy esztendeje mellett, derék, jól megtermett alak volt: az arca is abbul a fajtából való, ami idő jártával megkeményül, de nem ráncosodik: folytonos munkátul egészséges piros színnel. Aztán minden fogának birtokában volt még, mert soha forró ételt nem evett, s cukorral nem élt. Annálfogva a szája nem esett össze.

– Pompásan néz ki.

– Na moj dusu! Kacki menyecske! – kiálták duóban Panna és Frányó.

Ádám bátya pedig nagy bűnbánattal járult eléje, megfogva a kesztyűit repedésig feszítő kezét:

– Látod, látod, mire jutottunk?

Zsuzsa néne mosolygó bánattal monda rá:

– Hittük volna-e, hogy ezt valaha megérjük?

– Látod, milyen jó az Isten! Még a rosszat is jóra fordítja. Ha engem el nem küldenek a vasúttól, sohasem jutottunk volna el idáig, hogy a lakodalmunkat megérjük. Minket igazán a nagy szerencsétlenség kergetett bele a boldogságunkba.

– Csak már átestünk volna ezen a mai napon.

Közbelépett a Gagyuláné:

– No hát, édes szomszédasszony! Nem megmondtam, hogy kitarjtuk mi magunk, szegény ördögök a kegyetek lakodalmát. Nézzen ide erre az asztalra, van-e ennél különb trakta egy herceg lakodalmánál?

– Hercege válogatja – monda rá Ádám bátya.

– Az esik legjobban – szólta Zsuzsa néne –, hogy akik ezt összehordták, mind igaz szeretetből adták: senki sem tartozott vele. – Nekünk nincs atyánkfia. – Aki mellettünk van, mind magunkforma szegény ember.

– Bizony, ha a szegeeny emberek mind összetartanaanak, az volna a hatalmas atyafiság! – Véleményezé Panna asszony. Ebbe aztán a Frányó is beleszólt.

– No, de ma vigan is leszünk. Nekem mar úgy viszket sarkam. Alig varok, hogy csardast tancolhasak menyasszonnyal.

– Oh, te bohó Frányó – pironkodék Zsuzsa néne –, azt a csúfot csak nem akarod rajtam elkövetni?

– Mi a? Hat magammal csak nem tancolhatok *podzabuckit*? Vagyom én vőfily. Vőfily tancolja mindig elsőt menyasszonnyal.

Panna sem akart a dévánkodásban hátramaradni.

– De een is megforgatom vőlegeeny uramat! Legalább ha meeg egyszer elkámficsorodik, legyen rá heles oka, hogy a palotai menyecske forgatta meg.

– Ez mind igen helyes beszéd – jegyzé meg a konstábler –, de csak az a diurnista uraság jönne már a diszpenzációval.

– Jaj! Most jut eszembe – szólalt meg a Gagyuláné.

– Azt mondta ám a tekintetes úr, hogy ha esős idő talál lenni, ő majd rábeszél szép szerével egy omnibuszost, hogy jöjjön ide, s szállítsa el a templomig meg vissza az egész násznépet.

– No akko haat bizonyosan az omnibuszeer jaar – monda Panna.

– Akkor kocsival fog idejönni.

Lidi kisasszony szorgalmazá Csicsonkát.

– Kisleány! Nem látsz valamerről egy omnibuszt közeledni?

– De bizony látok! Egyenesen erre az oldalra tart.

– Akkor ő jön! – vezényelt János.

– Ennek már egy hatalmas vivátot kiáltunk.

– Álljunk glédába, népek!

S azzal kellő sorban felállítá a társaságot: a két ajtó között. Elöl Ádám a Zsuzsával, utána János a Lidi kisasszonnyal, majd a Panna Frányóval, végül a Gagyláné a klarinétossal meg a két rajkóval.

Zsiga előre a szájába illeszté a klarinettját.

– Aztán mikor belép, tust húzunk, rajkók! Tudjátok? Azt, hogy trattara rittiri pimpillimpim!

Hát egyszer csak az őrt álló Csicsonka leugrik az ablakból s előre szalad nagy ijedten:

– Jaj! Nem omnibusz volt az, ami megállt a ház előtt, hanem egy bútor-szállító szekér: aztán nem a diurnista úr száll le róla, hanem Tarafás uram, a háziúr!

„Tarafás uram!”

Erre a varázsszóra az egész hadsor felbomlott menten.

– A háziúr! uram segíts! – kiálta Gagyláné hátra futva.

– Nyakunkon a veszedelem – sipított a Ritka Panna –, s szaladt a benyílónak.

– Kánapé! – kiáltá Zsiga a gyerekeire!

– Eldugjátok azt a hegedűt! Aztán „irgundum gule!” szaladjatok! Iszkiri! Ahol lyukat láttok, oda bebujjatok. Meg ne szusszanjatok. Ha kérdik, hogy hívnak? Más nevet mondjatok.

Maga is megvonult a tűzhely szurdikjában.

Az Ádám, a Zsuzsa, a Lidi meg a János helyükön maradtak. A Frányó pedig nagy büszkén lépegetett előre-hátra.

– Mit nekem hausherr? Én minden nap megfizetek halaspinzt nekinek, ő mondja nekem: „Karsamadiner!” in mondok neki: „Szervusz!”

Huszonhatodik fejezet

Tarafás Bazilius uram

Köztudomású nemzetgazdászati adat, hogy a fővárosokban nem a háromemeletes bérpaloták jövedelmeznek legjobban, amikben a „legfelsőbb tízezer” lakik, hanem a földszinti házak, amiket a legalsó tízezrek foglalnak el.

„Necessitas” mester sok legénnyel dolgozik.

Tarafás uramnak hét háza van a külvárosban, s azok legalábbis hoznak annyi évi jövedelmet, mint amennyiért nyilvános árverésen elkeltek: vagy amennyibe az építésük került. Mivel hogy vannak ócska „új” házak is. Ez mindjárt nem lesz paradoxon, ha a körülményeket felderítjük.

A belvárosban vagy az Andrássy úton vagy az Erzsébet körúton új palotát akarnak emelni. A telek helyén van egy régi épület: azt le kell hordani. Aki a szétbontásra, elhordásra vállalkozik: az kapja az ócska épületanyagot ingyen. Abból Tarafás uram építtet a külvárosban új házat. Minden ablakráma, minden ajtó, minden salugáder, ami újra bemázolva ott pompázik a trottoir nélküli utcákban, valaha boldogabb napokat látott az aszfaltozott és megkeramitozott bulvárok során. – Így konzerválja az ember a hazai régiségeket. – A saját maga lakta háza Tarafás uramnak négy különböző városnegyed emlékeiből van összeállítva: valóságos monumentális zsisbvásár.

Tarafás uram nem tartozik a bevett fogalom szerinti zsugoriak osztályába, akik sovány termetükkel, kopott ruhájukkal a gazdag éhenhalást képviselik. Ő azt a tökéletesített elvet vallja, hogy mindenki iránt fősvénynek kell lenni, de saját maga iránt bőkezűnek. Nincs az a vakmerő drámaíró; aki ilyen Harpagont merne színpadra hozni, ezzel a gömbölyű termettel, ezzel a kihízott ábrázattal, keményen kifent fekete bajusszal és eresznek induló szemöldökkel; begombolva vadmacska-prémes bundafelőltöbe, agancsfogantyús nádpálcával a kezében. Aztán a hangjával sem szokott takarékoskodni. Azt is bőven kiadja, kaphat belőle mindenki.

– Áh, áh! – kiálta, amint a Kaporék konyhájába belépett, a nádpálcájával tárva ki maga előtt az ajtót. – Ez nagyszerű! Mi van itten? Bankett? Céh-lakzi? Képviselőválasztás? – Házbért nem fizetnek, hanem vendégeskednek. Kuglófok! Pecsenyék! Boros battériák! Egész kazal tormás virsli! Pogácsa! Minden! Még kávé is van. Hisz itt hercegek laknak! Hercegek, akik henecegnek. Éppen jókor jöttem! Aztán micsoda pompás uraságok! Nem ismerék rátok. Te vagy az a szegény mosóné, akinek a két keze

kisebesedik a mosástul, ezekben a fehér kesztyükben! Kend meg az a kicsapott vasúti, akinek nincs több „egy” kabátjánál. Hanem annak bársony a gallérja, s még óralánc fityeg a zsebéből. Nagyszerű ez! Merinó ruha! Majd elrepül a sok pántlikától, fodortól! – Pomádét, azt kent mindenik a hajára, hanem hogy tegnap volt Szentgyörgy-napja, azt senki sem kente a füle mögé. – Majd újra öltöztetek én benneteket mindjárt. – Mindent lefoglalok.

A fenyegetésnek még nagyobb nyomatékot adott Tarafás uram pudlija, fűrtös fülű fejét a gazdája lábszárai között kidugva, s élénk duettet folytatva a Vigyázzal, aki szerencséjére meg volt kötve az ágy lábához.

Zsuzsa szelíd alázattal igyekezett megengesztelni a haragos uraságot.

– Édes nagyságos úr, hiszen megfizetünk mindent becsülettel. De hát nekünk is tartoznak mások. Hiszen tetszik tudni, hogy mindenkor volt készségünk a fizetésre.

– Én nem tudok semmit. A „volt”-ra nem ád a zsidó semmit. – Van pénzetek, vagy nincs? – Ha van, fizessetek; ha nincs, ne vendégeskedjete. – Ugye: *palotában* szerettek lakni? de fizetni nem szerettek! Ugye: ha beesik az eső a padlásról a szobátokba, akkor szaladtok a háziúrhoz; de ha arany esnék be a padláson keresztül, akkor nem szólnátok róla? – Azt gondoljátok a háziúr lopta a házát? Nekem kell fizetnem *államadót, községi adót, házbérkrajcárt, keresetadót, pótlékadót, csatornaadót, lámpásadót, trottoiradót, vízvezetékadót, kéményseprőadót, személadót, közmunkaadót, boltadót, kutyaadót*. – Nekem kell télen havat kihordatnom, jeget trottoiron felvágatnom, ha valaki elesik a jégen a házam előtt, öt forintot fizetnem! Nyáron trottoirt öntöztetnem. Nekem kell, házat biztosítanom, vakoltatnom, meszeltetnem, zindelyeztetnem, fertőtleníttetnem; ha záporeső megtölti a pincét, kiszivattyúztatnom! Nekem kell katonát elszállásoltatnom: adóívet kitöltenem: vizes kádat, csebreket, lajtorját tűzi veszedelemhez készen tartanom. Nekem kell, ha egy falam kidül, az újraépítésért a közmunkatanácshoz bélyeges beadványban folyamodnom. Azt gondoljátok, hogy az nekem mind multság?

Valóban belefáradt az érdemes úr az expektorációba, mely a háziúrnak nevezett mártírok sorsát oly élethűen tárta elé. Mikor már nem tudott többet, akkor Ádám apó vette fel a szót.

– Édes nagyságos úr! Elismerjük mi, hogy jogos az a kívánsága, hogy aki földél alatt lakik, fizessen meg a maga nyugodalmaért a hajlék gazdájának. Meg is fogunk fizetni. De hát most éppen a legnagyobb szükségben vagyunk. Én hivatalomat vesztettem, nem a magam hibájából, hanem mások által okozott szerencsétlenségek miatt. Fizetésem elmaradt, amiből máskor a házbért biztosan kifizettem. A feleségem, bár egész héten reggeltől éjfélig dolgozott, mégsem tudott pénzt kapni az uraságotul. Mi-

helyt megkapja, azonnal fizetni fog. Legyen nagyságos úr egy kis várakozással. Gondolja meg, hogy ha az Úr Isten is türelmetlen volna, s meg akarná velünk fizettetni rögtön a bűneink zsoldját: egyikünk sem maradna élve a világon.

Tarafás uram szélmalmost csinált az öt ujjá között a nádpálcájával.

– Másrul beszél Bodóné, mikor a bor árát kéri. – Nem kell nekem nagybőjti prédikáció! Ha nekem prédikáció kell, megyek a páter Klinkowströmöt hallgatni. – Nekem pénz kell! Azt mondja kend, hogy nincsen pénzük. – Hát ez a nagy traktamentum!

– Ezt mind jószívű emberek adták össze. Éppen úgy a ruhaféléket is, amiket rajtunk lát a nagyságos úr: amikor megtudták, hogy ma egybekelésünk napja van.

Tarafás uramnak megállt a szélmalom a kezében.

– Mi az? Kend házasodik? Vén bolond létére?

– Igenis. Megyek egybekelni az én jó öreg élettársammal, akivel már ötven esztendő telt el együtt, búban és szeretetben.

– Mit? – kiálta Tarafás uram, hátratéve mind a két kezét a bottal együtt. – Kendtek nem voltak törvényes házastársak? Ha ezt tudtam volna, régen kitétem volna a szűrét kendteknek a házamból. – Micsoda szégyen ez a „zöld paradicsomra”!

– Hát hiszen éppen azt a szégyenfoltot akarjuk most letörölni, azért rendeztük ezt a mai menyegzői ünnepséget.

– Hát én nem bánom, rendezzenek kendtek, amit akarnak, de én a házamból kidobom kendteket.

– A retyemutyáikat lefoglalom. Itt van a bútorszállító szekér. A traktájukat is elviszem. A cifra ruháikat is levettetem. Aki nem tud fizetni, ne járjon selyemben, bársonyban: ne hordjon óraláncot, meg gyűrűt az ujján.

– Selyemruha, óralánc, jegygyűrű mind Isten nevében lett nekünk ajándékozva irgalmas emberektől. Elismerem, hogy az úrnak...

– ...Az „úr”-nak?

– *A nagyságos úrnak* – joga van ezekhez; mert most már ez mind a miénk. Át is fogjuk adni. – Amint visszajövünk a szentegyházból, lerakjuk a tisztességes ruhát, felvesszük a kopottat: én még ezt a velem együtt élő órácskám is itt hagyom, aki annyi éjszakát virrasztott át velem. Még a lakomához terített asztalt is itt hagyjuk. Üljön mellé maga a nagyságos úr és lakjék jól. – De elébb elmegyünk a templomba, így, ahogy vagyunk és állunk: Isten engem úgy segítjen.

– Kendből most a pálinka beszél.

– Nagyságos uram! Én olyankor, amidőn az Isten házába készülök, nem iszom pálinkát. – Ami belőlem beszél, ami ez órában megerősít: az az én kötelességem. – Hetven éves vagyok; mindig kötelességet tanultam.

– Voltam katona, voltam vasúti szolga: hozzászoktam a kemény regula-hoz. De most csak egy regula van előttem: csak egy kötelesség. Ennek az én hűségés társamnak megadni a becsületét, amit ötven éves hű szeretetével tőlem megérdemelt. Ezt a kötelességemet teljesíteni fogom: – s nincs az a földi hatalom, aki engemet ebben megakadályozzon!

Az öreg szolgálgaember valódi hős alakká domborodott ki, mikor ezt mondta.

Zsuzsa asszony elbámulva rebegé:

– Ilyennek még nem láttam az Ádámot soha.

Tarafás uram valami kolerikus nevetést döcögтетett ki a kövér tokájából erre a mondásra.

– Nincs az a földi hatalom? Talán még a muszka császár sem? No hát én majd megmutatom kendnek, hogy van olyan földi hatalom, még pedig a legeslegkisebbik hatalom a földön, amely kendet ráncba fogja szedni. Itt van nálam a lefoglalási rendelet a nemfizető lakók ellen. Konstábler úr! Tessék! Fogja a rendeletet és hajtsa végre, ami abban parancsolva van.

No megijedt erre Paczal János.

– Micsoda? Hogy én hajtsam végre az elkobzást a Kaporékon?

Tarafás uram balanszírozó rúdnak fogta a két kezébe a golyafejes botját.

– Hát micsoda csoda van ebben? Soh' sem volt még a konstábler úrnak ilyen kellemes megbízatása?

– Volt rá eset elégszer, hogy asszisztálnom kellett erőszakos ellenállás miatt a lefoglalásnál. De már most éppen én vagyok a Kapor Ádámék násznagya.

– Hát bánom is én, hogy micsoda hivatala van még az úrnak a konstáblerségen kívül.

– De hát hozzon az úr más konstáblert. Ott áll egy a templom előtt. Miért akarja, hogy éppen én legyek annak a rendeletnek a végrehajtója?

– Expresse az urat választottam ki erre! Mivelhogy az én házamnál van a szállása, s kéznél található.

– No most meg vagyok lúve! – dörmögé szomorúan Paczal János.

Lidi kisasszony odalépett hozzá:

– Csak nem fogja ön ezt a rendeletet végrehajtani?

– Mit tehetek? Nekem ez az egyenruha parancsol.

– Hát én inkább ledobnám azt az egyenruhát, s mennék zsákot hordani, mint hogy én akárminő rendeletre elinduljak a koldusokrukról letépni a rongyot: olyan koldusokrukról, akik jó barátim.

A konstábler nagyot gondolkodott e szóra, aztán azt mondá Tarafás uramnak:

– Uram! Engedjen nekem tíz percnyi időt a meggondolásra.

– Tessék! Igazítsuk össze az óráinkat. Az enyimnek a kismutatója he-
tesen áll. Mikor a kilencesre ér: itt leszek.

Azzal a kabátja zsebébe csúsztotta a rendeletet.

– Addig körülnézem a szállásokat: miféle károkat tettek a lakók ben-
nük? Hogy azalatt ebből a szobából semmi el ne tűnjön, senki el ne távo-
zék: azért ön fog felelni, konstábler úr.

– Felelek érte – mondá Paczal János, s azzal föltette a kalapját.

A Ferke cigánygyerek azonban e szóváltás alatt szépen kihúzta Tara-
fás uramnak a zsebéből azt a veszedelmes irkafirkát. Tarafás uram a pin-
cegádor felé indult.

– Jájh! – sápitozék a klarinétos.

– A mi szállásunkon kezdi. Ha meglátja, hogy papirossal van bera-
gasztva az ablak, s téglából van a vaskályhának az egyik lába!

A Frányó odasettenkedett a konstáblerhez, egy-egy kés volt mindenik
kezében.

– Konstábler úr! Mit kapok én, ha ezt a bicsakot ennek a hausernek
az oldalbordájába fúrom? Nem ezt a nagyobbikat: hanem csak ezt a ki-
sebbiket.

– Három esztendei fegyház.

– Az nekem sok.

– Hát ha kimegyek a fáskamrába, meggyújtom a szalmát: csinállok egy
kis friss tüzeckét, hogy hausherr elszaladjon.

– Négy esztendei fegyház.

– Az nekem még sokabb.

– De ne tégy én előttem ilyen merényletekre célzó nyilatkozatokat, mert
akkor nekem kötelességem téged letartóztatni, megvasalni és bekísérni.

Frányó átlátta, hogy ennek fele se tréfa.

– Hiszen nem akarom én ezt megtenni, csak úgy kérdeztem, hogy nem
volna-e jó?

Azzal visszavonult.

Ezalatt azonban a klarinétos odalopódzott a pincelakás bejáratához, s
annak az ajtaját betéve, lezárta azt és lehúzta a kulcsot, azzal odabicegett
a konstáblerhez: ravasz vigyorgással mutogatva a kulcsot.

– Rázártam az *amáró bóró-ra*⁶ a pinceaajtót. Most nem tud kijönni. Az-
alatt a nemes kompánia odább állhat.

De a János nem volt fogékony e tréfára most.

– Eredj vissza – parancsolá szigorral a klarinétosnak. – És nyisd fel az
ajtót rögtön. – Még most rendőr vagyok!

⁶ Cigányul „a mi urunk”.

A Zsigának szégyenszemre megint fel kellett nyitni a pinceajtót. Pedig milyen jó tréfa lett volna: egy fél napra bezárni a Tarafás uramat a pincébe; s azalatt elvégezni az esküvőt, elkölteni a lakomát; s nagy áldomósokat inni a háziúr egészségére; amíg az a gólyás sinkójával dörömböz a pinceajtón.

Az apja helyett most a fia lopakodott oda a Jánoshoz.

– Nini, János bácsi! Kiloptam a háziúr zsebéből azt a kutyakaparta írást. Duga el frissen a kalapja alá!

– Ejnye te pernahajder – riadt rá a konstábler –; hát még itt az én jelenlétemben lopsz? – Én nem vagyok „János bácsi”, mikor a kalapom fel van téve; hanem „konstábler úr”. No megállj! Elviszlek Aszódra.

A cigánygyereknek nem tetszett ez a biztatás. Azt már tudta, hogy Aszódon van az a nevelőintézet, ahol a gyermek-gonosztevőkből köszörülnek jobb erkölcsű gyémántokat.

Az asszony nép ezalatt összedugta a fejét, s valami követ fúttak. Mindenki a Csicsonkához beszélt, s az meg látszott érteni a dolgot. Elvállalta a rábízott szerepet. Amiért aztán a Lidi kisasszony megcsókolta az orcáját.

Csak az öreg Ádám apó viselte magát e nehéz perc alatt egész szenvedőlegesen. Olyan volt, mint egy álmodó. Magában dűnyögött.

– „Rum-rum-rum.” – Már hallom a dübörgését. – A villamos csengettyű is szól: – „Kin-kin-kin-kin”.

– Most ér az utolsó őrházhoz: a jeladó harang szól, háromszor egymásután: „Kiláng-kiláng-kiláng”. Én itt állok a két sín között, és nem tudok megmozdulni, – ólombul van a lábam.

Tarafás uram visszajött a pincegádorbul.

– No hisz itt van mit lefoglalni! Egy meztelen poronty! Mindegy! Az albérlőért a szállásadó a szavatos.

– No hát konstábler úr! Nézzük meg az óráinkat. A tíz perc megvan. Végrehajtja ön ezt a rendeletet?

Akkor hült el aztán, mikor a szebébe nyúlva, azt üresnek találta.

– Hehej! Kilopták a zsebembül!

– Már megkerült. Itt van nálam – monda János.

– Derék rendőr! – szólt elismerőleg Tarafás uram. János nagyot feszített a mellén.

– Kikérem magamnak az észrevételeket a magamviseletéről! Dicséretet csak az előjáróimtól fogadok el.

Ekkor a Csicsonka állta el az útját Tarafás uramnak, letérdelt eléje, és összetette a két kezét könyörögve.

– Édes kedves, aranyos Tarafás bácsi! Áldja meg az a csillagszemű úr Jézus. Kegyelmezzon meg az én szegény fogadott szülőimnek, a jó

Kaporéknak. Lássa: nekem se apám, se anyám; a nagyanyám is a tébolydában. Ha ők pártul nem fognának, a szeméten kellene elvesznem. – Az Isten meg fogja azt önnek fizetni. Önnek is van bizonyosan kisleánya vagy kis unokája, az is juthat még árvaságra. Gondolja meg, hogy az Isten úgy fogja meghallgatni annak a könyörgését, ahogy kegyed meghallgatja most az én kérésemet.

Tarafás uram e vakmerő beszédre még fel is fújta a pofáit, hogy a megpukkadáshoz közellétét kifejezze.

– Púh! – Hát még te is itt vagy? Még te is megszólalsz? Te virágáruló leány! Hát mért nem mész gyöngyvirágot árulni?

– Gyöngyvirágnak meg gyöngyleánynak mindig van keletje. Mit tartod én elejbé a két tenyeredet? Hát mézeskalácsos vagyok én, aki félkrajcárért két *puszedlit* ád? Takarodj előlem nagy hirtelen! Mert ha én segítek rajtad, ott marad a csizmatalpamnak a fotográfiája a szép fehér ruhádon.

– Jaj! Megezz – hüledezék a Csicsonka gyorsan elkotródva Tarafás uram közeléből.

Most aztán maga Lidi kisasszony tette meg az utolsó kísérletet: odalépett Tarafás uramhoz, szépen körülcirógatta.

– Édes jó Tarafás úr! Kegyedet az Isten megáldotta jó móddal; nincs arra szorulva, hogy a szegény emberek könnyeivel öntözze a szép birtokát. Legyen nagylelkű ez alkalommal. Majd meglássa, milyen jólesik az az ember szívének, ha a nyomorultak áldását viszi el magával.

Ez meg már éppen vaddá tette Tarafás urat.

– No csak három lépésnyire tölem, frajla! Nekem semmi érintkezésem sincsen az olyan personákkal, mint maga.

– „*Personákkal!*” – ordíta fel e szóra dühösen a konstábler. Az úr personának merte nevezni a Lidi kisasszonyt? No hát szervusz egyenruha!

Azzal hirtelen levágta magáról a kabátját.

– Nem vagyok konstábler többé; hanem vagyok Paczal János; aki elégtételt követel azért a pimasz megbántásért, amit egy tisztességes hölgyön elkövettek. Hogyan akar az úr velem megverekedni? Karddal vagy pisztollyal? – Nekem mindegy. Tarafás uram el volt szörnyedve. A botját hátratéve, abbul harmadik lábat csinált magának, s úgy állt ott, mint egy feldönthetetlen tripósz.

A Zsuzsa pedig jajveszékelt.

– Jaj Istenem! Ennek rossz vége lesz! Kisasszony ne engedje, hogy kegyed miatt verekedést támasszanak.

– Nagyszerű! – Debacchált Tarafás uram. – Eredeti! Mondhatnám, hogy unikum! – Egy konstábler pisztolyra, kardra provokálja azt a felet, akinek az ügye rá van bízva! – Ázsiai állapotok!

A Frányó odasúgott a Jánosnak.

– Nem szereti az ázsiait! Talán amerikai kell neki. Amerikai párbaj! Kövecset kell húzni. Amelyik fekete kövecset kihúzza, felakasztja magát akácfára.

– Ne féljen János bácsi! Én fehér kövecset megmelegítem, maga húz először.

– Hát én nem vívok sem európai, sem ázsiai, sem amerikai párbajt; hanem majd megmutatom, hogy milyen az a Retek utcai párbaj.

S azzal az ajtó felé indult.

Ádám apó motyogott ébren-álmában.

– Zuhogás, zuhogás, zuhogás!... Már itt van!... Már látom a két tüzes szemét közelítни... Most mindjárt füttyülni fog. Tarafás uram nádpálcájának agancsfogantyúja madárfejjé volt kifaragva, olyan elmés szerkezettel, hogy annak a csőre sípnek volt használható. Az ajtót felnyitva jelt adott az utcára ezzel a sípval.

– Már füttyült – monda Ádám apó.

Erre a füttyyszóra egyszerre rohant be a konyhába négy markos teherhordó fustélyokkal és istrángokkal ellátva.

Tarafás uram diadalmaskodó tekintettel monda.

– Szokott rá gondom lenni, hogy magammal hordjam a nyomatékos argumentumokat. – Legények! – Aki ellenkezik, azt le kell ütni, aztán megköztözni. – Ilyen a Retek utcai párbaj!

Ez meg már aztán egész vad oroszánt csinált a Paczal Jánosból.

– Mit nekem ezek a rongyos csirkefogók? Valamennyit mind káposztának aprítom gazdástul együtt egy magam.

S azzal kirántotta a kardját.

Nosza rögtön ott termett mellette a Frányó, mind a két kezében egy villogó hegyes késsel.

– Ne félsz magad János bácsi! Én is voltam katona. Ketten megvagyunk vitézek! Én meg hasítom belőlük karmonadlit.

– Csak ne fájna a lábam, majd megmutatnám én is, hogy ki vagyok – kiabált a Zsiga cigány, s avval bebújt az asztal alá. De még a Vigyázz is elszakítá a madzagát, amivel az ágy lábához volt kötve, s az meg a Tarafás uram uszkárjának esett neki, s belekapaszkodott a fülébe.

Tarafás uram felfutott a padláslépcsőre; onnan kiabált a négy hordárra.

– Nem kell félni! Védelmi állást kell elfoglalni.

Az asszony nép sikongatva veté magát közbe, mint hajdan a rómaiak és sabinusok összezördülése alkalmával. A Zsuzsa meg a Lidi a János karja-

iba csimpajkoztak, a Panna meg a Gagyláné a Frányót fogták el, míg a Csicsonka a marakodó kutyákat igyekezett szétválasztani; miközben a harcvágyó férfiak dühösen kiabáltak, hogy ők ma vért akarnak inni!

A Zsiga cigány, négykézláb az asztal alatt, kibukkanó fejével a veres abroszt felemelve, hörgé gyászjóslatú szóval.

– Most mingyá kiüt a ribillió.

Huszonhetedik fejezet

A „zöld paradicsom” és a „zöld pokol”

Midőn a krízis a tetőpontjára hágott, akkor érkezett meg a „Deus ex machina”, ahogy ez minden klasszikus drámában elő szokott fordulni. Könnyen ki lehet találni az előzményekből, hogy ez senki sem lehetett más, mint a többször tisztelt Szüköl Makár úr, aki egyedül hiányzott még az összes személyzet közül.

Jött nagy sietve be az ajtón.

Egy ilyen hivatalbeli tekintélynek a megjelenése minden helyzetben nagy hatással szokott bírni. Még a budapesti hitelszövetkezetnek a gyűlésén, sőt a cipészszerájék constituáló meetingjén is nagyszerű kalmirozó befolyást szokott gyakorolni egy hivatalos személynek a megjelenése. A fegyvert forgató karok egyszerre lelohadtak, még a két marakodó kuvasz is elbocsátotta egymásnak a fülét.

Makár úr pedig nem vett észre semmit az idejöttét megelőző izgalombul, hanem amint meglátta az Ádám apót leginkább exponált helyzetben a középén állni, egyenesen hozzá sietett.

– No öreg! Itt van a dispenzáció! *Hála legyen a papnak!* – Most igazán a papnak legyen hála; mert az adta ki.

Ez jó élc lett volna; de senki sem mosolyodott el rá.

Makár úr e kedélytelenséget a pillanat komolyságának róttá fel.

– Gözerővel ment minden. Mondhatom, hogy extracúgon jártam.

Még ez sem hatott. Ádám apó bámult maga elé, mint a sóbálvány; – Ádám apó – kiálta rá Makár a vállára ütve. Erre felriadt az öreg s nekilődött.

– Ahó! Itt a vonat! Szaladok a váltóhoz.

– Szalad bizony kend az oltárhoz most mindjárt!

– Engem csak nem néz tán lokomotívna? Ha csak e miatt a kürtőkalap miatt nem.

Most aztán ráismert az Ádám apó.

– Ah, Ah! A tekintetes diurnista úr.

– „Segédfogalmazó”, öreg – igazítá helyre Makár.

– Ma van a hivatalos lapban. De az nem tesz különbséget. Hatszáz forint fizetés!

– No már most menjünk a templomba. A sekrestyés ott vár.

Az öreg előre-hátra ingadozott, mintha nem tudná, hogy merre kell neki eldűlni?

– Hanem omnibuszt bizony nem kaphattam – mondá Makár.

– Valamennyi mind a lófuttatáson van. Minden ember, akinek egy fölösleges forintja van, viszi a totalizátorbe.

Nem tetszett neki a kifejezés, amit a társaság arcán látott. – Ni, milyen savanyú pofákat vágnak valamennyien arra a szóra, hogy nincs omnibusz. Valami viccet kell nekik mondani, hogy egy kicsit kedvre derüljenek.

Azzal megfogta az öregnek a vállait a két kezével.

– No öreg, mondhatom, hogy nagy fifikus kend! Úgy kalkulálta ki a dolgát, hogy egy füst alatt tartsa meg az esküvőjét is, meg az aranylakodalmát is. Énnél csak én voltam fifikósabb; mert én meg azt tettem, hogy január elsején születtem, s Makárnak kereszteltettem. És így az újesztendő napját, a névnapomat, meg a születésnapomat mind egyszerre tarthatnám meg: – ha valaha megtarthatnám. – Ni, még erre sem nevetnek! Pedig ez igazán humorisztikus ötlet volt.

– Bizonyosan apprehendálnak, hogy megvárakoztattam a társaságot. – Uraim és hölgyeim! Elismerem, hogy egy kissé elkéstem; de hát ennek is oka van. Útközben észrevettem, hogy valami húzza a zsebemet lefelé. Az a pénz.

– „PéNZ!” – hangzott Tarafás uram ajkairól.

– Sssssssss! – sziszegett egyszerre az egész női társaság.

– Hát az esketési sportuna – monda Makár.

– A huszonöt darab négykrajcáros. Gondoltam, az még sem lesz illendő, hogy mi a káplány úrnak a stóláját csupa négykrajcárosokban számláljuk le. – Beváltom én azt egy pénzváltónál egy darab ezüst forintosra.

Most meg egyszerre mind valamennyien elkezdtek neki kézzel, fejjel integetni, hogy hallgasson, ne beszéljen.

Nem értette a dolgot.

– Ni, most meg hogy integet rám valamennyi! Hát ezeket mi lelte? Azzal késtem el egy kicsit, hogy a legfényesebbet választottam ki.

Ezzel kivette a zsebéből a papírba takargatott egyforintos monétát.

A Zsiga cigány e veszedelem láttára előmászott az asztal alul, s odalopakodott a Makárhoz, a fülébe suttogva:

– Ne beszéljen arrul a pinzrül!

– Hát te mit suttogsz a fülemben? Nem vagyok én teátrista, hogy nekem súgják a szerepemet.

A Zsiga még közelebről suttogott neki. – Itt van a zöld paradicsombeli sátán.

– Ne csiklándozd a nyakamat!

Azzal kibontotta a szép fényes ezüst forintost, a két ujja közé szorítva.

– Ugye milyen szép ezüst forintos!

Tarafás uram ezalatt odalépkedett a háta mögé nesztelenül.

– Vége van – suttogá Zsuzsa asszony.

– Már elkapta – mondá Gagyláné.

– Az övé már – sopánkodott a Panna.

– Itt van – monda Makár úr, ledobva az ezüst forintost az asztalra.

Tarafás uram abban nyomban rátette a tenyerét.

– Én pedig ezt azonnal lefoglalom.

Makár úr hátra nézett, s aztán a maga tenyerével leszorítva Tarafás uram kezét, azt kérdezé:

– Kihez legyen szerencsém?

– Én vagyok Tarafás Bazilius; a „zöld paradicsomhoz” címzett bérház-
nak a tulajdonosa.

Erre Szüköl Makár azt viszonzá, még jobban ragyogó orcával

– Én pedig vagyok Szüköl Makár, a „zöld pokolhoz” címzett
adófelülvizsgáló hivatalnak a segédfogalmazója.

Erre Tarafális uramnak egyszerre nyitva maradt a szája, úgy vissza-
hök kent.

– Ahán – monda Makár úr.

– Ez erős torma volt! Ez nem tetszik neki. Csavarja az orrát.

– Kérem alássan – hebegé Tarafás úr, békét hagyva az egy forintos-
nak.

– Igen szívesen. Éppen kiküldetésben járok. Itt van a zsebemben az
uraságod adóbevallási íve.

Tarafás uramnak most egyszerre nagy mehetnékje támadt.

– Kérem alássan. Nekem most nagyon sürgetős dolgom van, a másik
hat házamnál.

– Majd oda is mind elmegyek. Előbb csak itt jöjjünk tisztába. Lássuk
csak a bevallási ívet. Fáskamra: jövedelme: egy nagy bolond zérus. Kons-
tábler Paczal János.

János erre a szóra hirtelen felölté az egyenruháját, s feltette a kalapját.

– Parancsra várok.

– Mondja csak: hányan hálnak éjenkint a „zöld paradicsom” kamrájá-
ban?

– Huszonöt napszámos.

– Kérem! – Emendált Frányó – én vagyok „olajkáros”. Tehát huszon-
négy napszámos és egy kereskedő. Fizetnek naponkint?

– Bizony fizetünk nygy krajcárt. Makár utána számított.

– Négyszer huszonöt – az száz. Száz krajcár az egy forint. Egy évre há-
romszáz hatvanöt forint. Tarafás úr! Ön eltitkolt az adóalap kárára házbér-

jövedelméből 365 forintot. – Ezért az 1883-i LXIV. törvénycikk 100. §-a értelmében nyolcszoros bírsággal fog megterhelhetni.

Ezzel a szóval rögtön ki lett véve a szíve Tarafás uramnak. A legvékonyabb hangon fisztulázta:

– Kérem alássan, tekintetes úr.

S a meghódított egy forintost vissza akarta nyomni a markába.

– Mit? Még vesztegetési kísérlet is? Ez is terhelő körülményül fog felrovatni.

– Takarítsák le ezt a sok cókmókot az asztalról!

– Kérem alássan – szolt Tarafás úr igen nyájasan. – Tessék otthagyni. Ez a szegény jámbor embereknek a lakodalmához való.

– De nekem hely kell az asztalon, hogy én a „Befund”⁷ -ot megcsinálhassam.

– Jaj, kérem alássan, csak Befundot ne tessék csinálni – esedezék a megszorult mártírja a házbérszedésnek, s súgva tevő hozzá –, inkább elengedem nekik az egész fertályról való házbért. A Frányó kegyetlenül ujjongott dühös örömeiben.

– Ahán! Most akadtál emberedre Bazilica! Ilyen a Bodzafa utcai⁸ párbaj.

– Halljátok jámbor zsellérek! – Hirdeté a szót fennhangon Makár úr. – Önagysága, a kegyes háziúr, tekintve a rendkívüli nyomasztó pénzviszonyokat, az idei rossz termést, nagylelkűen elengedi *mindnyájatoknak* a györgynapi házbért.

– Kérem, én csak a Kaporékét értettem.

– Most már nem lehet engemet kompromittálni. Hivatalos nyilatkozatot nem lehet kikorrigálni! – Ez fel fog vétetni az adóbevallási ívbe.

Nosza rohant minden érdekelt fél a nagylelkű háziúrhoz, forró háláját kifejezni. Zsuzsa, Panna, Gagyuláné, Zsiga cigány a két fiával, ha mégannyi keze lett volna is, mind elkapkodták volna, míg ő bosszúsan rángatta azokat vissza a sűrű csókok elől. A négy hordár pedig követelte a fellépti díját.

– Menjetek mind a pokolba.

– Oda is követjük a nagyságos urat – két forint napidíj mellett.

Az általános öröm közepett csak Kapor Ádám tartotta meg a pesszimizta nézeteit. Az ilyen becsületességben petrifikált léleknek volt az iránt érzéke, hogy ebben a kedvező fordulatban kell lenni valami morális bökkenőnek.

Félrevonta Makár urat, s így szolt hozzá:

⁷ Befund = jegyzőkönyv

⁸ Ott van az adóhivatal

– De hát uram, összefér-e az önnek a hivatalos esküjével, hogy az állam rovására a mi javunkért ilyen egyezséget kössön? Ön felfedezi, hogy egy háziúr eltitkolt egy adóalapul szolgáló helyiséget, szabad ezt önnek elhallgatni csak azért, hogy rajtunk segítsen?

Makár nagyot hunyorított a behunytt szemével.

– Hiszen nem vagyok én semmiféle adóhivatali segédfogalmazó. *Pia fraus*⁹ volt az egész. Tudtam, hogy a Tarafással mai nap ilyen konfliktusba jövünk, azért léptem fel ilyen apparátussal. Ma sem vagyok én egyéb, mint diurnista a kerületi előljáróságnál, s mint ilyennek semmi bajom velem, ha a háziurak még a kéményüket is kiadják lakásnak.

– Az már más.

– De már most – más vágányba ne igazítsd öreg a váltót, mert hátba váglak.

Azzal, nagyobb biztonság okáért betuszkolta az öreget a hálókamrába.

– Még egy szóra, Tarafás úr.

– Van még valami parancsolat?

– Igenis van. Ennek a boldog párnak szüksége van még egy násznagyra.

– S az én legyek?

– A „kiadó” násznagy, aki a menyasszonyt vezeti.

– Értem.

– Azután, mivelhogy az eső esik, nagy a sár, gyalog nem lehet a templomig menni.

– Hát én vigyem el az egész násznépet a bútorszállító szekereken, ugye?

– És vissza is hozza. – Ha a sekrestyésnek, a minisztráns gyerekeknek pénzt fog osztogatni, azt nem tekintendem vesztegetésnek.

– Nagyon kegyes.

– És azután, visszatérett, ön fog prezideálni a nászszakománál.

– És az első tósztot is én mondom a boldog párra? Tökéletes! – És ön fizeti a cigányokat.

Erre a szóra a Miska a jobbik lábára emelkedett rögtön, s egy fejel nagyobb lett. (Mikor szomorú volt, akkor a kurtábbik lábára szállt le.)

– Rajkók! Hol van a hegedű?

– Ugyan kérem – monda Tarafás úr, a kezét Makár úr karja alá öltve –, nem tetszett valamikor borbélynak lenni?

– Ha az lettem volna, most is volnék. Miért kérdi?

– Azért, hogy olyan jól tetszik tudni az *érvágáshoz*.

– Barrrátom! Ez még csak *köppölyözés*.

⁹ Pia fraus = kegyes család.

– No hát, üsse part. Ha elveszett a fejsze, vesszen a nyele is. Kitartom a lakodalmat. Hanem aztán holnap benne legyen az újságban!

– Arról én fogok gondoskodni.

A haragos, mérges ember, ha egyszer megszeliődül, akkor aztán nagyon megszeliődül, s a zsugori, ha egyszer kénytelen megnyitni az érszénét, akkor aztán *prédál*. Tarafás uram is ilyen volt.

Magában arra gondolt, hogy ami ennél a mulatságnál pocsékba megy, majd kiveti a másik hat háza lakóira. Legyen hát igazi *hajécú!*

Ekkor aztán kibocsátá Makár úr Ádám apót a kalodából. – No, vőlegénykém. Most már mehetek az esküvőre – s onnan aztán kibontott zászlókkal a szegények házába.

Az öreg megállt a konyha közepén, szettekéntve érzékenyen. – Legyen nekem megengedve búcsút vennem ettül a háztul. (E szókkal a Zsuzsa kezét a magáéval imára kulcsolta.) Oh, te édes Istenem, aki annyi csodát tettél énvelem, aki annyi veszedelemből kiszabadítottál, áldd meg ezt a házat, ahol oly sok boldog napot eltöltöttem az én kedves társammal együtt. Adjad, hogy akik mi utánunk e hajlékban letelepülnek, azok is olyan megelégedettek legyenek, mint mi voltunk minden időben! – És most, midőn eljuttattál bennünket a mi életpályánk végső céljához, a boldog nyugodalmas szegények házába, legyen áldva mi általunk a te szent neved, én uram Istenem.

A gyöngye szívűek mind sírtak, nem állhatták meg anélkül. A Vigyázz kutya is ott állt, a farkát sebesen csóválva, s felnézett a gazdájára. A szájjával nem tudott beszélni, a szemével kérdező: „Hát énvelem mi lesz az után?”

Ádám apó elérte a kérdést, s megcirógatá a kuttyájának a fejét.

– Ne félj, édes szolgám, nem jutsz árvaságra. Velünk nem jöhetsz, mert a szegények házában nincs helye kuttyának. Van nekem egy derék jó emberem. Egy láb nélküli koldus, aki a két kezén jár, zsámolyra támaszkodva, itt tartja a helyét a templom szegletén. Annak adlak, az téged meg fog becsülni, s aztán te is segíthetsz neki a mesterségében.

A Vigyázz meg volt nyugtatva.

A Pikusz urat nem kellett utasítani, az magátul odarepült a Lidi kisasszony vállára, s onnan kérdezgeté, hogy „Mit csinál a kisasszony?”

Tarafás uram pedig elővette a jobbik eszét, s míg a násznép lassankint kisorakozott a konyhából, nemeskeblű elhatározással bocsánatot kért a Lidi kisasszonytul a száján kiszalasztott gorombaságért, mely satisfactio után a János is kénytelen volt béke jobbot nyújtani neki.

S amint így az egyik kezében a Lidi kezét, a másikban a Paczal Jánosét tartá, olyan furcsán, olyan hamisan sandalgott, hol az egyiknek, hol a másiknak a szemébe, hogy azoknak el kellett érteniök az arcjáték titkát.

– Haj, haj – sóhajta nagyot Paczal János.

– Majd – ötven esztendő múlva... – mondá Lidi kisasszony. Makár úr mindent megfigyelt, mindenkit párjával előre bocsátott, maga leghátul maradt.

– Ezek hát boldogok, mert már célt értek – gondolá magában.

– Ezek is boldogok, mert remélik, hogy valamikor célt fognak érni, csak én vagyok az a fárul leesett fia veréb, akiről senki sem jegyezte föl, hogy mi lett belőle, mikor leesett a fárul.

Azzal a felpakolt nász népet a társzekérrel előre bocsátva, maga gyalog lépést tartott a szekérrel egész a templomig, ott aztán egyenkint lesegítette szállni a kocsibul, aki segítségre szorult, s mikor mind együtt voltak a templom ajtóban, akkor megáldotta őket, búcsút vett tőlük.

– Nekem sietnem kell a hivatalba, csak délig kaptam szabadságot.

És azzal elsietett. Még csak részt sem vett a kis lakozásban, ami nála nélkül sohase jött volna létre.

Talán nem is volt igaz, hogy nincs tovább elmaradni engedélye, de az 575 § közül valamelyik meginté, hogy „hivatalnoki tekintéllyel össze nem férő társaságban való mulatozásért” rengeteg nagy orrokat osztogatnak.

Az esküvő megtörténteivel az egész nász nép visszatért a „zöld paradicsomba”, s ott a harmadfél cigány zenéje mellett igen jól mulatának, Tarafás urammal együtt.

Estefelé odakerült a láb nélküli koldus is a lakodalmas társaságba. A Vagyáz kutya erővel odahozta. Tarafás uram annak is bőkezűen töltögeté a bort, míg utoljára a szegény lábatlan koldus olyan kedvre derült, hogy együtt járta a Frányóval a csárdást, ez a két lábán, ő meg a két kezén a két zsámolyával. Ahogy ez a jelenet harmadnap a legderekabb néplapban meg is lett örökítve *írásban és képen*, e cím alatt: „Koldusok aranylakodalma”. Tarafás uram nagylelkűsége különösen ki volt emelve. Makárral nem volt szó. A cikket bizonyára ő küldte be álnév alatt.

Huszonnyolcadik fejezet

Az ezüst érdemkereszt és a Stradivarius

Lidi kisasszony még a lakodalom nap estéjén átköltözött az új szállására.

Új társaság, új világrend fogadta ott, s abba is gyorsan beletalálta magát.

Ellentéte volt az mind az eddiginek. A „zöld paradicsomban” a szegénység a rongyok között, a divatkereskedésben a selyem és csipkék között – ott is a szegénység.

Aki szegény, az a nem az ő számára rendelt fény és pompa között érzi csak igazán, hogy milyen szegény. S az a leány, aki még ott is meg van elégedve a maga szigorú sorsával, erős lelkűnek született.

Mennyi rigolyát, mennyi szeszélyt, bosszantást, hóbortot el kell viselnie azoktól, akik a világ pompájában válogatnak.

A cég főnöke bámult rajta, hogy az új „kisasszony” egy hallásra hogy megtanulja a divatcikkeknek örült sok elnevezését, a kelmék színeinek meghatározását, még inkább a tökéletes jártasságát a divat változatos bizarr fordulataiban, s finom ízlését, és az árakban való fluktuációkat. Vajon hol szerezte mindezt?

Ott, *ahol parancsolnak*. Most hasznát veszi itt, *ahol szolgálnak*. Dacára annak, hogy folyton érintkeznie kellett a főváros leggazdagabb hölgyeivel, még eddig senki sem ismert rá. – Ennek pedig az a nagyon egyszerű magyarázata, hogy a „legfelsőbb tízezere” a magyar társadalomnak egyenesen Párizsból hozatja a divatcikkeit. – Ugyan a budapesti divatáru kereskedésekben is szint azokat kapnák meg, mert a cégek főnökei folyvást érintkezésben vannak a párizsi firmákkal, s minden új találmánya a divatnak azon a napon látható a pesti kirakatokban, amelyen a „Printemps” vagy az „Au bon marché” szalonjaiban. Csakhogy a párizsi háromszor olyan drága, s azt a címerünkre való büszkeség nem engedi, hogy amit drágán is megvehetünk külföldön, alacsonyabb áron szerezzük meg itthon. A pesti divatkereskedésekben csak a gazdag polgári osztály meg a színésznők vásárolnak.

S ezek nem ismerték a hajdani X. X. grófnőt.

Vannak kivételek is. Igazi előkelő arisztokrata hölgyek, akik szintén a budapesti cégeknél dolgoztatnak. (Nem készen veszik, készíttetnek.) Ha-

nem ezek csak a télire költöznek majd be a falusi kastélyaikból. Addig a Lidi kisasszonynak lehet ismeretlenül maradni.

Megesik ugyan, hogy egy-egy előkelő „úr” is odavetődik a divatkereskedésbe, valami megrendelést tenni, meglepetésül szívválasztottjának, s azok egy pillanatra meg is látják a tanácstartás közben a Lidi kisasszonyt, s aztán nem is titkolják el a főnök előtt azt az észrevételüket, hogy az a feltűnő szépség mennyire hasonlít egy eltűnt grófkisasszonyhoz. Hanem aztán a chef megmutatja nekik a könyveiből, hogy a kisasszony már tavaly óta dolgozik az üzlet számára.

Az egykori „zöld paradicsom” világából csak az egy Csicsonka maradt a Lidi mellett, most már azt is Cilinek hítták, s kihordóleánynak használták, a többi nem kerül erre a tájékra.

Egy vasárnap délután azonban, amikor az üzlet zárva volt, Lidi kisasszony, szokása szerint, egyedül ült az udvarszobájában, amidőn kopogtatnak az ajtaján, s a „szabad”-ra benyit János konstábler.

Nyár volt, csak a délceg dolmány volt rajta, s annak a baloldalán ott pompázott a *koronás ezüst érdemkereszt*. – Csak azt jött bemutatni.

Vége tehát mégis megkapta.

Ezerszer engedelmet kért, hogy a kisasszonyt háborgatni bátorkodik elegáns szállásán.

– Én itt is csak olyan szegény leány vagyok, amilyen ott voltam, s örülök, ha a hajdani jó barátok közül valakit láthatok.

– Tudom, hogy a kisasszony jó szíve érdeklődik a szegények iránt, akik olyan nagyon szerették.

Aztán formális rapportot tartott sorba valamennyiről, kinek mennyire vitte fel Isten a dolgát. A Kaporék jól vannak az asyumban. A Szüköl Makár is megérte, hogy fizetéses segédfogalmazóvá lett kinevezve. A Kranyecz Frányó hazament a feleségét birtokba venni.

– És a Przepiorkának Stradiváriusa is megkerült. – Magáruul nem szólt a János.

Erre hát nagyon kíváncsi lett Lidi kisasszony, hogyan került meg az a boszorkányos hegedű, vagy annak az ára.

– Amikor legutoljára szerencsém volt találkozni a kisasszonnyal, méltóztatik rá emlékezni, hogy említést tettem arról, hogy a tolvajt kézre fogom keríteni. Meg is tettem.

– No azt igazán szeretném megtudni, hogyan lehetett?

– Ha nem untatnám vele. Eddig úgyis csak a balfogásaimról tetszett értesülve lenni. – Hát az így ment végbe. Én szoktam a hírlapoknak a rendes értesítéseket adni a rendőrség körében történekről, amiknek nyilvánosságra hozatala kívánatosnak látszik. A Przepiorka ügyet is én írtam meg, úgy ahogy megtörtént, hanem aztán azt a következő mesét toldtam

hozzá: „A szegény hentes látva rászédetését, kétségbeesetten futott egy itteni (általam megnevezett) hegedűgyároshoz, megmutatni neki a nyakán veszett hegedűt, amit kész volt eladni minden árért. A mester azt mondta neki, hogy ne hamarkodja el a dolgot, az csakugyan valami ritka régi hegedű, ami sokat érhet. Azonban, nagyobb biztonság kedvéért, menjen fel vele Bécsbe, ott van a karintiai utcában egy nagy hegedűkereskedő cég, mutassa meg annak a jószágát. A hentes nem sajnálta a kísérletet, felsietett Bécsbe. A kereskedő megnézi a hegedűt, s azt kérdi a hentestől: „Tudja ön, hogy miféle hegedű ez?” – „Nekem azt mondják, hogy valami Stradivarius”. – „Még annál is nevezetesebb, az egy ‚Dnifloplugár’ olasz tiroli készítmény. El akarja ön adni?” – „El biz én. Mit ad az úr érte?” – „Kétezer ötszáz forintot.” – A hentes egy szót sem szólt többet, otthagya a hegedűt, s szaladt haza a pénzével, nehogy még visszakérjék. – És most ez a tévedésből hozzánk került hegedű ott pompázik a karinti utcai cég kirakatában, alája írva: „Ára 16 000 forint”.

Ez a „hiteles” tudósítás megtette a körútját valamennyi bel és külföldi hírlapban. Elhitte mindenki. A hentes annyi kolduló levelet kapott, mintha ő nyerte volna meg a nagy ternót. Néhány nap múlva a budapesti hegedűgyárosnál tudakozódott egy idegen úr a hegedű történetéről. Mind a budapesti, mind a bécsi kereskedők értesítve voltak a rendőrség által. Az bizonyította, hogy a hírlapi tudósítás való. – A következő napon a bécsi kereskedőhöz állít be egy elegáns orosz prémes bundába öltözött finom uraság. Átutazó hegedűművész, s azt mondja, hogy ő szeretné megvenni azt a kiállított Stradivariót.

– Az nem Stradivario, mert az Dnifloplugár, még becsesebb műemlék...

Az idegen ígért érte nyolcezer rubelt. A kereskedő kineveti vele.

– Uram, ez egyike annak a nyolc hegedűnek, amit Paganini maga után hagyott. Ez az egy Lipinszky kezén keresztül jutott Magyarországra, Lavottához, annak a halála után eltűnt, hasztalan keresték, míg most egy tolvaj tudtán kívül jó üzletet csinált vele – magának is, de nekem is. Ez a hírhedett hegedű, amelynek a „G” húrján Paganini azt a csodálatos „Les clochettes” variációit játszotta. Egy garassal nem alább a kiírt áránál.

Az utazó virtuóz és a hegedűgyáros nem tudtak megegyezni, s szétváltak. Mi erről is tudósítva lettünk a rendőrségnél. Ettől fogva én mindennap ott voltam kora reggeltől késő estig a Przepiorka házánál, a boltra nyíló szobában.

A harmadik napon jön a hentesboltba egy félmankón tipegő köhögős, kopott ember, s azt mondja, hogy a gazdával akar beszélni.

– Mit adjak? – kérdi a hentes.

A lázár azon kezd, hogy ő az a szerencsétlen beteg muzsik, akinek a fia az országos zeneiskolában tanult. Ő arra egy apjáról ereklyében ma-

radt hegedűt bízott. Most olvassa a hírlapokban, hogy az elvetemedett rossz gyerek azt a drága hegedűt eladta a hentesnek, ez meg tovább adta egy bécsi kereskedőnek. Ez tisztán orgazdaság! Ő nem akar bíróhoz menni, herce-hurcát csinálni (közbe nagyokat köhögött). Hanem azt követeli, hogy a hentesmester, legalább azt az összeget, amit a bécsi kereskedőtől kapott, az ő drága hegedűjeért, a vételáron fölül vele megossza. Ellenkező esetben pert indít, s visszaköveteli a beleegyezése nélkül eladott hegedűt.

Ez volt az én emberem!

A Przepiorka jeladására én rögtön kiléptem a mellékszobából, s a mankós embert felszólítottam a törvény nevében, hogy kövessen a kapitányi hivatalhoz.

Erre az egyszerre eldobta a mankóját, s kisült, hogy nemcsak nem nyomorék, köhögős beteg, hanem egy valóságos akrobata. No de hát, ha ő akrobata, én meg bucanier voltam. Utoljára a nagy tusakodásban mégis csak én gyűrtem le őt a földre, s a hentes segítségével megkötöttem.

Ekkor derült aztán ki, hogy a kelepcebe ejtett csaló egyike a legveszedelmesebb internacionalista *félkézalkalmároknak*, aki számtalan furfangos csalást követett el Európa minden fővárosában. – Ennek kézrekerítéséért nyertem ezt az érdemkeresztet.

– Ez igazán nagyon eszes furfang volt – mondá Lidi kisasszony. – S remélem, hogy ez önnek megérdemlett előléptetésére fog szolgálni.

– Én azonban ezt nem veszem igénybe – monda János. Szándékom a hivatásomat elhagyni, s a polgári életpályára térni. Az elevátornál ajánlanak egy felügyelői állást a számomra, ami hajlamaimnak sokkal inkább megfelel.

– Szerencsét fogok önnek hozzá kívánni.

– Bocsánatot kérek, hogy alkalmatlankodtam a kisasszonynak.

– Nagyon örültem rajta. És igen csodálkozom, hogy miután ez a nevezetes eset olyan régen történt, hamarabb nem közölte azt velem.

– Nem tehettem, mert a legutóbbi napokig a Veres keresztben voltam.

– Mit csinált ön ott?

– A kórházban feküdtem. Azzal a gonosztevővel való tusakodás közben kilenc késdőfést kaptam, amik közül néhány életve szélyes lehetett. Csak a napokban épültem fel egészen.

Lidi kisasszony e szavaknál egészen elfeledkezett magáról, s megragadva a rendőr kezét mind a két kezével, érzéstől áthatott hangon rebegé:

– Az Istenért! Vigyázzon ön magára.

Amire a konstábler János magát mélyen meghajtva azt mondá:

– Lidi kisasszony! Erre a kézszorításra sokkal büszkébb vagyok, mint a mellemen függő érdemkeresztre.

Azzal magát ajánlotta és elment.

Huszonkilencedik fejezet

Az, akit a nők bálványoznak

A háta mögött „Szép Diegó”-nak hívták; de ha meghallotta sem haragudott meg érte.

Őseredeti magyar típus volt. Mikor a huszáregyenruháját felvette (tartalékos főhadnagy volt), akkor mintaképe volt egy daliának, ha pedig darutollas kalappal a fején, lobogós ingujjban, félvállára vetett dolmánnyal vágatott végig a gyepen, a legderekabb csikós vált volna belőle. Frakkban meg éppen ellenállhatatlan jelenség volt: senki sem mondta volna, hogy nem francia.

Arrul az Y. Y. grófrul beszélünk, aki X. X. grófnőt elvette. És ezt is teljes joggal számíthatjuk a gazdag szegények közé. Hogy szegény volt, az köztudomású adat. Öröklött birtokát már húsz éves korára az utolsó kapukulcsig mind elverte. Költséges utazásokat tett a világ minden részében, s úgy költött, mint egy herceg. Mikor az utolsó ezerest is felváltotta, akkor hazajött. És itthon lett belőle csillaga a magas régióknak.

Akinek semmije sincs, az „szegény”, aki sokat tud költeni, az „gazdag”. A kettő *együtt* „*contradictio in adjecto*”. És ő tudta ezt a paradoxont személyesíteni.

Senkinek olyan elegáns garzonlakása nem volt a fővárosban, mint neki: hangulathíven díszítve külföldről elhozott iparremekművekkel, s a legritkább vadász troféumokkal. Egy nevezetesebb lóversenyről sem maradt el, s saját paripái több ízben fényes versenydíjakat nyertek. A turfon „Captain Green” volt a felvett neve.

Azt mondták, hogy igen nagy összegeket nyert a versenyeken fogadásokban, amiknek merészsége gyakran meglepő volt. Sohasem a favoritokra fogadott, hanem olyan paripákra, – mikből senki sem nézte ki a leendő nyertest. És legtöbbször sikerült neki.

Aztán kártyán is mesés szerencséje volt.

Híresek voltak a párbajai, amelyekben rendszeren megsebesítette ellenfelét; kitűnő pisztolyozó volt, míg ő maga sohasem kapott sebet.

Hát még a nőknél? Ő rajta ugyan nem teljesült a példabeszéd, hogy „Szerencsés a játékban, szerencsétlen a szerelemben”. Akit csak ostromolt, azt meg is hódította. Otthon volt minden kastélyában és palotájában az országnak és a fővárosnak. Ezzel ne legyen az mondva, mintha a gunyhókat és lebujszókat kikerülte volna. Azokkal is elismerteté ellenállha-

tatlanságát. Vándor chansonette énekesnő nem utazott át büntetlenül a magyarok metropolisán.

Végre őt is utolérte a nemezis. Beleakadt a szerelem hálójába. A Felvidék egyik legszebb leányába lett szerelmes, akinek a kedvéért el tudta hagyni a kártyaklubot, sőt még a löversenyeket is: egy egész nyarat ott töltött a Kárpátok között, ahol az X. X. grófi család őskastélya állt, s mindennap lehetett őt látni, amidőn a két grófnő: anya és leánya, kikocsiztak, paripáján a hintó mellett ügetni.

Őszre bekövetkezett a komoly nyilatkozás pillanatja.

Egy holdvilágos estén, a hattyús tó partján sétálva, ezt mondá szép Diegó a grófkisasszonynak:

– Milyen kár, hogy nincs itt ezen a tóparton *két pálmafa*. Erre a szóra a nyomukban járó társalkodónő jónak látta hátramaradni, olyan ürügy alatt, mintha fénybogarakat szedne a fűből.

Ez nyilatkozat volt.

A mai búcsúében ugyanis utazási élményeiből a következő adomát mesélte el Y. Y. gróf az asztaltársaságnak. „Tananarivában abból áll a házassági szertartás, hogy a házasulandó ifjú és leány felmászik két egymás közelében álló pálmafára. Akkor aztán mind a kettőnek rokonai pálmaháncsból sodrott köteleket hurkolnak a két sudárfa derekára, s elkezdik azokat egymáshoz közel húzni. Ha annyira tudják húzni, hogy a két pálmafa koronája egymáshoz ér, akkor kész a szent házasság, ha elszakad a kötél, akkor nem lesz belőle semmi.”

Ennek a megtudása után kétségtelen a jelentése az ifjú hős által tett nyilatkozatnak.

– A két pálmafa itt van – mondá a grófleány –, de elég erős-e a pálmaháncs-kötél?

– Olyan nehéz az egyik pálmát meghajtani?

– Talán nehéz, talán könnyű. Minden a másik pálmán áll. Én három ígéretet kérek öntül: hogy nem fog szerencsejátékot játszani; – hogy nem vív párbajt – és hogy nem csal meg.

Az ifjú hős térdre bocsátkozék, s a csillagokra esküdött, hogy meg fogja tartani mind a három kívánatot.

És aztán, hogy bekövetkezett az ősz, akkor is gyakran felrándult az ifjú hős a Kárpátok közé, elmulasztotta az őszi löversenyek napjait, az erdélyi medveadászatokat, a versenyparipáiért bánatpénzt fizetett. Nem beszélt többet a kalandjairul, hanem a magas politikával foglalkozott. Határozott pártállást foglalt el, s megígérte, hogy a párt jelöltjének érdekében mind szóbeli, mind pénzbeli áldozatokra kész leend. Egyszóval egész komoly férfiúvá lett. A gazdálkodás iránt is fölöttébb érdeklődött. A komlótermesztést kívánta a Felvidéken meghonosítani, s nagy tanulmányokat tett a

gazdasági szeszfőzés terén, melytől e vidék felvirágoztatását reméli. – Arra pedig nem volt rávehető, hogy kártyát vegyen a kezébe.

Egy téli reggelen aztán, mikor ismét egy hosszabb tartamú látogatás után búcsút vett a fiatal gróf, akit mindenki a grófkisasszony jegyesének tartott: a Miskolcnál keresztező vonat a következő tartalmú levelet hozta a grófkisasszony számára: „Mélyen *tisztelt* grófnő!”

„Én nem vagyok a kegyed fennkölt hajlamaira érdemes. Kegyed egy szent, én pedig egy elkárhozott. Én a kegyed anyját veszem nőül. Vesse ki a semmibe az emlékezetemet.”

Az is oda volt még írva „Az ég önnel.” Hanem ezt keresztül húzta. Eszébe jutott, hogy ott az ő váltóit nem honorálják.

Ez a levél tette a szép grófleányt földönfutóvá.

Harmincadik fejezet

Az anya és vetélytársnő

Amilyen szép volt az álom, olyan rettenetes volt a fölébredés.

A grófleány egy mérhetetlen örvényt látott maga előtt megnyitni, tele alakváltoztató szörnyképekkel.

Minő társadalom ez? Ahol még a szerelméért, még az üdvösségéért sem lehet egy férfinak megtenni azt, hogy az elhatározásának helyt álljon. Itt csak az önzés az istenség, s a szenvedély a teremtő erő.

Aki egyszer „úr”-nak született, annak a szívéből ki van véve az az erő, hogy saját magának „ura” lehessen. Az rabja a hajlamainak, az játéka a pillanatnak.

Elhagyja őt, akit imádott, és az anyját veszi nőül.

Talán nem is azért, mert azáltal egyszerre dúsgazdaggá lesz, hanem inkább, mert az nem követel tőle lemondást.

A leány elhatározta, hogy kitepi magát ebből a társadalomból. Kitepi úgy, hogy még csak egy visszaemlékező vágyat sem visz el magával belőle; nem egy elszakadt ideget, mely mint az amputált kéznek az idege, még azután is érzi a fájást, amikor már az elveszett tag hiányzik.

Nem szólt senkinek, nem mutatott az arcán semmi változást. Titokban, azon ürügy alatt, hogy pártfogolt szegények számára vásárol, szedte össze házalóktul a kopottas öltönyöket, s azokat el tudta rejteni jól.

Tél volt; a tó befagyva, a hattyúkat bevitték az ólba; a tóparton levő hattyúház üres volt, oda rejtett el mindent.

Egy szeles, havas napon azután leosont a kastélyból a tóhoz, magával vitte a korcsolyáit. Talán látta is valami cseléd, mikor kiment.

A tóhoz érve, besurrant a hattyúházba, ott öltözött a kopottas ruhákba, s aztán átkorcsolyázott a tónak a túlsó partjára, ahol széles nádas volt. Ezen keresztül eljutott az országútig, s az a vasúti állomásnál végződött. Lányomait befűtta hóval a szél.

A grófnő az utóbbi napokban került a találkozást a leányával. Elég nagy oka lehetett rá. Csak estefelé, mikor a cselédek észrevették, hogy a grófkisasszony nincs a kastélyban, kezdték keresni, hogy hova lehetett.

Akik látták őt korcsolyáival a tó felé menni, ott kutatták, de nem találták semmi nyomát. Csak amidőn fákyafénynél kerestek össze minden zeget-zugot, jöttek arra a gondolatra, hogy a hattyúházba is betekintsenek. Ott azután megtalálták a levetett öltönyeit. A ruhája zsebében volt egy levél az anyjához címezve. A levél tartalma ez volt.

„Grófnő” „Ön tudja jól, hogy én miért hagyom el e házat. Ne kerestessen. Nem fogok visszajönni. Öngyilkos nem leszek. Annál rosszabbat is tehetek. Beledobom magamat a társadalom iszapjába. – Olyan fertőben fogom magamat megkeverni, hogy senkinek ne legyen kedve rám ismerni valaha. – Nem fognak rám találni másutt, mint a bűnök kloákáiban. – Ir-tózni fognak tőlem.

– Isten bocsásson meg önnek, ahogy én megbocsátok, s legyen boldog.” „No name.”

A grófné képesnek hitte a leányát arra, hogy fenyegetését beváltsa. Ő maga is csupa szenvedély volt. Hátha a leány is örökölte a vér hajlamait?

Sietett azonnal a vasúti állomáshoz. Ott semmi grófkisasszonyt nem láttak. Didergő, hótul belepert alakok jöttek a pénztárhoz, akik a harmadik osztályú kocsikra váltottak jegyet.

A grófnő táviratoztatott a budapesti rendőrségnek, a közbeeső városok rendőrközegeit már késő volt értesíteni, a vonat már azóta messze járt. A végállomáson is csak úgy előzte meg a távirat, hogy a hözivatar megnehezítette a közlekedést.

Azt a választ kapta vissza, hogy a leírt alak sem az éjjeli, sem a reggeli vonattal nem érkezett meg.

Kapor Ádám váltóörnek a közbejövetele, meg a konstábler téves félre- ismerése utat nyitott a grófleánynak a főváros néptengerében való eltű- nése.

Azontúl pedig hamis nyomra vezette a fürkészőket a grófnőhöz írott le- vele.

Arra képesnek hittek egy grófleánnyt, hogy az a külvárosi sörházakba álljon be pincérnőnek, vagy a bűzös dalkávéházak barlangjaiban mulat- tassa csúfdalaival a mámoros népet, hanem arra a szörnygondolatra senki sem tudott vetemedni, hogy hátha ez az égből lehullott csillaga az előkelő mennyországnak nem esett az iszapba, hanem fennmaradt egy fonálszá- lon, azon a cérnaszálon, ami a szegény munkásnőket tartja felemelve: hogy a grófleány napszámba dolgozik!

Nem! Ilyen boldot nem hisz el senki!

Ez a „mal-entendu” nem zavarta meg a folyamatban levő ügyeket. A grófnőnek gondja volt rá, hogy leányának eltűnéséből ne legyen nyilvános botrány. Az ismerős világban az a hír lett elterjesztve, hogy a grófleány zárdába vonult, s ennek az okát mindenki kitalálta.

A grófnő pedig a kapott fájdalomra talált ellenmérget a leánya levelé- ben. Most már neki volt oka azt elítélni, s ebben az ítéletben megtalálni a saját felmentését.

Az már az emberi természetben fekszik, hogy ha valakit nagyon meg- bántunk, okot találunk rá, hogy azt gyűlöljük is. Régi mese, de mindig

megújul az a rege a bűvös tükörről, mely azt mondta a belenéző szép mamának: „Szép vagy, szép vagy, szép királyné; – de mégis szebb a leányod!” – Ami elég ok volt rá, hogy a leány meghaljon.

A fényes menyegző zavartalanul ment végbe. Következett utána a nászutazás.

Az is elmeháborodott volt, aki kitalálta, hogy egy férfi és egy nő, mikor már elérték, ami után vágytak, hogy egymáséi lehettek, akkor azt az egy darabban kapott nagy kincset felváltsák apró pénzre, s ahelyett, hogy az isteni örömök óráit egyedül töltenék el, odadobják magukat a zónatarifás szunyograj közé; kiabáltassák a fülükbe húsz percenkint az állomások neveit, élvezzék a fűtysikoltás, csengettyűszó interpunkcióit, vacogtassák a fogaikat fűtetlen olasz fogadókban; profanálják első ömledéseiket idegen szobaszomszédok csúfondáros észrevételeinek.

No, de hát ez az észrevétel csak az ordinaré embereknek szól. Gazdagok nászutazása rafinált élvezetekkel jár.

Külön kupé: sleeping car: helybeszolgált lakomák, s ahol nagy város jön vagy valami nevezetes táj, ott kiszállás, kényelmes elhelyezkedés, kiaknázása a látni és hallani való élvezeteknek. Monte-Carlóban egy kis szerencsepróba, Rómában pápai áldás, Nápolyban Vezúv-látogatás, virágzó narancsligetek, sorrentói idill. És a többi.

A többi?

Hát azt meg kell engedni, hogy a grófnő harmincnégy éve mellett még mindig feltűnő szépség, aki a figyelmet képes lekötni: még a saját férjeét is. Karcsú, inkább vállban, mint csipőben széles termete még fiatalabbnak mutatja. Arca azok közé tartozik, amik az évekkel nem változnak, halvány olajbarna színnel, erős sugár szemöldei hódító kifejezést adnak nagy, mély tűzű szemének; vékony, klasszikus metszésű orra, a lüktető cimpákkal, felvetett piros ajkai mind heves temperamentumot árulnak el. A hangjában is van valami, ami megigéz, mély hang, melyet csak érces csendülése különböztet meg a férfiétól. És aztán azok a kicsiny kezek és lábak!

Igazán nem lehet csodálni, ha ő maradt a szépségversenyben a győztes. Ugyan ki adná az aranyalmát Minervának?

A mézeshetek valóban azok lehettek.

Vissza is vonjuk, amit fentebb mondtunk a nászutazások feltalálójáról. – Ez csak a parasztoknak szólt.

De sőt inkább nagyon célszerű az a nászutazás, mert azalatt a férj nem járhat a klubba, kaszinóba, lóversenytérre: nem szökhetik el semerre; meg van fogva.

Vége is van aztán annak a boldogságnak, amint *hazakerül az új házaspár Bécsbe*. Ott szándékoztak a tavaszt tölteni.

Itt aztán az ifjú gróf folytatta a régi életmódját.

A grófnő tanulmányozta a férjét. Azt tapasztalta, hogy az némelykor csak úgy szórja a pénzt, lakomákat rendez, új fogatvásál: – máskor meg a legsandább uzsorások kérdezősködnek utána, hogy fölkelte-e már, s benyitnak hozzá kopogtatás nélkül.

Egyszer – reggelizésnél – megkísérlé a grófnő a fájós fogára tapintani a férjének.

– Kedves Oszkár. Egyre kérem én önt, ha meg nem neheztel érte. Ne üljön ön le kártyázni *mindenféle* emberekkel.

– „Mindenféle” emberekkel? Például?

– Akiknek a jelleme felől nincs egészen tisztában.

– Hát mi közöm énnekem azoknak a jelleméhez, akikkel kártyázom.

– Azt önnek jobban kellene tudni, én csak sejtem. Lehetnek emberek, akik a játékot professzióból űzik, s nem igen ügyelnek a korrekt becsületesség szabályaira.

A férj nagyot nevetett erre a szóra, aközben gyöngéden megveregetve a neje kacsóját.

– Hát a kártyaasztalnál tanuljuk a korrekt becsületességet?

– Én azt hiszem, hogy oda is magunkkal visszük.

– Kedvesem: aki kártyázni leül, az mind rabló, zsebmetsző. Ott minden szabad, csak észre ne vegyék.

– Akkor ön nagyon rosszul teszi, hogy nagy pénzben játszik.

– Hát kis kutyákat fésüljek krajcáros tarokkban?

– Ön a napokban nagy pénzzavarban volt. Egy pár filiszteusát az előszobában fogtam el, mikor önhöz be akartak törni, s kiváltottam tőlük önnel a váltóit.

– Azt nagyon rosszul tette ön, mert engem hamis világításba állított vele. Annak nem szabad kiszivárogni, hogy egy gentlemannek a váltóit valaki más fizeti ki.

– De mikor már lejártak volt?

– Én tudtam volna, hogy mit csináljak velük.

– Drága uzsorát fizetett volna értük? Ez kártyaadósság volt?

– No hát az volt. Valami vidéki *kukkó*, aki most cseppent be először a klubba, veszedelmes szerencsével játszott ellenemben. Én szándékosan hagytam szemtelenkedni.

– Miért szándékosan?

– Azért, hogy holnapután megint visszajöjjön, elbizakodva a tegnapelőtti disznó-szerencséjében: akkor aztán majd én vetkőztetem le.

– Ez szívtelenség.

– Hát biz a kártyázó szoba nem felebaráti segélyző intézet. Inkább temetkezési egylet. Az én guvatom „holt ember”. Ezen volt elég oka a férjnek nevetni.

– De hátha megint *a szegény halott* kerül fölül, s az temeti el a sírásót.

– Ah – ah! – A férj elővette a dohánytartó szelencéjét, s egy szivarókat (cigaretta) csavargatott magának. – Holnap rajtam lesz a bankadás sora. Mikor én osztom a kártyát, olyankor én mindig ura vagyok a helyzetnek.

– Lorettói szent szűz! Csak nem ismeri ön a kártyákat a hátlapjaikról?

– Haha! – nevetett a férj, az égő szivarókat szájába dugva. – A hátlapjukról nem.

Azzal odatolta a neje elé a dohányos szelencéjét.

– Ugye milyen szép tabatiére ez?

Aranybul volt. A födele tükörsimára csiszolva: s minthogy domború volt, a bele néző arcát miniatűrben mutatta. Az ilyen arany tükörben látva, olyannak tűnik fel az ember, mint valami „nap-lakó”.

– Nagyon szép.

– Hát ez a tabatiére rendesen élém van téve, mikor a kártyát osztom. Ennek a tükörlapjában előre meglátom a kártyát, amit másnak adok, s ami nekem következik. S ez az „onze et demie”-ben nagy előny.

A grófnő fölugrott a helyéről.

– De uram! Hisz ez „tricherie”.

– Ah dehogy! Ez csak „avantage”, a bankár előnye: éppen mint a „refait”.

– Nem! nem! Ez nem tisztességes dolog! Ezt senki sem teszi. – Ah bah! Ez az én találmányom. Amihez nekem éppen olyan kizárólagos szabadalmam van, mint Edisonnak a villanyvilágításhoz, mint Behringnek az általa felfedezett tengersiz hoz.

– De nem szeretném, ha e találmány az ön nevét viselné.

– Hát – hitvestársak között nincsen titok: én csak meg akartam önt afeől nyugtatni, hogy a fáró-asztalnál én vagyok az mindig, aki utoljára nevet.

Azzal zsebébe dugta a dohányszelencéjét: kezét csókolt és elbalanszírozott.

A grófnét nagyon elmélázóvá tette az, amit a férjétől hallott. Ha ez nem tréfa?

Két nap múlva ismét a reggelinél találkoznak. A gróf még álmos volt, mert alig szunnyadt egy pár órát. Reggel került haza a klubból.

– Apropos – mondá a harmadik ásítás után.

– Azokat a váltókat, amiket ön a napokban helyettem kifizetett: most visszaváltom. Kérem szíveskedjék előkeresni.

S azzal az inexpressible-je zsebébe nyúlva, kihúzott egy csomó összegyűrt százast és ezerest, s kezdett belőlük válogatni. A pénzcsomag közül egy-egy névjegy is hullott ki, amire a név mellé írónnal valami szám volt felírva: „Jó 10.000 forintig.” Ez is mind pénz.

A grófnő iszonyattal tolta el magátul ezt a pénzt.

– Vigye ön előlem! Ilyen úton még nem került pénz az én chatouille-orra.

– Dehogy nem! Apai ősei Raubritterek voltak, s anyai nagyapja Armeeliferant.

A grófnő görcsöket kapott, s elkezdett csuklani.

Oszkár vállat vont: „Én megkínáltam önt: ha nem tetszik, nem tehetek róla”, s azzal nyugodtan szürcsölte tovább a teáját. Ezúttal Bokk szivart szítt hozzá.

Azután következtek a tavaszi lóversenyek.

Oszkár egész nap a tréninggel volt elfoglalva: nem lehetett vele egyébről beszélni, mint lovakról és zsokékról.

A Derby-nap nagy izgalommal folyt le; a nagy állami díjért nyolc paripa futott: mind korábbi versenyeken győztes kitűnőségek, s a nyolc versenyző közül éppen az lett az első, amelyre legkevésbé számítottak, a „My Dream”. A favorit, amelynek diadalát biztosnak hitték; hátramaradt rossz harmadiknak. Oriási volt a szenzáció!

A győztes paripa portréját minden illusztrált lap közölte, s nevével a legújabb hazai pezsgőt *keresztelték* el (ominózus szó!). Azt pedig minden hírlap újdonságai között lehetett olvasni, hogy ezen a Derby-napon az ismeretes „Captain Green” (tudvalevőleg gróf Y. Y. Oszkár) kétszázezer forintot nyert fogadásokban.

A grófnőnek el kellett hinnie, hogy ez igaz, mert Oszkár rögtön megvette a nyertes paripát, súlyos összegben: s a nevének azt mondta, hogy szeretne Bécsben egy palotát megvenni; csak azért, hogy a versenyparipái számára ott tarthasson istállót: aminek a tervezetét el is készítette egy előkelő építésszel.

– De édes Oszkár – monda a grófnő egy kedvező pillanatban, amidőn hozzá juthatott, hogy a férjével beszéljen –, édes Oszkár! Ha ön most kétszázezer forintot nyert a lóversenyen fogadásokban: nem történhetik-e meg, hogy egy másik lóversenyen éppen annyit fog elveszteni: vagy talán kétszer annyit?

– Az rajtam nem esik meg.

– Az megeshetik minden emberen. Itt van N. N. gróf, akinek a leghíresebb istállója van Magyarországon. Paripái a legkitűnőbbek. És mégis mindenütt megbukik velük.

– Igen, mert csak félig tanulta meg a leckéjét.

– Hogyan félig?

– Hát úgy, hogy „csak” a saját zsokéit fizeti igen jól. De aki egészen tudja a leckéjét, az a saját zsokéit is *jól* fizeti, de a versenytársaiét *még jobban*, mint a saját gazdájuk.

A grófnő elképedt.

– Ne kívánja elhinnem, hogy ön is ezt teszi!

– Hát bolond legyek?

– Hiszen ez supercheriel

– Édesem! Nem ért maga ehhez. Ahol lovakról van szó, ott minden meg van engedve. Szemesnek áll a világ.

– Jól van! Nem moralizálok. Ráhagyom, hogy „lovar” és „lovag” nem egyértelmű szavak. Megengedem, hogy ahol „ló” a téma, ott a „mylordnak” ugyanaz a pátense van, ami a cigány lócsiszárnak. Én csak a kérdés prózai oldalát érintem. Hátha valaki más az ön versenytársai közül is él ezzel a privilégiummal: s önnek a zsokéját vesztegeti meg?

Oszkár gróf nagyot nevetett.

– Hát persze hogy megteszi! Hogyne tenné? Legközelebb, mikor a budapesti gyepen fogok a mostani nyertesemmel futtatni: bizonyos vagyok felőle, hogy a jól ismert zsokémat tetőtől talpig megkenik. Csak hadd fizessék. Jól esik szegénynek. Két felesége van. Az egyikről elvált, de azt is tartani kell neki. Én úgy teszek, mintha semmit se sejtjenek: bejegyzem a tárcámba a fogadásokat. Most már én teszek 2-öt 1 ellen. A futtatás napján aztán az én öreg lovászom hirtelen gyomorcsikarást fog kapni nem ülhet maga a lóra. Nekem pedig tartalékban van egy másik zsoké, akiről senkinek sincs sejtelve, s az fog futtatni a My Dreammel.

– Hoha!

– Tőlem nem lehet lopni.

A grófnő elhallgatott.

Voltak azonban mások, akik kevésbé voltak megnyugtathatók. A zsokéklubban valami kellemetlen rencontre volt Oszkárnak éppen a legközelebbi versenyfuttatás miatt. Valaki nagyon fennhangon példálózott a nyereségének homályos eredetére.

Hát erre is van tromf. A párbaj. Azzal minden kellemetlen észrevételnek útját lehet vágni.

Egy reggel azt mondá Oszkár gróf a nejeének, hogy őneki sietve kell lerándulni Budapestre. Nagy szavazás lesz a főrendiházban. Veszélyben Izrael!

Hát csak teljesítse hazafiúi kötelességét.

A másnapi lapokban aztán olvasá a grófnő, hogy a budapesti régi lóversenytéren a délutáni órákban pisztolypárbaj folyt le Y. Y. Oszkár gróf és Q; X. idegen mágnás között: az utóbbinak a karja lett keresztülvéve: az előbbi sértetlen maradt. A párbaj oka összeszóalkozás.

Mikor ez a tudósítás a lapokban megjelent, már akkor Oszkár gróf ott-hon volt a szobájában. Az éjjeli vonattal tért vissza: s aztán mindjárt lefeküdt. A grófnő még aludt akkor.

Rögtön átrohant a férje szobájába: az olvasott lappal a kezében. Az alig engedte magát felébreszteni, olyan jól aludt. Budapesttől Marcheggig folyvást pezsgőzött a két szekundánsával: még most is egészen mámoros volt. Csak igen nehezen ismert rá a feleségére, s elébb sorba próbált neki mindenféle neveket adni, míg rájött az igazira.

Akkor meg sehogy sem találta bele magát abba a szentimentális hangulatba, amibe a neje óhajtotta volna belevezetni. Nem értette meg, hogy mi nagy öröm van azon, hogy őneki se keze, se lába nem hiányzik? Meg hogy mit akar az asszony azzal, hogy most az ő arcát könnyeivel összeáz-tatja?

- Ki halt meg?
- Csakhogy te élsz!
- Hát mi sírni való van azon?
- Te párbajt vívtál?
- Nem tudom én: régen volt már!
- Oszkár! Az Istenért! Ha megölték volna.
- Akkor legalább most aludni hagynának.
- Az égre! Ne szólj így! Én kétségbe vagyok esve. Ígérd meg, hogy nem fogsz többször párbajt vívni.
- No, itt van – nesze – a numero kettő!
- Mit beszélsz numero kettőről?
- Kettő meg kettő, kétszer kettő.
- De hát beszélj okosan.
- Az egyik kettő: te meg a leányod. Ő is azt kívánta tőlem, hogy először: ne kártyázzam, ne fogadjak, másodszor: ne párbajozzak. Még egy harmadik kívánsága is volt. Azért hagytam ottan. S most már te jössz ugyanezekkel a követelésekkel. Még megérem, hogy a harmadikra is rájössz.
- Én csak az életed miatt aggódom.
- Sohse féltés te engem!
- Nem bánom, verekedjél karddal, de ne pisztollyal. Egy ostoba golyó: – és én egy üdvösséget veszítek el.
- Hiszen nem vívok én soha holmi kocapuskással, aki vaktába lövöldöz, s bivalyfővel belém téveszti a golyót: csak akiről jól tudom, hogy kitűnően lő pisztollyal.
- És mégis abba kötsz bele?
- Igen: mert az jól tud célozni!
- S ha jól tud célozni?
- Akkor nem lőhet meg.
- Nem bírom felfogni.

– Mert nehéz fejed van. Nem akarsz gondolkozni. Hagyj tovább aludnom, s eredj a papagájaidhoz.

– Nem. Addig nem megyek el: amíg meg nem nyugtatsz. Mi az? Nibelungenhős vagy, akin nem fog a fegyver? Csodakútba mártott tündéranycád?

– No, hát ha olyan nagyon erőlteted a dolgot, hát megmagyarázom. Mikor nekem egy gentleman kezd alkalmatlanná válni azon vagyok, hogy valamiképp megsértsem, hogy aztán az híjon ki engem. A kihívást természetesen elfogadom, de akárhol történjék is az, kikötöm, hogy a párbajnak Magyarországon kell végbemenni. Másutt sok a titkos rendőrség: de nálunk még nincsenek mouchardok¹⁰. Más országban a párbaj halálos kimenetel esetén szigorú büntetés alá esik: nálunk a törvény nem tartja a párbaj miatti elítéltetést megbecstelenítőnek, s legtöbbször legmagasabb kegyelem útján el is lesz engedve. Ezért én a recontre-t Budapestre határozom. Mint kihívottnak jogom van rá. Aztán más joga is van a kihívottnak. A párbajnál az ő pisztolyait kell használni. Azokat nem ő maga, hanem a szekundánsai veszik. Új pisztolyoknak kell lenni, amikből még senki sem lőtt. Nekem pedig van Pesten egy puskamívesem, ahhoz utasítom a segédeimet. A puskamíves az én emberem. Meg van neki érte a maga haszna. Ő átadja az én szekundánsaimnak azt a két pisztolyt, amik egyenesen az én céljaimra készültek. Mind a kettőnek az a sajátsága, hogy felfelé hord és balfelé. Mikor én lövök, az én ellenfelemnek a jobb könyöke alatt egy arasznyira célzok, s akkor bizonyos vagyok róla, hogy a karját vagy a mellét fogom eltalálni. Az pedig nekem egyenesen a homlokomnak irányozza a csövét, s annál fogva egy arasznyira lő el a fülem mellett. Ebből áll az egész boszorkányság. Már most megtudtad, amit akartál. Mehetsz zongorázni.

A grófnő mellére valami nehezedett, mint egy lidércnyomás. – Oszkár! Ha én azt elhihetném, hogy te most igazat beszéltél.

– Hát ki beszélt más?

– Te mámoros vagy!

– No hát: borban az igazság. Hagyj aludnom.

– Az rettenetes, amit te most beszéltél. Csak nem akarsz megfosztani attól, hogy becsüljelek?

– Én bizony nem emlékezem rá, hogy a pap arra esketett volna meg bennünket, hogy becsülni fogjuk egymást. Eredj porcelánt festeni.

Azzal a falnak fordult, s elkezdett horkolni.

¹⁰ mouchard = besúgó.

Az utómámor hatása alatt kellett neki lenni: különben el nem képzelhető, hogy ilyen felfedezéseket tett volna a nejeének. Ámbátor – miért ne? A nejeének? Hisz a feleség – az *senki*.

A feleség nem lehet *terhelő tanú*. A feleség ismerheti minden hibánkat, gyarlóságunkat, bűnünket, azért a „világ” nem tud azokról semmit. Sőt ellenkezőleg! A feleség bűntárs. Az oltár előtt kötelezte rá magát. Aki *tolvaj*, annak a felesége tartozik *orgazda* lenni. Nála a bűn = erény: ellátva a társadalmi egyezmény hitelesítő stampigliájával.

A grófnő feldúlt kedéllyel hagyta ott a férjét, aki most már a másodszori mámorálomból éppen nem volt felkölthető.

Hát ilyen az asszonyok eszményképe?

Egy ember, aki erkölcsi értékben alatta áll a parasztfogó birbics játzóknak, a cigány lókupecnek s a kergiz útonállónak: csakhogy éppen kilencágú korona van a medvés címere fölött. S aki mind ebből még csak titkot sem csinál a felesége előtt; hisz a cigány felesége = cigányasszony! Mit szépítgesse előtte magát?

Az egész rémséges revelációból csak egy ragadta meg a grófnő figyelmét. Hogy a leánya is ezeket követelte egykori jegyesétől. Hogy ne játsszék nagyban szerencsejátékot, és ne vívjon párbajt veszélyes kimenetellel. Ez még csak kettő! De mi lehetett az a *harmadik*? Amit félmámorában kiszalasztott a száján a férj? Majd azt is megtudja később...

Nem is sokáig várokozott magára a szifinx rejtélye a megoldásával.

Oszkár a rendes időben, midőn az ebédétől fölkel, akár volt vendége, akár nem, átment a nejeével a társalgó szobába; ott kiszítt egy szivart, elmesélte a legújabb pletykákat, amiket előtte való nap a klubban hallott: aztán, hogy eljött a színházba menetel ideje, befogatott, elkísérte a nejét az operába: ott megvárta az első felvonást. Addig csak jött valaki az ismerős urak közül, aki a feleségét mulattassa: akkor búcsút vett, s azt mondta, hogy megy a klubba. Onnan aztán csak a hajnal vetette vissza. Kivételt csak azon esték képeztek, amelyeken az opera után balett is következett. Akkor végigvárta az előadást.

A koreográfművészet „sztár”-ja volt akkoriban mademoiselle Florinde. (Francia művésznő Leutomischlből: népszerű nevén „Kolatschen-Lizl”.)

Egy este a klubnak egy habitué-ja látogatást tett a grófnál, s miután azt nem találta otthon; az illedelmi vizitet folytatta a grófnőnél. Régi jó ismerős volt.

– A grófnő nagyon szigorú regulában tartja Oszkárt – mondá a jó barát.

– Van három hete, hogy nem láttuk a klubban: azt hiszi róla mindenki, hogy maidenspeechre készül a magyar lordok házában.

A grófnő el tudta titkolni meglepetését. Neki mindig a klubban hallott meséket szokta előadni másnap ebéd fölött. És ő maga ott sincs. – Akkor valahol másutt van.

– Nekem megígérte, hogy nem kártyázik többet – mondá ahelyett, hogy meglepetését elárulta volna.

– Hiszen, az igaz, hogy a kártya nagy betegség. De higgye el grófnő, hogy néha a gyógyszer rosszabb a betegségnél.

Ezzel az elejtett szóval egyszerre fel lett Argusnak minden szeme nyitva.

A grófnőnek nem lett nehéz bizonyosságot szerezni magának a valódi tényállás felől.

Oszkár nagyon is vigyázatlanul vitte a dolgát. A felesége megtudta, hogy az egész időt, amit máskor a klubban szokott hasznosan értékesíteni, hetek óta következetesen a primadonna budoárjában vesztegeti el.

Egy reggel kitörésre került a dolog.

– Ön mindennap Florindánál van! – Támadá meg férjét egyenes asszóval.

– Ahán! Jön *a numero három* – dörmögé Oszkár, s engedte üttetni a plastront.

– Mindenről értesülve vagyok.

– És „sok” az a „minden”?

– Elég arra, hogy engem halálra sértsen. Ön nekem azt hazudja, hogy a klubba megy kártyázni.

– No – és rosszabbat teszek, mintha odamennék?

– Ott csak a pénzét vesztí ön el, de itt becsületét.

– Ezt nem értem.

– Egy kurtizán budoárjában!

– Ez a nagy tévedés. Az egy művésznő.

– Akinek szabadalma van?

– Kivételes állása minden esetre. Önök előkelő hölgyek azt képzelik, hogy egy művésznő termeiben nem is lehet mást, mint orgiákat rendezni. Rossz regényekből szedik az ismereteiket. Megnézik a „Kaméliás hölgyet”, a „Márvány hölgyeket”, s aztán azt hiszik, hogy ami a színpadon *szabad*, az a zárt ajtók mögött is *lehet*. Hisz nem vagyok én egyedül Florindánál. Se az első nem vagyok, aki érkezik, se az utolsó, aki a többiek után ott marad. Ott egy illustre társaság van együtt. A szellemi elit világa. Művészek, költők, celebritások. Ott egy kétértelmű szót nem lehet hallani. Annál kevésbé lehet valami szerelmi cselszövénynek kezdődni. Florinda egy szikrázó zseni, akinél elfelejti az ember azt, hogy nő.

– Édes Oszkár. Ön nem veszi észre, hogy védekezés közben milyen mérges sebeket üt rajtam. Ha nyíltan, brutálisan bevallaná, hogy „Hát mi

bajod vele: én szépnek találom, s gyönyörködöm benne, ahogy férfinak lehet: én szeretem a halat, tehát megeszem”. Hát meglehet, hogy akkor is dúlnék-fúlnék, porcelánokat törnék, asszonyi mérgemben; de végre is azt gondolnám, hogy fiatal férjem van: heves a vére: nagy betyár! Még titokban büszke is volnék rá. De mikor azt mondod, hogy: „óh, engem semmi földi szenvedély nem csábít e nőhöz: én csak a szellem, a zseni gyönyöreit keresem nála, amiket te együgyű, ostoba, unalmas feleség nem tudsz nekem nyújtani”. Ez engem összetör. Nem kiabálok: nem csinálok jelene-teket; de megemészt a szégyen, az undor, a keserűség. Mondd ki őszintén, hogy használod azt a nőt mint szeretődöt: s én nem kérdezősködöm utána többet.

– Ismét csak azt mondom, hogy soha sem volt vele semmi viszonyom.

– Akkor hát gyáva vagy, aki nem mer követelni, vagy pedig éhenkórász, aki nem tud egy pohos bankárt túllícitálni; hanem lesi a maradékot, amit az a tányérján ott hágy!

Még erre a kegyetlen „tus”-ra sem volt hajlandó Oszkár felemelni a fleuret-t, akár parade-ra, akár ripsztra.

– Azt önnek kell legjobban tudni – súgá vissza. – S az övé maradt az utolsó szó. Mindig nagy baj egy férjre nézve, ha az utolsó szót magának tartotta.

Pár nap múlva valami kellemetlen esemény történt a grófnő lakásán.

Az öltöző szobájából elveszett egy karperece, amit este, színházból hazajövet tett le a kandalló párkányára. A férje kísérté haza.

A karperec értékére nézve is nagybecsű volt: a rosettet rajta tizenkét nagy brilliant képezte; de legnagyobb értékét a befoglalt nagy igazgyöngy adta meg, melynek közepébe ritka természetjátékul egy fekete kereszt volt benőve. Magát a gyöngyöt a grófnő nagyatyja kapta a pápától ajándékba, mikor II. József császár idejében Bécs falai közt hosszasan időzött őszentsége.

Ez az ereklyének is felbecsülhetetlen családi kincs veszett el a szobából.

Pedig oda senkinek bejárása nem volt. Tolvaj nem juthatott be a palotába; mert ott a grófnő és férje egyedül laktak: s a zárt kapun minden embert a portás eresztett be és ki. A gróf kénytelen volt az esetet a rendőrségnél bejelenteni. A kiküldött rendőrbiztos vállatóra vette a házi cselédséget. Azok mind egyenkint tisztázni tudták magukat. A komornyiknak éppen szabadnapja volt: nem is hált a palotában. Egyedül a komornára hárulhatott a gyanú. Az sírt, esküdött, a haját tépte; mezítelenre vetkőzött, mint egy örült: annál rosszabb! Elvitték vizsgálati fogságba.

Ott sem tudtak belőle kivenni semmit. A karperec elveszett. Közbejött aztán valami nagy országos örömnep. Bécs városa ez alkalomra fényes bált adott.

Az efféle jubiláris ünnepélyes bálknál egy nagy baj van. Nem lehet a meghívott vendégeket kategóriánként termekre szétcsoportosítani. Hogy például az egyik teremben foglalna helyet a magas arisztokrácia, a felsőbb tisztikar és az előkelő hivatalos nép, szalonképes hölgyeivel. A másikon aztán a burzsoázia: a gazdag gyárosok, kereskedők, szabómesterek és mőzeshitűek. A harmadikban a minden világrészből összecsdődült idegeknek, lengyelek, japánok, törökök, magyarok. A negyedikben végre a művészek, művésznők, táncosnők, énekesnők, muzsikások, piktorok, poéták, újságírók: egyszóval a „bohéme”. No hát ez a század negyedik fertályában már lehetetlen. Azért megtörténik, hogy a zsúfolásig tömött fényes teremben egymással karombolázik az igazi török basa meg a trafiktürke, a minisztert megszólítja a riporter, s a balett-táncosnő uszálya végigseper a hercegasszony sleppjén. Senki sem marad egy helyben, minden nyüzsög, mint a feldúlt hangyaboly: egyik látni, másik láttatni akar. – Szabad a vásár! Mindenki „passzív” helyzetbe jutott: „aktív” állapotja csak annak a fűgenc emberkének van, aki testétől elálló frakkban, ferdére csúszott kravátlival, semmi érdemrenddel a gomblyukában, hanem jegyzőkönyvecskével a kezében furakodik a legsűrűbb tömegben keresztül, nem törődve vele, hogy kinek a sleppjét, kinek a sarkantyúját tapossa le; hanem jegyezve szorgalmasan a jelenlevő celebritások neveit, toalettjeit, kiejtett szavait, szellemes aperçu-it a „reggeli lap” számára.

Ebben a nagy tohuvaohuban egyszerre csak szembetalálkozott X. X. grófnő Florinda kisasszonnyal.

A grófnő a férje karján sétált.

A művésznő elegáns gráciával inte ismerős bókot – Oszkár felé.

Még ez az ismerős mosoly nem lett volna olyan halálos méreg. Hanem ugyanakkor X. X. grófnő meglátta Florinda kézcsuklóján az elveszett karperecet. Nem lehetett csalódás. Ilyen gyöngy, azzal a természetes keresszettel a közepén, nincs több a világon.

A riporter ternót csinált. Feljegyezheté a tárcájába:

„X. X. grófnő: egyike a legelőkelőbb transzlajthániai mágnásnőknek hirtelen rosszul lett és elájult. A mentőtársaság rögtön alkalmazott segélyének dacára sem jött magához, palotájába kellett őt szállítani.”

Másnap délben a komornyik, midőn Oszkár grófot öltöztetni bejött, egy levélkét csúsztatott a kezébe.

– Ahá – monda a gróf.

A címzeten megismerte a grófnő írását. Akár fel se bontsa. Tudni lehet a tartalmát.

Előbb végezte a fürdését: azután behozatta a csokoládéját, s végigfuttott szivarozás közben a reggeli lapok báli tudósításain. Rittig! Mindegyikben benne volt a grófnő elájulása. De annyi tapintat és diszkréció mégis volt mindegyikben, hogy Florinda nevét nem említék ugyanabban a sorban, hanem külön kikezdésben.

Már erre aztán mégis kíváncsi volt megtudni a történetnek a folytatását, s felbontá a billet doux-t.

Csakugyan azt tartalmazá, amit sejtett.

„– Uram. Ha holnap reggelig az elveszett karperecem itthon nem lesz, s az igazságtalanul bezáratott cselédem szabadon nem lesz bocsátva – akkor válunk.”

„Ah – ah!”

Szépen zsebredugta a levelet.

– George! Hány órákor indul a gyorsvonat Budapestre?

– Négykor.

– S még most csak egy óra. Mi az ördögöt csináljon az ember addig?

Unalmában villásreggelizik az ember. Azt a vasúti vendéglőben is el lehet végezni.

Négy órákor már a rezervált félkupében nyújtózkodott, s meghagyta a kalauznak, hogy Budapestig fel ne költsék.

A grófnőt nem tartotta szükségesnek incommodálni annak a bejelentésével, hogy hová utazik. Hisz az is bizonyosan kíváncsi lesz a mai lapokat elolvasni. No hát azokban – mindjárt a báli tudósítás alatt – rá fog bukkanni a „Sport” rovatra, abból részletesen megtudhatja, hogy holnap és a rákövetkező három napon mennek végbe a budapesti lóversenyek, s azokon a „My Dream” a nagy államdíjért fog versenyezni. A többit kombinálhatja a maga eszétől.

Ha tetszik neki: utána jöhet. Azt is tudhatja, hogy Oszkár mindig az Angol Királynő vendéglőbe szokott szállni. Nincs közöttük semmi titok.

A grófnő, amint értesült a férje elutazásáról, tudta, hogy mi a legelső kötelessége. Elment személyesen a vizsgálóbíróhoz kinyilatkoztatá, hogy az elveszettnek hitt karperec megkerült, s kérte a letartóztatott komorna szabadon bocsátását. Ez rögtön meg is történt.

A méltatlanul gyanúsított leányt aztán gazdagon megajándékozá, adott neki kitűnő bizonyítványt, s elbocsátá a szolgálatból.

A budapesti lóversenyekre pedig nem rándult le. Nem volt több kedve az istenek nektárjából inni, amióta megtudta, hogy hogyan *szüretelik*.

Harmincegyedik fejezet

A fizető nap

Négy napig hasztalan várt a férjére a grófnő. Az még csak egy levél, egy távirat útján sem adta jelét, hogy gondol reá.

Ötödik nap délben, a vonat megérkezte után, toppant be a szobájába.

A grófnő úgy tett, mintha nem ügyelne rá: különben ha ránézett volna, okvetlenül megdöbbené az a baljóslatos kifejezés, ami Oszkár egész megjelenését kísérte. Sugárzott az arcáról a kétségbeesés.

Azon kezdte, hogy a nejének a kezét megfogta és ajkaihoz emelé.

Ezt úgy híják, hogy „kézcsók”. Szokták tiszteletből tenni, vagy szeretetből, vagy kiengesztelésből.

A grófnő porcelánra festett. Valami kínai madár volt készülőben.

– Meghozta ön a karperecemet? – kérdezé, rá se nézve a férjére.

– Eh, ki beszél még mai nap is az ön karperecéről? Azóta nagyobb dolog történt. Megbukott a My Dream.

– Ki az a My Dream?

– Hát az én versenyparipám.

– Hol bukott meg?

– Hát a budapesti lóversenyen. Onnan jövök.

A grófnő nem titkolhatta el a kárörömét.

– Hát megbukott? Nem megmondtam? Hogy a saját fegyverével fogják önt megverni. Az „egy” róka rátalál a „másfél” rókára. Ezúttal az ön zsekéjét vesztegette meg más.

– Nem úgy történt. A My Dream egész az utolsó jelző oszlopig folyvást vezetett. A bírálói tribün közelében fél ló hosszaságnyi előnye volt. Hanem az új zseké nem ismerte a ló szeszélyességét. Még három lóhosszaságnyira a tribünhöz azt akarta, hogy egész lóhosszával győzzen, s rávágott az ostorral a ménre. Az abban a percben megállt, megfeszítette a lábait, s nem ment tovább. Valamennyi versenytársa mind elfutott mellette: az én lovam utolsónak maradt.

– Hát ez az érem visszás oldala.

– Én elestem a bizonyosnak hitt nagy állami díjtól.

(Isten büntetése rajtad! Gondolá magában a grófnő, de nem mondta ki.)

A gróf leveté magát egy karszékbe: s a körmeit kezdte rágni. A grófnő pedig nem kérdezte tőle, hogy hát még mi újság a szép Budapesten?

Csak neki kellett magától előállni vele.

– Hiszen ha csak az volna a baj, hogy a díjat nem gombolhattam be; de roppant sokat vesztettem a fogadásokon.

– Azt is előre megjövendöltem önnek.

– A fogadásaim, amiket elvesztettem, hatszázezer forintra mennek.

Erre a szóra mégis abbahagyta a grófnő a paradicsommadár festést.

– Hatszázezer forint? Hisz az örült nagy összeg. S képes volt ön azt fedezni?

– Csak százezer forintot tudtam készpénzzel kifizetni: az apróbb fogadásokat, akik nagy lármával követelnek; a többi a fejem felett függ.

– S hogy fogja ön ezt a feje fölül elhárítani?

– Annak csak két módja van. Az egyikről nem beszélek. A másik az, hogy megkérdem: van-e még valaki, akinek ez az én fejem ér valamit?

– Azaz, hogy ötszázezer forintot?

– Igen.

– S ha jól sejtem, az a valaki én vagyok, akitől ezt megkérdetik?

– Ki lenne más?

– Nagyon megtisztelő bizalom. S ön engem elég szellemdúsnak, elég szikrázó zseninek tart arra, hogy ennek a kérdésnek a horderejét megértsem? Nem tart tőle, hogy én olyan ostoba, olyan hétköznapi lélek vagyok, aki azt kérdezi, hogy: de hát okvetlenül meg kell-e önnek azt az összeget fizetni, amit a fogadásain vesztett?

– Ha nem teszem, kilöknek a klubból, s többé gentlemanek társaságában meg nem jelenhetek.

– És az valami nagy baj lesz? Nincs ön előtt több ismeretes világrész, csak a klub meg a turf? Nincs-e nekem szép úri birtokom, ahol ön fejedelmileg élhet, vadászhat, gazdálkodhatik: részt vehet a politikában, vezethet egy vármegyét? Nincs-e önnek ott a széke a magyar főrendek asztalánál, amit senki sem tehet vitássá amiatt, hogy a totalizátornek adós maradt. Vagy ha ez mind nem tetszik: nincs-e nyitva a kerek világ ön előtt? Nem mehet-e el körülutazni a Földet? Vademberek közé, akiket elégszer meglátogatott? Okvetlenül azt akarja, hogy az itthoni kannibálok egyék meg?

– Grófnő! Elismerem, hogy ön nagyon szellemdús. Hanem ez mind nem kérdés. – Ér-e önnek valamit ez az én fejem: vagy nem?

– Ér! Én megosztom önnel az egész vagyonomat; hanem akkor hagyja ön itt ezt az egész világot, amiben most él, és jöjjön velem oda, ahová én viszem.

– Elismerem, hogy ön angyal; de én még egy angyalnak sem adom el a lelkeket. Én – az adósságaimat lefizetni becsületnek tartom. Akar ön adósává tenni vagy nem?

– Ha ezzel aztán minden helyre volna hozva. Talán nem is gondolkoznám rajta. De ha én most az ön könnyelműen kötött tartozásait kifizetem,

– azután a nagy keserűség, azután az égető megszégyenítés után, amivel ön engem elhalmozott: egy év múlva ön megint azt fogja tenni, amit most tett. Hogy az elveszett félmilliót visszanyerje, utána fogja küldeni a másikat. Mi a lejtőn, ha megindultunk, meg nem állunk. Nekem nagy heverő tőkepénzeim nincsenek. Ha önnek ma egy félmilliót át kell adnom: adósságot kell felvennem a birtokaimra. Azokat törleszteni kell, s ezzel az öszszeggel oly mértékben fog kevesedni a jövedelmünk, hogy kénytelenek leszünk falura visszavonulni.

– Ön nagyon okos asszony. Argumentumai nagyon nyomósak. Nem kí-sértem meg a cáfolásukat. Tudni fogom, hogy mi a teendőm.

– Ugyan hát illik az egy erős férfihoz: ilyen fenyegetéssel rémíteni a hit-vestársát? Ha egy bukott kalmár, akinek a gyermekei alól elárverezik az utolsó nyoszolyát, aki elvesztett vagyont, hitelt, becsületet, kétségbeesés-ében elvágja a torkát, azt mondjuk: Isten legyen irgalmas szegény lelké-nek! De mi hajtja önt ennek az örvénynek? Az, hogy nem mehet ön többet a klubba: „avantage-t” gyakorolni saját találmánya szerint a buta pointeurok felett? hogy nem jelenhet meg a turfon, a mások lovászait megvesztegetni? hogy nem párbajozhat többé *fiintázott* pisztolyokkal bizo-nyos kimenetelre? – Ez az a *becsület*, aminek az elvesztését egy férfiúnak nem lehet túlélni?

E kemény dorgálás alatt Oszkár gróf az ablak előtt állt, háttal fordulva a neje felé.

Az ablak előtti három lábú állványon volt japáni vederkében egy egzoti-kus virág, melyre rásütött a nap: a nyíló fehér virág kelyhében fürdött egy fényes aranyzöld légy.

– Milyen szépen süt a nap – sóhajtja fel a gróf. – Milyen jó szaga van ennek a gardéniának!...

Azzal megfordult, s minden üdvözlés nélkül elhagyta a neje szobáját.

Ez a hang, ez a szó nem ment ki a grófnő lelkéből. „Milyen szépen süt a nap!”

S ki tudja, meddig süt erre a főre?

Rajtakarta magát, hogy most is szereti ezt az embert. Órúlság tőle ez a szerelem; de hiszen ha az nem volna, akkor nem nőhetett volna oly szörnyeteggé, hogy az anyai érzést is elfojtsa szívében, hogy saját leányának vetélytársnéjává legyen. Győzelmes vetélytársné!

Hja bizony, a győzelem nem megy vérontás nélkül! Csöngetett a ko-mornyiknak.

Levelet írt a férjének.

„Elítéllek. De megmentelek. Még ma beszélek a bankárommal.”

Ezt átküldte Oszkárnak a lakosztályába. Válasz jött rá vissza.

„Köszönöm. Életem a tied.”

Azontúl aztán sok járás-kelése volt a grófnőnek: bankárhoz, jogtanácsoshoz, Földhitelintézet igazgatójához. Ilyen nagyobb összeg kölcsönvétele sok peripetiákon megy keresztül, amíg nyélbe sűtik.

Azt pedig tudta a grófnő, hogy a fogadásokon veszett összegeket negyvennyolc óra alatt le kell fizetni; mert ha e határidőn túl halad a teljesítés, az illetőnek joga van a mulasztást a klub elé hozni, s akkor a késlekedőt kigolyózzák.

Ezt az aggodalmát némileg megnyugtató a bankárja azzal a biztosítással, hogy panaszt csak az emelhet, aki írásbeli felhívására nem kapta meg rögtön a fogadáson nyert összeget.

Evégett a grófnőnek ügyletszerű feladata volt a férje címére érkező leveleket sajátkezűleg felbontani, hogyha azok között találkozik megsűrgető levél, annak az íróját azonnal kielégíttesse a bankárja által, aki kisebb összegeket a kölcsön fejében előlegezni kész. Saját magának is volt készpénze, s az ékszereit is mind zálogba tette. El volt készülve az ostromra.

Azonban az ostrom nem következett be. Elmúlt a kritikus negyvennyolc óra, s még senki sem jelentkezett a tartozásokért. A gróf nevére érkezett levelek csupa barátságos meghívásokat tartalmaztak, kolduló-levelekkel vegyest.

A kapusnak kötelessége volt mindenkinek azt mondani, hogy a gróf vadkan-vadászaton van. Abban az évadban ez volt az egyedüli lőhető vad.

Oszkár pedig ez idő alatt szobafogságban volt. Nem volt neki szabad a lakosztályán kívül mutatni magát.

A harmadik napon a zsoké-klub stampigliájával ellátott levél érkezett a kapushoz. Azt is a grófnő vette át.

Nyugtalanul, dobogó szívvel nyitotta azt fel. Ha ez már talán a Verdikt volna.

Ah, nem az volt! Au contraire. Az elnökség meghívja a gróft rendkívüli választmányi ülésre. Tárgya: tagválasztás.

Nincsen semmi veszély!

A negyedik nap reggelén értesíté a grófnőt az ügyvédje, hogy a kölcsönkért pénz likvidálva van. Azonnal fölvehető.

Ő maga sietett azt a Földhitelintézetnél átvenni. Aztán vágatott haza.

Amint a kapu alá behajtatott, azt kérdező a kapustól, hogy nincs-e a grófnak levele?

Egyetlen egy volt.

Annak a borítékján kívül, lezáró pecsét helyett, egy valódi nemes gypár (Edelweiss) volt felragasztva. A címen nőírás felismerhető.

Ha ez a nemes gyopár nem lett volna a levélen, a grófnő nem bontotta volna azt fel. A pénzcsoomaggal együtt adta volna oda neki.

– Itt a pénzed: meg ez a levél, még ezzel is több legyen az adósságod nálam. Szabad vagy. Csak az én rabom vagy. Hanem az a virág mindent elrontott.

Mikor a szobájába érve, egyedül maradt, felszakítá az edelweiszos borítékot, s kivette a parfümös levélkét belőle. Florinda írta.

Furcsa levél volt! Éppen nem szellemdús. Így a Kolatschen-Lizl írhat.

„Szép Diegóm! Hát mi lesz abból a fél millióból, amit nekem ígértél a budapesti lóversenyek után?”

A végtelen düh állta el egyszerre minden idegeit. Nem hallgatott többé se eszére, se szívére. Leült levelet írni a férjének: s azt a hetéra levelével egy borítékba zárva átküldé hozzá.

Mit írt e levélben? Azt nem tudja senki, mert abból fojtást csavartak.

Tíz perc múlva egy csattanó dörgés rázta meg a palota ablakait. Oszkár gróf a legnagyobb kaliberű bölénylövő fegyverével zúzta szét a fejét. Azt a gyönyörű szép fejet, amiről a világ asszonyai annyi álmodnak.

Harminckettedik fejezet

A bűvárok

A grófnő rögtön kiköltözött a palotájából. A temetést sem várta be.

Menekült a rémtett színhelyéről. Hazasietett magyarországi birtokára, s ott elzárkózott a kastélyába a világ elől.

Nem kellett tartani a látogatóktól. Egy ilyen gyászban nincsenek résztvevők.

A világ előtt mindig a halottnak van igaza. Az van elítélve, aki őt megmenthette volna, de elmulasztá.

Arra az egyre volt gondja, mielőtt Bécsből elfutott, hogy a jogtanácsosának átadja azt a szerencsétlen félmilliót, amit éppen kölcsön felvett, hogy elégítse ki belőle azokat, akiknek Oszkár tartozik. Ha az nem találna elég lenni, tudassa vele, hogy utána pótolhassa.

S aztán ott maradt ősei kastélyában rettenetes egyedül. Örökké ébren és örökké álmokat látva. Közel a megtébolyodáshoz.

Mikor azokon a nagy visszhangzó termeken végigment, úgy tetszett, mintha ők jönnének reá szembe: az a szép ifjú dalia, s a hozzá illő ifjú hadjon. Milyen boldoggá tehette volna őket. Amit annak ígért a férfi, azt meg is tartotta volna, egész más jellem fejlődött volna ki nála a nemes kedélyű nő befolyása alatt. Hibáit magas erényekkel cserélte volna ki. Sokszor adott már szárnyakat a nő a férfinak.

És most mind a ketten halva. Az egyik jobban meghalva, mint a másik. És mind a kettőnek ő az oka. Az ő hiúsága, szenvedélye. Sokszor úgy tetszik neki, mintha a lépteiket hallaná ropogni a park porondos útján. – Nem! Őzek futnak végig az úton.

Majd azt hallja, hogy kacagva kiáltoznak künn a kastély előtti pázsiton. Hangjaikra ismer. Odafut az ablakhoz. Nem azok! A várnagy gyermekei játszanak lawn teniszt.

Hintót hall végiggördülni a kastély aranyozott vasrácsa előtt. Talán ők érkeznek vissza? Nem! Tovább gördül az, itt nem áll meg senki.

Egyedül étkezik; napvilágnál, lámpafénynél. Ha ugyan étkezésnek lehet nevezni, amikor valaki az ételeket végigbámulja. Csak nappal mer lefeküdni, éjjel virraszt.

Felhívhatja magához a várnagy kisleányát, s azzal meséltet magának.

A kasznárjától azt kérdezi, hogy nem készülnek-e még a szürethez? Az hüledezve rebegi, hogy még csak most kezd virágozni a szőlő. – Azt hitte,

hogy már három hónapja, hogy Bécsből eljött; pedig még csak három hete.

Egy nap aztán az a meglepetés éri, hogy a kastélya kapuját feltárják, s három szép paripát vezetnek be az udvarra, csíkos zubbonyú lovászok.

A grófnő éppen kinn ül az erkélyen.

– Mit akarnak ezekkel a lovakkal? – kérdi az istálló mestertől. Az alázatosan feleli.

– Hát kérem alássan: a fiskális úr hozta Bécsből.

– Az én jogtanácsosom?

– Igenis, a bécsi advokát úr.

– De hogyan „hozta?”

– A vasúton, kérem alássan.

– Hát itt van?

– Igenis, kérem alássan. Odaszállt a tisztartó úrhoz.

– Hát mért nem jelentik be?

– Azt méltóztatott parancsolni a várnagynak, hogy senkit se jelentsenek be.

– De az ügyvéd kivétel. Azzal dolgom van. Küldjenek érte sietve.

Azalatt szemlére vette a lovakat. Jól ismerte őket. Ezek voltak Oszkár kedvencei. Azok is ráismertek arra a hölgyre, aki nekik cukrot szokott adogatni a tenyeréből. Köztük volt a My Dream is. Kevély fejhordozású állat, táguló orrlyukakkal, fényes granátvillogású szemekkel. Az egész tekintete mutatta, hogy mennyivel előkelőbb lénynek tartja magát ennél a két lábon bicegő fajzatnál. A kötőféket tartó lovász egész figyelmét igénybe vette, hogy egyet ne harapjon rajta, vagy lábával fel ne köszöntse.

– Hejh! Te gyilkos – monda neki a grófnő, mikor odament hozzá, s a nyakát megveregette.

A My Dream valamit mondott rá: a maga nyelvén, ami azt tehetette, hogy „te is az!”

(Ugye te se tudod túrni a korbácsütést?)

Eközben megérkezett a bécsi ügyvéd. Másodmagával jött. A kísérelője egy zsandár volt, teljes fegyverzetben.

– Ön csendőr kísérelésben jön hozzám? – kérdé elbámulva a grófnő.

Az ügyvéd inte a fegyveres vitéznek, hogy maradjon künn, s aztán felvezetve a grófnőt a veranda lépcsőin, halkan mondá neki

– Kíséreltet kellett hoznom magammal: ilyen nagy összeg pénzzel nem merek egyedül járni.

– Nagy összeg pénzzel?

– Igen. Az egész félmilliót hozom. És még azon fölül is. Ami az elhunyt gróf ritkaságainak árveréséből begyűlt.

– Hát akiknek tartozott?

– Nem jelentkezett a kitűzött határidő alatt senki.

– Ez csodálatos.

Nem csodálatos biz az, grófnő. Az öngyilkosnak nem maradnak becsületbeli adósságai. Az a négy lat ólom mindent kifizetett. A gentleman bajtársak, akiknek vesztett fogadásokkal tartozott, mind félreugranak mellőle, nehogy a vére rájuk freccsenjen, s másnap mindenki azt mondja: „Szegény Oszkár! De kár érte! Vajon kinek tartozhatott?” A halálnak nem akad gazdája.

– Holmi apró iparos árjegyzéken kívül, ami a tárcájából fedezve lett, semmi tartozása sem volt a grófnak. Én a rámbízott összeget visszahoztam, nem akarom magamnál tartogatni. A paripákat is elhoztam magammal. A gróf halála órájában végrendeletet tett, s a grófnőt nevezte meg általános örökösül. Tehát még ő örököl férje után! Milyen ironia!

Az elmondottak után ismét fölébredt egy alvó szörnyeteg a grófnő lelkében. A gyanú, a féltés. – Hátha nem is igaz a nagy veszteség, amiért most nem jelentkezik senki? Hátha az a nemes gyopár vezet a rejtély titkára?

A sértett becsvágy legtovább élve marad az emberben. Corday Sarolta levágott feje, a hóhér arculütésére még elpirul.

– Nem hagyott semmi levelet maga után a gróf? – kérdezé az ügyvéd-től, indulattól fulladozva.

– A végrendeletről szóltam.

– De egyébről?

– Meg kell mondanom az igazat. Volt egy lepecsételt levél az asztalon, de azon csak egy keresztnév volt.

– Minő keresztnév?

– A grófnőt, úgy tudom, Katharinának hívják. – Nem az volt rá írva.

– Hát mi?

(A sárkány tüzet okádott már!)

– „Amelie”-nak volt címezve. (Aztán fejére zúdult a tenger.)

– Az a leányom neve.

Az ügyvédnek gyámolítani kellett a grófnőt, hogy a lábáról le ne rogyjon. Alig tudta a lépcsőn felvezetni a szobáiba.

Ott aztán leveté magát a grófnő a kerevetre és zokogott keservesen.

„Milyen igazán szerette őt!”

Aztán lassankint magához tért, s letörlé a könnyeit.

– Hol van az a levél?

– Előbb hadd adjam át az összeget.

– A levelet kérem előbb.

Eleget tettek a szeszélyének.

Kezébe vette azt a finom vieux saxe papírra írott levelet, a koronás monogrammal lezárt borítékban, s hosszan elbámulta a ráírt betűket.

– Milyen szép betűket rajzolt, mikor halni készült. Nem nekem írt, hanem a leányomnak.

– De most, kérem, vegye át az összeget a grófnő.

– Csak vigye ön vissza, és tegye valahová letétbe. Ez az összeg ne égesse az én lelkemet többé. Tudok egy jó célt, amire fordítani lehet. Hirdettesse ön ki, hogy félmilliót kap tőlem, aki az eltűnt leányomat visszahozza.

– Hát a grófkisasszony nem ment kolostorba? – kérdé bámulva az ügyvéd.

A grófnő előkereste a szekrényéből a leánya levelét, amiben az rettenetes búcsút vesz az anyjától.

– Olvassa ön ezt.

Az ügyvéd egyeneslelkű ember volt. Nem bírta felháborodását eltitkolni.

– De hát, grófnő, most jut eszébe önnek az eltűnt leányát kerestetni?

– Eddig is nyomoztattam, de sikertelenül. Nem tagadom, rettegtem rátalálni. Irtóztam a gyalázattól. De most már nem törődöm semmivel. Találják fel akárhol, akárminő helyzetben; elbukva, elégtelenítve; csak hozzák vissza. Nem lehet annyi bűne, amennyit az én gyászfátyolom el ne takarjon. Legyen ön segítségemre!

– Jól van, grófnő. Ha ez szilárd elhatározása, akkor adok önnek egy tanácsot. Ha a leánya oda szállt le, annak a tengernek a fenekére, amivel önt megfenyegette, ott őt senki más meg nem találja, mint csupán a saját édesanyja. Akkor önnek kell a leányát felkeresni.

– Annak a tengernek a fenekén?

– Annak a sártengernek a fenekén.

...Az ügyvéd aztán elmondta az egész tervet, amit a grófnőnek követni kell.

A grófnő ráállt, hogy felölti a bűvárkészüléket.

És ahhoz valóban merész elhatározás kellett, hogy valaki ezt a tervet keresztülvigye.

Miről volt szó?

Egy fiatal grófleány meggyűlöli az előkelő társaságot, s abban legfőképp a hűtlen jegyesét és vetélytársnőjét, az édesanyját.

– Bosszút akar rajtuk állni, és az egész társaságon. – Meg akarja gyalázní a családját nevéért. – Nem is új találmány ez. – Egy hercegkisasszony, aki családi controversiából kávéházi énekesnővé inaugurálja magát, s a hercegi címet a harisnyájára hímezteti, *ahol* az egész világ láthatja.

Az ötlet bizarr, de egészen lélektani.

Meghurcolni a legfényesebb optimatesnevet¹¹ a „mob”¹², a „hanjagel”¹³ között. Összepárosítani a diadémot a frígiai süveggel. Fokhagymabúzt lehölni az ájuldozó haute-volée¹⁴ arcába. Van benne valami démoni elégtételnevés.

Azonban az eltűnt leány levelében még ennél nagyobb fenyegetés is volt. Ez már nem arról a „félvilágról” beszélt, ahol a fényes „nevet” bepiszkolják, hanem ahol már semmi „nevet” sem viselnek. Ez már az „alvilág”, ami a caféé chantantok pódiumán is alul következik.

Az ilyen nagy kedélytévedésre már csak a patológia ad magyarázatot. Hanem az ád. Ha egy angyal elbukik, abból egyszerre démon lesz. Ha egy vesztaszűz leveti a fátyolát, a bajadér jön ki alóla. S ennek mind az idegszervezet az oka. Idiosyncrasia a neve. Gyakran előfordul a klinikán.

Abban tehát mind a grófnő, mind a jogtanácsosa megállapodának, hogy az eltűnt leányt egy bizonyos világ szféráján belül kell keresni. Abban a gőzkörben, mely parfümből és serzamatból, szivarfüstből és lámpagázból verődött össze.

A grófnőnek le kellett mennie Budapestre teljes inkognitóban. Nem is vasúton, hanem „gyorsparasztokkal”.

Ott kifogadott egy üresen álló szállást, ahol a házmesterné szolgálta ki.

Férfiruhát öltött, ami termetét nem árulta el. Egész deli gavallérnak nézett ki benne. A haját felbodorított fürtökben viselte. Nagyon hasonlított egy hegedűművészhez.

A budapesti főkapitányság azután adott a rendelkezésére egy ügyes és bátor detektívet, aki őt az ismeretlen alvilág labirintjában kalauzolja és megvédelmezza: ez volt „Reznek” úr.

¹¹ optimatesnév = nemesi név.

¹² mob = csőcselék

¹³ hanjagel = csirkefogó

¹⁴ haute-volée = felső tízezer.

Harmincharmadik fejezet

Reznek úr

Reznek úr volt a fővárosi alvilág lakóinak a réme. A legügyesebb kutató rendőr.

Már egyszer találkoztunk vele. Ama hófúvásos éjszakán, amikor a ruttkai vonat elkésve érkezett meg a „losonci” pályafőhöz. Hogy akkor a jelezett grófkisasszonyt elszalasztá, az nem az ő *hibája*, hanem a Paczal János konstáblernak az *érdeme*.

A detektívnek a kezében volt a *téves személyleírás*, amit a kiindulási álmásról megküldtek a budapesti rendőrségnek, de az éppen nem illett rá a vonattal érkezett egyetlen fiatal fehérchselédre. Azért azt mégis figyelmébe vette volna a detektív, ha véletlenül a váltóőr pártul nem fogja. Ha az a leány egyedül megy ki a pályaházból, akkor a konstáblernak intésére a detektív mindenütt a nyomában marad. Így azonban a kintinból visszatérő detektív, aki a napszámosokat kérdezte ki, azt a tudósítást vette az őrt álló konstáblertől, hogy „megkerült a Kapor Ádámék elveszettnek hitt szobalakó mamzellje”. S ezzel az egész szimat el lett vesztve.

S minthogy a koldusok szövetsége még erősebb és szervezettebb, mint a *Szent Hermandad* szolgálóié, a személycserét, akik sejtették, tudták, azok sem árulták el soha. Hiszen nem volt bűnös, akit rejtegettek. A saját nyomorúságuknak enyhítője volt az a tudat, hogy ezt *szívesen* osztja meg velük valaki, aki, ha akarná, palotában lakhatnék, aki maga is szenved – és nem mondj a senkinek.

Jutalom eddig is volt kitűzve, ezerekbe menő az eltűnt grófleány feltalálójának, de arról csak a rendőrségi közegek tudtak, hírlapokban nem lehetett azt kikürtölni. – Képtelenség volt feltenni egy rendőrrel, hogy az, ha valami gyanút talál, mely nyomra vezet, azt fel ne használja a szép díjazás reményében, kivált miután a feljelentettnek ezáltal nem kárt, de hasznot tehet. De hát azt már láttuk, hogy Paczal János nem volt rendőrnek való ember.

Reznek úr már az volt.

Hát bizony ő sem született annak. Nem is készült erre a derék pályára. A „detektívséget” nem tanítják se az egyetemen, se a politechnikumban.

Reznek úr valamikor éppen azon az úton járt, amelyen Oszkár gróf. Csakhogy ő, mikor a nagy árok keresztül állt az útjában, nem ugrott bele a nyakát kitörni, hanem szépen leszállt abba, s folytatta tovább a sétáját az árok fenekén.

Neki is voltak egykor négyesfogatai, amikkel nagy ostorpattogtatva vágatott végig az utcán; ő is udvarolt a világszép hölgyeknek, ő alatta is futott a versenyparipa a steeplechase-n: vele is kacérkodtak a „négy dámák” a fáró-banknál, párbajairól beszélnek az arcán látható vágások rúnái. Mikor egyszer aztán kiszaladt a föld a lába alól (a föld forog!), s ő úgy maradt a világon, mint akit a hajótörés után kidobott a tenger, hát akkor nem lőtte föbe magát, hanem beállt a rendőrséghez detektívnek.

Ez a tudománya maradt meg az eddigi tanulmányainak a kurzusából.

Úri mulatságból keresztül-kasul kitanulta mindazt az életet a fővárosban, ami a vonalon alul van. Titkos játékszívekkel, tolvajtársaságokkal, lélekvásárlókkal, anarchistákkal, a lebujok orgiáival alapos ismeretségei voltak. És amellett a szalonok chronique scandaleuse-t is könyv nélkül tudta. A tolvaj zsargont csak olyan jól ismerte, mint a klubok repülőszavait. Uzsorásokat, zálogüzleteket, orgazdákat fel tudott találni, s a névtelen istenasszonyoknak (névtelenségük dacára) egész természetrajzát volt képes megírni.

Miért ne vette volna hasznát ennyi szép tudománynak, mikor minden kötél elszakadt?

Minden munka tiszteletre méltó, s a detektív munkája bizony az.

S ennyi szükséges ismeret mellé még egyéb kiváló tulajdonokkal is rendelkezett Reznek úr.

Személyes bátorsága a csodával volt határos. Egyedül be mert törni olyan rejtett bűnbarlangokba, ahol a késdöfést könnyen osztogatják, s testi erejével imponált a gonosztevőknek. Győzte a spirituozumokat, soha senki le nem tudta itatni. A nőcsábítástól sem tartózkodott, ha valami titkot kellett ezáltal kicsalni. Arcát, alakját úgy el tudta változtatni, hogy a társaság, amely közé keveredett, hozzátartozónak vette; a nyelvükön is értett, s meglepően tudott utánozni minden tájkiejtést, s amellett minden előkelő európai nyelven beszélt folyékonyan.

És azonkívül azzal az adománnyal bírt, hogy akit egyszer meglátott, annak az arcára évek múlva is vissza tudott emlékezni. Tízezer nevet tartott a fejében.

Ez az úr lett kísérőül adva a leányát kereső grófnő mellé.

A hajsza egész komolyan indult meg. A grófnő idegei bámulatos módon kibírták azt a kalandozást az alvilágban.

Egy olyan világrészben, amelyről neki eddig sejtelve sem volt.

Néha talált egy olyan alakot, amely hasonlított azéhoz, akit keres. Ijedtség és öröm szállta meg egyszerre az idegeit. Azt megfogta, odavonta az ölébe, letörülgette az arcáról az ámító festéket, vallatóra fogta, aztán megint egy visszás keveréke az érzéseknek váltotta fel az előbbi: ismét a bánat, hogy „ez nem az”, – és az öröm, hogy „mégsem ez az”.

Egész csapatvizsgáját tartotta a kísérteteknek. Körülvették a nevető, táncoló koboldok. Feltűnt néha a bacchikus jelenetek között egy-egy madonnaarc is. Bukott angyal. Egy ilyennek a láttára a grófnőben még jobban megerősödött az a hit, hogy az ő leánya is ebben a világban lehet.

Egyszer aztán azt mondta neki a kísérő detektív.

– Grófnő, mi hamis nyomon járunk. Ebben az atmoszférában mi nem fogjuk feltalálni azt, akit keresünk.

– Saját levele utasít ide.

– Éppen azért nem igaz. Én furfangosságom dacára rá hagytam magamat szedetni. Hisz aki szökni akar, nem mondja meg a valódi helyet, ahová menekül. Ez a levél csak arra való, hogy elámítsa az üldözőket.

– Mit gondol ön?

– Én azt gondolom, hogy a grófnő leánya, ha esett, nem lefelé, hanem felfelé esett.

– Ha ez igaz volna!

– Nekünk vissza kell fordulnunk, és más kiindulási pontot keresnünk.

– Tud ön ilyent?

– Nekem van egy sejtelmem. Azon a napon, amelyen az itteni rendőrséghez a grófnő távirata megérkezett az eltűnt grófkisasszony felől, az elkésett vonaton csak egy fiatal leány érkezett, a többi utasok elmaradtak a hófuvat miatt egy közbeeső állomáson. Annak az egyetlen fiatal leánynak személyleírása semmiben sem hasonlított a grófnő által megküldöthöz. A leány hozzá tartozni látszott ahhoz a tojásszedő kofához, akivel egy kocsiban ült, annak a kosarait segítte cepelni, s amíg az a pénzügyőrség szobájába ment, annak a kosarait őrizve maradt hátra, s leült egy padra. – Én nem láttam őt eltávozni, de az a konstábler, aki mellem volt adva, beszélt is vele, s úgy emlékezem, hogy meg is mondta nekem, hogy az a leány hova fog szállni. Ez volt a 116. számú konstábler a VI. kompániából; a neve: emlékezem már rá: Paczal János.

– Akkor siessünk ezt a konstáblert felkeresni.

– Csakhogy azzal egy nagy baj van. Ez a rendőr éppen e napokban, egy veszedelmes internacionális tolvaj elfogása közben, amikor bátor önfeláldozással teljesíté kötelességét, olyan súlyos sebeket kapott, hogy most a Vereskereszt Kórházban fekszik, élet-halál között. Ha felgyógyul, bizonyosan megkapja az ezüst érdemkeresztet. De bizony meglehet, hogy csak fakereszt jut neki.

– Siessünk ezt az embert felkeresni.

A grófnő, férfi öltözetét megtartva, kocsizott át Budára, a detektív kíséretében.

Ott a felügyelő-orvos nem akarta őket a beteghez beereszteni. Annak a sebláza egyre tart, beszélnie pedig éppen nem szabad. A detektív felvilágosító szavaira azonban beeresztették a grófnőt a megsebesülthöz.

Paczal János eksztázisban ragyogó, merőn felnyitott szemekkel feküdt a kórágyon; arca láztól veres, homlokán verítékgöngyök, száraz ajkai félig felnyitva, valamit beszélni látszottak, de hogy mit, azt nem lehetett megérteni.

Az ápoló irgalmas néne azt mondá, hogy a lázroham már éjfél óta tart, s ha meg nem fordul, akkor vége van a betegnek. Folyvást delíriumban van.

A grófnő elfeledé, hogy férfiöltönyt visel, s imára kulcsolta kezeit.

Imádkozott egy embernek az életeért, akit sohasem látott azelőtt.

Reznek úr odahajolt a beteg fölé.

– János pajtás! Nem lesz semmi baj – monda neki.

A sebesült nyitott szája mosolyogni kezdett; szemeire félig lezáródtak a veresre gyulladt szemhéjak, eszmélni látszott.

– Vízet... – liheg é forró lehelettel.

A grófnő maga sietett oda hozzá a pohárral, s egyik kezével a beteg fejét gyöngéden fölemelve, a másikkal odatartá száraz ajkaihoz a mandulatejes poharat.

A lázbeteg mohón nyelte a hűsítő italt.

Az ápolónő mondá, hogy már hét nap óta egyedüli tápláléka a mandulatej és tiszta húslé.

Az italtól kissé nyugodtabb lett a beteg arca.

A grófnő azalatt amíg így följeje volt hajolva, ezt súgta lopva a fülébe: „Amelie”???

A beteg arca egyszerre elkomorult. Homlokát összeráncolta, szemei lezárultak, ajka becsukódott. Olyan lett, mint egy halott. Csak az összevont szemöldök tanusíták, hogy él. A halott arcán nincsen harag.

A grófnő pénzt hagyott hátra a kórházfelügyelőnél, arra a célra, hogy ha a sebesült felocsúdik, minden kívánsága teljesítve legyen, amit ugyan az ő nagylelkűsége nélkül is megtesznek valamikor a Vereskereszt Kórházából kijöttek, azt mondá a detektív a grófnőnek.

– Most megint jutott valami az eszembe. Azon az említett éjszakán nekem ugyanaz a konstábler azt az értesítést adta, hogy az ott alkalmazott vasúti váltóőrnek a lakásán albérletben levő mamzell megkerült. Előtte való napokban fel lett jelentve, hogy ugyanaz a mamzell eltűnt, és nem jött vissza a szállására. Tudom jól, hogy mindenfelé kerestük. A konstábler értesítése szerint ama vonattal érkezett leány lett volna az eltűnt varrónő.

– De hátha az volt, akit éppen mi keresünk.

– Ah! Az lehetséges.

– Az a vasúti őr vitte magával a vonattal érkezett leányt.
– Akkor annak kell felőle bizonyosat tudni.
– Most már annak a lakására is emlékezem. A Stáció utca szegletén van egy ócska hajdani fogadó, egy roskadozó ház, a „zöld paradicsomhoz” címezve.

– Siessünk oda.

Most már kezükben volt a gombolyag fonál kezdete. Talán még most is ott van az a leány?

S ha nincs is már ott; de a nagyszámú lakók közül csak akad egy, aki jó szóért, jobb pénzért, elmondja, hogy milyen volt az arca, az alakja a tudakolt leánynak? Talán azt is megmondják, hogy hová költözött, ha ott nincs. S ha nem mondják is; már azt azután a rendőrség ki tudja sütni, csak egyszer a helyes személyleírás legyen a kezében.

A grófnő és a detektív a legvérmesebb reménnyel hajtottak vissza Pestre, egész a Stáció utca végéig.

Forró nyári nap volt. Azoknak a földszinti házikóknak, amik a Külső-Stáció utcát alkotják, minden ablaka nyitva volt. Szellőztettek, poroltak mindenfelé. A vánkosok az ablakokba voltak kirakva. A vasrácsok mögül virágzó muskátlik kandikáltak elő; szorgalmas gazdasszonyok az ablakokat mosták, törülgették. Csak a „zöld paradicsom” ablakai voltak végig mind bezárva. Aggasztó jelenség!

Amint a ház előtt megállt a bérkocsi, a detektív kiszállt, s odament a kapuajtóhoz. Az be volt zárva. Csöngetni akart; a csöngettyűhúzó le volt szakítva. Dörömbölni kezdett a kapun. Senki sem jött elő azt kinyitni. Sorra járta az ablakokat, azok tele voltak sárpettyekkel, ahogy a szenes szekepek a tavaszi latyakkal tele fecskendték. Alig lehetett rajtuk belátni. Valahol egy tábla be volt törve, azon be lehetett nézni. Csak a vedlett falak látszóttak. Valami dohos bűz jött ki a nyíláson. – A kapu fölött lógó hajdani kocsmacímeren csak a rézrozsa tartotta még a zöld színt, a többi lekopott róla. A pecsenyesütőné utcai ajtaja keresztbe tett deszkával volt beszegezve.

A szomszédban építettek egy új házat, átellenben meg egy régit bontottak le. Ott az ójtott mészgőz, itt a mészpor segített kellemessé tenni a levegőt.

A detektív kérdezősködésére előállt végre valami pallérféle uraság, aki megadta a felvilágosítást.

A „zöld paradicsomot” a városi hatóság mint egészségtelen hagymázfészket két hó előtt bezáratta, a lakosokat kiszállásolták belőle. Azokat, ki tudja, merre fújta szerteszéjjel a szél. Szegény ember volt valamennyi, akinek „Hátán a háza, kebelében a kenyere”.

Senki sem volt, aki a „zöld paradicsom” krónikáiról hírt tudott volna mondani.

Harmincnegyedik fejezet

A „Burg-gendarme”-nál

Paczal János kiheverte a sebeit.

Bár azokban holmi rendes kompactiójú ember belehalt volna, de hát ehhez „hozzá volt varrva a lélek”, ahogy mondani szoktuk.

Dehogyan panaszkodott! Inkább tele volt dicsekedéssel.

Soha e világi életében olyan fejedelmi dolga nem volt, mint a Vereskeresztben.

Midőn már annyira magához tért, hogy szabad volt neki az ételből „csi-pegetni”, azt sem tudták, mivel keressék a kedvét. Ha vadpecsenyét engedett meg a doktor, hoztak neki fácánt meg császár-madarat. A drága befőttek, francia kompótok soha el nem fogytak nála. Spárgával hizlalták, ami ebben az évadban már ritkaság, s mindennap árticsókát hoztak neki, de már abból nem kért. Inni pedig nem kapott mást, mint tokaji aszúborot.

– Hallod-e Kristóf barátom – monda egy napon Paczal János az ő kedves pajtásának a Reznek detektívnek, aki mindennap meglátogatta őt a Vereskeresztnél. Alig várom már, hogy kiszabaduljak ebből a nagy uraságból. Unom már a sok fácánt meg békát. S mikor a tokaji bort látom, olyan, mintha orvosságos üveget nyitnának fel előttem. Csak már egyszer annyira segítene az úr Jézus, hogy egy kis jó libapecsenyével ülhetnék szemközt, hozzá tepertyús öntöttsalátával! Mindjárt ember lenne belőlem azt tudom.

– No, csak még egy pár napig türtőztessd magad, János pajtás. Akkor lesz libapecsenye a „Burg-gendarme”-nál.

A „Burg-gendarme” egy nagyon széles körben jól ismert kocsmá ős Budavárában.

Vendéglőse valamikor udvari csendőr volt, amíg, kapta magát, felcsapott kocsmárosnak: átruházva a rangját a vendéglőjére.

Derék, délceg alak maga a kocsmáros; maga szolgál fel a vendégeknek, két szép leányával, a felesége pedig maga süt főz.

Látogatják a kocsmáját jómódú polgárok, színészek, művészek, miniszteri hivatalnokok. Némely estén egész hosszú asztalt ülnek végig csupa királyi táblabírák.

– És amelletttisztességes munkások, kézművesek is lakmároznak ugyanazon étteremben.

Parancsolgatni, megrendelni nem szokás a Burg-gendarme”nál, nem is illik; de nem is vezetne semmi célhoz.

Aki jön, helyet foglal, ahol talál, kiabálni nem szükség, úgyis meglátják, hogy ott van; s ha a poharat csengeti a késfokkal, legfeljebb azt mondják neki, hogy el ne törje, mert öt krajcár az ára.

Válogatni sem lehet az étlapban, mert mindennap csak *egyféle* étel van, hanem az aztán fölséges. Egyik nap malacpecsenye káposztasalátával, másik nap gulyáshús csipedettel, harmadikon paprikás halászlé túrós galuskával; negyediken libapecsenye öntöttsalátával és így tovább. – Az egész heti menü ki van írva krétával kívül az ajtóra. Mindennap tudhatja az ember, hogy mit kap, s hogy holnap mit várhat. Az ára is meg van szabva, hogy hány krajcár kerek számban. (Igen olcsó.) Bor is csak egyféle van. Budai veres. Abból mindenkinek jár egy literrel. Ha sok ott hagyja. Az is olcsóbb, mint másutt; de legalább tiszta, igazi bor.

Ide invitálta meg Reznek úr a barátját, Paczal János konstáblert az első napon, amikor a kórházból kibocsátották. Az a nap vasárnap volt, a libapecsenye és tepertyűs öntöttsalátának a napja.

Ezen a napon tűzték fel a konstábler mellére a jól megszolgált ezüst érdemkeresztet megfelelő ünnepélyességgel.

Este tíz órakor érkezett meg a „Burg-gendarme”-hoz Reznek úr Paczal Jánossal, mikor már a többi vendégek elmentek. Ezek mind rendes, tisztességes úri emberek, akik tíz óra ütéskor kihörpöntik az utolsó poharat, s mennek haza.

A detektívnek meg a konstáblernek pedig akkor van a vacsoráló ideje, amikor tudniillik nem hivatalból, hanem csak a maga kontentumára vacsorál. Mert ha korábban telepedik le két *ilyen* vendég valami népszerű kocsmában, akkor egyszerre vége van a hangos diskurálásnak. Egyik vendég a másiknak súg: „Ott ül egy detektív! meg egy konstábler! – Valakit keresnek!” – Azután minden ember gyanakodva néz a szomszédjára: „Nem te vagy az?” vagy pedig magába szál, s elgondolkodik rajta, „Vajon nem engem akarnak elcsípni?” S lassan lassan elpárolognak, ami nem kedves dolog a kocsmárosra nézve.

Azért ez a két alak csak akkor szívesen látott vendég, amikor már üres a csárda. Akkor aztán *meg is törlik a széket előttük* a házi kisasszonyok.

Minden megsürgetés nélkül ott áll előttük azonnal a pirosra sült, ropogós bőrrű fáintos libapecsenye; a párolgó öntöttsalátával, melyet kettőbe vágott lágykemény tojások s kockára aprított tepertyűk tesznek kínálatossá.

Hozzáltnak komoly emberek étvágyával. Okos ember nem áll szónak addig, amíg meg nem vetette az ágát a beszédnek, s el nem egyengette az útját egy-két pohár borral. A libapecsenyénél ez még inkább ajánlva van; mert azzal nem elég jóllakni, hanem még a csontocskákat is egyenkint le kell faragdálni és megrágogatni; s utoljára a jó barna „szaft”-ot a tál

fenekén villára szúrt kenyérdarabkákkal kimártogatni. Hogy tiszta munka legyen.

Csak azután következik a poharazás, beszélgetés. Először is összekoccintják a poharaikat.

– Az Isten éltesse, János pajtás.

– Isten tartson meg soká, Kristóf barátom.

(Most teszik le a „remeket”, a Kristóf ki akarja viallatni a Jánost.)

– Hát hogy ízlett a budai libapecsenye, a vereskereszti úri koszt után, János?

– Hidd el Kristóf, hogy egészen beleuntam már, egyik nap fogolypecsenye, másik nap fácán, mindennap kompótok. Aztán olyan borok, amiket piskótával kell mártogatni. Alig vártam már, hogy egy kis jó fokhagymás pecsenyéhez jussak, uborkasalátával.

– No még azt egy hétig nem szabad enned. „Non datur saltus in natura.” Nem szabad ugrálni a természetben. Ma csak érd be a libapecsenyével.

– Ez is fölséges volt! „Burg-gendarme” úr! Megmutathatja a feleségének a tálat: nem maradt rajt egyéb, csak a csontok. No ezzel a pohárral a derék háziasszony egészségére.

Erre aztán maga a vendéglős is, a „Burg-gendarme” koccintott a vendégeivel.

– No ezzel a pohárral meg annak a derék asszonyságnak az egészségére, aki az én barátomat Jánost, a nagy betegsége alatt oly hűségesen ápolta.

– Az apácaára?

– Nem az apáca egészségére, az egészséges, ha mi nem iszunk is érte. A grófnéára!

– Miféle grófnéről beszélsz?

– Hát a bájos X. X. Katalin grófné. Nem tudod?

– Nem én. Semmit.

– Hiszen mindennap meglátogatott, mikor olyan nagy lázban voltál.

– Nem láttam én egyebet, mint boszorkányokat meg sárkánykígyókat.

– Mert delíriumban voltál. Szólt is hozzád.

– Úgy tetszik, mintha hallottam volna. De már nem tudom, mit.

– Hát a sok fácánpecsenye, befőtt, tokaji bor és piskóta mind a grófnétől jött.

– S vajon mit követtem én el ebben az életben, hogy egy ilyen méltóságos úrhölgy gyöngéd gondoskodására érdemes legyek?

– Hát tudod: az a szegény grófné, azért, hogy olyan gazdag, mégis nagyon szegény. Rövid idő alatt elvesztette két legnagyobb kincsét: a leányát meg a férjét.

– Tudom: hiszen együtt lestük a leányát veled a losonci pályafőnél. A férjét is jól ismertem. Kétszer tartóztattam le a phaétonját kisgyerekek elgázolása miatt. Egyszer meg kiugrott előlem az ablakon, mikor a titkos rulett-bankot lefoglaltuk. Jó ismerősök voltunk.

– De a szegény grófnőt mégis nagyon sajnálni lehet a szerencsétlenségei miatt.

– Maga volt az oka. Hagyta volna a férjét a leányának, akkor most meg volna mind a kettő.

– No, de az egyiket már nem lehet feltámasztani. Hanem a másik még meg volna menthető.

– Az már igaz.

– Abban járunk már két hét óta. A grófnő meg én. A grófnő is férfi ruhában. Egyik spelunkáról a másikra. Olyan helyeken, ahol az ember egyik kezét mindig a zsebében tartja a revolver markolatán.

– Hát spelunkákban keresitek a grófkisasszonyt? – kérde János különös tekintetel vetve a barátjára.

A detektív ebből a tekintetből azt vette ki, hogy a pajtása tud valamit. – Odanyújtá neki a felnyitott szivartárcáját.

– Gyújts rá, pajtás! Csempészett szivar.

– Köszönöm. Én jobb szeretem a pipát.

Azzal kivette a kurtaszárú tajtékipipáját, megtömte a szűzdohánnyal, s az egy szál faggyúgyertyánál rágyújtott szipákolva.

– Hát te azt hiszed, hogy rossz nyomon járunk. Nem a spelunkákban kellene keresnünk a grófkisasszonyt?

A Jánosnak nagyon nehezen akart meggyulladni a pipája: erősen kellett befelé szívnia a gyertyalángot. Azután meg egy hatalmas füstfelhőt bocsátott ki a szájából, amivel homályba burkolta az arcát.

– Nem hiszek én semmit. Sohasem voltam én úri társaságban. Te jobban ismered őket. Te tudhatod, hogy szoktak-e a kontesztek a „markotányos pincébe” járni?

– Magam is úgy tudom, hogy nem szoktak. De az eltűnt leány azzal fenyegette az anyját.

– Hát én a magam együgyű eszével azt ítélem, hogy ha az elszökött grófleány ezzel a fenyegetésével azt akarta volna elérni, hogy az úri család dicsőséges nevét elhomályosítsa: hát akkor ezt nem tette volna titokban; hanem előre hirdették volna öles falragaszokban a „kék macska” dicső firmája alatt, hogy az éjjel 1 1 és 1 /2 órakor pontban X. X. grófkisasszony fog föllépni, mint románc-énekesnő, igazi gyémántokkal rakott topánkáiban; s hozták volna a képmását, teljes ornátusában a ruhák hiányosságának. Csinált volna botránnyt, spektakulumot, hogy beszéltesen magáról az újságokban. Kilitatta volna magát a fővárosból per schub. Ez

lett volna a bosszúállás! – De ugyan minek állna ilyenformán bosszút az az elkeseredett kontesz – titokban?

– Tökéletes igazad van, János! Mindig mondtam én, hogy nagyon okos ember az én Paczal János cimborám. Hát mit gondolsz, mely úton kellene keresni azt a grófkisasszonyt?

– Az már nem az én mesterségem. Én detektív nem vagyok. Ahhoz való eszem nincsen.

– Dehogy nincsen. Hiszen ahogy a Stradivariussal lépre kerítetted a hírhedett tolvajt: az egy fenomenális májszterstukk volt.

– Hát vak tyúk is talál garast. De igazában konstáblernek sem vagyok én jó. Érzem én azt magam. Könnyen rászédhetnek. Nem tudok eléggé gyanakodni; nem tudok eléggé kemény szívű lenni. Megsajnálom az embert, akit üldözni kellene. Le is teszem ezt a hivatalt. Már néztem valami polgári állás után, ami inkább nekem való. Nem azért teszem le ezt az egyenruhát, mert ez a nagyközönségnek a legjobban kicsúfolt madárijesztője; nem azért, hogy ebben annyiszor megdobáltak, hol kővel, hol sárral; nem is ezekért a befoltozott lyukakért, amiket a késdőfések ejtettek rajta; hanem azért, mert magam is átlátom, hogy nem vagyok abból a fából faragva, amiből egy rendőrnek kell lenni. Ostoba vagyok hozzá. Hát csak azért.

– Hej, János pajtás! János pajtás! Mondok én neked valamit. De egyszerre megszabadulhatnál a libériádtul: de még engemet is úrrá tehetnél magaddal együtt. Tartsd ide a füled.

Súgva mondá a többi.

– Egy kerek félmillió osztozhatnánk, ha az sikerülne. János visszakapta a fejét: még a pipája is leesett a csutorájáról.

– Fél milliót? Csak nem akarsz tán posztkiszlit rabolni velem egy kompániában?

– Nem. Egész tisztességes, törvényes úton jutnánk hozzá. X. X. Katalin grófnő ennyi jutalmat tűzött ki annak, aki az elveszett leányát feltalálja. Te! Egy félmillió! Megosztoznánk rajta. Neked adnék belőle kétszázezer forintot.

– Hát aztán mit csinálnék én azzal a sok pénzzel? Én már megszerettem a szegénységet.

– Nem igaz az pajtás. Nem szokja azt meg az ember soha. Én is azt mondom, hogy jól van így, ahogy van; de magamban nagyokat sóhajtok.

– Te nálad értem azt. Mert te nagy úr voltál valaha, s valahányszor a hajdani úri cimborákat látod végigvágatni az Andrassy úton, tüzes paripákon, ugornod kell, hogy be ne sározzanak; mindig arra gondolsz, hogy hej ha még egyszer én is felkaphatnék; milyen telivér rézderes fogatot tartanék. De mit csinálnék én a magam százazreivel!? Egy nap kétszer akkor

sem ebédelnék, se két csizmát nem húznék a lábamra, se jobban nem aludnám, mint most. Abban a társaságban, amiben most élek, meg nem maradhatnék: más társaságba pedig be nem fogadnának. Ha most egy felügyelői állást kapok az elevátornál, azt fogják mondani: „Derék ember, konstábler is volt, ezüst érdemkeresztet is kapott”; ha pedig kétszázézeres úr lennék: minden ember azt mondaná: „Ki tudja, kit ölt meg? komisz policáj volt!”, s el kellene dugnom az érdemkeresztemet, hogy meg ne lássák.

– Hát az a gondolat nem vesz elő néha, János bajtárs, hogy az embernek milyen sivatag az élete, amíg magában van? Nem néztél soha egy szép leánynak a szemébe mélyebben? Nem álmodol róla? Boldog családi életéről. Aminek nem áll semmi az útjában, csak a szegénységed.

János a gyertya lángjába bámult, s a pipa is kialudt a szájában, úgy elbámult. (Most mindjárt beleakad a pókhálóba.) Egyszerre csak összeszedte magát. Kifújta a pipából a tüzes hamut, s a maradékot kiverte a markába. Aztán azt mondá: – Ígyunk erre egyet.

– Annak az egészségére, akire most gondolsz!

– Összekoccintottak.

– Hát igazad van pajtás. Bizony elővesz engem is néha a sóhajtozás valami boldogság után. De az nem olyan boldogság, amit sokan irigyelnek; hanem olyan boldogság, amiről senki sem tud semmit. Két ember a gondokat, bajokat megosztja, s félgond, félbaj lesz belőle; az örömeit, reménységeit összeteszi, s kettős öröm, kettős remény lesz belőle. Amikor az ember nem attól lakik jól, amit maga megeszik, hanem annak a nézésétől, hogy milyen jó étvággyal fogyasztják el azok, akiket ő szeret, azt a keveset, amit a számukra hozott. – Hát, ilyen gondolatok bizony háborgatnak néha. Hanem ehhez nekem nem kell kétszázézer forint. Ugyan mit csinálnék annyi pénz mellett? Olyan munkát, amilyenhez én a csekély kis eszemmel értek, akkor nem végezhetnék: valami nagyobbbat meg nem tudnék már megtanulni. Az lenne a sorsom, ami ezer meg ezer emberé, aki nem találja meg a helyét a világban; nincs semmi dolga: nem tud mit kezdeni a rámaradt pénzzel; hát lesz belőle korhely, naplopó: – én is az lennék. Nincs áldás a meg nem szolgált pénzen. Ha én most egyszerre dúsgazdaggá lennék, elveszteném azt a dominiumomat, amiből most élek, ami holtig eltart: a munkakedvemet; s úgy végezném, mint egy részeges koldus.

(Ugyan erősen védi a pozícióját – gondolá magában a detektív. S még jobban megerősödött a gyanújában. Ennek van valami féltett *kincse*, amit nem ad oda kétszázézer forintért sem.)

János újra rágyújtott a pipára: s most már ő maga fűzte tovább az eszmejárást.

– Hát ugye, bajtárs, X. X. Katalin grófnő férjének volt szép palotája, uradalma, vadaskertje, pompás fogatai, mindennap fácán, vaddisznó, marcafánk az asztalán: bordeaux-it ivott meg francia pezsgőt. Azért mégis főbe lőtte magát. „Sok” pénze sok nagy úrnak van: de „elég” pénze csak a szegény embernek szokott lenni.

– Hát jól van pajtás. Ha meg nem akarod tenni pénzért, tedd meg emberszeretetből. Az a nyomorult anya kétségbe van esve. Minden áldozatra kész a leányáért.

– De nagyon elhibázta a dolgát. Ötszázezer forintot kínál a leánya fejében. Ha *három mázsa arany* helyett *egy lat szeretetet* kínálna: azzal talán visszaszerezhetné.

– Eredj oda hozzá, és mondd meg ezt neki.

– Én menjek a grófnő elé?

– Ugyis illik. Ő a te nagy betegségemben kiváló részvétet tanúsított irántad. Ezt megköszönni gavalléros kötelesség.

– Jól van. Holnap teszem nála tiszteletemet.

Harmincötödik fejezet

Úr és urabb

X. X. Katalin grófnő cserét csinált egy rokonával: a bécsi palotáját elcserélte ennek a budapesti palotájával. Nem akart többé azon szerencsétlenség színhelyén lakni.

Bécsbe csak egyszer ment még fel: megrendelni a pompás síremléket Tilgner műtermében az elhunyt Oszkár gróf sírja fölé. Kieszközölte a községtanácsnál, hogy az emlék a koporsóval együtt a Central-Friedhofban legyen elhelyezve, a nevezetes férfiak sorában. Hiszen elég nevezetes volt mind élete, mind halála.

Arról az intermezzóról, amit a grófnő Budapesten férfiruhában töltött el, a rendőri közegeken kívül senki sem tudott semmit. Mindenki azt hitte, hogy a grófnő ez idő alatt el volt temetkezve a falusi kastélyában. Még az ügyvédje tudott a dologról általában: de a részletekben semmit. Nojszen ha ezek kitudódtak volna, lett volna farsanguk az újságíróknak! Szent Juvenal! Micsoda jeleneteket tudna ezekből komponálni egy mesterségét értő regényíró!

A magyar fővárosban azután ismét teljes visszavonultságban élt a grófnő. Ismerősök, rokonok csak a kapusnál hagyott névjegyeik által tudatták megemlékezésüket. Levelek, amik nem fekete szegélyes borítékban érkeztek, visszautasítottak.

Az egész cselédség livrée-je mély gyász volt.

Egy déli órában egy konstábler jelentkezett a kapusnál. Azt mondá, hogy a grófnővel van beszéde.

Rendőrnek nem lehet azt mondani, hogy nem fogadják el. A kapus kinyitotta előtte a tornác üvegajtáját, s felbocsátotta a fekete pokróccal bevont lépcsőzeten.

A lépcsőház közepén volt egy nimfaszobor, fehér márványból. Most az is fekete kreppfátyollal volt behúzva.

A pitvarban strázsált egy inas. A konstábler jöttére az előhívta a komornyikot: fekete frakkja, pulidere és harisnyája volt mind a kettőnek, és fehér tászlis nyakravalója. A konstáblert bebocsáták az előszobába, ahol az levette a kalapját.

A komornyik feszes méltósággal kérdezé a konstáblertől – Hivatalos minőségben tetszik jönni?

– Ha hivatalos ügyben jönnek, akkor nem venném le a kalapomat, s nem kérnék bejelentést. Tiszteletemet akarom tenni öméltóságánál.

A komornyik furcsán rángatta a szemöldökét. Egy konstábler, aki „vizit”-be jön egy grófnőhöz! A mély gyász idején!

– Szabad kérnem a becses nevét?

A konstábler a mellén levő érclemezre mutatott.

– A „116. szám.”

Furcsa monogram!

Azért csak bement a jelentéssel.

Aztán rövid idő múlva visszajött. Csak úgy csikorogtak az arcvonásai a kényszeredett nyájasságtól.

– Tessék besétálni a szalonba. – Inas és komornyik nagy fejcsóválásokat míveltek. S utána lestek a kulcslyukon, hogy vajon nem fog-e a konstábler szalutálni a porcelán szerezcsennek, aki az ajtó mellett áll, bronztálat emelve.

A konstáblernek ideje volt szétnézni a teremben.

Az elfogadási teremből jobbra-balra pompás bútorzatú szobák nyíltak. Ajtó egyikén sem volt; nehéz perzsa félfüggönyök takarták félig a nyílást. Az elfogadó terem falain gobelinek voltak, bútorzata barokk stílusú: jobbra abból nyílt a szalon; ott már minden japáni volt. Egy átjáró előtt (ajtónak nem lehet nevezni) egy baloldali szobában sűrű fekete jettegyöngyökből fűzött zsinórok képeztek kárpitot: csillogva a színes üvegtáblákon át rásütő naptul, mint egy fekete vízésés, szivárvány foltokkal.

Ez a rezgő kárpit kétfelé vált, s annak a közepéből lépett elő Katalin grófnő méltóságos alakja.

A fénytelen fekete öltöny emelte arcának kreol sápadtságát, göndör *langos* haja angolos csigafürtökben omlott kétfelől a keblére, fekete csipkefátyollal letakarva. Kezében egy hosszúnyelű lornyont tartott, s azon keresztül nézte végig a különös látogatót. Aztán úgy tett, mintha kegyesen ráismerne.

– Ah ön az? A Vereskeresztből.

– Igenis, méltóságos asszonyom. Kötelességemnek tartottam eljönni, és megköszönni méltóságodnak irántam tanúsított kegyes részvétét.

– Ön azt megérdemelte. Hallottam önt dicsértetni. Ön hivatása teljesítésében kapta veszélyes sebeit.

– Már begyógyultak. Hála a gondos ápolásnak, amiben részesültem.

– Látom, hogy ön meg is kapta érte megérdemelt jutalmát. Ófelsége kiüntetésben részesítette önt. Ez a legmagasabb elismerés.

A grófnő mindig úgy beszélt, mintha csupán a János késdőféseiről, meg az ezüst érdemkeresztjéről volna ezúttal a szó. Aztán, hogy ez arra a kegyes gratulációra nem felelt semmit: a grófnő folytatá, ugyanabból a leereszkedő tónusból, ugyanazzal a franciás orrhanggal, a lornyonnal segítve összehúzott szemein.

– Én valóban nagyon érdeklődtem egy ilyen derék embernek a sorsa iránt. Magam is választmányi tagja vagyok a Vereskeresztnek.

Úgy következett volna, hogy az ilyen *derék embernek* azt mondják: „Tessék helyet foglalni!” – Minő gondolat? Egy konstáblert leültetni egy főúri szalonban! Kell tudni a kegyosztásban is a helyes mértéket.

– Tehetek önnek az érdekében valamit? – kérde a grófnő. Most meg már éppen nagyszerű volt! Leeresztett kezeit a lornyonnal egymás fölé téve.

– Grófnő! Én nem a magam érdekében jöttem ide alkalmatlankodni – felelt erre a konstábler –, hanem abban az ügyben, amelynek a kiderítése végett méltóságod a múlt hetekben annyi sikertelen kísérletet tett: Reznek detektívvel együtt.

Hajh, hogy elmúlt egyszerre Katalin grófnő szemeiről a rövidlátás, hogy elfeledte egyszerre a francia akcentust. Szemei teljes ragyogásukban nyíltak fel, s hangja visszanyerte azt a mélyreszkető csengését. Annyira elfeledkezett magáról, hogy megragadta a konstábler kezét.

– Önnek bizalmas barátja Reznek úr, a detektív?

– Sokszor van együtt dolgunk. A múlt télen mi ketten voltunk megbízva egy küldetéssel, amelyre a grófnő előtt tudvalevő távirat adott okot.

– Jöjjön velem – suttogá a grófnő, s aztán folyvást kezében tartva a látogató kezét, maga után vonta azt, keresztül a jettegyöngy kárpítón és egy szőnyegajtón: egész a budoárjába, s ott megkínálta leüléssel, egy olyan níluskék bársony karszékbe: a kalapját is kivette kezéből, s maga leült vele szemközt egy balzacra.

A budoár levegője heliotrop parfümtől volt terhes: nehéz damasztfüggönyök félművésztartottak benne.

Egy szögletben, háromféle pálmától beárnyékolva állt egy festőtámlányon egy férfi arcképe, sűrű fekete selyemfátyollal letakartan, a másik szögletben egy Mária-szobor elefántcsontból: alatta imazsámoly; az alkótvot nehéz brokát függöny zárta el; a márványkandalló fölött egy remekművű óra számlálta a perceket.

– Ön tudja, hogy miről van szó? – kérdezé a grófnő tompított hangon.

– Ezt a hivatalos megbízatás szerint *kell* tudnom. Az volt ránk bízva, hogy X. X. Amelie grófnőt az érkező vonaton ismerjük fel, s azután kísérjük figyelemmel és tudjuk ki, hol tartózkodik. A közbejött hózivatar meghiúsított minden igyekezetet. Az úri utazók elmaradtak Hatvanban; a hóbul kiásott vonaton nem jött más fiatal nő, mint egy varróleány, aki egy vasúti őrnél volt bérlett szálláson: s aki ugyanannak a váltóórnek a kíséretében a több nappal azelőtt elhagyott szállására el is ment. Néhány szót váltottam is vele, mikor a peronról átment a folyosóra.

– Ön látta a leánynak az arcát?

– Nem igen láthattam; mert a hózivatar miatt az arca be volt burkolva, s a peronon már sötét volt.

– De hát bizonyos ön arról, hogy ez *ugyanaz* a leány volt, aki azelőtt a váltóőrnél lakott?

– Erre a kérdésre nehezen tudok megfelelni. Én ugyanabban a házban tartottam szállást egy manzárdszobában, amelyben a mamselle bírt egy kis benyíló kamrát. Egy-egy percre találkoztam vele, mikor jövet-menet a közös konyhán keresztülmentem. Olyankor a varrónő mindig a hímezőráma fölé volt hajolva, s nekem nem hivatásom munkásleányok arcába akaratum ellen nézegetni. A szállásadóink, férj és feleség: azt állíták előttem, hogy az elveszettnek hitt varróleány hazakerült, akinek három nappal előbbi eltűnését éppen én jelentettem fel. S nekem semmi gyanúomom nem volt valami mást hinni. Másnap reggel hivatalos jegyzőkönyvet vettem fel a leánnyal. Akkor láttam először az arcát. Ő magát az eltávozott varróleánynak vallotta, s számot tudott róla adni, hogy hol járt. Azután sem vettem rajta észre semmit, ami a varróleányt meghazudtolta volna rajta. Az a leány dolgozott szorgalmasan, élt szegényesen, szobát separt, kávéját főzte, ahogy varróleányok szoktak.

– Uram – szolt a grófnő. – Én őszintén szólok önhöz. Minthogy segítyéhez kell folyamodnom: be kell önt avatnom szomorú családi titkunkba. – Láttá ön valaha annak a varróleánynak az írását?

– Sohasem láttam, s a szállásadótól tudom, hogy levelet senkinek nem írt.

– Tekintse ön meg ezt a levelet.

Katalin grófnő átadta a leánya búcsúlevelét a konstáblernek. Az végigolvasta azt és aztán visszaadta.

E levél elolvasása alatt kigyulladt a férfi arca.

Ugyanaz az embermegfordító villanycsapás érte, mint mikor Tarafás uram azt mondá Lidi kisasszonynak, hogy „persona”. Az egy Lohengrint alakított belőle, aki karddal verekedni kész; ez a levél pedig egy Abraham a Santa Clarát, akiben megnyílik a prédikálási véna.

Előbb nagyot hallgatott utána: megvárva, amíg az antik óra mély hangkongású ütessel végigdöngi a tizenkét órát-délben. A kísértetek órája fényes nappal.

– És a grófnő *ennek* a levélnek a nyomán indult el a leányát keresni?

– Ez volt az egyedüli útjelző.

– És aztán bejárta a grófnő a detektív társaságában a fővárosnak azokat a mulatóhelyeit, ahol azok a leányok találhatóak, akik mindenütt otthon vannak, és mégis sehol sincsenek otthon.

– Igen.

– Elment a grófnő az orfeumokba; a tánciskolákba: a „kék macska”, meg a „veres macska” helyiségeibe; a Victoriákba, meg az Eldorádókba?

– Mindenütt megfordultam.

– Azután leszállt még mélyebbre. A bumszti pincékbe, az éjjeli kávéházakba: a csárdába, ahol a szépségek bőrzéjét tartják, mint egy rabszolgavásáron. Ott kereste az eltűnt leányát?

– Sehol sem találtam.

– És aztán örült rajta, ugye, hogy nem találta ott? – Hát aztán, mondja csak a grófnő: azok a nők, akik éjjeli világítás mellett, vakmerő öltözetekben, fehérre, pirosra kifestve; a fejükön bolondok sipkájával, tivornyázó közönség mulattatására, csintalan dalokat énekelnek; a kapott bukétot a keblük szögletébe tűzik: akik trapézen lóbálgják magukat, üveg medencékben úszkálnak, kerékpáron nyargalásznak, akik kiállnak eleven képeket játszani: egész öltözetük egy jarretiére... ezek azok a vonások, amik az ön leányához hasonlítanak?

– Nem! Nem hasonlítanak hozzá.

– Hát talán azok a leányok, akik a pezsgős poharakat a falhoz hajigálják, lábaikkal az asztalon dobolnak, és a hajukkal a földet seprik, akiket egyik ittas vendég a másiknak az ölébe hajigál, akik az asztal közepén csárdást táncolnak, akik kiveszik a közbaka szájából a virginiát, s tovább szíjják, akik a cipőjük orrával leütik a táncosuk fejéről a kalapot, s az örült tánc végezte után ott hevernek a lépcsőkön eszméletlenül... ezek a vonások hasonlítanak a grófnő leányához?

– Oh nem: irtózat visszagondolni rá!

– Hát talán azok a szerencsétlen teremtések, akik a lámpagyújtás hajnalára megjelennek az utcán, s végighúznak a járdákon: feltűnő viseletben, csábító kacsintásokkal: akik a hátuk mögé nézegetnek, s a szembe találkozó férfinak elkezdnek halkán dalolni. Akik belelépnek a sárba, mert éheznek, s a kenyérük oda van dobva... Ezek hasonlítanak a grófnő leányához?

– Nem. Nem! Nem azok!

– És mégis azoknak a világában kereste a grófnő egyetlen leányát: akit a grófnőnek kellett volna legjobban ismerni?

– Elismerem, hogy tévedtem. Az ő saját levele tévesztett meg. De hát utasítson ön jobb ösvényre.

– Lássa grófnő: az a leány, aki ama végzetes éjszakán azon a hófuvatól megkésétt vonaton megérkezett: attul a naptul fogva el nem hagyta a dolgozóasztalát, csak amikor a kész munkát hazavitte a kereskedőnek. Én láttam őt nap nap után egy keserves lélekölő munkában fáradni kitarotn. Valami főúri menyasszony kelengyjéhez kellett a családi címert száz-

negyvennégyyszer felhímezni. És ő azt végezte zúgolódás nélkül. Hasonlít ez a vonás a grófnő leányához?

– Minő címer volt az? – kérdezé a grófnő.

– Egy fekete hattyú arany mezőben.

– Szentséges Jézusom! Az én családi címerem!

– És elhiszi a grófnő, hogy mégsem látta senki a leányt könnyezni, amíg azt a munkát végezé? Száznegyvennégyyszer ugyanazt a fekete hattyút arany mezőben, grófnő asszonyom! Hat hétig éjjel-nappal ugyanazt a családi címert! Éjjel a kőolaj lámpánál, nappal a mosókonyha lúgtól bűzös ködében! Hasonlít ez a vonás az ön leányához, grófnő asszonyom?

– Oh igen! igen – rebege a grófnő, s most már engedé a könnyeit szabadon folyni, s megszorítá az egyszerű katonaember kezét.

– Mindenki szerette azt a leányt: mert mindenkihez jó volt. Nem úgy, ahogy leányt szokás szeretni, hanem ahogy egy szentet. – Üres kézzel is tudott jótéteményt osztogatni. – Szállásadó gazdáját, hű feleségével együtt az öngyilkosságtól tartá vissza, mikor azok egyszerre kenyérüket veszítették, s a szegény hajótörötteket elvezette olyan boldog menhelyre, ahol most már megnyugosznak. – Bálványa, őriző anyala volt a szegényeknek, akik körülvették, akiért még az a szegény malterhordó napszámos is tűzön-vízen kész volt keresztültörni, valóságos világító fény volt a koldusok nyomorult társaságában... Hát ez a vonás hasonlít-e az ön leányához, grófnő asszonyom?

– Az! az! Ő az valóban!

– És azután nem hogy önmagát dobta volna oda a bűn fertőjébe, hanem amikor megtudta, hogy egy ártatlan gyermeket, ki ugyanazon házban lakott, a saját elvetemült nagyanyja a vétek útjára akar csábítani; – nem tűrte, kiragadta a nagyanyja kezéből: nem irtózott a rendőrségre felmenni, feljelentést tenni: a nagyanya örült volt: azt a tébolydába vitték; és ekkor ez a szegény varrónő a magára hagyott gyermeket magához vette: csekély keresményét, szűk lakását megosztotta vele; dolgozni tanítá, munkát szerez neki, hogy megmentse testét, lelkét. – Ráismer-e ebben a vonásban a leányára, grófnő asszonyom?

– Ez ő! Ez ő – szólta a grófnő nevetve és zokogva egyszerre.

– Mondja ön, hol talállok reá?

És nem tartózkodott a közvitéz kezét mind a két keze közé szorítani, s a hangjának teljes érző reszketésével beszélni hozzá.

Paczal János felállt a karszékéből, s hivatalos arcot öltött.

– A Bécsi utcában van egy nagy divatárus kereskedés.

– Tudom. Annál szoktam megrendeléseket tenni.

– Tehát tegyen a grófnő ottan ismét megrendelést valami öltönyre; akkor aztán majd meg fog tudni – többet.

– Köszönöm. Nagyon köszönöm önnek.

– Szólt a grófnő, nyugodt kedélyt erőltetve, s mintha helyre akarná ütni az a hibáját, hogy ez ember előtt ennyi elérzékenyülést mutatott, ismét fölvette az előkelő *souplesse*-t, délcegséget, s kegyes leereszkedéssel mondá: „Én fényes díjat tűztem ki annak, aki eltűnt leányomat feltalálni segít: ön tapasztalni fogja, hogy X. X. grófnő a szavát be szokta váltani”.

Azzal kegyteljesen inte a konstáblernak a kezével, hogy vége a fogadtatásnak: elmehet.

Hanem ezúttal a nagy úr magánál *urabbal* talált összeakadni.

– Grófnő. Méltóságos asszony! Ma „én” ajándékoztam önnek oda olyan kincset, amit ön és önnek minden ivadéka egész világi birtokával „*nekem*” meg nem fizethet! Amit tettem: kötelesség volt. Nem jár érte ajándék. Konstábler vagyok.

S azzal feltette a fejére a kalapját, ahogy egy közrendőrnek a szolgálati szabályzat parancsolja.

– Isten önnel, méltóságos grófnő!...

Harminchatodik fejezet

Még egyszer a fekete hattyú

A grófnő nem értett ebből a furcsa kimenetelből semmit.

Mi lelte ezt az embert? Ezt a pórt? Ezt a semmit? Hogy ő visszautasítja a díjazást? Talán nem tudja, miről van szó? Milyen összegekről? Azt hiszi borraivalóról beszéltek? No majd megérti később.

Most mással volt eltelve a lelke.

Odament a Mária-szoborhoz, s letérdelt az imazsámolyra. Egy nyitva hagyott imakönyv volt azon. Imádkozott. Mindennap egy egész órát szokott imával eltölteni. Azt a szomorú óráját a napnak, amelyen Oszkár öngyilkossá lett.

Már kétszer zavarták ki az imájából. Egyszer a komorna, azzal a jelentéssel, hogy itt van a mamzell a ruhaderékkal; másodszor meg a komornyik ezzel a 116-os konstáblerrel. A félbeszakított imát be kellett végezni.

Az utolsó ámen után a grófnő a komorna szobájába szolgáló villanycsengettyűhöz ment, s megnyomta annak a gombját.

A komorna bejött. Új cseléd volt (ama bizonyos karperechistória óta).

– Most már bejöhet a mamzell a ruhaderékkal.

A komorna után nyomban bejött a divatárus cég kisasszonya. Hozta az elkészített új ruhaderekat felpróbálni, azon is hattyú alakúra idomított cikornyák voltak fekete fénytelen gyöngybül.

A grófnő abban a pillanatban az öröm ijedelmével sikolta fel „Amelie”.

A mamzell a háta mögé nézett. Nyilván azt hitte, hogy a komornát híják. Hanem a grófnő odarohant hozzá, s megragadta a kezét.

– Leányom!

A varróleány kegyeletes szájalommal nézett a grófnőre, s szelíden visszahúzódott.

– Grófnő! Ön csalódik. Az én nevem Gratulin Lidia. Varrónő vagyok.

– Nem! Nem! Te Amelie vagy! Az én leányom.

– Nem, grófnő. Én Gratulin Lidia vagyok. Otthon a szállásomon megvannak az okmányaim; erkölcsi bizonyítványom, keresztlevellem. Apám Gratulin Fridolin volt: szabómester Rimaszombatban. Anyám Perpera Amália. Tavaly nyár óta itt dolgozom a Bécsi utcai divatkereskedésben.

– Lehetetlen! Lehetetlen az! Ez arc, a termet! Ezek a szemek. Ez a hang. Te X. X. grófnő vagy.

Erre kissé tetszelmősen mosolygott a leány.

– Mondták ám többen már, hogy meglepően hasonlítok a grófnőhöz. De én nem akarok e csalódással visszaélni, ami úgylát előbb-utóbb kiderülne. Én egy szegény leány vagyok: szegény szülőktől. Nem tudok semmit, csak varrni, meg hímezni.

– Az nem igaz! Te Amelie vagy! Ne tetézd kétségbeesésemet azzal, hogy megtagadsz. Az én leányom egy varrónő, aki napestig dolgozik! Te hímez a fekete hattyúkat az én elátkozott öltönyeimre? S jársz kopott ruhában! – Mit akarsz? Térdre essem előtted? Utánad csúszzak, bocsánatot kérve? Nem vagyok-e eléggé megverve a sorstul? Látod ezt a gyászruhát rajtam? Tudod, hogy Oszkár öngyilkossá lett?

– A nevére emlékezem. Olvastam valahol.

– Csak a nevére? Hát azokra a szép ragyogó szemekre nem?

– Nem láttam soha.

– Hát azokra az édes hízelgő szavakra, amik engem is kárhozatra vittek?

– Nem hallottam soha.

– Mered azt mondani? Ide nézz e képre! Nem félsz, hogy megszólít?

Azzal lerántotta a selyemfátyolt a festőállványon levő képről. Angeli művész ecsetje remekelt azon. Azok a szép szemek oly ismerősen néztek, az ajkak megszólalásra nyíltak. Mintha ő maga élne ottan.

A leány idegeit végtől végig járta ez a bűvös villanyütés. A szíve örült sebességgel kezdett el dobogni. Valami szóval ki nem mondható fájdalom dülta fel az egész lelkét. – Hanem az arca és az ajka nem árult el semmit.

– Nagyon szép arckép... – suttogá csendesen.

– Csak szép arckép? És semmi más? – rebegé a grófnő. Irtóztató játék, amit most velem üzesz! Ez már kegyetlenség ennyire vinni az alakoskodást!

– Nézd! – Egy levelet hordok a keblemen. Éjjel-nappal velem van. Ez volt az utolsó levele, amit abban az órában írt, amikor rettenetes elhatározását végrehajtá.

Ezzel a grófnő egy kis, borítékba zárt levélkét vont elő a vállfűzője alól.

– Látod ezt? Még le van zárva pecséttel. Nincs felbontva. Mert ez a levél nem nekem szól.

– Azóta mindig keresem azt, akinek a nevére címezve van. Magát a poklok országát jártam össze-vissza érte, úgy kerestem.

– Látod e nevet a borítékon? „Amelie-nak”. Nem én hoztam írtam az utolsó levelét, hanem a leányomhoz.

– Nem akarod felbontani e levelet? Nem olvasod el, mit ír – a halott – Amelie-nak?

A leány reszketett, ingadozott. Emberfölötti volt a megkísértés.

Egy izenet a túlvilágról... Egy kedves halott utolsó szavai!... Odanézett merőn annak a megszólalni kész arcképnek a szemébe.

És aztán magában sóhajtá: „Én mindennap imádkozom érted; minden nap megbocsátok neked... Te ne szólj hozzám többé!”

Azzal hideg, nyugodt szóval mondá:

– A levél nem nekem szól. – Én „Lidia” vagyok. S visszaadta a grófnőnek a levelet feltöretlen.

– Légy hát akárki! De annyira hasonlítasz az én elveszett gyermekemhez, hogy el nem hagyhatlak magamtól többé. Engem borzasztó csapások értek.

– Csoda, hogy meg nem örültem. – Meg vagyok törve, megalázva. – Nem tudok megbocsátani magamnak. Nem tudom, mi célja van az életnek többé.

Akárki leánya légy: tebenned találtam föl a vezeklésemet. Elviszlek magammal.

– Leányommá fogadlak. Az ő helyét fogod betölteni. Szép vagy, gazdag lész: az egész főrendű fiatalság fog körülrajongani: s akire választásod fog esni, előre bírja a beleegyezésemet. Csak jöjj velem. Ha ragyogni, mulatni akarsz, itt maradunk a fővárosban; ha utazni kívánsz, elviszlek a világ legszebb helyeire. Ha szeretsz félrevonultan élni, együtt rejtőzünk el falusi kastélyomban. Óh, csak jöjj velem.

A varróleány végighallgatta mindezt nyugodtan. S aztán szelíden válaszolt:

– Grófnő. Mély tisztelettel hajlok meg az ön nagy fájdalma előtt. De én nem fogadhatom el önnek az ajánlatát, bármily fényes jövővel kecsegtessen is az. Én szegény vagyok, s szeretek szegénynek maradni. Választottam is van, akit tisztetek, becsülök, szeretek, s aki engem tisztel, becsül, szeret. Még most *fegyverrel szolgál*, de amint polgári állást nyer, nőül vehet, s ketten együtt keresünk tisztességes munkával annyit, hogy megélünk. – Ki az? Mi a neve? Minő katonai rangja van?

– A neve: *Paczal János. Jelenleg a 116. számú konstábler a Cl. kompániánál.*

A grófnő egyszerre a szívéhez kapott a két kezével, elszedült. A leány nem engedte őt elesni, átkarolta: erős leány volt, s a balzacrak fektetése az elaléltat.

Akkor aztán megcsókolta a homlokát, a két szemét és az ajkait. Majd letérdelt eléje, és megcsókolta a kezét.

Azután letakarta a fátyollal az arcképet, úgy ahogy elébb volt.

Azután odament a villanycsengettyűhöz, megnyomta a gombot.

A komorna bejött.

A varróleány odament az úrnőre.

– A grófnő elájult. Ma nem próbáljuk fel a ruhát. „Adieu”.